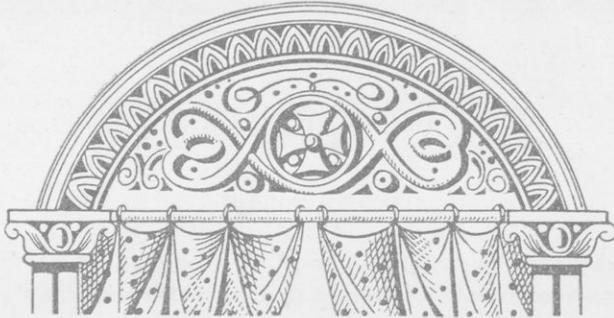

11

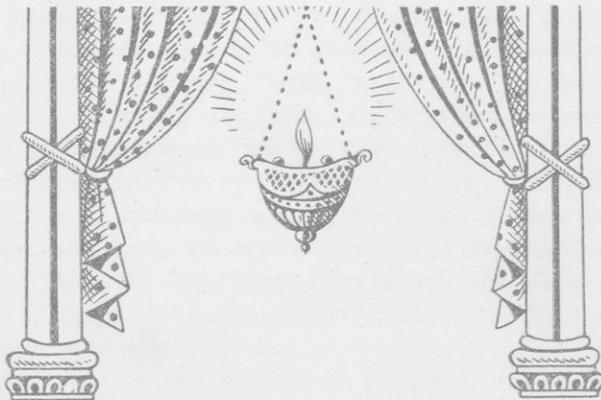
ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ

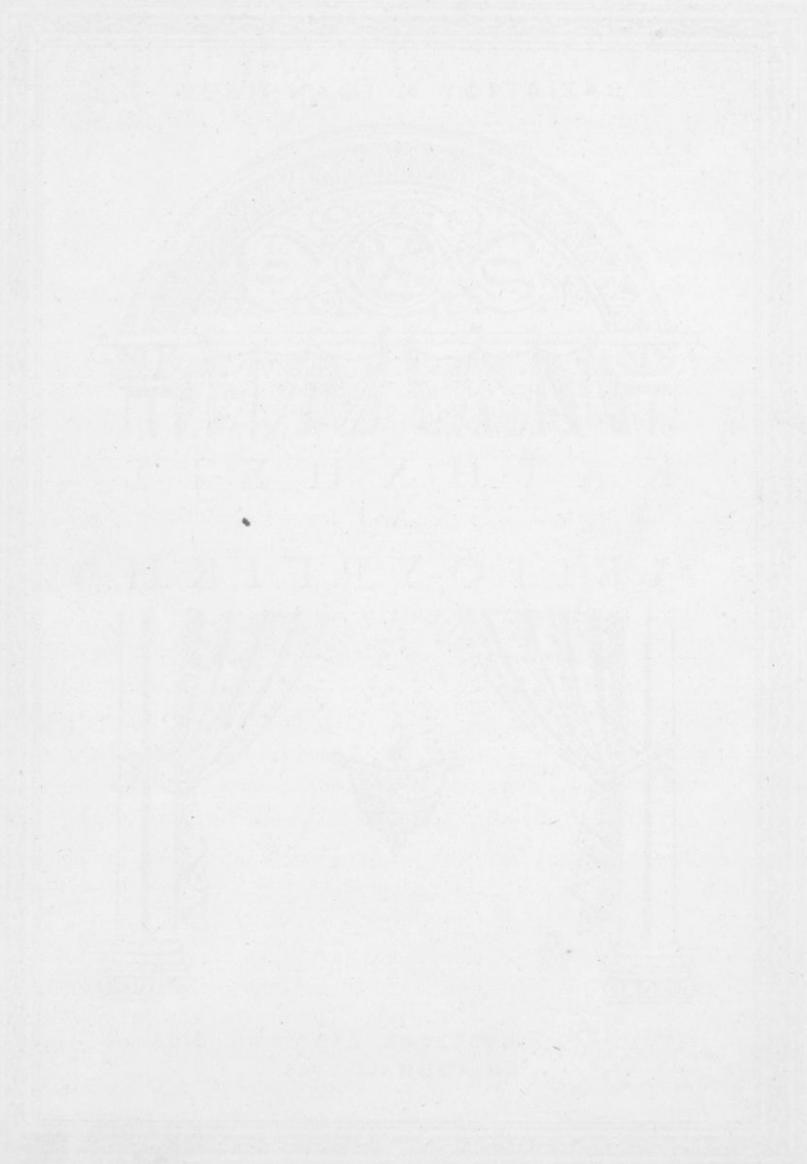

Κ Α Τ Η Χ Η Σ Ι Σ
Κ Α Ι

Λ Ε Ι Τ Ο Υ Ρ Γ Ι Κ Η

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1951

ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑ

ΙΣ τὸ μάθημα τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως διδασκόμεθα συστηματικῶς τί εἶναι ἡ Θρησκεία. Θρησκεία εἶναι ἡ σχέση τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ Θεοῦ, ἡ διαρκῆς ἐπικοινωνία του μετὰ τοῦ μεγάλου Δημιουργοῦ τῶν πάντων, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται καὶ πρὸς τὸν ὁποῖον ἐκ φύσεως τείνει οὗτος καὶ ἀποβλέπει εἰς πάσας τὰς στιγμὰς τοῦ βίου του. Ἡ Θρησκεία (λατιν. religio ἐκ τοῦ religo=ἐνώνω) ἐκφράζει ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, τὸ φαινόμενον τῆς ἐνώσεως τοῦ ἀνθρώπου μετὰ τοῦ ὑψίστου ὄντος, τὸ ὁποῖον ὄν εἶναι τὸ ὑψίστον Ἀγαθόν, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς, τῆς εὐτυχίας καὶ κάθε καλοῦ. Ἄνευ τοῦ Θεοῦ καὶ μακρὰν τοῦ Θεοῦ δὲν ἠμποροῦμεν νὰ ζήσωμεν οὔτε νὰ εὐρωμεν ἡσυχίαν καὶ ἀνάπαυσιν, διότι, ὅπως ἔλεγον οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες φιλόσοφοι καὶ ἐπανελάβε καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τοὺς Ἀθηναίους, «ἐν αὐτῷ (ἐν τῷ Θεῷ) ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμεν» (Πράξ. ΙΖ', 28). Ὅσον εἶναι δυνατὸν νὰ ζῶσιν οἱ ἰχθυὺς ἐκτὸς τοῦ ὕδατος τόσον εἶναι δυνατὸν νὰ ζῶσιν ἀληθινὴν ζωὴν οἱ ἄνθρωποι μακρὰν τοῦ Θεοῦ.

Ἡ Θρησκεία ἀποτελεῖ ἐν βασικὸν γνῶρισμα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐκ φύσεως εἶναι θρησκευτικὸν ὄν. Πολλὰ ἄτομα φαίνονται ὅτι στεροῦνται θρησκευτικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀκριβῶς ὅπως ἄλλα στεροῦνται καλλιτεχνικοῦ ἢ πνευματικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλ' ἐν τῷ συνόλῳ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι θρησκευτικὴ καὶ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν λαῶν οὐδεμία παρουσιάζεται ἀνθρωπίνη φυλὴ, ἡ ὁποία νὰ

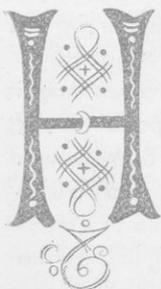
μη ἔχη μίαν οἰανδήποτε θρησκείαν. "Ὅπως πολὺ ὀρθῶς λέγει ὁ Πλούταρχος, «εἴθροισ δ' ἂν ἐπιῶν καὶ πόλεις ἀτειχίστους, ἀγραμμάτους, ἀβασιλεύτους, ἀδίκους, ἀχρημάτους, νομίσματος μὴ δεομένας, ἀπίρους θεάτρων καὶ γυμνασίων, ἀνιέρου δὲ πόλεως καὶ ἀθέου, μὴ χρωμένης ἐδχαῖς, μὴδὲ ὄρκοις, μὴδὲ μαντεῖαις, μὴδὲ θυσίαις ἐπ' ἀγαθοῖς, μὴδ' ἀποτροπαῖς κακῶν, οὐδεὶς ἐστὶν οὐδ' ἔσται γερονῶς θεατῆς». Καὶ σήμερον καὶ πάντοτε ἔχει ἀποδειχθῆ αὐτό, τὸ ὁποῖον λέγει ὁ Πλούταρχος, διότι οἱ θρησκευολόγοι καὶ οἱ ἱστορικοὶ διακηρύττουν ὅτι κατὰ τὰς ἐρεῦνας των διεπίστωσαν ὅτι ἀκόμη καὶ οἱ πλέον βάρβαροι καὶ πρωτόγονοι λαοί, ἀρχαῖοι καὶ νεώτεροι, ἔχουν θρησκείαν τινά, ἔστω ἀπλήν καὶ πρωτόγονον. Καὶ ἐκεῖνοι ἀκόμη, οἱ ὁποῖοι πολεμοῦν τὴν θρησκείαν καὶ λέγουν ὅτι δὲν πιστεύουν εἰς τίποτε, καὶ αὐτοὶ ἀκόμη κατὰ βάθος ἔχουν θρησκείαν καὶ ὅταν παρουσιασθῆ κατάλληλος στιγμή καὶ αὐτοὶ καταφεύγουν εἰς τὸν Θεὸν καὶ πιστεύουν. Ὑπάρχουν πλεῖστα παραδείγματα ἀθέων καὶ ἀπίστων, οἱ ὁποῖοι ἐπανήλθον εἰς τὴν θρησκείαν, ἐπίστευσαν καὶ ἔγιναν εὐσεβεστάτοι. Ἐπίσης εἶναι γνωστὸν ὅτι, ὅσον καὶ ἂν ἠθέλησαν ἄλλοι νὰ ἐκριζώσουν τὴν θρησκείαν ἀπὸ τὴν ψυχὴν τῶν λαῶν, δὲν τὸ κατάρθρωσαν καὶ οἱ λαοὶ ἐξηκολούθησαν, παρὰ τοὺς διωγμούς καὶ τὰ μαρτύρια, νὰ μένουν πιστοὶ εἰς τὴν θρησκείαν των (Γαλλικὴ ἐπανάστασις, Ρωσικὴ ἐπανάστασις).

Τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα εἶναι ἔμφυτον εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ὁ θαυμασμὸς πρὸς τὰ μεγαλεῖα τῆς φύσεως, ἡ εὐγνωμοσύνη πρὸς τὰς ἐν αὐτῇ εὐεργετικὰς δυνάμεις, ὁ φόβος ἐνώπιον τρομερῶν φαινομένων, ἰδιαίτερος δὲ ἡ ἰδέα ὅτι ἐν πάνσοφον, παντοδύναμον καὶ πανάγαθον Ὁν διευθύνει τὸ ἄπειρον σύμπαν καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν, πάντα ταῦτα διαθερμαίνουν τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ἐνισχύουν τὴν θρησκευτικότητα τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ θρησκεία, ἡ ὁποία, κατὰ τὰ ἀνωτέρω, ἔχει βαθεῖας τὰς ρίζας εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ὑπῆρξε πάντοτε βασικὸς παράγων εἰς τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅσοι ἐποχαὶ διεκρίνοντο διὰ τὴν θρησκευτικότητα ὑπῆρξαν γόνιμοι καὶ δημιουργικαί, ὅλοι δὲ οἱ μεγάλοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐτυχίαν, διεκρίνοντο διὰ τὴν μεγάλην εὐσεβείαν των (π. χ. ὁ Σωκράτης, ὁ Πλάτων, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Νεύτων, ὁ Πασκάλ, ὁ Παστέρ κ. ἄ.).

Ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος διαπνέεται ὑπὸ βαθεῖας θρησκευτικότητος, εἶναι πάντοτε εὐδαίμων καὶ ἤρεμος καὶ ἔχει χαρακτῆρα τέλειον, διότι ἡ θρησκεία χαρίζει εἰς τὸν ἄνθρωπον τὰ ἐξῆς ἀγαθὰ: 1) Ὑπόσχεται τὴν λύτρωσιν, τὴν ὁποῖαν πᾶσα ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἐπιθυμεῖ, καὶ τὴν πραγματικὴν μακαριότητα τόσον εἰς αὐτὴν τὴν ζωὴν ὅσον καὶ εἰς τὴν μέλλουσαν, 2) διὰ τῆς προσωπικῆς ἐπικοινωνίας πρὸς τὸ Ὑψιστον Ὄν, ἥτοι διὰ τῆς ζώσης πίστεως εἰς τὸν Θεόν, βοηθεῖ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἔχουν δύναμιν καὶ ὑπομονὴν εἰς τοὺς ἀγῶνας καὶ τὰ βάσανα τοῦ βίου, διότι ἡ πίστις εἶναι πάντοτε παντοδύναμος, 3) προβάλλει εἰς τοὺς ἀνθρώπους πρὸς πραγματοποίησιν μίαν ἰδεώδη κοινωνίαν, ἡ ὁποία εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς τὴν ὁποῖαν οἱ ἄνθρωποι θὰ ζῶσιν ὡς τέκνα τοῦ Θεοῦ καὶ ὡς ἀδελφοὶ πραγματικοὶ ἀναμεταξύ των καὶ 4) βελτιώνει τὴν ποιότητα τῆς παρούσης ζωῆς διὰ τῆς συνεχοῦς ἀνυψώσεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας τῶν ἀνθρώπων πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ πνευματικὰ καὶ αἰώνια, ἀντὶ νὰ στρέφωνται οὗτοι πρὸς τὰ ἐφήμερα καὶ τὰ μάταια καὶ τὰ ψευδῆ πράγματα τοῦ κόσμου τούτου.

2. ΕΙΔΗ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ

ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΣ δὲν εἶχε πάντοτε τὴν αὐτὴν θρησκείαν οὔτε ἐπίστευε πάντοτε εἰς ἓνα Θεόν. Ἡ ἁμαρτία συνετέλεσε νὰ ἀπομακρυνθοῦν οἱ ἄνθρωποι μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀπὸ τὴν πίστιν καὶ τὸν ἀληθινὸν Θεόν καὶ λόγῳ τῆς ἀμαθείας τῶν νὰ θεοποιησοῦν διάφορα ἀντικείμενα ἢ φαινόμενα τῆς φύσεως, πρὸς τὰ ὁποῖα ἠσθάνοντο ἢ φόβον ἢ θαυμασμόν ἢ εὐγνωμοσύνην. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθησαν, ἀναλόγως τοῦ βαθμοῦ τῆς ἀναπτύξεως τῶν ἀνθρώπων, τὰ διάφορα εἶδη τῶν θρησκειῶν. Αἱ θρησκείαι αὗται διακρίνονται συνήθως εἰς φυσικὰς καὶ εἰς ἀποκεκαλυμμένας.

Φυσικὰ λέγονται αἱ θρησκείαι ἐκεῖναι, τὰς ὁποίας διεμόρφωσεν ὁ ἄνθρωπος μόνος του διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων. Εἰς τὰς φυσικὰς θρησκείας ὑπάγεται ἡ εἰδωλολατρεία τῶν ἀρχαίων λαῶν, καθὼς καὶ συγχρόνων τινῶν βαρβάρων. Εἰδῶλα λέγονται διάφορα ἀντικείμενα

ἡ φαινόμενα τῆς φύσεως ἢ ζῶα, τὰ ὁποῖα οἱ ἄνθρωποι λατρεύουν ὡς θεούς. Εἰδωλολατρεία λοιπὸν (ἢ φυσιολατρεία, πολυθεΐα) εἶναι ἡ θεοποίησις ἀντικειμένων ἢ φαινομένων τῆς φύσεως ἢ ζώων ἢ καὶ διαφόρων ἡρώων. Εἰδωλολατρικὴ ἢ φυσιολατρικὴ ἦτο ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ρωμαίων, Αἰγυπτίων, Βαβυλωνίων, Περσῶν καὶ ἄλλων λαῶν, οἱ ὁποῖοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς τὸν οὐρανόν, τὴν γῆν, τοὺς ἀστέρας, τοὺς ἀνέμους, τὰς θαλάσσας, ποταμούς, δάση, ὄρη, διάφορα ζῶα καὶ ἄλλα φυσικὰ ὄντα καὶ φαινόμενα, ἀκόμη δὲ καὶ πολλοὺς ἡρώας τῆς φυλῆς των, οἱ ὁποῖοι διεκρίθησαν διὰ τὴν ρώμην καὶ διὰ τὰς πολλὰς πρὸς τὴν φυλὴν των ὑπηρεσίας.

Εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν ἀνήκουν καὶ ὁ φετιχισμὸς καὶ ὁ τοτεμισμὸς, τῶν ὁποίων οἱ ὁπαδοὶ πιστεύουν ὅτι εἰς ὠρισμένα ἀντικείμενα ἢ ζῶα (φετίχ, τοτέμ) ὑπάρχει θεία δύναμις καὶ διὰ τοῦτο ἐθεοποιοῦν ταῦτα καὶ ἀπένεμον θυσίας καὶ τιμὰς ὡς εἰς πραγματικούς θεούς.

Ἀποκεκαλυμμένα ἢ λέγονται αἱ θρησκείαι, τὰς ὁποίας ἔχει ἡ ἀνθρωπότης δι' ἀποκαλύψεως παρὰ τοῦ ἰδίου Θεοῦ καὶ τοιαῦται, κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, εἶναι μόνον ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἡ ὁποία ἀπεκαλύφθη εἰς τοὺς Ἰσραηλίτας ὑπὸ τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν πατριαρχῶν, τοῦ Μωυσέως καὶ τῶν προφητῶν, καὶ ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία, τὴν ὁποίαν ἐφάνέρωσεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός.

Καὶ ἄλλα ὅμως θρησκείαι ἰσχυρίζονται ὅτι ἔχουν ἀποκαλυφθῆναι ὑπὸ τοῦ θεοῦ των εἰς τοὺς ἰδρυτὰς των, ὅπως ὁ Ζωροαστρισμός, ὁ Μωαμεθανισμὸς κ. ἄ. Αἱ κατ' ἀποκάλυψιν θρησκείαι διακρίνονται διὰ τὴν πίστιν εἰς ἓνα Θεόν, διὰ τοῦτο καὶ λέγονται μονοθεϊστικαὶ θρησκείαι, ἐνῶ ὅλαι αἱ ἄλλαι εἶναι πολυθεϊστικαί.

*Ἄλλη συνήθης διάκρισις τῶν θρησκειῶν εἶναι εἰς ζώσας καὶ εἰς νεκράς. Αἱ πλεῖσται τῶν προαναφερθεισῶν εἰδωλολατρικῶν θρησκειῶν ἐξέλιπον πλέον καὶ αὐταὶ εἶναι αἱ νεκραὶ θρησκείαι. Ζῶσαι δὲ θρησκείαι εἶναι ὅσαι ὑφίστανται ἀκόμη καὶ τοιαῦται εἶναι δέκα περίπου, ἧτοι ὁ Χριστιανισμὸς (650 ἑκατομ. περίπου), Κομφουκιανισμὸς (250 ἑκατομ.), Μωαμεθανισμὸς (230 ἑκατομ.), Ἰνδοϊσμός (250 ἑκατομ.), Ταοϊσμός (45 ἑκατομ.), Σιντοϊσμός (16 ἑκατομ.), Ἰουδαϊσμός (15 ἑκατομ.), Γαινισμός (2 ἑκατομ.), Ζωροαστρισμός (2 ἑκατομ.).

Ἡ σύγκρισις τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας θὰ γίνῃ κυρίως μὲ τὰς ζώσας θρησκείας, τὰς ὁποίας ἀκολουθοῦν σύγχρονοι μὴ χριστιανικοὶ λαοί. Ἐπειδὴ καὶ αἱ εἰδωλολατρικαὶ θρησκείαι τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὅπως τῶν Αἰγυπτίων, τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων, τῶν Ἑλλήνων, τῶν Ῥωμαίων καὶ ἄλλων ἤσκησαν μεγάλην ἐπίδρασιν εἰς τὴν ζωὴν τῶν λαῶν τούτων καὶ ἦσαν αἱ πρῶται θρησκείαι, τὰς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς συνήντησεν εἰς τὸν δρόμον του καὶ ἐξετόπισε, διὰ τοῦτο ἀναφέρομεν καὶ περὶ αὐτῶν ὀλίγα τινά. Τοιοῦτοτρόπως, ἅμα λάβωμεν ἰδέαν τινὰ τῶν ἀρχαίων καὶ συγχρόνων θρησκειῶν, θὰ δυνάμεθα νὰ κάμωμεν μίαν σύγκρισιν αὐτῶν πρὸς τὴν Χριστιανικὴν θρησκείαν καὶ θὰ ἴδωμεν τότε ὅτι ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία, ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς ἄλλας θρησκείας.

3. Αἱ κυριώτεραι εἰδωλολατρικαὶ θρησκείαι τῆς ἀρχαιότητος

α) Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων.—Οἱ Αἰγύπτιοι ἦσαν ἐκ φύσεως εὐσεβῆς λαός. Ὁ Ἡρόδοτος λέγει περὶ αὐτῶν ὅτι ἦσαν θεοσεβέστεροι ἀπὸ ὅλους τοὺς λαοὺς «*θεοσεβέες ἔοντες μάλιστα πάντων ἀνθρώπων*». Οἱ ἱερεῖς των ἀπετέλουν τὴν ἡγέτιδα τάξιν τῶν μορφωμένων καὶ εἶχον μεγάλην δύναμιν καὶ ἐπιρροὴν εἰς τὴν ζωὴν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀρχόντων. Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων ἦτο φυσιολατρική, ἦτοι θεοποίησις τοῦ ἡλίου καὶ τῶν ἄστρον, τοῦ Νείλου, τῆς ἐρήμου, διαφόρων θηρίων. Ἐπειδὴ δὲ ὅλα ταῦτα ἐπηρέαζον τὴν ζωὴν των, προσεπάθουν διὰ τῶν θυσιῶν καὶ προσευχῶν νὰ ἔχουν τὴν εὐμένειαν καὶ τὴν προστασίαν των. Ὁ ὕψιστος θεὸς των ἦτο ὁ Ρᾶ ἢ Ὡρος, θεὸς τοῦ ἡλίου, ὁ ὁποῖος ἐλατρεύετο ἰδιαιτέρως εἰς τὴν πόλιν Ἡλιοῦπολιν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τοῦ θεοῦ τούτου. Πρὸς τιμὴν του ἔκτιζον οἱ Αἰγύπτιοι εἰς διαφόρους πόλεις των τοὺς ὀβελίσκους, οἱ ὁποῖοι ἦσαν σύμβολα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων. Εἰς τὰς Θήβας τῆς Αἰγύπτου ἐλατρεύετο ὡς θεὸς τοῦ φωτὸς ὁ Ἄμμων, εἰς δὲ τὴν Μέμφιδαν ἐτιμᾶτο ὁ Φθᾶ. Ἐπειδὴ ὁ Νεῖλος ποταμὸς ἦτο παράγων πλοῦτου καὶ εὐτυχίας διὰ τὴν Αἰγύπτου, διὰ τοῦτο ἐξ εὐγνωμοσύνης ἐλατρεύετο καὶ οὗτος ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὅσιρις, ἐνῶ αἱ ὄχθαι του καὶ ἡ πέριξ αὐτοῦ εὐφορος γῆ εἶχον ἐπίσης θεοποιηθῆ καὶ ἐτιμῶντο ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἴσις.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐλάτρευον ὡς θεοὺς καὶ πολλὰ ζῶα, διὰ τὰ ὁποῖα ἐπίστευον ὅτι ἦσαν ἐνσάρκωσις ἢ κατοικία θεῶν, οἱ ὁποῖοι κατέβησαν εἰς τὴν γῆν ὑπὸ μορφήν ζώων. Τοιαῦτα ἱερὰ ζῶα ἦσαν ὁ βοῦς Ἄπις, σύμβολον καὶ ἐνσάρκωσις τοῦ Φθᾶ, ὁ κροκόδειλος, ὁ λύκος, ὁ ὄφις, ἡ σφίγξ, ἡ ὁποία ἦτο λέων μὲ κεφαλὴν ἀνθρώπου καὶ ἔθεωρεῖτο ὡς σύμβολον τοῦ Ρᾶ.

Οἱ Αἰγύπτιοι ἐπίστευον εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς καὶ εἰς τὴν μετεμψύχωσιν. Τὸ σῶμα, κατὰ τὰς δοξασίας των, εἶναι κατοικία ἀθανάτου πνεύματος· διὰ τοῦτο, διὰ νὰ μὴ διαλυθῇ διὰ τοῦ θανάτου καὶ συμπαρασύρῃ εἰς τὴν σῆψιν του καὶ τὴν ψυχὴν, ἐταριχεύετο μὲ μεγάλην τέχνην (μουμιά) καὶ ἐτοποθετεῖτο εἰς τάφους, οἱ ὁποῖοι προεφυλάσσοντο ἐντὸς τῶν πυραμίδων ἢ ἐντὸς τῆς γῆς. Εἰς τὰς πυραμίδας ἐτοποθετοῦντο κυρίως οἱ νεκροὶ τῶν Φαραῶ, τῶν βασιλέων τῆς Αἰγύπτου καὶ ἀπογόνων τοῦ θεοῦ Ρᾶ. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθανόντων ὠδηγοῦντο ὑπὸ τοῦ θεοῦ τῶν νεκρῶν εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου ἐδικάζοντο ὑπὸ δικαστηρίου ἐκ θεῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ὅσιριδος. Καὶ αἱ ψυχαὶ μὲν τῶν δικαίων ἡμείβοντο, κατοικοῦσαι πλησίον τῶν θεῶν ἐν γαλήνῃ καὶ εὐτυχίᾳ, αἱ ψυχαὶ δὲ τῶν κακῶν κατεδικάζοντο νὰ ἐπιστρέψουν πάλιν εἰς τὴν γῆν καὶ νὰ εἰσέλθουν εἰς σώματα καθαρῶν ἢ ἀκαθάρτων ζώων, ἀναλόγως τῆς ἠθικῆς των καταστάσεως (μετεμψύχωσις).

Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυρίου ἡμῶν ὠργανώθησαν εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ διεδόθησαν καθ' ὅλην τὴν Μεσόγειον τὰ περίφημα μυστήρια τῆς Ἰσιδος καὶ τοῦ Ὅσιριδος. Τὰ μυστήρια ταῦτα, ὅμοια πρὸς τὰ Ἐλευσίνια καὶ Ὀρφικὰ μυστήρια τῶν Ἑλλήνων, ἦσαν μυστικά καὶ τελεταί, εἰς τὰς ὁποίας ἐμμοῦντο οἱ ὑποψήφιοι ὕστερον ἀπὸ μακρὰν δοκιμασίαν καὶ ἐγίνοντο μετὰ τὴν μύησιν μέλη τῶν μυστηρίων τούτων. Ὅσοι ἐγίνοντο μέλη εἶχον τὴν προστασίαν τῆς Ἰσιδος ἐν τῷ βίῳ, καὶ μετὰ θάνατον ἤξιοῦντο τῆς ἀθανασίας καὶ εὐδαιμονίας πλησίον τῶν θεῶν.

β) Ἡ *θηρησκεία τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων*. — Οἱ Ἀσσύριοι καὶ Βαβυλώνιοι εἶχον θεοποιήσει κυρίως τὰ οὐράνια σώματα καὶ ἐπίστευον ὅτι ὅλη ἡ φύσις εἶναι πλήρης ἀπὸ ἀγαθὰ καὶ πονηρὰ πνεύματα. Τὰ πνεύματα ταῦτα ἐπηρέαζον τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων οὕτως ὥστε πᾶν καλὸν ἢ κακὸν ἐν τῇ ζωῇ ἀπεδίδετο εἰς τὰ πνεύματα ταῦτα. Ὁ ἥλιος καὶ οἱ ἀστέρεις ἦσαν θεοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον

ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν ὄλων τὸν κόσμον, ἀκόμη καὶ τοὺς δαίμονας, ἦτοι τὰ πονηρὰ καὶ ἀγαθὰ πνεύματα. Ἡ πορεία τοῦ κόσμου καὶ ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων, κατὰ τὴν πίστιν τῶν λαῶν τούτων, ρυθμίζονται ἀπὸ τὴν κίνησιν καὶ τὴν τροχίαν τῶν ἀστέρων. Ἡ διαρκὴς δὲ μελέτη τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σωμάτων ἦτο ἔργον τῶν ἱερέων καὶ τῶν μάγων, περὶ τῶν ὁποίων γίνεται λόγος καὶ εἰς τὰ ἱερὰ Εὐαγγέλια. Διὰ τοῦτο ἡ ἀστρολογία ἦτο πολὺ ἀνεπτυγμένη παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ οἱ ναοὶ τῶν ἦσαν συγχρόνως καὶ ἀστεροσκοπεῖα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα παρετήρουν τὰς κινήσεις τῶν ἀστρῶν καὶ προέλεγον διάφορα φαινόμενα καὶ γεγονότα. Ἐπίσης οἱ ἔξορκισμοὶ καὶ ἡ μαγεία ἦσαν πολὺ διαδεδομένα. Οἱ ἱερεῖς ἐφρόντιζον διὰ θυσιῶν καὶ προσευχῶν, διὰ τῆς μαγείας καὶ τῶν ἔξορκισμῶν νὰ ἐξευμενίσουν ἢ νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς δαίμονας, ὥστε νὰ μὴ κάμνουν κακὸν εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Διὰ τῆς παρατηρήσεως τῶν κινήσεων τῶν οὐρανίων σωμάτων, ὅπως καὶ τῶν σπλάγχχνων τῶν θυσιαζομένων ζώων, προέλεγον εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰς βουλὰς τῶν θεῶν καὶ τὴν τύχην των. Οἱ μεγάλοι θεοὶ τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων ἦσαν δώδεκα, ὅσοι καὶ οἱ μῆνες τοῦ ἔτους, ἀνώτεροι δὲ ὄλων ἦσαν ὁ Ἄνου παρὰ τοῖς Βαβυλωνίοις καὶ ὁ Ἀσσούρ καὶ ἡ Ἀστάρτη παρὰ τοῖς Ἀσσυρίοις.

Οἱ Ἀσσύριοι καὶ οἱ Βαβυλώνιοι ἐπίστευον ὅτι οἱ ἄνθρωποι μετὰ θάνατον θὰ δώσουν λόγον τῶν πράξεων των εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου οἱ σκώληκες θὰ κατατρώγουν καὶ θὰ βασανίζουν τοὺς κακοὺς.

γ) *Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων.* — Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος διεκρίνετο πάντοτε διὰ τὴν εὐσέβειάν του. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τοὺς Ἀθηναίους εἶχε χαρακτηρίσει τούτους ὡς δεισιδαιμονεστάτους ἐξ ὄλων τῶν ἀνθρώπων, ἦτοι ὡς πολὺ θεοφοβουμένους. Οὐδέποτε ἤρχιζον ἐργασίαν ἢ ἐπιχείρησιν ἢ μάχην, πρὶν κάμουν προσευχὴν καὶ θυσίαν εἰς τοὺς θεοὺς των, διὰ νὰ ἔχουν τὴν βοήθειαν καὶ τὴν προστασίαν των. Ἡ ἀσέβεια πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ ἡ ἀπιστία ἐθεωροῦντο ὡς μέγιστον ἔγκλημα.

Ἄλλ' ὅπως ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Ἕλληνες, παρὰ τὸν ὑπέροχον πολιτισμὸν των, ἦσαν εἰδωλολάτραι, λατρεύοντες ὡς θεοὺς διάφορα φαινόμενα καὶ ἀντικείμενα. Μὲ τὴν ἰσχυρὰν φαντασίαν των διεμόρφωσαν χαρισιστάτην μυθο-

λογίαν, ἡ ὁποία περιεῖχε τὸν βίον διαφόρων θεοτήτων. Ὅλη ἡ φύσις, ὁ οὐρανός, ἡ γῆ, τὰ δάση, οἱ ποταμοί, αἱ θάλασσαί ἦσαν πλήρεις ἀπὸ μικροῦς καὶ μεγάλους θεούς.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχον οὔτε ἰδιαίτεραν ἱερατικὴν τάξιν διὰ τὰ τῆς θρησκείας των οὔτε ἱερὰ βιβλία, ὅπως ἔχουν λ. χ. ὁ Ἰουδαϊσμός, ὁ Χριστιανισμός, ὁ Βουδδισμός, ὁ Μωαμεθανισμός καὶ ἄλλαι θρησκείαι. Οἱ θεοὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ αἱ θρησκευτικαὶ των ἰδέαι καὶ συνήθειαι εἶναι γνωσταὶ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τὴν μυθολογίαν, ἀπὸ τὰ ὁμηρικὰ ἔπη καὶ ἀπὸ πληροφορίας ἐγκατεσπαρμέναις εἰς τὰ συγγράμματα τῶν ποιητῶν καὶ τῶν ἄλλων συγγραφέων. Οἱ θεοὶ παριστάνοντο καὶ ἐνομίζοντο ὡς ἰδεώδεις μορφαί, ὡς ὄντα ἐξόχου κάλλους, ὡς ἀθάνατοι, μακάριοι καὶ ἰσχυροί, ἀλλὰ καὶ γεμάτοι ἀπὸ πάθη ἀνθρώπινα. Καὶ οἱ θεοὶ των παρεσύροντο πολλάκις ἀπὸ μίση καὶ φθόνους, ἀπὸ ἐκδικητικὸν πνεῦμα καὶ φιληδονίαν, ὅπως καὶ οἱ κοινοὶ θνητοί.

Οἱ κυριώτεροι θεοὶ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων ἦσαν οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου, τῶν ὁποίων ὕψιστος ἦτο ὁ Ζεὺς *«πατὴρ ἀνδρῶν τε θεῶν τε»*, θεὸς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς. Ἄλλοι θεοὶ ἦσαν ὁ Ποσειδῶν, θεὸς τῆς θαλάσσης, ὁ Ἄρης τοῦ πολέμου, ἡ Ἀθηνᾶ τῆς σοφίας, ὁ Ἀπόλλων τοῦ φωτὸς καὶ τῆς μουσικῆς, ὁ Ἑρμῆς τῶν γραμμάτων καὶ τοῦ ἐμπορίου, ἡ Ἥρα, ὁ Ἥφαιστος, αἱ Μοῦσαι, αἱ Μοῖραι, ὁ Αἴολος καὶ ἄλλοι. Ἡ μυθολογία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων περιέχει πολλὰ σκάνδαλα ἐκ τοῦ βίου τῶν θεῶν τούτων καὶ ταῦτα κατέρριπτον τὴν ἀξίαν τῆς εἰδωλολατρικῆς των θρησκείας. Ἀλλὰ καὶ πολλοὶ φιλόσοφοι ἐδίδασκον ὅτι οἱ θεοὶ τῆς μυθολογίας δὲν ἦσαν ἀληθινοὶ καὶ ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχουν πολλοὶ θεοὶ καὶ μάλιστα μὲ ἐλαττώματα καὶ πάθη ἀνθρώπινα. Κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Κυρίου ἡ εἰδωλολατρεία εἶχε χάσει κάθε ἐπίδρασιν ἐπὶ τοῦ βίου τῶν Ἑλλήνων καὶ τότε εὗρον εὐνοϊκὸν ἔδαφος ὅπως διαδοθῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα αἱ ἀνατολικά μυστηριακὰ θρησκείαι τῆς Ἰσίδος, τῆς Κυβέλης καὶ ἤκμασαν ἐκ νέου τὰ ἰδικὰ των μυστήρια, τὰ Ἐλευσίνια καὶ τὰ Ὀρφικά. Εἰς τὰ μυστήρια ταῦτα πολλοὶ εὗρισκον ἱκανοποίησιν τῆς θρησκευτικῆς των δίψης καὶ ἀνακούφισιν διὰ τὸν βίον.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἐπίστευον ὅτι πᾶσα παράβασις τῶν ἠθικῶν νόμων εἰς τὸν βίον ἐτιμωρεῖτο ὑπὸ τῶν θεῶν. Ὁ Ζεὺς, ἡ Νέμεσις, αἱ Ἐρινύες ἦσαν ἀγρυπνοὶ φρουροὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως εἰς τὸν

κόσμον. Ἡ εὐσέβεια καὶ ἡ ἀρετὴ ἡμίβοντο ὑπὸ τῶν θεῶν πάντοτε. Ἄλλὰ καὶ οἱ μεγάλοι φιλόσοφοι τῶν Ἑλλήνων, ὅλοι εὐσεβέστατοι ἄνδρες, ἐδίδασκον τὴν ἀγάπην πρὸς τὰ θεῖα καὶ τὴν ὁμοίωσιν κατὰ τὸ δυνατὸν πρὸς τοὺς θεοὺς.

Ὅταν λοιπὸν πρῶτος ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐκήρυξε τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς Ἑλληνας εἰς Φιλίππους, Θεσσαλονίκην, Βέροϊαν, Ἀθήνας καὶ Κόρινθον, οὗτοι ἐδέχθησαν προθύμως τὴν νέαν πίστιν καὶ πολλαὶ ἐκκλησίαι χριστιανικαὶ ἰδρύθησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ συμμαχία καὶ συναδέλφωσις Ἑλληνισμοῦ καὶ Χριστιανισμοῦ ἐδημιούργησαν σὺν τῷ χρόνῳ νέον πολιτισμὸν διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, τὸν Ἑλληνοχριστιανικὸν πολιτισμὸν. Σήμερον ὁ πραγματικὸς πολιτισμὸς τοῦ κόσμου στηρίζεται ἀκριβῶς εἰς τὰς δύο αὐτὰς δυνάμεις, εἰς τὸν ἀρχαῖον Ἑλληνισμόν καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

δ) *Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.*—Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων ἦτο ἐντελῶς ὁμοία πρὸς τὴν τῶν Ἑλλήνων. Καὶ οἱ Ρωμαῖοι ἐθεοποίησαν φαινόμενα καὶ ἀντικείμενα τῆς φύσεως καὶ ἐφαντάζοντο τοὺς θεοὺς ὡς ἀνώτερα καὶ ὑπεράνθρωπα ὄντα, τὰ ὁποῖα κυβερνοῦν τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Οἱ κυριώτεροι θεοὶ τῶν ἦσαν ὁ Jupiter (Ζεὺς), ἡ Juno (Ἥρα), ὁ Saturnus (Κρόνος), ὁ Neptunus (Ποσειδῶν), ἡ Minerva (Ἀθηνᾶ), ἡ Diana (Ἄρτεμις), ὁ Mercurius (Ἑρμῆς) καὶ οἱ λοιποὶ θεοὶ τῆς Ἑλλάδος, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον. Ἰδιαιτέρως ἐλατρεύοντο παρὰ τῶν Ρωμαίων οἱ ἐφέστιοι θεοί, οἱ ὁποῖοι ἐλέγοντο Lares, προστάται τῆς οἰκογενειακῆς ἐστίας. Οἱ θεοὶ τῶν Ρωμαίων ἐφανέρωνον τὴν θέλησιν των εἰς τοὺς ἀνθρώπους μὲ οἰωνοὺς ἢ σημεῖα, οἱ δὲ μάντις καὶ οἰωνοσκόποι ἠρμῆνευον τὰ σημεῖα ταῦτα. Ὄνομαστὸν οἰωνοσκοπεῖον εὐρίσκετο ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ἐν Ρώμῃ. Σὺν τῷ χρόνῳ κατέπεσε καὶ ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων, καὶ μάλιστα ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν αὐτοκρατόρων, ὁπότε ἤρχισαν οὗτοι νὰ θεοποιοῦν καὶ αὐτοκράτορας, ὅπως τὸν Ὀκταβιανὸν Αὔγουστον, τὸν Νέρωνα, τὸν Καλιγούλαν καὶ ἄλλους. Μαζὶ μὲ τὴν κατάπτωσιν τῆς θρησκείας ἐπῆλθεν ἡ ἠθικὴ διαφθορὰ καὶ ἡ διάλυσις τῆς Ρωμαϊκῆς κοινωνίας καὶ ἡ πτώσις τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας. Τοιοῦτοτρόπως ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, διὰ νὰ ἐμφανισθῇ ὁ Χριστιανισμὸς καὶ νὰ ἀνορθώσῃ τὴν ἀνθρωπότητα ἀπὸ τὰ ἐρείπια καὶ τὴν διαφθοράν.

4. ΑΙ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ

α) *Ἰνδοϊσμός*.—Οἱ Ἰνδοὶ ἦσαν ἀνέκαθεν θρησκευτικὸς καὶ θεωρητικὸς λαός. Ἡ θρησκεία των εἶναι ἡ ἀρχαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ὀργανωμένας συγχρόνους θρησκείας. Εἶναι ὅμως θρησκεία κατ' ἐξοχὴν ἐθνική· διὰ τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ διαδοθῆ ἔξω ἀπὸ τὰ σύνορα τῶν Ἰνδιῶν. Πολλοὶ Ἰνδοὶ ἠσπάσθησαν τὸν Μωαμεθανισμόν, κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ ἔτη διὰ τῆς δράσεως Χριστιανῶν ἱεραποστόλων πολλοὶ προσῆλθον εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

1. Βεδδικὴ θρησκεία. Ἡ θρησκεία τῶν Ἰνδῶν διήλθεν ἀπὸ πολλὰ στάδια ἐξελίξεως ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον. Ἡ πρωτόγονος μορφή αὐτῆς εἶναι ἡ λεγομένη Βεδδικὴ θρησκεία, ὀνομαζομένη τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὰς Βέδδας (βιβλία τῆς γνώσεως), τὰ ἱερὰ βιβλία τῶν Ἰνδῶν. Αἱ Βέδδαι (1000 περίπου πρὸ Χριστοῦ) ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ σπουδαιότερον εἶναι «ἡ Ριγκ-Βέδδα», ἧτοι «τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν». Αἱ θρησκευτικαὶ ἰδέαι, αἱ ὁποῖαι περιέχονται εἰς τὰ βιβλία ταῦτα, εἶναι φυσιολατρικαί, διότι περιέχουν προσευχὰς καὶ ὕμνους πρὸς τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὸν οὐρανόν, τὴν βροχὴν, τοὺς ἀνέμους, τὸ πῦρ κ. ἄ. Ὁ σπουδαιότερος θεὸς εἰς τὴν Βεδδικὴν θρησκείαν εἶναι ὁ Βαρούνας, ὁ ὁποῖος εἶναι θεὸς τοῦ οὐρανοῦ.

2. Βραχμανισμὸς (μεταξὺ 1000 - 800 π. Χ.). Ἡ Βεδδικὴ θρησκεία μετερρυθμίσθη ἀπὸ τοὺς Βραχμᾶνας, τοὺς ἱερεῖς τῶν Ἰνδῶν, καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται Βραχμανισμὸς. Οἱ Βραχμᾶνες, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Βραχμανισμοῦ, εἶναι τέλεια ὄντα, διότι γνωρίζουν τὸν Βράχμα καὶ εἶναι ἠνωμένοι μετ' αὐτοῦ. Βράχμα δὲ εἶναι ἡ ὑψίστη δύναμις, ἡ ὁποία ὑπάρχει εἰς ὅλα τὰ ὄντα καὶ ἡ ὁποία δημιουργεῖ καὶ συντηρεῖ τὰ πάντα καὶ εἰς αὐτὴν καταλήγουν τὰ πάντα. Ἡ ἰδέα τοῦ Βράχμα ἐκφράζει τὸν Ἰνδικὸν πανθεισμόν. Οἱ Βραχμᾶνες συνέταξαν τὰς Βραχμᾶνας, δηλαδὴ βιβλία ἱερατικά, τὰ ὁποῖα περιέχουν προσευχὰς καὶ διατάξεις καὶ ὁδηγίας διὰ τὴν τέλεσιν τῶν θυσιῶν. Εἰς τὰ βιβλία ταῦτα τονίζεται ὑπὲρ τὸ δέον ἡ ἀξία τῶν θυσιῶν, αἱ ὁποῖαι μόναι δύνανται νὰ σώζωσιν τὸν ἄνθρωπον, ὅταν ὅμως τελῶνται ἀπὸ τοὺς δι' αὐτὰς προωρισμένους Βραχμᾶνας καὶ κατ' ὅλους τοὺς κανόνας, οἱ ὁποῖοι περιέχονται εἰς τὰς Βραχμᾶνας. Ὁ Βραχμανισμὸς ἐπίσης κάμνει διάκρισιν μεταξὺ τῶν

ἀνθρώπων, διαιρῶν αὐτούς εἰς τέσσαρας τάξεις, αὐστηρῶς κερωρισμένους ἀναμεταξύ των. Αἱ τέσσαρες αὗται τάξεις εἶναι 1) τῶν Βραχμάνων, ἥτοι τῶν ἱερέων καὶ διανοουμένων, 2) τῶν ἀρχόντων καὶ πολεμιστῶν (Kshatriya), 3) τῶν γεωργῶν καὶ τεχνιτῶν (Vaisya) καὶ 4) τῶν δούλων (Sudras). Ὅλα τὰ μέλη ἐκάστης τάξεως ἀσχολοῦνται μόνον μὲ τὰ ἐπαγγέλματα τῆς τάξεώς των καὶ δὲν συντρῶγουν οὔτε προέρχονται εἰς συνοικέσια μὲ μέλη ἄλλης τάξεως. Αἱ τάξεις αὗται πάλιν ὑποδιαιροῦνται εἰς ἄλλας πολλὰς, ὀλιγώτερον σπουδαίας.

Διάφοροι θεωροῦν περὶ τοῦ ὑψίστου ὄντος, περὶ τοῦ Βράχμα, ἐγέννησαν ἄλλον, φιλοσοφικώτερον, τύπον θρησκείας, περιλαμβανομένης εἰς τὰς Οὐπανισάδας (= διαλέξεις περὶ Βράχμα, περὶ τὸ 800 - 600 π. Χ.). Εἰς τὰς Οὐπανισάδας διδάσκεται ὅτι ὅλα τὰ ὄντα καὶ φαινόμενα τοῦ κόσμου εἶναι ἐκδήλωσις τῆς μιᾶς ἀπολύτου δυνάμεως τοῦ κόσμου, τοῦ Βράχμα. Τὸ Βράχμα μόνον ὑπάρχει πραγματικῶς, ὅλα δὲ τὰ λοιπὰ ὄντα εἶναι ἀπατηλὰ καὶ φαντασιώδη. Ἡ ζωὴ εἶναι μία ψευδαίσθησις, ἐν ὄνειρον, καὶ συνέπεια μιᾶς προηγηθείσης ἀμαρτωλῆς ζωῆς. Ἡ σωτηρία ἐπιτυγχάνεται, ὅταν ἀπομακρύνηται κανεὶς ἀπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἐγκοσμίων, ὥστε νὰ ζῆ καὶ νὰ βυθίζηται εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ σύμπαντος, εἰς τὸ Βράχμα, ἢ ἄλλως εἰς τὸ Ἄτμαν (= ψυχὴ τοῦ κόσμου). Μὲ τὰς γνώσεις, μὲ τὴν ἀσκησιν καὶ μὲ τὴν ἔκστασιν (yogd) φθάνει κανεὶς ἐνωρίτερον εἰς τὴν κατάστασιν αὐτὴν τοῦ βυθισμοῦ καὶ τῆς ἐνώσεως μετὰ τοῦ Ἄτμαν, ἄλλως θὰ ἐπανέρχεται πάλιν εἰς τὴν ζωὴν πρὸς τιμωρίαν. Ἡ μετεμψύχωσις αὕτη εἶναι νόμος τῆς ζωῆς, μέχρις οὗ γίνη κανεὶς τέλειος καὶ ἐνωθῆ ὀριστικῶς μετὰ τοῦ Βράχμα. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μετεμψύχωσις θεωρεῖται ὡς νόμος τῆς ἀνταποδόσεως (Κάρμαν) διὰ τὸν ἀμαρτωλὸν βίον, τὸν ὁποῖον ζῆ κανεὶς εἰς τὸν κόσμον αὐτόν.

3. Β ο υ δ δ ι σ μ ό ς. Σπουδαιότερα ἀνάπτυξις καὶ θεμελίωσις τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας ἐγένετο ὑπὸ τοῦ Σιντάρτα Γουτάμα (560-480 π. Χ.), ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Βούδδας. Ἔνεκα τούτου ἡ νέα μορφή τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας καλεῖται Βουδδισμός. Ὁ Γουτάμα Βούδδας κατήγετο ἀπὸ πλουσίαν βασιλικὴν οἰκογένειαν τῶν Ἰνδῶν καὶ ἔζησε κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ μέσῳ χλιδῆς καὶ πολυτελείας. Τοῦτο ὅμως δὲν συνεβιάζετο πρὸς τὸν σοβαρὸν χαρακτῆρά του. Διὰ τοῦτο ἤρκεσεν ἐν τυχαίῳ συμβάν τοῦ βίου του, διὰ νὰ ἀποφασίσῃ ἄλλα-

γὴν τοῦ τρόπου τῆς ζωῆς του. Ὁ Βούδδας εἶδε κάποτε τυχαίως καθ' ὁδὸν ἓνα γέροντα, παρέκει ἓνα ἐξηντηλέμον ἀσθενη, ὕστερον ἔν λείψανον ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ἐκηδεύετο, καὶ μετ' αὐτὸ ἓνα ἡρεμον ἀσκητὴν, τελείως ἀδιάφορον πρὸς τὰ βάσανα καὶ τὰ γεγονότα τοῦ βίου. Ἡ θεὰ τούτων ἐβύθισεν αὐτὸν εἰς σκέψεις καὶ μελαγχολίαν καὶ διελογίζετο, διατί ἄραγε ὁ ἄνθρωπος ὑποφέρει τόσον, ὑποκείμενος εἰς τὸ γῆρας, εἰς τὰς διαφοροὺς ἀσθενείας καὶ εἰς τὸν θάνατον. Ἐξ ἄλλου ἀπεθαύμασε τὴν ἡρεμίαν καὶ τὴν μακαριότητα τοῦ ἀσκητοῦ. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν στοχασμῶν τούτων ἐγκαταλείπει τὰ ἀνάκτορα, τὴν γυναῖκά του, τὸ νεογέννητον τέκνον του καὶ ἐνδύεται τὴν τῆβεννον τοῦ ἀσκητοῦ.

Ἄφοῦ ἀπεσύρθη ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια ὁ Βούδδας, ἔζη εἰς τὴν μόνωσιν καὶ τὸν ἀσκητισμὸν. Ἄλλ' ἐνῶ ἐκάθητο σύννους κάτω ἀπὸ τὴν σκιὰν ἑνὸς δένδρου καὶ ἐσκέπτετο διὰ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, διὰ τὴν αἰτίαν τῶν βασάνων τοῦ βίου καὶ διὰ τὴν σχέσιν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς πρὸς τὸ ὑπέρτατον Ὄν, ἐξαίφνης ἐφωτίσθη ἐσωτερικῶς καὶ κατενόησε τὰς ἀληθείας ταύτας: ἡ ζωὴ συνεπάγεται θλίψεις καὶ βάσανα, ἀλλ' αἱ θλίψεις εἶναι ἀποτέλεσμα τῶν ἀκαταπαύστων καὶ ἀκορέστων ἐπιθυμιῶν μας. Αἱ θλίψεις συνεπῶς δύνανται νὰ ἐκλείψουν διὰ τῆς ἐκριζώσεως πάσης ἐπιθυμίας ἐντὸς μας. Ἀπὸ τὴν στιγμήν ἐκείνην τῆς ἐσωτερικῆς ἐλλάμψεως ὁ Γουτάμα ἔφθασεν εἰς τὴν ἀπόλυτον γνῶσιν, ἠνώθη μετὰ τοῦ Βράχμα καὶ τοιοῦτοτρόπως ἔγινε Βούδδας, δηλαδὴ πεφωτισμένος σοφός. Ἀρχίζει λοιπὸν ἀπὸ τότε νὰ κηρύττη μὲ ἐνθουσιασμὸν τὰς ἀνωτέρω ἀληθείας, περιερχόμενος τὰς πόλεις καὶ τὰ χωρία τῶν Ἰνδιῶν καὶ δίδων ὁ ἴδιος τὸ παράδειγμα τῆς αὐταπαρνήσεως καὶ τοῦ ἀσκητικοῦ βίου.

Αἱ ἰδέαι τοῦ Βούδδα ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι: Ὁ πόθος τῆς ζωῆς εἶναι πηγὴ ὄλων τῶν κακῶν, ἡ ἀνανέωσις δὲ τῆς ζωῆς εἶναι ἀνανέωσις τῶν πόνων. Ὁ Βούδδας, ἥτοι ὁ σοφός, θέτει τέρμα εἰς τὴν ἀδιάκοπον ταύτην διαδοχὴν τοῦ κακοῦ, ἐκριζώνων τοὺς πόθους καὶ ζῶν εἰς ἀπόλυτον ἡρεμίαν καὶ ἀδιαφορίαν, ἠνωμένος μετὰ τοῦ Βράχμα. Ἡ ἀτάραχος καὶ ἡρεμος αὕτη κατάστασις καλεῖται Νιρβάνα: καὶ βυθίζομαι εἰς τὸ Νιρβάνα σημαίνει ζῶ μέσα εἰς τὴν ἀταραξίαν καὶ ἀπάθειαν. Οὐδέποτε ὁ Βούδδας δίδει σημασίαν εἰς τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ εἰς τὰ ἀπατηλά του φαινόμενα, ἀκόμη,

καί εἰς τὸ ἴδιον ἐγώ. Ἡ λύτρωσις, ἡ τελειότης, ἡ ἀγνότης τοῦ βίου ἡμποροῦν νὰ πραγματοποιηθοῦν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου μόνον διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων καὶ προσπαθειῶν, πραγματοποιοῦνται δὲ δι' αὐστηροῦ ἀσκητισμοῦ, διὰ τῆς ἐλαττώσεως καὶ ἐκριζώσεως ἐντός μας πάσης ἐπιθυμίας, διὰ τῆς παντελοῦς ἀδιαφορίας πρὸς τὰ ἐγκόσμια, διὰ τῆς γνώσεως καὶ διὰ τῆς προσηλώσεως τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας πρὸς τὸ Βράχμα, μέχρις ὅτου καταντήσῃ τις εἰς μίαν κατάστασιν ἀπολύτου ἡρεμίας καὶ σχεδὸν ἀνυπαρξίας, δηλαδὴ εἰς τὸ Νιρβάνα. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὸ ἰδεῶδες τοῦ Βουδδισμού. Ἡ ἠθικὴ τέλος τοῦ Βουδδισμού συνοψίζεται εἰς τὰς ἑξῆς πέντε ἐντολάς :

- 1) Μὴ φονεύσῃς ἔμψυχον ὄν.
- 2) Μὴ ἰδιοποιηθῆς ξένην ἰδιοκτησίαν.
- 3) Μὴ ἐπιθυμήσῃς τὴν γυναῖκα τοῦ πλησίον σου.
- 4) Νὰ μὴ ψεύδεσαι καὶ
- 5) Νὰ μὴ πίνῃς μεθυστικὰ ποτά.

4) **Γιαινισμός.** Καὶ ὁ Γιαινισμὸς εἶναι εἰς τύπος τῆς Ἰνδικῆς θρησκείας μὲ ἀρχηγὸν τὸν Μαχαβίραν, ὁ ὁποῖος ἐπωνομάσθη Γίνας, ἦτοι νικητῆς. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ θρησκευτικοῦ αὐτοῦ τύπου εἶναι πάλιν ὁ αὐστηρὸς ἀσκητισμὸς, ὁ βίος τοῦ ἐπαίτου, βίος στερήσεων καὶ βασάνων, διότι ὁ Γίνας ἐδίδασκε τὴν διαρχίαν (dualismus), ὅτι δηλαδὴ εἰς τὸν κόσμον ὑπάρχει ὕλη καὶ πνεῦμα, ἀλλ' ὅτι ἡ ὕλη, τὸ σῶμα, εἶναι ἡ πηγὴ παντὸς κακοῦ καὶ συνεπῶς ὀφείλομεν νὰ τυραννῶμεν καὶ νὰ παραμελῶμεν τὸ σῶμα, τὸ ὁποῖον εἶναι φυλακὴ τοῦ ἐν ἡμῖν θεοῦ πνεύματος.

5) **Συμπεράσματα περὶ τῆς θρησκείας τῶν Ἰνδῶν.** Ἐὰν συγκεφαλαιώσωμεν τὰς ἀνωτέρω μορφὰς τοῦ Ἰνδοῖσμοῦ, θὰ ἴδωμεν ὅτι αἱ βασικώτεραι ἰδέαι του εἶναι αὗται : Πίστις εἰς τὸ Βράχμα, τὴν ἀπόλυτον καὶ ἀπρόσωπον θεότητα, σεβασμὸς πρὸς τὰς Βέδδας, ὡς ἀρχαιοτάτας πηγὰς τῆς γνώσεως, πίστις εἰς τὸν νόμον τοῦ Κάρμαν καὶ εἰς τὸ ἰδανικὸν τοῦ Νιρβάνα, πίστις ὅτι ὁ κόσμος καὶ ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀπάτη, ἀπὸ τὴν ὁποίαν σφύζεται κανεὶς διὰ τοῦ ἀσκητισμοῦ καὶ τοῦ θεωρητικοῦ βίου. Αἱ ἰδέαι αὗται ἤσκησαν πάντοτε πολλὴν γοητείαν καὶ παρέχουν ἐλπίδα καὶ στήριγμα διὰ τοὺς ἀγῶνας τοῦ βίου εἰς τὰ πλήθη τῶν Ἰνδῶν καὶ σήμερον ἀκόμη. Ἐν τούτοις αἱ ἰδέαι αὗται εἶναι μέγα ἐμπόδιον διὰ τὴν πρόοδον καὶ τὴν καλλιτέρευσιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, διότι ὑποτιμοῦν τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν, ἐξαίρουν ὑπερβολικῶς τὴν ἀπάθειαν, τὴν ἀνυπαρξίαν, τὸ Νιρβάνα. Διὰ

τουτο δυνάμεθα νά εἴπωμεν ὅτι ὁ Ἰνδοϊσμός εἶναι θρησκεία ἀρνητικῆ καί ἀπαισιόδοξος.

β) Ἡ θρησκεία τῶν Σινῶν. — Κομφουκιανισμός καί Ταοϊσμός. Οἱ Κινέζοι εἶναι λαός, πού διακρίνεται διὰ τὴν προσήλωσίν του εἰς τὰς παραδόσεις, διὰ τὸ σέβας πρὸς τοὺς προγόνους του καί διὰ τὴν εὐλάβειάν του πρὸς τὰς ψυχὰς τῶν ἀποθανόντων. Οἱ αὐτοκράτορες τῆς Κίνας θεωροῦνται ὡς ἀπόγονοι τοῦ Οὐρανοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ ὕψιστος τῶν θεῶν των, ὅσοι δὲ ἥρωές των προσέφεραν μεγάλας ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἔθνος των τιμῶνται ὡς κατώτεροι θεότητες. Αἱ ψυχαι τῶν ἀποθανόντων, κατὰ τὴν πίστιν τῶν Κινέζων, πλανῶνται ὑπεράνω τοῦ νεκροταφείου ἢ τῆς κατοικίας των. Γενικῶς ἡ θρησκεία τῶν Κινέζων εἶναι προγονολατρεία, ἀλλὰ συγχρόνως καί φυσιολατρεία, διότι, πλὴν τῶν αὐτοκρατόρων καί τῶν προγόνων, ἔχουν θεοποιήσει καί διάφορα φυσικά φαινόμενα καί πράγματα, ὅπως τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τὴν γῆν, τοὺς ἀνέμους, τὴν βροχὴν κ. ἄ. Ἰδιαιτέρα ἱερατικὴ τάξις δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν θρησκείαν των, ἀλλ' οἱ αὐτοκράτορες καί οἱ τοπικοὶ ἄρχοντες, οἱ λεγόμενοι Μανδαρίνοι, τελοῦν καί ἐποπτεύουν τὰς θυσίας καί τὰς τελετάς. Εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Κράτους, εἰς τὸ Πεκίνον, ὑπάρχουν καί κατὰ τὰς τέσσαρας διευθύνσεις τέσσαρες βωμοὶ τεράστιοι, πρὸς Ν. βωμὸς τοῦ Οὐρανοῦ, πρὸς Β. βωμὸς τῆς Γῆς, πρὸς Α. τοῦ Ἡλίου καί πρὸς Δ. τῆς Σελήνης.

Ὁ κύριος μεταρρυθμιστὴς καί διοργανωτὴς τῆς θρησκείας τῶν Κινέζων εἶναι ὁ Κομφούκιος (551 - 479 π. Χ.), ἐκ τοῦ ὁποῖου καί ὠνομάσθη αὕτη Κομφουκιανισμός. Ὁ Κομφούκιος κατήγετο ἀπὸ πτωχὴν μὲν, ἀλλ' ἀριστοκρατικὴν οἰκογένειαν. Οὗτος ἐπίστευε καί ἐδίδασκεν ὅτι μία καλὴ διοίκησις εἰς μίαν χώραν ἀρκεῖ, διὰ νὰ κάμῃ εὐτυχεῖς καί καλοὺς τοὺς πολίτας της. Διὰ τοῦτο οἱ ἄρχοντες, κατὰ τὸν Κομφούκιον, πρέπει νὰ εἶναι ἐνάρετοι καί νὰ δίδουν τὸ καλὸν παράδειγμα εἰς τὸν λαόν, ὁ ὁποῖος πάλιν ὡς πρώτην ἀρετὴν ὀφείλει νὰ ἔχη τὴν πειθαρχίαν εἰς τοὺς ἄρχοντας καί τοὺς νόμους καί τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἦθη καί τὰ ἔθιμα τοῦ ἔθνους.

Ὁ Κομφούκιος ἔγινεν ἐπὶ τινὰ καιρὸν καί ὑπουργὸς τοῦ Κράτους, ἀλλὰ παρητήθη ἔνωρις καί ἔπειτα περιεφέρετο ἀνὰ τὰς πόλεις καί τὰ χωρία τῆς Κίνας διδάσκων καί διαδίδων τὰς ιδέας του. Αἱ ἠθικαὶ του ιδέαι ἦσαν ἀπλαῖ καί πρακτικαί, κυριώτεροι δὲ ἀπὸ

αὐτὰς εἶναι : καλή συμπεριφορὰ τῶν τέκνων πρὸς τοὺς γονεῖς καὶ τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς πρεσβυτέρους, δικαιοσύνη πρὸς ὅλους, τάξις καὶ εὐπρέπεια εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν, ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη πρὸς τὸ Κράτος. Ὁ Κομφούκιος ἐπίστευε καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι ἐκ φύσεως καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ ὅτι δύναται συνεπῶς διὰ τῆς διαρκοῦς προσπάθειάς νὰ ἀνυψώσῃ ἑαυτὸν εἰς ἀνωτέραν προσωπικότητα καὶ νὰ γίνῃ εὐτυχής.

Ἄλλος μεταρρυθμιστὴς τῆς θρησκείας τῶν Κινέζων εἶναι ὁ Λαοτσέ (604 π. Χ.), συγγραφεὺς ἑνὸς βιβλίου, τὸ ὁποῖον φέρει τὸν τίτλον Ταο-τεχ-κίγκ, δηλαδή Περὶ θεότητος καὶ περὶ ἀρετῆς. Ὁ Λαοτσέ εἶχεν ἰδέας πανθειστικὰς. Ἐνῶ ὁ Κομφούκιος ἦτο πρακτικὸς ἄνθρωπος καὶ ὑπὲρ τῆς ἐνεργοῦ δράσεως εἰς τὴν κοινωνίαν, ἀντιθέτως ὁ Λαοτσέ συνίστα τὴν ἀπομάκρυνσιν ἀπὸ τὰ ἐγκόσμια, τὴν μόνωσιν καὶ τὴν προσήλωσιν τοῦ νοῦ μας εἰς τὸ Ταό, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ὑψίστη δύναμις καὶ ἀρχή, ἡ ὁποία ὑπάρχει μέσα εἰς τὸν κόσμον καὶ κυβερνᾷ καὶ διευθύνει τὴν πορείαν τῶν ὄντων καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Ὅλα τὰ ἐν τῷ κόσμῳ προέρχονται ἀπὸ τὸ Ταό καὶ δι' αὐτοῦ μόνον ἠμποροῦμεν νὰ μάθωμεν τὴν ἀλήθειαν περὶ τῶν ὄντων. Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδιά μας πρέπει νὰ εἶναι ἐστραμμένα πάντοτε πρὸς τὸ Ταό, οὐχὶ δὲ πρὸς τὸν κόσμον, γίνεται δὲ τοῦτο, ὅταν δεικνύωμεν ἀγάπην πρὸς τὸν θεὸν καὶ τοὺς συνανθρώπους μας καὶ δικαιοσύνην καὶ ἀγαθότητα ὄχι μόνον πρὸς τοὺς φίλους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐχθροὺς μας.

Οἱ Κινέζοι εἶναι ἀνεκτικοὶ πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας. Ὁ Κομφουκιανισμὸς, ὁ Ταοισμὸς καὶ ὁ Βουδδισμὸς θεωροῦνται ὡς αἱ τρεῖς μεγάλαι θρησκείαι τῆς Ἀνατολῆς καὶ διὰ τοῦτο ὑπάρχουν παραπλευρῶς ἢ μία εἰς τὴν ἄλλην εἰς τὴν Κίναν, πολλοὶ δὲ Κινέζοι λαμβάνουν μέρος εἰς τὰς ἐορτὰς καὶ τὰς τελετὰς καὶ τῶν τριῶν τούτων θρησκειῶν. Παρὰ ταῦτα διακρίνονται αἱ θρησκείαι αὗται ἀναμεταξύ των κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ μὲν Κομφούκιος τονίζει ἰδιαίτερος ὅτι ἡ θρησκεία ἔγκειται εἰς τὴν καλὴν συμπεριφορὰν καὶ ὑποταγὴν τῶν νεωτέρων πρὸς τοὺς μεγαλυτέρους, ὁ δὲ Βούδδας ὅτι αὕτη συνίσταται εἰς τὴν ἄρνησιν τῶν πάντων, μέχρις ὅτου ἐπέλθῃ ἡ ἔνωσις μετὰ τοῦ Βράχμα, καὶ ὁ Λαοτσέ τέλος κηρύττει τὴν μυστικὴν ἐνατένισιν καὶ συμμόρφωσιν πρὸς τὴν θεῖαν πρόνοιαν τοῦ κόσμου, ἡ ὁποία διευθύνεται ὑπὸ τοῦ Ταό.

Διὰ τῆς δράσεως τῶν χριστιανῶν ἱεραποστόλων πολλοὶ Κινέζοι ἔχουν γίνεαι Χριστιανοὶ καὶ πολλὰ Χριστιανικὰ κοινότητες ἔχουν ἰδρυθῆ εἰς τὴν Κίναν.

γ) *Σιντοϊσμός, ἡ θρησκεία τῶν Ἰαπῶνων*.—Θρησκεία τῶν Ἰαπῶνων εἶναι ὁ Σιντοϊσμός, «ἡ ὁδὸς τῶν Θεῶν». Ὁ Σιντοϊσμός εἶναι ἀρχαία θρησκεία τῶν Ἰαπῶνων, ὅσον καὶ ἡ ἱστορία των, εἶναι δὲ ἐθνικὴ θρησκεία, διδάσκουσα ὅτι ἡ χώρα τῶν Ἰαπῶνων καὶ ἡ μοναρχία των εἶναι θείας καταγωγῆς καὶ ἐπομένως ἄξια λατρείας καὶ τιμῆς ἐκ μέρους των. Ὁ Μικάδος, ὁ αὐτοκράτωρ τῶν Ἰαπῶνων, θεωρεῖται ὡς ἄμεσος ἀπόγονος τῆς θεᾶς τοῦ Ἥλιου Ἀμα-τερασού. Ὅχι μόνον ἡ χώρα καὶ ὁ αὐτοκράτωρ, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Ἰαπωνικὸς λαὸς θεωρεῖται ἐκλεκτὸς λαὸς τῶν θεῶν, ἀνώτερος πάντων τῶν λαῶν τῆς γῆς.

Τὰ ἱερὰ βιβλία τοῦ Σιντοϊσμοῦ περιέχουν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν τῆς Ἰαπωνίας καὶ τὰ κατορθώματα τῶν αὐτοκρατόρων. Εἰς αὐτὰ τονίζεται συνεχῶς τὸ καθῆκον τῆς ἀφοσιώσεως πρὸς τὴν Ἰαπωνίαν καὶ τὸν αὐτοκράτορά της. Οἱ Ἰάπωνες ἀποδίδουν ὑψίστην σημασίαν εἰς τὴν καθαριότητα καὶ ἔχουν πολλοὺς θρησκευτικὸς καθαρμούς. Ὅμοίως τιμοῦν ἰδιαιτέρως τὰς ἀρετὰς τῆς πειθαρχίας, τοῦ θάρρους, τῆς ἀξιοπρεπείας, τῆς αὐτοκυριαρχίας κ.ἄ. Κατὰ τὰ ἄλλα ὁ Σιντοϊσμός εἶναι φυσιολατρικὴ θρησκεία, διότι καὶ οἱ Ἰάπωνες ἔχουν θεοποιήσει διάφορα ἀντικείμενα καὶ τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ὅπως τὸν ἥλιον, τὴν σελήνην, τοὺς ἀστέρας, τὴν θύελλαν, τὴν ὀμίχλην, τὰ ὄρη, τὰ δάση καὶ ἄλλα, χάριν τῶν ὁποίων ὑπάρχουν πολυάριθμοι βωμοὶ ἀνά τὴν χώραν, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπηρετεῖ μέγα πλῆθος ἱερέων. Τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ Ἥλιου εἶναι εἰς κυκλωτερῆς καθρέπτῆς, εὐρισκόμενος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ἰαπωνικοῦ ναοῦ.

Ὁ Σιντοϊσμός ἀποβλέπει κυρίως εἰς τὸ νὰ ἐξυψῶνῃ τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τῶν Ἰαπῶνων καὶ νὰ ἐνισχύῃ τούτους εἰς τὴν ἀγάπην των πρὸς τὸ Κράτος. Καὶ οἱ Ἰάπωνες εἶναι ἀνεξίθρησκοι ἔναντι τῶν ἄλλων θρησκειῶν. Διὰ τοῦτο ὑπάρχουν ἀναμεταξύ των πολλοὶ ὀπαδοὶ τοῦ Κομφουκιανισμοῦ, τοῦ Βουδδισμοῦ, τελευταίως δὲ καὶ τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας.

δ) *Ζωροαστρισμός ἢ Παρσισμός*.—Ἰδρυτῆς καὶ ὀργανωτῆς τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν εἶναι ὁ Ζωροάστρης, ὁ ὁποῖος ἐξῆσε περὶ τὸν 5' αἰῶνα πρὸ Χριστοῦ. Ἐκ τοῦ Ζωροάστρου δὲ ὀνομά-

ζεται ἡ θρησκεία τῶν Περσῶν Ζωροαστρισμός. Τὸ ἱερόν βιβλίον τοῦ Ζωροαστρισμοῦ εἶναι ἡ Ἐβέστα (γνώσις). Κεντρικὴ δὲ διδασκαλία αὐτοῦ εἶναι ἡ διαρχία, δηλαδή ἡ ἰδέα ὅτι ὑπάρχουν δύο ἄρχαι τοῦ κόσμου ἢ δύο θεοί, ἀντίθετοι πρὸς ἀλλήλους, ὁ θεὸς τοῦ καλοῦ ἢ τοῦ φωτός Ἀχουραμάσδας ἢ Ὀρμούσδης, ἐκ τοῦ ὁποῦ προέρχεται ὅ,τι δῆποτε καλὸν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον, καὶ ὁ θεὸς τοῦ κακοῦ ἢ τοῦ σκότους Ἀριμάν. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀρχῶν τοῦ κόσμου ὑπάρχει διαρκὴς ἀγὼν καὶ ὅτε μὲν ἐπικρατεῖ ὁ εἷς, ὅτε δὲ ὁ ἄλλος, ἐν τέλει ὅμως θὰ ἐπικρατήσῃ, κατὰ τὴν πίστιν τοῦ Ζωροαστρισμοῦ, τὸ καλὸν εἰς τὸν κόσμον ἢ ἡ βασιλεία τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός. Πέριξ ἀπὸ τοὺς δύο τούτους θεοὺς ὑπάρχει μέγα πλῆθος κατωτέρων θεῶν ἢ ἀγαθῶν καὶ πονηρῶν πνευμάτων. Τὰ πνεύματα ταῦτα παρακινοῦν τοὺς ἀνθρώπους τὰ μὲν ἀγαθὰ εἰς τὸ καλόν, τὰ δὲ πονηρὰ εἰς τὸ κακόν. Ἡ πίστις εἰς τὴν ὑπαρξιν πολυαρίθμων πνευμάτων ἢ δαιμόνων εἶναι ἐν βασικὸν γνώρισμα τοῦ Παρσιζμοῦ, τῆς θρησκείας τῶν Περσῶν. Οἱ ἄνθρωποι, ἀκολουθοῦντες τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα καὶ πράττοντες πάντοτε τὸ καλόν, ὀφείλουν νὰ συντελέσουν εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ καλοῦ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄλλα ἰδέαι καὶ συνήθειαι τοῦ Ζωροαστρισμοῦ εἶναι : ἡ πίστις εἰς μέλλουσαν κρίσιν καὶ ἀνταπόδοσιν, ἡ λατρεία τοῦ πυρός, συμβόλου τοῦ θεοῦ τοῦ φωτός, ἡ συχνὴ προσευχὴ καθ' ἑκάστην ἡμέραν, διάφοροι θρησκευτικοὶ καθαρμοί, ἡ ἰδιαιτέρα προσήλωσις πρὸς τὴν ἀρετὴν τῆς εὐλικρινείας, τῆς φιλανθρωπίας, τῆς ἀγνότητος. Συνιστᾷ ὅμως ἐξ ἄλλου ὁ Ζωροαστρισμὸς τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ κακοῦ καὶ τὴν βίαν ἀκόμη ὡς μέσον διαδόσεως τῆς θρησκείας. Διὰ τοῦτο, μόλις ἠσπάσθησαν οἱ βασιλεῖς τῶν Περσῶν τὴν θρησκείαν ταύτην, ἐπέβαλον αὐτὴν διὰ τῆς βίας καὶ διὰ τοῦ πολέμου καὶ εἰς τοὺς ὑπηκόους των καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς, τοὺς ὁποῖους κατέκτησαν.

Εἰς τοὺς πολέμους τούτους ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ ἴδιος ὁ Ζωροάστρης, ἐφ' ὅσον ἐξῆ. Μετὰ τὴν Βαβυλωνίον αἰχμαλωσίαν των οἱ Ἰσραηλίται ἦλθον εἰς ἐπαφὴν μὲ τοὺς Πέρσας καὶ τὴν θρησκείαν των, ἀφοῦ οἱ Πέρσαι ὑπέταξαν τοὺς Βαβυλωνίους διὰ τοῦ Κύρου τοῦ Μεγάλου. Ὁ Κύρος οὗτος, βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἔδωκεν ἐντολὴν εἰς τοὺς Ἰουδαίους νὰ ἐπιστρέψουν ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας εἰς τὰς πατρίδας των. Διὰ τοῦτο ἔθεωρεῖτο ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ ἢ ὡς Μεσσίας (Ἐσθ. 45, 1). Σήμερον ὑπάρχουν ὀλι-

γάριθμοι ὄπαδοι τοῦ Ζωροαστρισμοῦ, περὶ τὰ 2 ἑκατομμύρια, εἰς τὰς Ἰνδίας, ἐνῶ οἱ Πέρσαι διὰ τῆς βίας ἠσπάσθησαν κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα τὸν Μωαμεθανισμόν, ὃ ὁποῖος ἔκτοτε εἶναι ἡ θρησκεία των.

ε) *Μωαμεθανισμός.*— Ἡ θρησκεία αὕτη ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, ὃ ὁποῖος ἐγεννήθη εἰς τὴν Μέκκαν τῆς Ἀραβίας τὸ 570 μ. Χ. Αὕτη εἶναι ἡ νεωτέρα ἀπὸ ὅλας τὰς συγχρόνους θρησκειάς, ἔχει πολλοὺς ὄπαδούς εἰς τὸν κόσμον καὶ κατ' ἀρχὰς διεδόθη διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου εἰς τὰς περιφερείας τῆς Ἑλληνικῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, τὴν ὁποίαν τὸ 1453, ὡς γνωστόν, κατέλυσαν τελείως οἱ Τοῦρκοι, ὄπαδοι τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ὁ Μωάμεθ ἦτο ἐκ φύσεως θρησκόληπτος ἄνθρωπος καὶ συχνὰ ἔβλεπεν, ὡς ἔλεγεν, ὀράματα καὶ ὄπτασις. Ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦτο ποιμὴν καὶ ἔμπορος, συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ διορθώσῃ τὴν θρησκείαν τῶν ὁμοεθνῶν τοῦ Ἀράβων καὶ νὰ ἰδρύσῃ μίαν νέαν θρησκείαν. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ἐσημάτισε τὴν ἰδέαν ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος τοῦ θεοῦ καὶ προφήτης αὐτοῦ, ὅπως ἦσαν οἱ προφῆται τῆς Παλ. Διαθήκης. Μὲ τὴν πεποίθησιν αὐτῆν, ὅτι εἶναι ἀπεσταλμένος καὶ ὄργανον τοῦ Θεοῦ, ἀφωσιώθη μὲ ζῆλον εἰς τὴν ἀποστολήν του καὶ ἐρριψοκινδύνευσε πολλάκις, πολεμῶν διὰ τὴν διάδοσιν τῆς θρησκείας του. Ἄλλ' εἶχε καὶ πολλὰς προσωπικὰς ἀρετὰς ὃ Μωάμεθ, διότι ἐπέδειξε καθ' ὅλον τὸν βίον του ἰκανότητα ἀρχηγοῦ καὶ ὄργανωτοῦ, ἀνδρείας εἰς τὰς μάχας καὶ πολιτικὴν σύνεσιν, κατορθώσας διὰ τῶν ἀρετῶν τούτων νὰ ὑποτάξῃ καὶ ἐνώσῃ τὰς ἀγρίας Ἀραβικὰς φυλάς ὑπὸ μίαν ἐξουσίαν καὶ ὑπὸ μίαν θρησκείαν.

Ὅταν ὃ Μωάμεθ ἦτο ποιμὴν καὶ κατόπιν ἔμπορος, εἶχε γνωρίσει πολλοὺς Ἰουδαίους καὶ Χριστιανούς, ἀπεθαύμασε τὴν θρησκείαν των καὶ τοιουτοτρόπως παρέλαβεν ἀπὸ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην πολλὰς διδασκαλίας, τὰς ὁποίας καὶ εἰσήγαγεν εἰς τὴν θρησκείαν του. Κατ' ἀρχὰς, ὅταν ἠθέλησε νὰ ἀποκαλύψῃ τὰ σχέδιά του καὶ νὰ κηρύξῃ τὰς νέας θρησκευτικὰς ἰδέας του μεταξὺ τῶν ἐν Μέκκᾳ συγγενῶν καὶ ὁμοεθνῶν του, ἐχλευάσθη καὶ κατεπολεμήθη. Τότε μεθ' ἐνὸς πιστοῦ τοῦ ὄπαδοῦ φεύγει ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ πορεύεται εἰς τὴν Μεδίαν κατὰ τὸ 622 μ. Χ. Ἡ φυγὴ αὕτη θεωρεῖται σπουδαῖον γεγονός εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Μωαμεθανι-

σμοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἀπὸ τὸ ἔτος 622 ἀρχίζει ἡ χρονολογία τῶν Μωαμεθανῶν.

Εἰς τὴν πόλιν τῆς Μεδίνας ἐπεβλήθη εὐκολώτερον ὁ Μωάμεθ. Ἐκεῖ ἀπέκτησε τοὺς πρώτους ὀπαδοὺς καὶ κατώρθωσε κατόπιν διὰ τῆς βίας καὶ τῶν πολέμων νὰ ἐπιβάλη τὰς ἰδέας του εἰς ὅλας τὰς Ἀραβικὰς φυλάς καὶ εἰς τοὺς γειτονικοὺς λαοὺς. Τοιοῦτοτρόπως ἔθεσε τὰ θεμέλια μιᾶς νέας θρησκείας, ἡ ὁποία σήμερον ὡς πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ὀπαδῶν ἔρχεται τρίτη εἰς τὸν κόσμον (250 ἑκατομμύρια περίπου).

Τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν εἶναι τὸ Κοράνιον, τὸ ὁποῖον ἐγράφη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ, κατ' ἄλλους δὲ ὑπὸ τῶν διαδόχων αὐτοῦ, καὶ τοῦτο εἶναι πιθανώτερον. Κυριώτερα ἰδέαι τοῦ Κορανίου εἶναι αἱ ἑξῆς : Εἷς μόνον Θεὸς ὑπάρχει, δημιουργὸς τοῦ κόσμου καὶ παντοδύναμος. Ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν Μωυσέα, τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ ἄλλους προφήτας, ἀλλ' οὗτοι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ συγκρατήσουν τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν διαφθοράν· διὰ τοῦτο καὶ ἀπέστειλεν ὡς τελευταῖόν του προφήτην τὸν Μωάμεθ. Οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσι νὰ πιστεύουν καὶ νὰ ὑποτάσσωνται ἀγογγύστως εἰς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος ἔχει ὀρίσει διὰ τὸν καθένα τὴν ζωὴν, τὴν ὁποίαν θὰ ζήσῃ (Κισμετμοῖρα, μοιρολοτρεία). Ἐπειδὴ ἡ θρησκεία τοῦ Μωάμεθ διδάσκει τὴν τελείαν ὑποταγὴν εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, λέγεται καὶ Ἰσλάμ (ὑποταγή) καὶ ὁ πιστὸς ὀπαδὸς τοῦ Θεοῦ λέγεται μουσλήμ (πιστός, ἀφωσιωμένος), ἔξ οὗ μουσουλμάνος, μουσουλμανικὴ θρησκεία. Ὁ Μωαμεθανισμὸς δέχεται ὅτι ὑπάρχει μέλλουσα ζωὴ καὶ μέλλουσα ἀνταπόδοσις, ὅποτε οἱ μὲν κακοὶ θὰ ὑπάγουν εἰς τὴν κόλασιν καὶ θὰ τιμωρηθοῦν ἀναλόγως πρὸς τὸν κακὸν των βίον, οἱ δὲ ἀγαθοὶ θὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν παράδεισον, ὅπου θὰ ζοῦν ἐν τῷ μέσῳ ποικίλων καὶ ἀφθόνων ὑλικῶν ἀπολαύσεων.

*Ἄλλαι ἐντολαὶ τοῦ Κορανίου εἶναι : ὁ πιστὸς πρέπει νὰ προσεύχεται πεντάκις τῆς ἡμέρας καὶ κατὰ τὴν προσευχὴν του νὰ λέγῃ τὴν ὁμολογίαν «εἰς εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης αὐτοῦ» (λα-ιλαχα ἰλα λαχοῦ Μουχαμέτ ρουσουλου λάχ). Ὁφείλει ἐπίσης νὰ δίδῃ ἐλεημοσύνην εἰς τοὺς πτωχοὺς, νὰ νηστεύῃ καθ' ὅλον τὸν μῆνα τοῦ Ραμαζάν, νὰ πηγαίνῃ εἰς Μέκκαν ὡς προσκυνητῆς τοῦ τεμένου, ὅπου φυλάσσεται ὁ ἱερὸς λίθος τῆς Καάβας, ὁ ὁποῖος ἔπεσεν ἐκ τοῦ οὐρανοῦ κατὰ τὴν παράδοσιν τῶν Ἀράβων. Ὁ Μωαμεθα-

νισμός ὡσαύτως δέχεται τὴν πολυγαμίαν, τὴν δουλείαν, τὸν πόλεμον κατὰ τῶν ἀλλοθρήσκων, οἱ ὅποιοι θεωροῦνται ὡς ἄπιστοι. Ὁ Μωάμεθ ἐδίδασκεν ὅτι ὅλας τὰς διδασκαλίας ταύτας, τὰς ὁποίας εὐρίσκομεν εἰς τὸ Κοράνιον, ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἀγγέλου Γαβριὴλ εἰς διαφόρους ὀπτασίας ἢ ἐν ὄνειρῳ διὰ τοῦτο ἀπήτηι ἀπὸ τοῦ ὀπαδοῦς του τυφλὴν ὑποταγὴν εἰς ταύτας.

ς) Ὁ Ἰουδαϊσμός.— Οἱ Ἰσραηλίται κατάγονται ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Ἀβραάμ, ἀνδρα πολὺ εὐσεβῆ καὶ πιστὸν εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς ὑπέσχέθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ πολλαπλασιάσῃ καὶ θὰ εὐλογήσῃ τοὺς ἀπογόνους του καὶ ὅτι ἐκ τοῦ γένους του θὰ προέλθῃ ὁ Μεσσίας, διὰ τοῦ ὁποίου ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς θὰ σωθοῦν καὶ θὰ εὐλογηθοῦν: «Καὶ ποιήσω σε ἔθνος μέγα», εἶπεν ὁ Θεὸς εἰς τὸν Ἀβραάμ, «καὶ εὐλογήσω σε καὶ μεγαλυνῶ τὸ ὄνομά σου καὶ ἔσῃ εὐλογημένος... καὶ εὐλογηθήσονται ἐν σοὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς» (Γεν. 12, 2). Ἐκτοτε οἱ ἀπόγονοι τοῦ Ἀβραάμ, οἱ Ἰσραηλίται, διετέλουν πάντοτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἦσαν ὁ ἐκλεκτὸς λαὸς Αὐτοῦ. Ἡ ἐπαγγελία αὕτη περὶ τοῦ Μεσσίου, ὡς τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου, ἐπανελήφθη κατόπιν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους Πατριάρχας, προεφήτευσαν δὲ περὶ τῆς ἐλευσεώς του καὶ περὶ τοῦ ἔργου του καὶ οἱ προφῆται τῶν Ἰσραηλιτῶν, οὕτως ὥστε αἱ περὶ Μεσσίου ιδέαι καὶ ἐλπίδες ἀπετέλουν τὴν δύναμιν καὶ τὴν κεντρικὴν ιδέαν τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ. Εἰς τὸν προσδοκώμενον Μεσσίαν ἐστήριζον οἱ Ἰουδαῖοι τὰς ἐλπίδας των περὶ ἀποκαταστάσεως καὶ ἀνυψώσεως των εἰς ἔνδοξον ἔθνος ὑπεράνω ἀπὸ ὅλα τὰ ἔθνη τῆς γῆς. Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως καὶ ἰδίως κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Χριστοῦ αἱ περὶ Μεσσίου ιδέαι διεστράφησαν ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων καὶ ἀνέμενον αὐτὸν ὄχι ὡς πνευματικὸν ἀρχηγὸν καὶ λυτρωτὴν τοῦ κόσμου, ἀλλ' ὡς ἰσχυρὸν βασιλέα καὶ γενναῖον πολεμιστὴν, διὰ νὰ καταπολεμήσῃ καὶ καθυποτάξῃ ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἔθνους. Διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν ὁ Κύριος καὶ ἐδίδαξε καὶ ἀπεκάλυψε τὴν νέαν θρησκείαν τῆς ἀνθρωπότητος, οὔτοι ὄχι μόνον δὲν ἐπίστευσαν, ἀλλὰ καὶ ἐδίωξαν καὶ ἐσταύρωσαν Αὐτόν.

Ἐκτὸς τῶν ἐπαγγελιῶν περὶ τοῦ Μεσσίου, οἱ Ἰουδαῖοι παρέλαβον ἐκ τοῦ Θεοῦ διὰ τοῦ Μωυσέως ἐπὶ τοῦ ὄρους Σινᾶ καὶ τὸν Νόμον, κατὰ τὸν ἸΕ' αἰῶνα π. Χ. Ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος περιέχει τὰ καθήκοντα τῶν Ἰουδαίων πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον,

καθώς και πλείστας διατάξεις τῆς θείας λατρείας των. Διὰ τοῦτο ὁ Μωυσῆς θεωρεῖται ὡς μέγας προφήτης καὶ νομοθέτης καὶ ἐκ τοῦ ὀνόματός του ὀνομάζεται ἡ θρησκεία τῶν Ἰουδαίων Μωσαϊκή. Τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον καὶ τὰς περὶ Μεσσίου ἐπαγγελίας ἀνέπτυξαν ἀκολούθως καὶ ἐδίδαξαν ἐπὶ τὸ πνευματικώτερον οἱ Προφῆται τοῦ Ἰσραήλ. Ὁ Νόμος καὶ αἱ προφητεῖαι ἀποτελοῦν τὴν πρώτην ἀποκάλυψιν τοῦ θείου θελήματος ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Δι' αὐτῶν διειρηθήσαν οἱ Ἰουδαῖοι εἰς τὴν πίστιν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ παρεσκευάσθησαν διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Σωτήρος τοῦ κόσμου. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Μωσαϊκὴ θρησκεία ἐχρησίμευσε κατὰ θεῖαν πρόνοιαν ὡς σκιὰ καὶ προτύπωσις τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, «ὡς παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν», κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (Γαλ. Γ', 24. Κολ. Β', 17). Ἡ ἱστορία τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ, ὁ Μωσαϊκὸς Νόμος καὶ οἱ Προφῆται περιλαμβάνονται εἰς τὸ ἱερὸν βιβλίον τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ περιέχει τὴν πρώτην ἀποκάλυψιν τοῦ θείου θελήματος πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, εἶναι ἱερὸν βιβλίον καὶ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν. Ἡ Παλαιὰ Διαθήκη μαζὶ μετὰ τὴν Καινὴν Διαθήκην, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἀποτελοῦν τὴν Ἀγίαν Γραφήν, τὴν γραπτὴν πηγὴν τῆς πίστεώς μας.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΗ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΕΞΘΕΣΑΜΕΝ μέχρι τοῦδε συντόμως τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν κυριωτέρων ἀρχαίων καὶ συγχρόνων θρησκειῶν τοῦ κόσμου, πλὴν τῆς Χριστιανικῆς. Ἐκ τῆς ἐκθέσεως ταύτης καταφαίνεται ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀνέκαθεν ἠθέλησαν νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπικοινωνίαν μετὰ τῆς Ὑψίστης Ἀρχῆς ἢ μετὰ τῶν Ὑπερτάτων Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι, κατὰ τὴν πίστιν των, κυβερνοῦν τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων. Εἶδομεν ὅτι αἱ θρησκείαι αὗται ἐδίδασκον τοὺς ἀνθρώπους τὰ καθήκοντα αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τοὺς συνανθρώπους των καὶ ἐχρησίμευσαν ὡς στήριγμα καὶ παρηγορία τῶν ἀνθρώπων εἰς τὰς δυσκολίας τοῦ βίου. Κατὰ βάθος ὅλαι αἱ θρησκευτικαὶ αὗται ἐκδηλώσεις

ἐκφράζουν τὴν ἐσωτάτην φύσιν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος φύσει εἶναι θρησκευτικὸς καὶ τείνει πρὸς τὸν Θεόν. Διὰ τοῦτο ὁ Χριστιανὸς πρέπει νὰ ἐρευνᾷ καὶ νὰ ἐξετάζη μετὰ συμπαθείας καὶ τὰς θρησκείας ταύτας καὶ νὰ μὴ ἀπορρίπτῃ μετὰ περιφρονήσεως αὐτὰς ὡς τελείως ψευδεῖς. Ἐν προκειμένῳ ὀφείλομεν νὰ ἔχωμεν κατὰ νοῦν τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου Παύλου «*τὰ πάντα δοκιμάζετε, τὸ καλὸν κατέχετε*» (1 Θεσσ. Ε', 21) καὶ τοὺς ἐπίσης εὐαγγελικωτάτους λόγους τοῦ Ἰουστίνου τοῦ μάρτυρος «*ὅσα οὖν παρὰ πᾶσι καλῶς εἴρηται ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἐστίν*» (2 Ἀπολογ. ΙΓ', 4). Ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι, ἕως ὅτου ἔλθῃ ἡ ἀληθινὴ θρησκεία τοῦ κόσμου, ὁ Χριστιανισμὸς, αἱ θρησκείαι ἐκεῖναι, ἂν καὶ ἐστηρίζοντο εἰς θεοποίησιν διαφόρων ἀντικειμένων καὶ δυναμειῶν τῆς φύσεως καὶ εἰς μύθους, ἐν τούτοις κατὰ τὸ δυνατόν συνεκράτουν καὶ ἐνίσχουν τὴν ἔμφυτον τάσιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ θεῖα, καὶ διετήρουν τὴν τάξιν εἰς τὰς ἀτομικὰς καὶ κοινωνικὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Ἐν τοῖς ἐπομένοις θὰ ἐκθέσωμεν τὴν πίστιν τῶν Χριστιανῶν καὶ ἀκολούθως θὰ κάμωμεν μίαν σύγκρισιν ταύτης πρὸς τὰς ἄλλας θρησκείας τοῦ κόσμου καὶ τότε θὰ ἴδωμεν, διατί ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι ἡ μόνη ἀληθινὴ θρησκεία, ἀσυγκρίτως ἀνωτέρα ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην.

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

5. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Ο ΜΕΣΟΝ, διὰ τοῦ ὁποίου ἡ ἀγία ἡμῶν πίστις διεδόθη καὶ ἐστερεώθη εἰς τὸν κόσμον, εἶναι τὸ κήρυγμα καὶ ἡ κατήχησις. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ πιστεύσουν οἱ ἄνθρωποι τὸν Χριστόν, ἐὰν δὲν ἀκούσουν κήρυκας τοῦ λόγου καὶ κατηχητάς: «*Πῶς οὖν ἐπικαλέσονται εἰς ὃν οὐκ ἐπίστευσαν; πῶς δὲ πιστεύσουσιν οὐδ' οὐκ ἤκουσαν; πῶς δὲ ἀκούσουσι χωρὶς κηρύσσοντος;*» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος πρὸς τοὺς Ῥωμαίους (Ῥωμ. Ι', 14). Ἄνευ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου καὶ τῆς ὀρθῆς κατηχήσεως τῶν ἀληθειῶν τῆς πίστεως, εἶναι ἀδύνατον νὰ διαδοθῆ καὶ νὰ καρποφορήσῃ ἡ χριστιανικὴ πίστις. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἐθεώρει ἀπαραίτητον ἔργον της, πρὶν δεχθῆ τινὰ εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς, νὰ κατηχῆ πρῶτον αὐτόν, δηλαδὴ νὰ διδάσκῃ αὐτόν τί πρέπει νὰ πιστεύσῃ καὶ τί πρέπει νὰ πράττῃ, διὰ νὰ καταστῆ τέλειος χριστιανός, ἄξιον μέλος αὐτῆς. Ἡ τοιαύτη προπαρασκευὴ ἐκαλεῖτο κατήχησις, ἐκεῖνοι δέ, οἱ ὁποῖοι τοιοιυτρόπως προπαρασκευάζοντο, ἐκαλοῦντο κατηχούμενοι. Ἰερά λοιπὸν κατήχησις εἶναι ἡ συστηματικὴ ἔκθεσις τῶν δογματικῶν καὶ ἠθικῶν ἀληθειῶν τῆς θρησκείας μας.

Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἡ κατήχησις ἐγένετο μὲ πολλὴν ἐπιμέλειαν καὶ προσοχὴν, διότι οἱ κατηχούμενοι ἦσαν εἰδωλολάτραι καὶ ἔπρεπε νὰ διδαχθοῦν καλῶς τὰ τῆς νέας πίστεως, ὥστε νὰ γίνουν πραγματικοὶ χριστιανοί. Οἱ κατηχούμενοι διεκρίνοντο τότε εἰς διαφόρους τάξεις καὶ ἡ κατήχησις περιελάμβανε διάφορα στάδια, τὰ ὁποῖα ἔπρεπε οἱ κατηχούμενοι νὰ διέλθουν, πρὶν βαπτισθοῦν

καὶ πρὶν λάβουν μέρος εἰς τὴν τέλει τοῦ μυστηρίου τῆς θείας εὐχαριστίας κατὰ τὴν θεῖαν λειτουργίαν ὡς τέλειοι πλέον πιστοί. Μακρὰ διδασκαλία καὶ αὐστηρὰ δοκιμασία προηγεῖτο καὶ κατόπιν ὁ κατηχούμενος ἐβαπτίζετο καὶ ἐγίνετο μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Κατὰ πρῶτον οἱ ὑποψήφιοι ἐγίνοντο δεκτοὶ ὡς ἀκροαταὶ τοῦ κηρύγματος εἰς τὰς συνάξεις τῶν πιστῶν. Ἀκολούθως ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς νὰ συμπροσεύχωνται μετὰ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλ' αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ παρευρίσκωνται γόνυ κλίνοντες κατὰ τὰς προσευχὰς ταύτας. Μετὰ τινὰ χρόνον τοιαύτης δοκιμασίας καὶ κατηχήσεως ἐβαπτίζοντο καὶ ἐγίνοντο τέλειοι πιστοὶ (ἀκροώμενοι, γόνυ κλίνοντες, φωτιζόμενοι).

Ἄλλ' ἡ τοιαύτη κατηχητικὴ ἐνέργεια τῆς Ἐκκλησίας δὲν περιωρίζετο μόνον εἰς τοὺς μέλλοντας νὰ πιστεύσουν καὶ νὰ βαπτισθοῦν. Ἡ Ἐκκλησία ἐφρόντιζε διὰ τῆς κατηχήσεως νὰ στερεώσῃ εἰς τὴν πίστιν καὶ εἰς τὸν ἠθικὸν κατὰ Χριστὸν βίον καὶ τοὺς ἤδη πιστεύοντας. Ἡ κατήχησις λοιπὸν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ἦτο ἀδιάλειπτος, διότι δι' αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία ὁδηγεῖ τὰ μέλη της εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦ τελείου χριστιανοῦ, πρὸς τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ τείνῃ καὶ νὰ προσαρμώζῃ ἑαυτὸν ὁ χριστιανὸς καθ' ὅλον τὸν βίον του. Πάντοτε λοιπὸν ὑπάρχει ἀνάγκη καταλλήλου κατηχήσεως καὶ διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία πάντοτε καὶ μέχρι σήμερον ἔδωκε μεγάλην σημασίαν εἰς τὸ ἔργον τῆς κατηχήσεως.

Ἐκ τῆς ἀνάγκης ταύτης διεμορφώθησαν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν αἱ Κατηχητικαὶ Σχολαί, ἐκ τῶν ὁποίων περιώνυμος ὑπῆρξεν ἡ ὑπὸ τοῦ Πανταίνου ἰδρυθεῖσα Κατηχητικὴ τῆς Ἀλεξανδρείας, ἡ ὁποία ἐξελίχθη σὺν τῷ χρόνῳ εἰς σπουδαίαν Θεολογικὴν Σχολήν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδίδαξαν Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ὁ Ὠριγένης κ. ἄ.

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὰ Κατηχητικὰ Σχολεῖα καὶ ἡ κατήχησις ἀπέκτησαν μεγάλην σημασίαν εἰς τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἡ ἰδική μας Ἐκκλησία καὶ ὅλαι αἱ ἄλλαι ἀναπτύσσουν ἀξιοσημείωτον κατηχητικὴν δρᾶσιν διὰ τὴν διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας συμφώνως πρὸς τὰ ἰδεῶδη καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Εἰς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν ἐργάζεται δραστηρίως διὰ τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ «Ὄργανισμὸς τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», καθὼς καὶ διάφοροι ἄλλαι θρησκευτικαὶ ὀργανώσεις. Ἡ Ἀποστολικὴ Διακονία

τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, διὰ τὴν δημιουργίην καταλλήλους κατηχητῶν, ἱδρυσεν Σχολὴν Ἱεροκηρύκων, Ἐξομολόγων καὶ Κατηχητῶν εἰς τὴν μονὴν Πετράκη ἐν Ἀθήναις, ὡς καὶ κατηχητικὰ φροντιστήρια. Κατήρτισεν ἐπίσης αὕτη μετὰ μεγάλης ἐπιμελείας κατάλληλον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τῶν κατηχητικῶν σχολείων τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, ὥστε νὰ εἶναι ἐνιαία ἡ διδασκαλία καὶ ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν φοιτῶντων εἰς ὅλα τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα τοῦ Κράτους. Ἡ Κατήχησις δὲν περιορίζεται πλέον εἰς ὠριαίας θρησκευτικὰς διδασκαλίας ἐντὸς τῶν ἱερῶν ναῶν, ἀλλ' εἰς πολλὰς ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος τὸ κατηχητικὸν σχολεῖον διαθέτει ἰδιόκτητον κτίριον, ὡς κέντρον, εἰς τὸ ὁποῖον οἱ μαθηταὶ διάγουν τὰς ἐξωσχολικὰς τῶν ὥρας. Εἰς αὐτὸ εὐρίσκει τις κατάλληλον ἀναγνωστήριον καὶ αἰθούσας παιδιῶν, διαλέξεων, κινηματογράφων καὶ ψυχαγωγίας καὶ τοιουτοτρόπως, ἐν τῇ ἐπαφῇ μετὰ τῶν κατηχητῶν του καὶ τῶν συμμαθητῶν, θὰ ζῆ ἐντὸς εὐχαρίστου θρησκευτικοῦ περιβάλλοντος. Καρπὸς τῆς δράσεως ταύτης τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν θρησκευτικῶν ὀργανώσεων εἶναι ὅτι σήμερον λειτουργοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἄνω τῶν χιλίων πεντακοσίων κατωτέρων, μέσων καὶ ἄνωτέρων κατηχητικῶν σχολείων, εἰς τὰ ὁποῖα, κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε στατιστικὰς, φοιτοῦν ἄνω τῶν διακοσίων χιλιάδων μαθητῶν. Οἱ περισσότεροι κατηχηταὶ εἰς τὰ σχολεῖα ταῦτα εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος λαϊκοί, ἀλλὰ καὶ ἄρκετοὶ ἱερεῖς ἔχουν ἀναλάβει τὸ ἔργον τοῦτο καὶ εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο, ἂν τὰ τοιαῦτα ἔργα τῆς κατηχήσεως ἀνελάμβανον κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ μορφωμένοι ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι, μετὰ τὸ ἱερόν των ἀξίωμα καὶ μετὰ τὸ κύρος των, ἐπιβάλλουν εὐκολώτερον τὴν εὐλάβειαν καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν θρησκείαν εἰς τὴν εὐπλαστον νεολαίαν. Ἐκ τῶν 600 περίπου κατηχητῶν, οἱ ὁποῖοι ἀσχολοῦνται σήμερον εἰς τὰ κατηχητικὰ σχολεῖα, οἱ 250 περίπου εἶναι ἱερεῖς, καὶ ὁ ἀριθμὸς τούτων συνεχῶς αὐξάνει. Διὰ τῆς τοιαύτης δράσεως τῶν κατηχητικῶν σχολείων μαθηταί, φοιτηταί, νεαροὶ ἐργάται καὶ ὑπάλληλοι, μετὰ τὰς ἐργασίας των, διαθέτουν ἐπωφελῶς τὰς ὥρας εἰς τὰ σχολεῖα, τὰ ἐργοστάσια ἢ τὰ καταστήματα, καθοδηγούμενοι εἰς βίον εὐσεβῆ καὶ χριστιανοπρεπῆ. Ἄν μάλιστα ἐνταθῆ ἡ κατηχητικὴ κίνησις, θὰ ἀποδώσῃ ἀκόμη ἀγλαωτέρους καρπούς, ἡ κοινωνία θὰ παρουσιάσῃ αἰσθητὴν βελτίωσιν καὶ τὸ χριστιανικὸν αἶσθημα θὰ τονωθῆ ἔτι περισσότερον.

6. ΠΗΓΑΙ ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΘΡΗΣΚΕΙΑΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

Ι ΠΗΓΑΙ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἐκ τούτων δὲ ἀντλεῖ τὸ περιεχόμενον αὐτῆς καὶ ἡ Ἱερὰ Κατήχησις. Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις περιέχουν τὴν Θεϊαν Ἀποκάλυψιν, γραπτὴν καὶ ἀγραφον, δηλαδὴ πᾶν ὅ,τι ὁ Θεός, διὰ θεοπνεύστων ἀνδρῶν καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν, ἀπεκάλυψε πρὸς τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν σωτηρίαν των.

α) Ἁγία Γραφή. — Ἁγία Γραφή καλοῦνται τὰ ἱερὰ ἐκεῖνα βιβλία τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, τὰ ὁποῖα, γραφέντα ὑπὸ τῶν ἁγίων ἀνδρῶν, κατ' ἐμπνευσιν τοῦ Ἁγίου, Πνεύματος, περιέχουν τὰς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὁποίων προπαρασκευάσθη καὶ κατόπιν ἐπραγματοποιήθη ἡ λύτρωσις τοῦ κόσμου, διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, ὡς καὶ ὅλας τὰς θείας ἀληθείας, τὰς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζη εἰς τὸν βίον του, ἐὰν θέλῃ νὰ σωθῆ. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν Παλαιὰν καὶ τὴν Καινὴν Διαθήκην.

Ἐκ τούτων ἡ Παλαιὰ Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 49 βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχουν, ὅπως εἶδομεν ἀνωτέρω, τὴν ἱστορίαν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ λαοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐκδηλοῦται ἡ πρόθεσις τοῦ Θεοῦ, ὅπως διὰ τοῦ περιουσίου λαοῦ του ἐτοιμάσῃ τὸ ἔδαφος διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου. Τὰ βιβλία τῆς Παλ. Διαθήκης ἐγράφησαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς εἰς τὴν ἑβραϊκὴν γλῶσσαν, πλὴν ἑλαχίστων, τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν. Ἡ ἰδική μας Ἐκκλησία ὡς ἐπίσημον καὶ ἀνεγνωρισμένην μετάφρασιν τοῦ ἑβραϊκοῦ κειμένου τῆς Παλ. Διαθήκης ἔχει τὴν μετάφρασιν τῶν Ο', ἡ ὁποία ἔγινε, κατὰ τὴν παράδοσιν, ὑπὸ ἑβδομήκοντα δύο ἑρμηνευτῶν, κατὰ τὸν Β' αἰῶνα π. Χ. εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, χάριν τῶν ἑλληνιζόντων Ἰουδαίων τῆς διασπορᾶς, ἤτοι χάριν τῶν ἐκτὸς τῆς Παλαιστίνης Ἰουδαίων. Εἰς τὴν μετάφρασιν τῶν Ο' παραπέμπουν καὶ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς τῆς Π. Διαθήκης.

Ἡ Καινὴ Διαθήκη ἀποτελεῖται ἀπὸ 27 βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὸν βίον καὶ τὴν διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν καὶ τῶν Ἀποστόλων. Τὰ 27 ταῦτα βιβλία εἶναι : Τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια (τὸ

κατὰ Ματθαῖον, τὸ κατὰ Μᾶρκον, τὸ κατὰ Λουκᾶν καὶ τὸ κατὰ Ἰωάννην), αἱ Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, αἱ 14 ἐπιστολαὶ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου (πρὸς Ῥωμαίους, δύο πρὸς Κορινθίους, πρὸς Γαλάτας, πρὸς Ἐφεσίους, πρὸς Φιλιππησίους, πρὸς Κολοσσαεῖς, δύο πρὸς Θεσσαλονικεῖς, δύο πρὸς Τιμόθεον, πρὸς Τίτον, πρὸς Φιλήμονα, πρὸς Ἑβραίους), ἑπτὰ Καθολικαὶ ἐπιστολαὶ (μία τοῦ Ἰακώβου, δύο τοῦ Πέτρου, τρεῖς τοῦ Ἰωάννου καὶ μία τοῦ Ἰούδα) καὶ τελευταῖον ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου. Ἡ Καινὴ Διαθήκη λέγεται συνήθως Ἱερόν Εὐαγγέλιον, διότι περιέχει τὴν εὐχάριστον εἶδσιν τῆς σωτηρίας τῆς ἀμαρτωλῆς ἀνθρωπότητος δι' αὐτοῦ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος, πρὸς σωτηρίαν μας καὶ ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, κατήλθεν ἐξ οὐρανοῦ, ἔγινεν ἄνθρωπος, ἔζησεν, ἐδίδαξε καὶ τελευταῖον ἔπαθε καὶ ἀνεστήθη.

Ἡ Ἁγία Γραφή, κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι θεόπνευστος, δηλαδὴ οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς αὐτῆς ἔγραψαν ἐμπνεόμενοι καὶ καθοδηγούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος (2 Πέτρ. Α' 21 καὶ 2 Τιμ. Γ' 16). Ἡ θεοπνευστία αὕτη δὲν ἀναφέρεται βεβαίως καὶ εἰς τὸ γράμμα, ἀλλὰ μόνον εἰς τὰ νοήματα τοῦ περιεχομένου τῆς Ἁγ. Γραφῆς, τὰ ὁποῖα οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς γράφουν εἰς γλῶσσαν ἀνάλογον πρὸς τὴν μόρφωσιν των καὶ πρὸς τὴν ἐποχὴν των. Ὅτι δ' ἡ Ἁγ. Γραφή εἶναι θεόπνευστος καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐξῆς :

α) Αὕτη περιέχει ὑψηλὰ καὶ καθαρὰ ἀληθείας περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ ἀνθρώπου, περὶ τῆς παρουσίας καὶ μελλούσης ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ἦτο ἀδύνατον νὰ διατυπωθοῦν ἀπὸ ἀνθρώπους ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀγραμμάτους, διότι οἱ περισσότεροι τῶν ἱερῶν συγγραφέων ὑπῆρξαν ποιμένες, ἄλεις καὶ ἄνθρωποι τοῦ λαοῦ.

β) Αἱ ἀλήθειαι αὗται, παρὰ τὰς ποικίλας ἀντιδράσεις καὶ διώξεις, διεδόθησαν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς τῆς γῆς, καὶ μάλιστα οὐχὶ διὰ βιαίων καὶ δι' ὑλικῶν μέσων, ἀλλὰ μόνον διὰ τοῦ κηρύγματος καὶ τῆς κατηχήσεως.

γ) Αἱ αὗται ἀλήθειαι ἀναμφισβητήτως ἡμέρωσαν τὰ ἦθη τῶν ἀνθρώπων, εἰσήγαγον καὶ προήγαγον τὸν πολιτισμὸν εἰς χώρας ἄλλοτε ἀπολιτίστους καὶ ἐξύψωσαν τὴν ἀνθρωπίνην προσωπικότητα. Ἀκόμη, κατὰ τὴν ὁμολογίαν καὶ διανοουμένων, οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπῆρξαν χριστιανοί, οὐδεμία ἀνθρωπίνη διδασκαλία ἠδυνήθη ἢ θὰ δυνηθῆ ποτε νὰ ὑπερβῆ κατὰ τὴν τελειότητα τὰς

χριστιανικὰς ἀληθείας. Ἡ χριστιανικὴ διδασκαλία εἶναι τὸ ἅλας ἢ τὸ φῶς τοῦ κόσμου. Ὅπως ὁ ὑλικὸς κόσμος δὲν δύναται ποτὲ νὰ ὑπάρχη ἄνευ τοῦ ἡλίου, τοιοῦτοτρόπως καὶ αἱ ἀνθρώπινα ψυχαθὰ ἔχουν πάντοτε ἀνάγκη τῶν ἀληθειῶν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, διότι ἄνευ αὐτῶν θὰ περιπέσουν εἰς τὴν διαφθορὰν καὶ τὴν κατάπτωσιν. Αἱ ἀλήθειαι τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι χρήσιμοι καὶ ἀπαραίτητοι δι' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως, εἰς οἰανδήποτε ἡλικίαν ἢ φύλον ἢ ἐποχὴν καὶ ἂν ἀνήκουν οὔτοι. Αἱ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ περιεχόμεναι προφητεῖαι περὶ τοῦ Κυρίου καὶ περὶ τῆς Ἐκκλησίας του ἐξεπληρώθησαν ὅλαι, τοῦτο δὲ δὲν θὰ ἐγένετο, ἔαν οἱ συγγραφεῖς των δὲν ἐφωτίζοντο ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ προῖδουν τὰ μέλλοντα.

Δι' ὅλους τοὺς λόγους τούτους, δεχόμεθα ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι βιβλίον θεόπνευστον καὶ αἱ ἀλήθειαι αὐτῆς εἶναι θεῖαι καὶ αἰώνιοι, οὕτως ὥστε ἡ ἀνθρωπότης, ὅσον καὶ ἂν προοδεύσῃ, δὲν θὰ προσθέσῃ τίποτε τὸ καλύτερον ἀπὸ αὐτάς, ἀλλ' αἰώνιως θὰ μελετᾷ καὶ θὰ ἐμβυθίσῃ εἰς αὐτάς, διὰ νὰ ἀντλή δύναμιν καὶ θεῖαν ζωὴν ἀπὸ αὐτάς, πραγματοποιοῦσα βαθμιαίως τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Αἱ ἀλήθειαι τῆς Ἁγίας Γραφῆς εἶναι δύναμις, εἶναι ὁ φάρος, ὁ ὁποῖος θὰ φωτίζῃ τὸν δρόμον μας εἰς τὸ πέλαγος τοῦ βίου, διὰ νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν τελειότητα καὶ ὡς ἄτομα καὶ ὡς κοινωνία.

β) *Ἱερὰ Παράδοσις*.— Δευτέρα πηγὴ τῆς πίστεώς μας, ἐπομένως καὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως, ἴση κατὰ τὸ κύρος καὶ τὴν σπουδαιότητα πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἶναι ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἡ ὁποία συμπληρῶνει καὶ ἐρμηνεύει τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ περιέχει ἀληθείας συμφώνους πρὸς τὸ πνεῦμα ταύτης. Ἡ πλουσία καὶ θεῖα ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καθοδηγεῖται πάντοτε ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ περιληφθῇ εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Οὔτε ὅλοι οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος οὔτε ὅλον τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων περιλαμβάνονται εἰς τὴν Κ. Διαθήκην (Ἰωάνν. Κ' 30, ΚΑ' 25) καὶ διὰ τοῦτο Ἀπόστολος Παῦλος γράφει πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς: «*Ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγον εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν*» (2 Θεσσ. Β' 15).

Κατ' ἀρχὰς αἱ ἀλήθειαι τῆς νέας θρησκείας διεδίδοντο ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν συνεργατῶν αὐτῶν προφορικῶς, κατόπιν

δὲ ἐγράφησαν τὰ βιβλία τῆς Καινῆς Διαθήκης. Τὰ βιβλία ταῦτα ἐγράφησαν εἰς διαφόρους ἐποχάς, μεταξύ 50-90 μ. Χ., ἡ δὲ συλλογὴ αὐτῶν εἰς ἓν βιβλίον, ἥτοι ὁ σχηματισμὸς τοῦ Κανόνος τῆς Κ. Διαθήκης, ἔγινε πολὺ βραδύτερον. Ὅταν δὲ εἶχεν ἀκόμη ἀποτελεσεθῆ ὁ Κανὼν τῆς Κ. Διαθήκης, αἱ ἀνά τὸν κόσμον Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ ἐστηρίζοντο μόνον εἰς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων. Ἐγράφησαν δὲ τὰ βιβλία ταῦτα δι' ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἤδη ἐπίστευσαν καὶ ἐβαπτίσθησαν, προϋποθέτουν δὲ ἓν πολλοῖς τὴν προφορικὴν διδασκαλίαν τῶν Ἀποστόλων πρὸς τοὺς πιστοὺς.

Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις λοιπὸν εἶναι συνέχεια τοῦ κηρύγματος τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων, συμπλήρωμα τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ προϊὼν, ὅπως καὶ αὕτη, τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἡ Ἐκκλησία, πλὴν τῶν ἄλλων μαρτυριῶν, τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν ἔλαβεν ὑπ' ὄψιν, ὅταν ἄλλα μὲν βιβλία περιέλαβεν εἰς τὸν Κανόνα τῆς Κ. Διαθήκης, ἄλλα δὲ ἀπέρριψεν, ὡς νόθα καὶ ψευδεπίγραφα. Εἰς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν διετηρήθησαν πολλοὶ τύποι τῆς θείας λατρείας καὶ τῆς τελέσεως τῶν ἱερῶν μυστηρίων, οὐσιώδεις διὰ τὸ κύρος αὐτῶν. Εἰς τὴν Παράδοσιν ὡσαύτως, τὴν διαφυλαχθεῖσαν εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Συνόδων τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων, στηριζόμεθα διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς. Ὅπως λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, τὰ δόγματα καὶ τὰ κηρύγματα τῆς Ἐκκλησίας ἔχομεν ἄλλα μὲν ἐκ τῆς γραπτῆς διδασκαλίας, ἄλλα δὲ ἐκ τῆς παραδόσεως τῶν Ἀποστόλων : *« τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμένων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχομεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν Ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ παρεδεξάμεθα, ὅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχὴν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν »*.

Ἄρνησις τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως σημαίνει προσχώρησιν, τρόπον τινά, εἰς τὴν ἐσφαλμένην ἀντίληψιν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Διαμαρτυρομένων, ἡ ὁποία ἀπὸ πνεῦμα ἀντιθέσεως πρὸς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν ἔφθασεν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον, ἀρνηθεῖσα τὸ ἰσότημον καὶ ἰσόκυρον τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Διὰ τοῦτο, ὡς ἄμεσος πηγὴ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως χρησιμεύουν καὶ τὰ γραπτὰ ἐκεῖνα μνημεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα κατεγράφη καὶ διευτυπώθη ἡ Ἱερὰ Παράδοσις τῆς Ἐκκλησίας. Τοιαῦτα δὲ εἶναι τὰ ἑξῆς :

α) Τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ἢ τὸ τῆς Νικαίας - Κωνσταντινουπόλεως, τὸ συνταχθὲν ἐν Νικαίᾳ (325) τὸ πρῶτον καὶ

συμπληρωθὲν εἰς τὴν ἐν Κων/πόλει Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (381). Τὸ Σύμβολον τοῦτο ἢ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀποδέχεται ὡς τὸ μόνον ἐπίσημον Σύμβολον τῆς Πίστεως. Πλὴν τούτου, ὑπάρχουν καὶ δύο ἄλλα, ἐπίσης σπουδαῖα καὶ καθολικοῦ κύρους διὰ τὴν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' ἕνεκα τῶν γενομένων ἐν αὐτοῖς προσηκῶν ὑπὸ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἢ ἡμετέρα δὲν τὰ δέχεται. Ταῦτα εἶναι τὸ Ἀποστολικὸν Σύμβολον, ἀποδιδόμενον, κατὰ τινα ἀσθήρικτον παράδοσιν, εἰς τοὺς δώδεκα Ἀποστόλους καὶ τὸ Ἀθανασιανόν, τὸ ὁποῖον φέρεται μὲν εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Μ. Ἀθανασίου, ἀλλὰ σήμερον οὐδεὶς δέχεται τοῦτο ὡς ἔργον τοῦ μεγάλου τούτου Πατρός.

β) Αἱ ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων ἢ ἐκείνων ἐκ τῶν τοπικῶν, τῶν ὁποίων τὰς ἀποφάσεις ἐπεκύρωσαν αἱ Οἰκουμενικαί.

γ) Τὰ συγγράμματα τῶν ἱερῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, εἰς τὰ ὁποῖα ἐκφέρεται ὁμοφώνως ἢ γνώμη αὐτῶν περὶ τῶν ζητημάτων τῆς πίστεως.

Ὡς δευτερεύουσαι μόνον πηγαὶ τῆς Ὁρθοδόξου Ἱερᾶς Κατηχήσεως δύνανται νὰ χρησιμεύσουν καὶ αἱ εἰς διαφόρους ἐποχὰς καὶ κατὰ τοὺς ἀγῶνας τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας πρὸς τοὺς Δυτικούς καὶ Διαμαρτυρομένους γενόμεναι ἐκθέσεις ἢ ὁμολογίαι τῆς πίστεως καὶ αἱ ἀποφάσεις τοπικῶν τινῶν Συνόδων. Τοιαῦτα δὲ εἶναι:

Ἡ Ὁμολογία Πέτρου τοῦ Μογίλα, ἐπισκόπου Κιέβου, ἢ ὁποῖα ἐπεκυρώθη ὑπὸ τῶν τεσσάρων Πατριαρχῶν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας τὸ 1643.

Τὰ Πρακτικὰ τῆς ἐν Κων/πόλει Συνόδου τὸ 1638, τῆς ἐν Ἰασιῶ τὸ 1642 καὶ τῆς ἐν Ἱεροσολύμοις τὸ 1672.

Ἡ ὁμολογία Δοσιθέου, ἐπισκόπου Ἱεροσολύμων, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ Μητροφάνου Κριτοπούλου, Πατριάρχου Ἀλεξανδρείας, ἢ ὁποῖα ὅμως ἐγράφη κατὰ τὴν διατριβὴν του ἐν Ἐμσταλδῆ τῆς Γερμανίας πρὸς ἀπόκρουσιν ἰδίᾳ τῶν καινοτομιῶν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας.

Τέλος αἱ ἀπαντήσεις Ἱερεμίου τοῦ Β', Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς τοὺς ἐπιφανεῖς θεολόγους τῆς Τυβίγγης, οἱ ὁποῖοι, πέμψαντες τὴν Αὐγουσταίαν ὁμολογίαν των πρὸς τοὺς Ὁρθοδόξους, ἐπέδωκον τὴν συνεννόησιν καὶ ἔνωσιν μετὰ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας.

7. ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ

ΙΕΡΑ Κατήχησις είναι ή συστηματική έκθεσις τῶν ἀληθειῶν, τὰς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ εἰς τὴν ζωὴν του. Διὰ τοῦτο αὕτη διαιρεῖται συνήθως εἰς δύο μέρη, τὸ δογματικὸν καὶ τὸ ἠθικόν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος ἐκτίθενται τὰ δόγματα τῆς Ἐκκλησίας, ἤτοι αἱ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας πᾶς χριστιανὸς ὀφείλει νὰ πιστεύῃ, εἰς δὲ τὸ δεύτερον περιλαμβάνονται αἱ ἠθικαὶ ἀλήθειαι, τὰς ὁποίας πρέπει ὁ χριστιανὸς νὰ ἀκολουθῇ καὶ νὰ ἐφαρμόζῃ πάντοτε εἰς τὸν βίον του. Ἄλλ' ἐδῶ θὰ κάμωμεν λόγον μόνον διὰ τὸ δογματικὸν μέρος, διότι τὸ δεύτερον, ἡ Χριστιανικὴ Ἠθικὴ, διδάσκεται εἰς τὴν ἐπομένην τάξιν τοῦ Γυμνασίου. Διὰ τῆς συστηματικῆς ἐκθέσεως τῶν ἀληθειῶν τῆς θρησκείας ὁ μαθητὴς θὰ δυνηθῇ νὰ κατανοήσῃ αὐτάς, νὰ τὰς κάμῃ πεπειθηθεῖς του στερεάς, ὥστε ἡ θρησκευτικὴ του πίστις νὰ καταστῇ δύναμις ἰσχυρὰ καὶ καρποφόρος εἰς ὅλην του τὴν ζωὴν. Εἰς τὸ μάθημα τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως θὰ γνωρίσῃ καὶ θὰ οἰκιοποιηθῇ τὰς ἀληθείας ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἐδίδαξεν αὐτὸς ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους. Αἱ θεῖαι αὗται ἀλήθειαι ἐπὶ αἰῶνας ἤδη ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Χριστοῦ ἐφώτισαν τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπηλευθέρωσαν αὐτοὺς ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὸ σκότος: «*Γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν*, εἶπεν ὁ Κύριος, *καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς*» (Ἰωάν. Η' 32). Δι' αὐτῶν ἡ ἀνθρωπότης ἐξεπολιτίσθη καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἀναπλάσσηται βαθμιαίως, μέχρις οὔ ἐπικρατήσῃ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀγάπη ἐπὶ τῆς γῆς καὶ θεμελιωθῇ οὕτως ἐπ' αὐτῆς ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ὅταν ὁ μαθητὴς συνειδητοποιήσῃ τὰς ἀληθείας ταύτας τῆς πίστεώς του, τότε θὰ προσκολληθῇ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ δὲν θὰ ἀποχωρισθῇ ποτὲ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ θὰ λέγῃ, ὅπως οἱ Ἀπόστολοί του, «*Κύριε, πρὸς τίνα ἀπελευσόμεθα; δῆματα ζωῆς αἰωνίου ἔχεις*» (Ἰωάν. ΣΤ' 68), τότε θὰ αἰσθανθῇ τὸ ἀνυπέβλητον μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀφθαστον τελειότητά της. Τοιοῦτον ὑψηλὸν σκοπὸν ἔχει τὸ μάθημα τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως. Προφανῆς ἐπομένως ἡ μεγίστη χρησιμότης καὶ σπουδαιότης τῆς διδασκαλίας του.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'

ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

8. Η ΠΙΣΤΙΣ ΩΣ ΜΕΣΟΝ ΤΗΣ ΓΝΩΣΕΩΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΚΑΙ ΠΑΣΗΣ ΕΞ ΑΠΟΚΑΛΥΨΕΩΣ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

*Άρθρον α' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως : Πιστεύω εἰς ἕνα Θεόν, Πατέρα, Παντοκράτορα, Ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

ΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ἀλήθεια τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ πίστις εἰς ἕνα Θεόν, δημιουργὸν τοῦ κόσμου καὶ Πατέρα ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἡ πίστις εἰς Θεὸν εἶναι βασικὸν ζήτημα διὰ τὸν ἄνθρωπον, διότι ἀπὸ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται καὶ ἡ θέσις του καὶ ἡ στάσις του ἀπέναντι ὅλων τῶν προβλημάτων τοῦ βίου. Ἄλλ' ἐνῶ ὁ Θεὸς εἶναι τὸ πᾶν διὰ τὴν ζωὴν μας, ἡ γνώσις μας περὶ αὐτοῦ εἶναι δυσκολωτάτη. Ἐκεῖνος εἶναι τὸ ἄπειρον καὶ παντέλειον Ὃν καὶ ἡμεῖς εἴμεθα πεπερασμένα καὶ

ἀτελῆ ὄντα· διὰ τοῦτο, διὰ τῶν ἀσθενῶν μας διανοητικῶν δυνάμεων εἶναι δυσκολώτατον νὰ φθάσωμεν εἰς τὴν γνώσιν τοῦ Θεοῦ.

Συνήθως διακρίνομεν δύο τρόπους γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ ὅλων τῶν ἀποκεκαλυμμένων χριστιανικῶν ἀληθειῶν, δηλαδὴ τῶν ἀληθειῶν ἐκείνων, τὰς ὁποίας ὁ ἄνθρωπος μόνος ἤτο ἀδύνατον νὰ ἀνεύρη, ἀλλ' ἀπέκάλυψε ταύτας ὁ Χριστὸς εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ δύο οὗτοι τρόποι εἶναι ἡ φυσικὴ καὶ ἡ ὑπερφυσικὴ γνώσις τοῦ Θεοῦ. Ἡ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία στηρίζεται εἰς τὰς γνωστὰς ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ διὰ λογικῶν επιχειρημάτων, λέγεται φυσικὴ γνώσις τοῦ Θεοῦ. Τελειότερα ἀπὸ τὴν φυσικὴν γνώσιν εἶναι ἡ ὑπερφυσικὴ γνώσις τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἀπορρέει ἐκ τῆς βαθείας πίστεως εἰς τὸν Θεὸν καὶ διὰ τοῦ φωτισμοῦ τῆς διανοίας μας ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Μόνον ὅταν ὁ ἴδιος, ὁ Θεὸς ἀποκαλύψῃ ἑαυτὸν εἰς τὴν ψυχὴν ἐκείνην, ἡ ὁποία πιστεύει, εἶναι δυνατὸν νὰ γνωσθῇ ὁ Θεὸς καὶ ὅσα αὐτὸς ἔκαμε διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου.

Ἡ Θεία Ἀποκάλυψις καὶ ἡ βαθεῖα πίστις τοῦ χριστιανοῦ εἶναι τὰ δύο ἀσφαλῆ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων γνωρίζομεν τὰς

θείας εκείνας ἀληθείας, αἱ ὁποῖαι εἶναι οὐσιώδεις καὶ ἀπαραίτητοι διὰ τὴν σωτηρίαν, διὰ τὴν ἀναγέννησιν καὶ διὰ τὴν τελειοποίησίν μας. Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἀπεκάλυπτε τὰς ἀληθείας ταύτας εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐὰν οὗτοι δὲν δεχθοῦν αὐτὰς μὲ πίστιν, εἶναι ἀδύνατος ἡ ἀνεύρεσις καὶ ἡ κατανόησις των διὰ τῆς λογικῆς καὶ ἐπισημονικῆς ἐρεῦνης.

Εἶδομεν προηγουμένως ὅτι καὶ αὐτοὶ οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ τῆς ἀρχαιότητος, δηλ. οἱ Ἕλληνες, οἱ Ρωμαῖοι καὶ οἱ Αἰγύπτιοι, παρὰ τὴν μεγάλην σοφίαν των, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν πίστιν εἰς ἓνα ἀληθινὸν θεόν, ἀλλ' ἔθεοποίησαν δυνάμεις καὶ φαινόμενα τῆς φύσεως, ἀκόμη καὶ ζῶα καὶ ἀνθρώπους. Ἰδίᾳ οἱ Ἕλληνες, οἱ ὁποῖοι κατὰ τὰ ἄλλα ἔφθασαν εἰς τὸ ἀπόγειον τῆς διανοητικῆς ἀνθήσεως, δὲν κατώρθωσαν νὰ συλλάβουν τὴν καθολικὴν ἰδέαν ἐνὸς ὑπερτάτου ὄντος. Βεβαίως φωτεινὰ τινὰ πνεύματα, ὅπως μερικοὶ ἐκ τῶν φυσικῶν λεγομένων φιλοσόφων, ἰδίᾳ δὲ ὁ Σωκράτης καὶ ὁ Πλάτων, προσήγγισαν εἰς τὴν σύλληψιν τῆς ἰδέας ταύτης, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη ἔμειναν προσκεκολλημένοι ἐν τινι μέτρῳ εἰς τὴν πολυθεϊστικὴν παράδοσιν τῶν χρόνων του. Ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἠμπορεῖ νὰ ἐμβαθύνῃ εἰς τὸ περιεχόμενον τῶν θείων ἀληθειῶν καὶ νὰ διατυπώσῃ αὐτὰς κατὰ τὰς ἐκάστοτε ἐπιστημονικὰς μεθόδους, ἀλλὰ τὸ κύριον μέσον, μὲ τὸ ὁποῖον οἰκειοποιούμεθα αὐτὰς, εἶναι ἡ πίστις μας καὶ ὁ ἄνωθεν φωτισμὸς τῆς διανοίας μας. Ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος : *« ἡμῖν ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψε διὰ τοῦ Πνεύματος αὐτοῦ· τὸ γὰρ Πνεῦμα πάντα ἐρευνᾷ, καὶ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ... τὰ τοῦ Θεοῦ οὐδὲις οἶδεν εἰ μὴ τὸ Πνεῦμα τοῦ Θεοῦ. Ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν »* (1 Κορ. Β' 10-12, Ρωμ. ΙΑ' 33, Ἐφ. Γ' 11).

Ἀλλὰ καὶ ὅταν, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, δυνάμεθα νὰ γνωρίσωμεν τὸν Θεὸν καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ, πάλιν ἡ γνῶσις αὕτη εἶναι ἀτελής ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν γνῶσιν τοῦ Θεοῦ, τῆς ὁποίας θὰ ἀξιοθῶμεν εἰς τὴν ἄλλην ζωὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ βλέπωμεν τὸν Πλάστην καὶ Πατέρα μας *« πρὸσωπον πρὸς πρὸσωπον »* (1 Κορ. ΙΓ' 12). Εἰς τὴν παροῦσαν πεπερασμένην καὶ πρόσκαιρον ζωὴν μας, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Ἀποστόλου, *« διὰ πίστεως περιπατοῦμεν, οὐ δι' εἶδους »* (2 Κορ. Ε' 7).

Ι ΛΟΓΙΚΑΙ ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι αἱ ἀκόλουθοι :

α) *Κοσμολογικὴ ἀπόδειξις.* — Ὁ ἄνθρωπος προσεπάθησε πάντοτε νὰ δικαιολογήσῃ καὶ νὰ στερεώσῃ τὴν πίστιν του εἰς τὸν Θεὸν διὰ διαφόρων συλλογισμῶν καὶ λογικῶν ἐπιχειρημάτων. Πρὸς τοῦτο ἐχρησιμοποίησε διαφόρους ἀποδείξεις, μὲ τὰς ὁποίας λογικῶς ἀγόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ὑπάρχει Θεός, ἀνασκευάζονται δὲ συγχρόνως καὶ ἀποκρούονται τὰ ἐπιχειρήματα καὶ αἱ ἀπόψεις τῆς ἀπιστίας καὶ τῆς ἀθεΐας.

Ὁρμώμενος ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ λογικὸν ἀξίωμα, ὅτι ὅλα τὰ ὄντα καὶ φαινόμενα ἔχουν κάποιαν αἰτίαν καὶ ὅτι αὐτόματος ζῶη καὶ κίνησις δὲν ὑπάρχει, ἐσκέφθη ὅτι καὶ ὁ θαυμάσιος αὐτὸς κόσμος δὲν ἐδημιουργήθη ἀφ' ἑαυτοῦ ἢ ἐκ τύχης, ἀλλ' ἐδημιουργήθη ὑπὸ σοφοῦ καὶ παντοδυνάμου Δημιουργοῦ. Ἡ ὕπαρξις τοῦ κόσμου προϋποθέτει τὴν ὕπαρξιν Δημιουργοῦ. Ἡ θεὰ τῆς ἀπεράντου φύσεως ὠδήγησε πολλοὺς εἰς τὸ νὰ πιστεύσουν εἰς Δημιουργόν : « *Οἱ οὐρανοὶ διηγροῦνται δόξαν Θεοῦ, ποίησιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα* », ἀναφωνεῖ ὁ ψαλμωδὸς (Ψαλμ. 18, 1). Ὁμοίως ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει : « *τὰ ἀόρατα αὐτοῦ (τοῦ Θεοῦ) ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται ἢ τε αἰδῖος αὐτοῦ δύναμις καὶ θεϊότης* » (Ρωμ. Α' 20). Ὁ μέγας δὲ τῶν νεωτέρων χρόνων φιλόσοφος Κάντιος διεκήρυττεν : « *Ὁ ἀστεροῦς οὐρανὸς ὑπεράνω μας καὶ ὁ ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος, ἰδοὺ δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα γεμίζουν πάντοτε τὴν ψυχὴν μου ἀπὸ βαθύτατον σεβασμὸν καὶ ἐκπληξιν* ».

β) *Τελεολογικὴ ἀπόδειξις.* — Αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως καὶ ἡ ἐπικρατοῦσα ἐν αὐτῇ ἄρμονία, τάξις καὶ σκοπιμότης προεκάλεσαν πάντοτε τὸν θαυμασμὸν τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ψαλμωδός, ἐκθαμβὸς ἀπὸ τὸ κάλλος καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, ἀναφωνεῖ : « *Ὡς ἐμεγαλόνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας* ». Ἄλλ' ἢ τοιαύτη τάξις καὶ ἡ ἄρμονία τῆς φύσεως καὶ οἱ ἀσάλευτοι φυσικοὶ νόμοι προϋποθέτουν νοῦν πάνσοφον καὶ παντοδύναμον, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε τὰ πάντα σοφῶς. Εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῶμεν

ὅτι ἡ τάξις καὶ ἡ ἁρμονία, πού παρατηροῦμεν εἰς τὸν κόσμον, προήλθον μόνον τῶν καὶ ἐκ τύχης ; Εἶναι εὐκολώτερον, λέγει ἀρχαῖος φιλόσοφος, νὰ πιστεῦσωμεν ὅτι, ἐὰν ρίψωμεν μερικά γράμματα τῆς ἀλφαβήτου κατὰ τύχην ἐπὶ τῆς γῆς, θὰ προκύψουν τὰ « Χρονικὰ τοῦ Αἰνείου » εὐανάγνωστα καὶ καθαρὰ, παρὰ νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὁ θαυμασῖος αὐτὸς κόσμος ἐδημιουργήθη διὰ τῆς τυχαίας συνοχῆς τῶν ἀτόμων τῆς ὕλης. Ὅθεν ἡ τελεολογικὴ ἀπόδειξις (τέλος = σκοπός), ἡ ἐξαγομένη ἀπὸ τὴν σκοπιμότητα καὶ τὴν τάξιν ἐν τῷ σύμπαντι, εἶναι καὶ αὕτη μία ἰσχυρὰ ἀπόδειξις ὅτι ὑπάρχει Θεός.

γ) Ἡθικὴ ἀπόδειξις. — Ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι ἐντὸς μας ὑπάρχει εἰς ἔμφυτος ἠθικὸς νόμος (ἡ ἢ συνείδησις), ὁ ὁποῖος μᾶς παρακινεῖ νὰ πράττωμεν πάντοτε τὸ καλὸν καὶ ν' ἀποφεύγωμεν τὸ κακόν. Ὁ ἠθικὸς αὐτὸς νόμος εἶναι τόσο αὐστηρὸς καὶ ἰσχυρὸς, ὥστε διατάσσει ἡμᾶς νὰ πράττωμεν τὸ καλόν, καὶ ἂν ἀκόμη πρόκειται νὰ ζημιωθοῦν τὰ συμφέροντά μας, μᾶς ἐλέγχει δὲ δριμέως, ἐὰν πράξωμεν κακόν τι (τύψεις συνειδήσεως). Τοῦτο μαρτυρεῖ ὅτι, πλὴν τῆς φυσικῆς τάξεως, ὑπάρχει καὶ ἠθικὴ τάξις ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἄλλ' ἡ ἰδέα τῆς ἠθικῆς τάξεως, ἀκόμη δὲ καὶ αὐτὸς ὁ κοινὸς νοῦς ἀπαιτοῦν οἱ μὲν καλοὶ καὶ δίκαιοι νὰ εὐτυχοῦν, οἱ δὲ κακοὶ νὰ ἀποτυγχάνουν καὶ νὰ ὑποφέρουν εἰς τὴν ζωὴν. Ὑπάρχει στενὴ συνάφεια μεταξὺ ἀρετῆς καὶ εὐτυχίας, διότι ὁ κοινὸς νοῦς ἀκόμη δέχεται ὅτι ὁ ἐνάρετος μόνον πρέπει νὰ εἶναι εὐτυχής. Ἀλλὰ τοῦτο συνηθέστατα δὲν παρατηρεῖται εἰς τὸν βίον, ὅπου ἀντιθέτως πολλὰκις οἱ δίκαιοι καὶ ἅγιοι ὑποφέρουν καὶ διώκονται, οἱ δὲ ἄδικοι καὶ φαῦλοι εὐδοκίμοι καὶ ἀπολαμβάνουν ὅλα τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς. Τοῦτο εἶναι ἐντελῶς ἄδικον· διὰ τοῦτο ἀναγκαιῶς πρέπει νὰ ἐπέλθῃ ἀνταπόδοσις καὶ ἀποκατάστασις τοῦ δικαίου εἰς ἄλλην τινὰ ζωὴν. Δὲν πρέπει οὔτε ὁ δίκαιος νὰ μένῃ ἄνευ ἀμοιβῆς τῆς ἀρετῆς του οὔτε ὁ ἐγκληματίας ἄνευ τιμωρίας τοῦ ἐγκλήματός του. Διὰ νὰ συμβῇ ὁμως τοῦτο, πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει εἰς πανάγαθος, παντοδύναμος καὶ παντογνώστης Θεός, ὁ ὁποῖος, γνωρίζων ἀκριβῶς ὅλα, ἀκόμη καὶ τὰ κρυπτά τῶν ἀνθρώπων, θὰ ἀνταποδώσῃ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

Τοιοῦτοτρόπως ἐκ τῆς ὑπάρξεως ἐν ἡμῖν αὐστηροῦ ἠθικοῦ νόμου, ὑποχρεοῦντος ἡμᾶς πρὸς βίον ἠθικόν, ἀγομέθα εἰς τὴν πίστιν περὶ ὑπάρξεως ἐνὸς δικαίου καὶ παντοδυνάμου Θεοῦ, φρουροῦ τῆς ἠθι-

κῆς τάξεως καὶ κριτοῦ τῶν πάντων, κατὰ τὰ ἔργα ἐκάστου. Αὕτη εἶναι ἡ ἠθικὴ ἀπόδειξις περὶ ὑπάρξεως Θεοῦ.

δ) *Ἱστορικὴ ἀπόδειξις.* — Ἡ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητος διδάσκει ὅτι δὲν ὑπῆρξε ποτὲ λαός, ὁ ὁποῖος δὲν ἐπίστευεν εἰς θεὸν ἢ θεοὺς καὶ δὲν ἐλάτρευεν αὐτὸν κατὰ τινὰ οἰονδήποτε τρόπον. Ἡ πίστις εἰς θεὸν εἶναι φαινόμενον καθολικόν, ἡ δὲ φορὰ τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ Ἄνω, πρὸς τὰ θεῖα, ὑπῆρξεν ἐν ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα φαινόμενα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἄλλ' ἐὰν δὲν ὑπῆρχε πραγματικὸς θεός, διατί νὰ ἔχωμεν ἐντὸς μας μίαν τοιαύτην ὁρμὴν καὶ τάσιν πρὸς τὸν Θεόν; Ἐὰν δὲν ὑπῆρχον πέραν τῶν ὠκεανῶν θερμότερα μέρη, πῶς τὰ ἀποδημητικὰ πτηνὰ θὰ ἐπέτων ἐπὶ ἡμέρας ὑπεράνω τῶν θαλασσῶν, ἕως ὅτου φθάσουν εἰς τὰ θερμότερα αὐτὰ μέρη; Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν εἰ μὴ νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ ἐν τῇ πραγματικότητι ὑπάρχει θεός, ὁ ὁποῖος ἐλκύει τὰς ἀνθρωπίνους ψυχὰς πρὸς ἑαυτὸν. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐξηγεῖται, διατί ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς, ἀρχαῖοι καὶ σύγχρονοι, εἶχον καὶ ἔχουν θρησκείαν, πιστεύουν εἰς Θεὸν καὶ λατρεύουν αὐτὸν ἀναλόγως. Ἡ καθολικὴ αὕτη πίστις τῶν λαῶν τῆς γῆς ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξιν θεοῦ. Ὅπως τὰ πτηνὰ ἐξ ἐνστίκτου διευθύνονται πρὸς θερμότερα μέρη, ὅσονδήποτε μακρὰν καὶ ἂν εἶναι, οὕτω καὶ αἱ ἀνθρώπινοι ψυχὰι φέρονται ἐκ φύσεως πρὸς τὸν ἀόρατον θεόν.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω καταφαίνεται ὅτι ἡ πίστις τῶν ἀνθρώπων εἰς θεὸν εἶναι καὶ λογικῶς δεδικαιολογημένη. Δι' ἡμᾶς δὲ τοὺς χριστιανούς ἡ πίστις εἰς τὸν Θεόν, τὸν ὁποῖον γνωρίζομεν διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων τοῦ Κυρίου καὶ Σωτῆρος ἡμῶν, στερεώνεται περισσότερον μὲ τὰς ἀποδείξεις αὐτάς, καθίσταται πίστις λογικὴ καὶ συνειδητὴ, ἀπρόσβλητος ἔναντι τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἀπίστων καὶ ἀθέων. Σήμερον ἰδιαίτερος, ὅτε ἡ παγκόσμιος ἀναστάσις καὶ ἀναταραχὴ εἶναι μεγάλη καὶ πυκνὰ νέφη σωρεύονται εἰς τὸν διεθνή ὀρίζοντα, μόνον ἡ πίστις εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἀποτελεῖ πραγματικὴν ἄγκυραν σωτηρίας. Μόνον μὲ τὴν προσκόλλησιν εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν δυνάμεθα νὰ διαπλεύσωμεν τὸ τρικυμιῶδες πέλαγος τῆς ζωῆς καὶ νὰ φθάσωμεν ἀσφαλῆς εἰς τὸν λιμένα τῆς χριστιανικῆς εἰρήνης καὶ εὐλογίας. Ὁ Χριστιανός, ὁ ὁποῖος ἀγαπᾷ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του τὸν Χριστόν, πιστεύει μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς του καὶ εἰς

τὸν Θεόν, ζῆ πλησίον τοῦ Θεοῦ, αἰσθάνεται τὴν παρουσίαν του εἰς πᾶσαν περίστασιν τοῦ βίου του. Εἰς τοιοῦτος χριστιανὸς δὲν ἔχει καὶ τόσην ἀνάγκην τῶν ἀνωτέρω ἀποδείξεων, διὰ νὰ πιστεῦη εἰς τὸν Θεόν. Ἐν τούτοις ἡ πίστις του διαθερμαίνεται καὶ ἐνισχύεται ἀσφαλῶς μὲ τὴν θέαν τῶν δημιουργημάτων καὶ τῆς ἐν τῇ φύσει ἀρμονίας καὶ τάξεως, μὲ τὴν ἐνατένισιν τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἠθικῆς τάξεως καὶ μὲ τὸ ἱστορικὸν γεγονός ὅτι ὅλοι οἱ λαοὶ τῆς γῆς εἶχον καὶ ἔχουν θρησκείαν τινά. Ἐπὶ πλεόν διὰ τῶν ἀποδείξεων τούτων, ὡς εἴπομεν, κλονίζει ὁ χριστιανὸς εὐκολώτερον καὶ ἀνασκευάζει τὰς ἀμφιβολίας καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθείας.

10. ΟΥΣΙΑ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

ΘΕΟΣ, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύομεν, πῶς εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν Του καὶ ποῖα εἶναι αἱ ιδιότητές Του ;

Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ἄπειρον ὄν, ἡμεῖς δὲ μικρὰ καὶ πεπερασμένα ὄντα, κατ' ἀνάγκην εἶναι ἀτελής ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν οὐσίαν Αὐτοῦ, ἀκόμη καὶ ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ, τὴν ὁποῖαν ἔχομεν διὰ τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ Ἀπόστολος Παῦλος παρατηρεῖ ὅτι εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν μερικῶς μόνον δυνάμεθα νὰ γνωρίζωμεν τὸν Θεόν, εἰς

τὴν ἄλλην δὲ θὰ ἔχωμεν τελειότεραν γνῶσιν Αὐτοῦ: « ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην » (1 Κορ. ΙΓ' 12). Ἡ δ' Ἀγία Γραφή ἀποφαίνεται περὶ τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ ὅτι εἶναι τέλειον πνεῦμα (Ἰωάν. Δ' 24), προφυλάττουσα ἡμᾶς ἀπὸ πᾶσαν ὑλικὴν καὶ ἀνθρωπομορφικὴν παράστασιν καὶ λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ὅπως συνέβαινεν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ἐὰν ὁμοῦς ὁ Θεὸς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν αὐτοῦ οὐσίαν εἶναι ἀνέκφραστος καὶ ἀκατάληπτος, δυνάμεθα παρὰ ταῦτα νὰ γνωρίσωμεν, κατὰ τὴν φράσιν τῶν Πατέρων, « τὰ περὶ τὸν Θεόν », δηλαδὴ τὰ προσόντα αὐτοῦ, ὡς ἐκδηλοῦνται ταῦτα πρὸς τὰ ἐκτός, εἰς τὰς σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὸν κόσμον. Ὁρμώμενοι λοιπὸν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα καὶ τὰς ιδιότητάς των, δυνάμεθα νὰ σχηματίσωμεν γνώμην περὶ τῶν ιδιοτήτων τοῦ Δημιουργοῦ των. Διακρίνονται δὲ αἱ ιδιότητες αὗται τοῦ Θεοῦ εἰς φυσικὰς, λογικὰς καὶ ἠθικὰς.

11. ΦΥΣΙΚΑ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ι ΦΥΣΙΚΑ ιδιότητες του Θεού είναι αί εξής :

α) Πανταχοῦ παρουσία. — Τὰ φυσικὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ συνάγομεν ἀπὸ τὰ δημιουργήματα του, ἐὰν ἐννοήσωμεν τὸν Θεὸν ἀπηλλαγμένον ἀπὸ τὰς ἀτελείας, αἱ ὁποῖαι παρατηροῦνται εἰς τὰ φυσικὰ ὄντα. Ταῦτα, ὡς γνωστόν, ὑπόκεινται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ χρόνου, τοῦ χώρου καὶ τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος, δηλαδὴ κάθε τι εἰς τὸν κόσμον ἔχει ὠρισμένον χῶρον καὶ χρόνον καὶ τὴν αἰτίαν του εἰς ἄλλο ὄν ἢ φαινόμενον. Ὁ Θεὸς δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τούτους. Εἶναι ἀπόλυτον ὄν καὶ ὡς τοιοῦτον εἶναι πανταχοῦ παρῶν καὶ παντοδύναμος.

Ὅταν λέγωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, ἐννοοῦμεν ὅτι οὗτος ὑπάρχει μὲν εἰς ὅλα τὰ πεπερασμένα ὄντα, τὰ ὁποῖα, κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἐν αὐτῷ ὑπάρχουν καὶ κινοῦνται (Πράξ. ΙΖ' 28), δὲν περιορίζεται ὅμως οὔτε περικλείεται εἰς αὐτὰ, ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ. Ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρῶν, διότι εἶναι ἀπόλυτον πνεῦμα, καὶ ὡς πνεῦμα δὲν κατέχει ὠρισμένον χῶρον, ὅπως τὰ ἄλλα ὄντα, ἀλλ' ὑπάρχει πανταχοῦ καὶ πληροῖ τὸ σύμπαν.

Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις διακηρύττουν τὴν πανταχοῦ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἰδίως ἡ ἀλήθεια αὕτη περὶ τοῦ Θεοῦ ἐκφράζεται εἰς τὸν 138ον ψαλμὸν διὰ τῶν στίχων : « Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανόν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν Ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου ». Ἐὰν δὲ ἡ Ἁγία Γραφή λέγῃ ὅτι ὁ Θεὸς κατοικεῖ εἰς τοὺς οὐρανοὺς (Ματθ. 5' 9) ἢ ὅτι κατοικεῖ ἐντὸς ἀπροσίτου φωτὸς (1 Τιμ. 5' 16), διὰ τῶν τοιούτων ποιητικῶν ἐκφράσεων ἐκφράζεται ἀπλῶς ἡ δόξα, διὰ τῆς ὁποίας περιβάλλεται οὗτος καὶ διαδηλοῦται πόσον ὑψηλότερον ὄλων τῶν γηίνων ὄντων ἴσταται.

β) Παντοδυναμία. — Ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ ἐμφαίνεται κατὰ πολλοὺς τρόπους καὶ μάλιστα μὲ τὴν δημιουργίαν τοῦ θαυμασίου τούτου κόσμου, μὲ τὴν τάξιν καὶ ἁρμονίαν, τὰς ὁποίας ἔχει

ἐπιβάλοι εἰς αὐτόν, ἔπειτα δὲ μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, διὰ τῶν ὁποίων διευθύνει τὴν πορείαν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας καὶ τὴν ζωὴν ἐκάστου ἀνθρώπου. Δι' ὧν τούτων βλέπομεν ὅτι ὁ Θεὸς πάντα ὅσα ἠθέλησεν ἐποίησε καὶ ὅτι ἀδύνατον ἔργον δὲν ὑπάρχει δι' αὐτόν. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς χαρακτηρίζεται ὑπὸ τῆς Ἁγ. Γραφῆς ὡς Κύριος καὶ Βασιλεὺς τῶν ὧν, ὡς παντοκράτωρ, ὡς μέγας καὶ ἰσχυρός: « *Οἶδα ὅτι πάντα δύνασαι, ἀδυνατεῖ δέ σοι οὐδέν* », λέγει ὁ Ἰώβ, ἐξυμνῶν τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ (Ἰώβ 42, 2). ὁμοίως ἐν Λουκ. Α' 37: « *οὐκ ἀδυνατήσῃ παρὰ τῷ Θεῷ πᾶν ῥῆμα* ».

γ) Αἰωνιότης. — Ὄταν λέγωμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, ἐννοοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπόκειται εἰς τοὺς περιορισμοὺς τοῦ χρόνου, μὴ ἔχων ἀρχὴν καὶ τέλος, μηδὲ ὑποκείμενος εἰς οἰανδήποτε μεταβολήν. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀναρχος, ἀναλλοίωτος, ἀτρεπτος καὶ ἔχει ζωὴν ἀτελεύτητον. Αὐτός, κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἶναι « *ὁ ὢν καὶ ὁ ἦν καὶ ὁ ἐρχόμενος* » (Ἄποκ. Α' 3) καὶ παρ' αὐτῶ « *οὐκ ἐν παραλλαγῇ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα* » (Ἰακ. Α' 17). Τὴν αἰωνιότητα τοῦ Θεοῦ ἐκφράζουν ποιητικῶς καὶ οἱ λόγοι τοῦ ψαλμωδοῦ εἰς τὸν 89ον ψαλμόν: « *πρὸ τοῦ ὄρη γενηθῆναι καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ* ».

12. ΛΟΓΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ι ΛΟΓΙΚΑΙ ιδιότητες τοῦ Θεοῦ εἶναι αἰ κάτωθι:

α) Π α γ γ ν ω σ ί α. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ἀπόλυτον πνεῦμα, αἰώνιος, παντοδύναμος καὶ πανταχοῦ παρών, ἀλλ' εἶναι καὶ προσωπικὸν ὄν. Ὡς προσωπικὸν ὄν ὁ Θεὸς ἔχει θέλησιν καὶ συνείδησιν ἑαυτοῦ, ἐνεργεῖ ἑλευθέρως καὶ ἀποκαλύπτεται κατὰ τὸν νοῦν μὲν ὡς πάνσοφος καὶ παντογνώστης, κατὰ δὲ τὴν θέλησιν ὡς ἅγιος καὶ δίκαιος καὶ ἀγαθός.

Εἰς τὰ λογικὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ ἀνήκει καὶ ἡ παγγνωσία αὐτοῦ. Ὁ Θεός, ὡς παντογνώστης, γνωρίζει τὰ πάντα ἀπὸ πάσης πλευρᾶς καὶ κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ κατὰ τὰς σχέσεις αὐτῶν, ἀκόμη καὶ τὰ ἀόρατα καὶ τὰ μέλλοντα ὡς καὶ τοὺς κρυφίους διαλογισμοὺς τῶν ἀνθρώπων. « *Σὺ συνῆκας τοὺς διαλογισμούς μου ἀπὸ μακρόθεν* », ἀναφωνεῖ ὁ ψαλμωδὸς πρὸς τὸν Θεόν (138, 2).

Ἡ πρόγνωσις δὲ καὶ τῶν μελλόντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν καταργεῖ τὴν ἀνθρωπίνην ἐλευθερίαν, διότι ἀπλῶς ὁ Θεὸς προγινώσκει πῶς θὰ κάμῃ ὁ ἄνθρωπος χρήσιν τῆς ἐλευθερίας του. Τὰ γεγονότα συμβαίνουν βεβαίως, ὅπως προγινώσκει αὐτὰ ὁ Θεός, ἀλλὰ δὲν ὀφείλονται εἰς τὴν θεῖαν πρόγνωσιν, ὅπως ἢ παρά τινος ἰατροῦ πρόγνωσις μιᾶς ἀσθενείας δὲν εἶναι αἰτία τῆς ἀσθενείας ταύτης.

β) Πανσοφία. Ἡ πανσοφία τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται ἰδίως εἰς τὴν τάξιν καὶ σκοπιμότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ κόσμου, εἰς τὴν σταθερότητα τῶν φυσικῶν νόμων, εἰς τὴν διακυβέρνησιν τῆς πορείας τῶν πραγμάτων τοῦ κόσμου καὶ τῆς ζωῆς ἐκάστου ἀνθρώπου. Αἱ λεπτομερεῖς ἔρευναι καὶ αἱ μεγάλαι πρόοδοι εἰς ὅλους τοὺς κλάδους τῶν ἐπιστημῶν μᾶς φανερώνουν καθ' ἐκάστην καταπληκτικὰ πράγματα ὡς πρὸς τὴν θαυμασίαν σύστασιν καὶ λειτουργίαν τῆς φύσεως, καὶ εἰς αὐτὰ ὅλα φανερῶνεται εἰς ἡμᾶς λαμπρότερον ἢ ἄπειρος σοφία τοῦ Δημιουργοῦ. Ὁ ψαλμωδός, πλήρης θαυμασμοῦ πρὸς τὰ μεγαλεῖα τῆς φύσεως, ἀναφωνεῖ: « Ὡς ἐμεγαλύνθη τὰ ἔργα σου, Κύριε, πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας » (Ψαλμ. 103, 24· πρβλ. καὶ Ρωμ. Α' 33). Ὁ δὲ ποιητὴς Σίλλερ ἔγραφεν ὅτι « τὸ σύμπαν εἶναι σκέψις τοῦ Θεοῦ » καὶ αἱ ἐπιστῆμαι ὅλαι καθ' ἐκάστην πιστοποιοῦν τὴν ἀλήθειαν ταύτην. Οἱ ἅγιοι ἄνδρες καὶ οἱ μεγάλοι ἐπιστήμονες ἔμειναν ἔκθαμβοι καὶ ὑπεκλίθησαν μετ' εὐλαβείας καὶ σεβασμοῦ ἐνώπιον τῆς σοφίας τοῦ Θεοῦ, ἢ ὅποια ἐκδηλοῦται διὰ τῶν θαυμασίων τούτου τοῦ κόσμου.

Ὅσον βαθύτερον προχωρεῖ κανεὶς εἰς τὴν μελέτην τῆς φύσεως καὶ τῶν μυστικῶν της, τόσοσιν καλύτερον ἀναγνωρίζει τὴν τελειότητα καὶ τὴν σοφίαν, μὲ τὴν ὁποῖαν ἔχουν δημιουργηθῆ ὅλα, καὶ εἰς τὰς ἐλαχίστας ἀκόμη λεπτομερείας. Πράγματι ὅλοι οἱ μεγάλοι καλλιτέχναι, οἱ φιλόσοφοι καὶ οἱ ἐξοχώτεροι μύσται τῶν ἐπιστημῶν ἐπίστευσαν καὶ πιστεύουν εἰς τὴν Πανσοφίαν τοῦ Θεοῦ. Παντοῦ κατὰ τὰς ἐρεῦνας των διακρίνουν « τὸ πρῶτον κινῶν », τὴν νόησιν τοῦ Σύμπαντος. Τὸ μεγαλεῖον τῆς φύσεως, τὸ ἄφθαστον κάλλος της καὶ οἱ αἰώνιοι καὶ ἀκατάλυτοι νόμοι της ὀμιλοῦν εὐγλώττως διὰ τὴν ὑπαρξιν, τὴν σοφίαν καὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ Δημιουργοῦ. Μόνον οἱ ἄφρονες, οἱ πνευματικῶς τυφλοὶ καὶ πεπωρωμένοι δὲν διακρίνουν τὸν Θεὸν καὶ δὲν τὸν ἀναγνωρίζουν ἀπὸ τὸ θαυμάσιον ἔργον του.

13. ΗΘΙΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ

Ι ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, εἶναι :

α) Ἡ ἀ γ ι ό τ η ς. Ὁ Θεὸς εἶναι ἀπολύτως ἅγιος, δηλαδὴ δὲν ἔχει οὐδεμίαν σχέσιν πρὸς τὸ κακόν, καὶ εἶναι ἀπολύτως ἀγαθός, οὕτως ὥστε ἡ θέλησίς του ταυτίζεται πρὸς αὐτὴν τὴν ἀγαθότητα, χωρὶς νὰ δύναται νὰ θέλῃ ἄλλο τι παρὰ τὸ ἀγαθόν : « *Ἄγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι* », λέγει ὁ ἴδιος ὁ Θεὸς πρὸς τὸν ἄνθρωπον (Λευϊτ. ΙΘ' 2, 1 Πέτρ. Α' 16). Καὶ οἱ ἄγγελοι, κατὰ τὸν προφήτην Ἡσαΐαν, διακηρύττουν τὴν ἀγιότητα αὐτοῦ, δοξάζοντες αὐτὸν οὕτως : « *Ἄγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ* » (Ἡσ. 6, 3).

β) Ἡ δ ι κ α ι ο σ ύ ν η. Ὁ Θεὸς δὲν εἶναι μόνον ἅγιος, ἀλλὰ καὶ δίκαιος, δηλαδὴ ἀπαιτεῖ τὴν τήρησιν τῶν ἠθικῶν νόμων καὶ τῆς ἠθικῆς τάξεως εἰς τὸν κόσμον, κρίνων ἀμερολήπτως καὶ τιμωρῶν τοὺς παραβάτας τῶν ἠθικῶν νόμων. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν χαρακτηρίζεται ὁ Θεὸς « *πιστὸς καὶ δίκαιος πατήρ, ἀδέκαστος κριτὴς* » (Ἰωάν. Α' 9, Ἰωάν. ΙΖ' 25, 2 Τιμ. Δ' 8). « *Ναί, Κύριε, ὁ Θεός, ὁ παντοκράτωρ, ἀληθινὰ καὶ δίκαια αἱ κρίσεις σου* », ἀναγινώσκομεν εἰς τὸ βιβλίον τῆς Ἀποκαλύψεως (ΙΓ' 7). Ἡ δικαιοσύνη δὲ αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται μὲν καὶ εἰς τὴν παροῦσαν ζωὴν, διὰ τῆς προστασίας τῶν ἐναρέτων ἀνθρώπων καὶ διὰ τῆς τιμωρίας τῶν φαύλων, ἀλλ' ὁ χρόνος τῆς ἐκδηλώσεώς της εἶναι κυρίως ἡ ἄλλη ζωὴ, ὅποτε θὰ γίνῃ ἡ μέλλουσα κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ.

γ) Ἡ ἀ γ ά π η. Τὴν ιδιότητα ταύτην τοῦ Θεοῦ βλέπομεν κατὰ τὴν μετάδοσιν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῆς ἰδίας του ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος πρὸς τὰ πλάσματά του καὶ μάλιστα πρὸς τὸν ἄνθρωπον. Ἐπειδὴ ὁ Θεὸς εἶναι ὅλως ἀγάπη, μεταδίδει πάντοτε τὰ ἀγαθὰ του καὶ τὴν εὐτυχίαν του εἰς τὰ ἄλλα ὄντα, διὰ νὰ εἶναι καὶ αὐτὰ εὐτυχισμένα. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀπὸ ὅλας τὰς θείας ιδιότητας τονίζει ἰδιαιτέρως τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, διδάσκουσα ὅτι « *ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστίν* » (1 Ἰωάν. Δ' 8). Ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ὀφείλεται εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ πρὸς

τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα: « οὕτω γὰρ ἠγάπησεν ὁ Θεὸς τὸν κόσμον, ὥστε τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ ἔδωκεν, ἵνα πᾶς ὁ πιστεύων εἰς αὐτὸν μὴ ἀπόληται, ἀλλ' ἔχη ζωὴν αἰώνιον » (Ἰωάν. Γ' 16, Ρωμ. Ε' 8). Ἐξ ἀγάπης ὁ Θεὸς συγχωρεῖ τοὺς ἁμαρτάνοντας, εἶναι πολυεσπλαγχνος πρὸς ὅλους, ἀναβάλλει τὴν τιμωρίαν τῶν κακῶν καὶ προνοεῖ δι' ὅλα τὰ πλάσματά του. Τόσον ἀγαπᾷ καὶ προνοεῖ ὁ Θεὸς διὰ τὰ ὄντα, ὥστε δὲν χάνεται οὔτε ἐν μικρὸν πτηνὸν χωρὶς τὸ θέλημα αὐτοῦ (Ματθ. 1' 29).

14. Ο ΤΡΙΑΔΙΚΟΣ ΘΕΟΣ

ΠΙΣΤΙΣ εἰς ἓνα μὲν κατ' οὐσίαν Θεόν, ἀλλὰ τρισυπόστατον, δηλαδὴ τριαδικὸν κατὰ τὰς ὑποστάσεις, εἶναι ἐν δόγμα, τὸ ὁποῖον ἀπὸ ὅλας τὰς θρησκείας μόνον ὁ Χριστιανισμὸς ἔχει ἐξ ἀποκαλύψεως. Οἱ χριστιανοὶ πιστεύουν εἰς ἓνα μὲν κατὰ τὴν οὐσίαν Θεόν, ἀλλὰ τριαδικὸν κατὰ τὰς ὑποστάσεις, ἤτοι εἰς Πατέρα, Υἱὸν καὶ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὸ δόγμα τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι ἀκατάληπτον διὰ τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, διδάσκεται ὁμως τοῦτο σαφῶς εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ὅταν ὁ Κύριος ἔδωκεν ἐντολήν εἰς τοὺς Ἀποστόλους, ἵνα πορευθοῦν εἰς τὰ ἔθνη, διὰ νὰ κηρύξουν τὸ Εὐαγγέλιον, εἶπεν εἰς αὐτοὺς: « πορευθέντες οὖν μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος » (Ματθ. ΚΗ' 19). Ὁμοίως ἐν Ἰωάν. Ε' 7 ἀναγινώσκομεν: « τρεῖς εἰσιν οἱ μαρτυροῦντες ἐν τῷ οὐρανῷ, ὁ Πατήρ, ὁ Λόγος καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, καὶ οὗτοι οἱ τρεῖς ἐν εἰσιν ». Εἰς ἄλλα χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς βλέπομεν ὅτι ἀποδίδονται θεῖαι ιδιότητες καὶ θεῖα ἔργα καὶ εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, ἐνῶ ἡ θεότης τοῦ Πατρὸς διακηρύσσεται εἰς πᾶσαν σελίδα τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου.

Κατὰ τὴν πίστιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διευτυπώθη δι' ἀποφάσεων Οἰκουμενικῶν Συνόδων, τὰ τρία πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος δὲν ἀποτελοῦν ὄψεις μιᾶς θεότητος, ὅπως ἐδίδασκον οἱ αἰρετικοὶ Σαβελλιανοί, ἀλλ' εἰς αὐτὰ συνάπτεται ἅπασα ἡ θεότης ἀσυγχύτως καὶ ἀχωρίστως κατὰ ἀκατάληπτον τρόπον,

οὕτως ὥστε οὔτε τρεῖς Θεοὶ ἀποτελοῦνται, ἀλλ' οὔτε συγχέονται εἰς ἓν πρόσωπον. Διακρίνονται δὲ ἀλλήλων τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος κατὰ τοῦτο, ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται αἰωνίως ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς. Εἰς πᾶσαν ἐνέργειαν πρὸς τὰ ἔκτος καὶ τὰ τρία πρόσωπα συμμετέχουν μὲν, διότι πᾶσα τοιαύτη ἐνέργεια εἶναι ἐκδήλωσις τῆς βουλήσεως τῆς μιᾶς θεότητος, ἀλλ' ἕκαστον κατὰ τὴν ἰδίαν τάξιν, ἥτοι, κατὰ τοὺς λόγους τοῦ Μ. Ἀθανασίου, « ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Πνεύματι ἀγάπῃ ποιεῖ τὰ πάντα » (Ἐπιστ. πρὸς Σεραπ. Α' 28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ

15. Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. ΥΛΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΣ ΚΟΣΜΟΣ

ΕΜΕΛΙΩΔΗΣ ἀλήθεια τῆς χριστιανικῆς θρησκείας εἶναι ὅτι τὸ σύμπαν ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Ὁ Θεὸς ἐξ ἀγαθότητος ἔπλασε τὸν κόσμον. Ἡ Ἁγία Γραφή ἀρχίζει ἀκριβῶς διὰ τῆς σημαντικῆς ταύτης φράσεως: « ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν » καὶ εἰς τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν ἀναγινώσκομεν: « πᾶς γὰρ οἶκος κατασκευάζεται ὑπὸ τινος, ὁ δὲ τὰ πάντα κατασκευάσας Θεὸς » (Ἑβρ. Γ' 4, πρβλ. 2 Μακ. Ζ' 28, Σοφ. Σολ. ΙΑ' 17, Πράξ. ΙΖ' 24, 1 Κορ. Η' 6). Διὰ

τοῦτο εἰς τὸ πρῶτον ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ὁμολογοῦμεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὄρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων.

Ὁ θεόπνευστος Μωυσῆς εἰς τὸ κεφ. α' τῆς Γενέσεως ἔχει μίαν μεγαλοπρεπῆ διήγησιν τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου, ἐκθέτων τὴν παράδοσιν καὶ τὴν πίστιν τοῦ εὐσεβοῦς του ἔθνους. Εἰς τὴν διήγησιν ἐκείνην βλέπομεν ὅτι ὁ Θεὸς προβαίνει εἰς τὴν δημιουργίαν τῶν ὄντων διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ καὶ κατὰ τάξιν. Δὲν ἐκτίσθησαν τὰ ὄντα ἕκ τινος ἀμόρφου ὕλης, ἀλλ' ἐκ τοῦ μηδενὸς καὶ διὰ τῆς δημιουργικῆς ἐκείνης προσταγῆς: « γενηθήτω ». Ἐπειτα εἰς τὴν διήγησιν ἐκείνην τῆς δημιουργίας τοῦ κόσμου βλέπομεν ὅτι ὁ

Θεός προβαίνει εις τὴν δημιουργίαν, ἀρχίζων ἀπὸ τὰ ἀτελέστερα καὶ ἀπλούστερα καὶ προχωρῶν πρὸς τὰ τελειότερα καὶ συνθετώτερα, διὰ τὴν πλάσῃ τελευταῖον τὸν ἄνθρωπον, τὸ τελειότατον πάντων τῶν ὄντων.

Ὁ κόσμος αὐτός, ἀποτελούμενος ἐκ πάντων τῶν ὄρατῶν καὶ ἀοράτων, ἐμψύχων καὶ ἀψύχων ὄντων, διακρίνεται, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, εἰς ὑλικὸν καὶ πνευματικὸν κόσμον. Ὁ ὑλικὸς ἢ φυσικὸς κόσμος ὑποτάσσεται καὶ ὑπακούει εἰς μηχανικοὺς καὶ ἀναλλοιώτους νόμους, τοὺς λεγομένους φυσικοὺς νόμους.

Εἶναι δὲ ὁ φυσικὸς κόσμος ἅπας ἀντικείμενον τῆς μελέτης καὶ ἐρεύνης τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος, ὡς εἶδομεν, καθ' ἑκάστην εἰσχωρεῖ βαθύτερον εἰς τὰ μυστικά τῆς φύσεως, ἀνακαλύπτει τοὺς νόμους τῆς ὑπάρξεώς της καὶ διὰ τῶν προόδων του εἰς τὰς ἐρέυνας ταύτας καθίσταται ὁλονὲν κυρίαρχος καὶ κατακτητὴς τῆς φύσεως, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς πρωτοπλάστους: « *Ἀυξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς* » (Γεν. Α' 28).

Ἡ πίστις ἡμῶν ὅτι ὁ θαυμάσιος αὐτὸς κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν ἔρχεται εἰς σύγκρουσιν πρὸς τὰ πορίσματα τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Ὑπάρχουν καὶ σήμερον, ὅπως καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, πολλοὶ ὑλισταί, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν ὅτι ὑπάρχει μόνον ὕλη καὶ δυνάμεις τῆς ὕλης καὶ συνεπῶς ὅτι δὲν ὑπάρχει Θεός, οὔτε πνευματικὰ ὄντα. Ἀλλὰ τὰς θεωρίας ταύτας μερικῶν ὑλιστῶν οὐδεὶς σοβαρὸς ἐπιστήμων παραδέχεται, διότι δι' αὐτῶν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ ὁ πνευματικὸς καὶ ἠθικὸς καὶ ἐλεύθερος βίος τῶν ἀνθρώπων. Οὐδεὶς δύναται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ διανόησις, ἡ βούλησις, ἡ ἠθικότης, ἡ ἐλευθερία εἶναι ἐκδηλώσεις τῆς ὕλης καὶ τῶν ἰδιοτήτων της. Ἡ ὕλη οὔτε σκέπτεται, οὔτε θέλει, οὔτε κινεῖται ποτέ, ἂν δὲν κινήθῃ ὑπὸ δυνάμεως τινος.

Ἡ διδασκαλία λοιπὸν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ὅτι ὁ κόσμος ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δὲν συγκρούεται πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης. Γενικῶς δὲ μεταξὺ θρησκείας καὶ ἐπιστήμης οὐδεμία ἀσυμφωνία καὶ σύγκρουσις ὑπάρχει, καθ' ὅσον ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀσχολεῖται μὲ τὰ ὑπὲρ αἰσθησιν καὶ ὑπερφυσικά, ὅπως ἡ θρησκεία, ἀλλὰ μόνον μὲ τὰ αἰσθητὰ καὶ μὲ τὰ ἐξ ἐμπειρίας γεγονότα καὶ

φαινόμενα. Ἄλλο τὸ ἔδαφος τῶν ἐπιστημονικῶν ἐρευνῶν καὶ ἄλλο τὸ ἀντικείμενον τῆς θρησκείας. Αὕτη μὲν ἀναφέρεται εἰς τὰς σχέσεις ἡμῶν πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν ἀόρατον καὶ ὑπερφυσικὸν κόσμον, πρὸς τὸν ὅποιον ἐκ φύσεως τείνει ὁ ἄνθρωπος, αἱ δὲ ἔρευναι τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὸν φυσικὸν κόσμον, εἰς τὰ ἐν αὐτῷ ὄντα καὶ φαινόμενα. Διὰ τοῦτο οἱ ἀληθεῖς ἐπιστήμονες, πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς τῶν ζωῆς, δύνανται νὰ ζῶσι καὶ ἀληθῶς θρησκευτικὴν ζωὴν. Ἡμπορεῖ πολὺ καλὰ νὰ εἶναι τις καὶ εὐσεβέστατος χριστιανὸς καὶ μέγας ἐπιστήμων συγχρόνως. Ὅταν ὁ Παστέρ ἀνέγνωσε τὴν ἐπιγραφὴν ἐνὸς γαλλικοῦ ἐργαστηρίου ζωικῆς βιολογίας « ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει οὔτε θρησκείαν οὔτε πατρίδα», ἀπήντησεν ὅτι « τοῦτο εἶναι ὀρθὸν διὰ τὴν ἐπιστήμην, ἀλλ' οἱ ἐπιστήμονες ἔχουν καὶ θρησκείαν καὶ πατρίδα ».

16. Η ΠΡΟΝΟΙΑ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ

ΚΟΣΜΟΣ, ἀφοῦ ἐδημιουργήθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δὲν ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτοῦ, ὥστε νὰ λειτουργῇ μόνος καὶ νὰ ἐξελίσσεται κατὰ τοὺς τεθέντας ἐν αὐτῷ φυσικοὺς νόμους. Οἱ Δεῖσται μόνον ἐφρόνουν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἐπεμβαίνει πλέον εἰς τὸν κόσμον μετὰ τὴν Δημιουργίαν του, διότι ὁ κόσμος κινεῖται καὶ ἐξελίσσεται κατὰ τοὺς ἀσαλεύτους νόμους, οἱ ὅποιοι ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τοῦτον. Ὅπως ὁ ὥρολογιοποιός, ἀφοῦ ρυθμίση τὸ ὥρολόγιον, δὲν ἐπεμβαίνει πλέον, ἀλλὰ τοῦτο ἐργάζεται τοῦ λοιποῦ μόνον του, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ μετὰ τὸν κόσμον, κατὰ τοὺς Δεϊστάς.

Ἄλλ' ὁ κόσμος, καὶ μετὰ τὴν δημιουργίαν του, διατελεῖ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν καὶ διακυβέρνησιν τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐπίβλεψις αὕτη τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοῦ κόσμου, ὅπως ἕκαστον πλάσμα χωρῆσθαι κατὰ τοὺς σκοπούς, διὰ τοὺς ὁποίους προωρίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καλεῖται *Θεία Πρόνοια*. Ἡ Πρόνοια τοῦ Θεοῦ ἐκδηλοῦται εἴτε ὡς πρόνοια πρὸς συντήρησιν τῶν ἤδη δημιουργηθέντων, εἴτε ὡς πρόνοια διὰ τὴν κυβέρνησιν καὶ καθοδήγησιν αὐτῶν, καὶ μάλιστα τῶν ἀνθρώπων, διὰ νὰ φθάσουν εἰς τοὺς σκοπούς, διὰ τοὺς ὁποίους ἐπλάσθησαν.

α) *Συντήρησις τοῦ κόσμου.* — Ὁ κόσμος, μὴ δημιουργηθεὶς ἐξ

ἑαυτοῦ, ἔχει ἀνάγκην τῆς συντηρητικῆς προνοίας τοῦ Θεοῦ, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐξαρτᾶται. Ἡ συντήρησις τοῦ κόσμου εἶναι συνέχεια τῆς δημιουργικῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ, διότι τοιουτοτρόπως συγκρατοῦνται εἰς τὴν ὕπαρξιν τὰ ἤδη κτισθέντα, ἐφ' ὅσον ἡ ὕπαρξις των εἶναι ἀκόμη ἀναγκαία διὰ τινὰ σκοπὸν καὶ μάλιστα διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου.

Τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ διὰ τὴν συντήρησιν τοῦ κόσμου διδάσκει ἡ Ἁγία Γραφή σαφῶς. Οὕτως ὁ ψαλμωδὸς ἀναφωνεῖ: « *Ἀνοίξαντός σου τὴν χεῖρα, τὰ σύμπαντα πλησθήσονται χρηστότητος, ἀποστρέψαντος δέ σου τὸ πρόσωπον, ταραχθήσονται· ἀντανελεῖς τὸ πνεῦμα αὐτῶν καὶ ἐκλείψουσι καὶ εἰς τὸν χοῦν αὐτῶν ἐπιστρέψουσι* » (ψαλ. ργ' 28). Ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ Σολομῶντος ἀναγινώσκομεν: « *Ἀγαπᾶς γὰρ τὰ ὄντα πάντα καὶ οὐδὲν βδελύσσει, ὧν ἐποίησας· οὐδὲ γὰρ ἂν μισῶν τι κατεσκεύασας. Πῶς δὲ ἔμεινεν ἄν τι, εἰ μὴ σὺ ἠθέλησας; ἢ τὸ μὴ κληθὲν ὑπὸ σοῦ διετηρήθη;* » Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ἀναφέρεται ὅτι τὰ πάντα συγκρατοῦνται διὰ τῆς δυνάμεως τοῦ Θεοῦ « *ἐν αὐτῶ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν* » (Ἑβρ. Α' 3, Κολ. Α' 17, Πράξ. ΙΖ' 18). Καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐξυμνοῦν πολλακίς τὴν Πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς συντήρησιν τοῦ κόσμου. Εἰς ἐκ τούτων, ὁ Μ. Βασίλειος, λέγει: « *Οὐδὲν ἀπρονόητον, οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ τῷ Θεῷ· πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς, πᾶσι πάρεστι σκορπίζων ἐκάστῳ τὴν σωτηρίαν. Πολλάκις γοῦν καὶ ἐν τοῖς μικροτάτοις ἡ σοφία αὐτοῦ καὶ ἡ πρόνοια διαφαίνεται* » (Μ. Βασ. Migne 32, 1372· πρβλ. καὶ Χρυσ. Migne 52, 492-498).

β) *Κυβέρνησις τοῦ κόσμου.*— Ὁ Θεὸς δὲν συντηρεῖ μόνον τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ κυβερνεῖ καὶ κατευθύνει αὐτὸν πρὸς τὸν ὕψιστον σκοπὸν, διὰ τὸν ὁποῖον ἐκτίσθησαν καὶ ὑπάρχουν τὰ πάντα καὶ ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ πάντων καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ (1 Κορ. Γ' 22, ΙΕ' 28). Ἡ πίστις μας διὰ τὴν τοιαύτην πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ στηρίζεται εἰς τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Θεὸς ζῶν, Θεὸς πανάγαθος, θέλων καὶ φροντίζων διὰ τὸ καλὸν τῶν πλασμάτων του.

Ἡ Ἁγία Γραφή, οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ καρδιά πάντων τῶν εὐσεβῶν ἀνθρώπων διακηρύττουν ὅτι ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμὸς τῆς θείας Προνοίας ἐπιβλέπει ἐπὶ τὴν ζωὴν πάντων τῶν ὄντων, καὶ τῶν ἐλαχίστων ἀκόμη. Ἄνευ τοῦ θείου του θελήματος οὔτε μικρὸν

στρουθίον δύναται νὰ πάθῃ τι (Ματθ. Ι' 29, Λουκ. ΚΑ', 18). Ὅπως λέγει ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος : « τὰ τοίνυν ἔργα φύσει τοιαῦτα, ὡς ἀπολάμπειν, ὡς ἀποστίλβειν, ὡς ἀνακηρύττειν τοῦ πεποιηκότος τὴν πρόνοιαν, τὴν κηδεμονίαν, τὴν φιλανθρωπίαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν δούλοτητα » (Migne 55, 471). Ἄνευ τῆς πίστεως εἰς τὴν θείαν Πρόνοιαν, δὲν ἔχει νόημα καὶ δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ. Προσευχαί πρὸς Θεὸν ἀδιάφορον καὶ ἀδραῆ εἶναι ἄσκοποι. Ἀκόμῃ καὶ αὐτὴ ἡ σωτηρία μας διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ, διότι ἡ σωτηρία αὕτη ἐκπηγάξει ἀπὸ Θεὸν ζῶντα, πανάγαθον καὶ πλήρη ἀγάπης καὶ εὐσπλαγχνίας διὰ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον.

Ἡ θεία Πρόνοια, διευθύνουσα πανσόφως τὴν πορείαν τῆς ζωῆς τοῦ κόσμου, λαμβάνει μὲν ὑπ' ὄψιν τοὺς ὑπὸ τοῦ ἰδίου Θεοῦ τεθέντας φυσικοὺς νόμους καὶ τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, εἰς ἐκτάκτους ὅμως περιστάσεις καὶ δι' εἰδικoὺς λόγους ἀνακόπτει τὴν λειτουργίαν τῶν φυσικῶν νόμων ὅποτε γίνονται θαύματα, ἤτοι γεγονότα ὑπεράνω καὶ ἔξω τῆς ὑπαρχούσης φυσικῆς τάξεως.

Ἐπίσης ἡ θεία Πρόνοια, συνεργαζομένη μετὰ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου, ἐνισχύει τοῦτον εἰς τὸ ἀγαθὸν καί, ὅταν παρὰ ταῦτα ὁ ἄνθρωπος προτιμᾷ νὰ πράττῃ τὸ κακόν, ὁ Θεὸς ἐπέχει, ἀλλὰ καὶ πάλιν φροντίζει νὰ κατευθύνῃ καταλλήλως καὶ τὰς κακὰς πράξεις καὶ τὰ ἀποτελέσματά των, ὥστε νὰ μὴ καταστρέφονται δι' αὐτῶν οἱ σκοποὶ τῆς δημιουργίας.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ Θεὸς ἐν τῇ πανσοφίᾳ του ἐδημιούργησε τὰ πάντα « κ α λ ἄ λ ί α ν » καὶ προνοῆ περι τῆς ζωῆς αὐτῶν, διατί νὰ ὑπάρχῃ τὸ ἠθικὸν κακόν — ἐγκλημα, κακία, ἐγωισμός, ἀκολασία καὶ ἐξῆς — καὶ τὸ φυσικὸν κακόν, ἤτοι τὸ γῆρας, αἱ ἀσθένειαι, ὁ θάνατος, οἱ σεισμοί, τὰ δηλητήρια καὶ τὰ τοιαῦτα ; Πολλοί, βλέποντες τὴν κακίαν καὶ ἀθλιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὰς ἀτελείας καὶ τὰς καταστρεπτικὰς δυνάμεις τῆς φύσεως, ἀρνοῦνται τὴν ὑπαρξιν θείας Προνοίας.

Ἄλλὰ διὰ μὲν τὸ ἠθικὸν κακόν ὑπεύθυνος εἶναι μόνον ὁ ἐλεύθερος ἄνθρωπος, τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς σέβεται τὴν ἐλευθερίαν, διότι, ἂν ἐξηνάγκαζεν αὐτὸν νὰ πράττῃ μόνον τὸ καλόν, τὸ καλὸν αὐτὸ οὐδεμίαν ἀξίαν θὰ εἶχε καὶ θὰ ἔπασεν ὁ ἄνθρωπος νὰ εἶναι ἐλευθέρως προσωπικότης· αἱ δὲ ἐν τῇ φύσει παρατηρούμεναι ἀτέλεια ὀφείλονται, κατὰ τὴν πίστιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, κατὰ τὸ πλεῖστον εἰς

τὴν ἁμαρτίαν, ἢ ὁποῖα ἐπέσυρε τὴν κατάραν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τὸν κόσμον καὶ διετάραξε τὰς σχέσεις τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὴν φύσιν (Γεν. Γ' 17, Ρωμ. Η' 20).

Ἐπειτα πολλὰ δεινὰ ἐκ τῆς φύσεως, ὅπως π. χ. οἱ πόνοι, εἶναι εὐεργετικοὶ καὶ φρουροὶ τῆς ζωῆς. Ἄν δὲν ὑπῆρχεν ὁ πόνος, ὁ ἄνθρωπος θὰ κατεστρέφετο ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν δι' οἰανδήποτε ἀσθένειαν αἰτίαν. Ὁ πόνος προειδοποιεῖ διὰ τὸν ἐπερχόμενον κίνδυνον, ὥστε νὰ σπεύσῃ ὁ ἄνθρωπος νὰ λάβῃ τὰ κατάλληλα μέτρα. Ἐὰν συνέβαινε κακόν τι ἐν τῷ ὀργανισμῷ, οὐδέποτε θὰ ἐλαμβάνομεν γνῶσιν αὐτοῦ χωρὶς τὸν πόνον. Ὁ πόνος προφυλάσσει τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ ἐπικίνδυνα σφάλματα εἰς τὴν ζωὴν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν φρόνιμον καὶ προσεκτικόν.

Παρομοίως καὶ τὰ ἄλλα, τὰ ἐκ τῆς φύσεως ἐμπόδια, κεντρίζουν τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ὥστε νὰ ἐργάζεται δραστηρίως, διὰ νὰ γίνῃ κυρίαρχος τῆς φύσεως διὰ ποικίλων ἐφευρέσεων, διὰ τῶν ὁποίων προήγαγε τὸν πολιτισμὸν του καὶ ἐκαλυτέρευσε τὴν ζωὴν του. Συνεπῶς πολλὰ ἀτέλεια καὶ κακὰ τῆς φύσεως συντελοῦν διὰ τὴν τελειοποίησιν καὶ τὸ καλὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος καὶ ἐν τῷ μέσῳ ἀκόμη τῶν θλίψεων καὶ δεινῶν τοῦ βίου ὀφείλει νὰ ἔχη πάντοτε ἀσάλευτον τὴν πίστιν του εἰς τὴν θεῖαν Πρόνοιαν, διότι, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, «*τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν*» (Ρωμ. Η' 28).

17. ΟΙ ΑΓΓΕΛΟΙ

ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ θρησκεία διδάσκει τὴν ὑπαρξιν τῶν ἀγγέλων, ἤτοι πνευματικῶν, ἀσωμάτων καὶ ἐλευθέρων ὄντων, τὰ ὁποῖα καλοῦνται ἄγγελοι, διότι ὡς κύριον ἔργον ἔχουν νὰ ἀναγγέλλουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὰ θελήματα τοῦ Θεοῦ καὶ νὰ δοξάζουν αὐτὸν διαρκῶς ἐν τῷ οὐρανῷ. Ἡ πίστις αὕτη εἰς τὴν ὑπαρξιν ἀγγέλων στηρίζεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν, εἰς τὴν ὁποῖαν πολλάκις γίνεται λόγος περὶ αὐτῶν. Τοιοῦτοτρόπως βλέπομεν ὅτι κατ' ἐντολήν τοῦ Θεοῦ παρουσιάσθησαν ἄγγελοι εἰς τὸν Λῶτ, διὰ νὰ εἰδοποιήσουν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ μετὰ τῆς οἰκογενείας του τὰ Σόδομα

(Γεν. ΙΘ' 22). 'Ο προφήτης 'Ησαΐας εις ἓν ὄραμά του λέγει ὅτι εἶδεν ἀγγέλους γύρω ἀπὸ τὸν Θεὸν εἰς τὸν οὐρανὸν ὑμνοῦντας καὶ δοξάζοντας τὸν Ὑψίστον μὲ τὸν ὕμνον: « *Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ* » ('Ησ. 6, 3). 'Ο ψαλμωδὸς ἐπίσης λέγει, ἐξυμνῶν τὴν ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου: « *ἠλάττωσας αὐτὸν βραχύ τι παρ' ἀγγέλους· δόξη καὶ τιμῆ ἐστεφάνωσας αὐτὸν* » (Ψαλμ. Η' 6).

Εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην ὁμοίως βλέπομεν πολλάκις νὰ γίνηται λόγος περὶ ἀγγέλων. 'Ο ἄγγελος Γαβριὴλ εὐαγγελίζεται εἰς τὸν Ζαχαριάν τὴν γέννησιν τοῦ Προδρόμου καὶ εἰς τὴν Παρθένον Μαρίαν τὴν γέννησιν τοῦ Κυρίου. Ἄγγελος εἰδοποιεῖ τὸν Ἰωσήφ κατ' ὄναρ, διὰ νὰ φύγη μετὰ τῆς Μαρίας καὶ τοῦ θεοῦ βρέφους εἰς Αἴγυπτον, διότι ὁ Ἡρώδης ἐπεζήτει νὰ φονεύσῃ αὐτό. Ἄγγελοι ὑπηρετοῦν τὸν Κύριον εἰς τὴν ἔρημον κατὰ τὸν πειρασμὸν καὶ ἐνισχύουν αὐτὸν καὶ κατὰ τὴν προσευχὴν του ἐν Γεθσημανῆ. Οἱ Ἀπόστολοι καὶ αἱ μυροφόροι ἀπὸ ἀγγέλους ἔμαθον ὅτι ἀνέστη ὁ Κύριος. Εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ἀναφέρεται ὅτι ἄγγελος ἐβοήθησε τὸν Πέτρον νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τῆς φυλακῆς.

Ἐπὶ τῇ βράσει πάλιν τῆς Ἁγ. Γραφῆς ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι οἱ ἄγγελοι κατὰ τὴν φύσιν των εἶναι ἀσώματα καὶ καθαρῶς πνευματικὰ ὄντα, ἀλλ' ἡ φύσις των δὲν εἶναι ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. Ἐπειδὴ εἶναι κτιστὰ ὄντα, τὰ ὁποῖα ἐδημιουργήθησαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ὑπόκεινται εἰς μεταβολὴν, προκόπτοντες εἰς τὸ ἀγαθὸν ἢ καὶ περιπίπτοντες εἰς τὴν ἁμαρτίαν: « *ἔχοντες ἐξουσίαν καὶ μένειν καὶ προκόπτειν ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ ἐπὶ τὸ χεῖρον τρέπεσθαι* » λέγει ὁ ἱερὸς Δαμασκηνὸς (Ἐκδ. Ὁρθοδ. Πίστεως II, 3).

Οἱ ἄγγελοι ὄχι μόνον ἀναγγέλλουν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ κατ' ἐντολὴν του προστατεύουν τὸν εὐσεβῆ καὶ εἶναι φύλακές του καὶ ὁδηγοὶ εἰς τὴν ζωὴν.

Πλὴν τῶν ἀγγέλων τοῦ Θεοῦ, ὑπάρχουν καὶ πονηρὰ πνεύματα ἢ οἱ δαίμονες, οἱ ὁποῖοι ἦσαν πρῶτον καλοὶ ἄγγελοι, ἀλλ' ἀπὸ ἀλαζονείαν περιέπεσαν εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν Θεόν. Μετὰ τὴν πτώσιν των οἱ δαίμονες διεξάγουν πόλεμον κατὰ τοῦ θεοῦ θελήματος, παρακινοῦντες τὸν ἄνθρωπον ποικιλοτρόπως εἰς τὸ κακὸν καὶ εἰς τὴν ἀνταρσίαν κατὰ τοῦ Θεοῦ. Καὶ περὶ τῶν πονηρῶν τούτων πνευμάτων ἢ δαιμόνων λαμβάνομεν

γνώσιν ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Γραφήν (Ἰώβ Α' 6, Ἦσ. ΙΔ' 12, Ματθ. Δ' 3, Ἰωάν. Η' 44, 2 Κορ. Γ' 15, Ἀποκ. ΙΒ' 77). Εἰς τὴν Κ. Διαθήκην μάλιστα βλέπομεν ὅτι με τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου οἱ δαίμονες ταρασσονται καὶ κινοῦνται δραστηρίως νὰ ματαιώσουν τὸ σωτήριον ἔργον του. Εἰς αὐτὴν πολλάκις γίνεται λόγος περὶ θεραπείας δαιμονιζομένων ὑπὸ τοῦ Κυρίου, ὁ ὁποῖος, κατὰ τὸν εὐαγγελιστὴν Μάρκον, περιήρχετο τὴν Γαλιλαίαν « *κηρύσσων εἰς τὰς συναγωγὰς καὶ τὰ δαιμόνια ἐκβάλλων* » (Α' 40).

18. Ο ΑΝΘΡΩΠΟΣ

ΛΗΣΙΕΣΤΑΤΑ πρὸς τοὺς ἀγγέλους εἶναι ὁ ἄνθρωπος.

α) *Φύσις καὶ προορισμὸς αὐτοῦ.* — Μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου εὐρίσκεται ὁ ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος μετέχει καὶ τῶν δύο, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴν ἢ ἀπὸ ὕλην καὶ πνεῦμα. Ὁ ἄνθρωπος, κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐπλάσθη τελευταῖος ἀπὸ ὅλα τὰ πλάσματα. Καὶ ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα δημιουργήματα ἔγιναν με τὸν λόγον μόνον τοῦ Θεοῦ, διὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου ὁ Θεὸς λαμβάνει, κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἰδιαιτέραν, πρόνοιαν, διότι τὸ μὲν σῶμα αὐτοῦ ἐπλάσεν, ἀφοῦ ἔλαβε χοῦν ἀπὸ τὴν γῆν, τὴν δὲ ψυχὴν, ἀφοῦ ἐνεφύσησεν εἰς αὐτὸ πνοὴν ζωῆς. Διὰ τῶν ἀνθρωπομορφικῶν αὐτῶν ἐκφράσεων ἡ Ἁγία Γραφή διδάσκει τὴν ὑψίστην ταύτην ἀλήθειαν, ὅτι κατὰ μὲν τὸ σῶμα συγγενεύομεν με τὴν γῆν, με τὸν ὑλικὸν κόσμον, κατὰ δὲ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸν Θεόν.

Μολονότι δ' ἐπλάσθη τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, δὲν εἶναι, ὅπως ἐφρόνουν οἱ Ὅρφοικοί, ὁ Πλάτων καὶ ἄλλοι φιλόσοφοι καὶ πολλοὶ αἰρετικοὶ καὶ ἀσκηταὶ χριστιανοί, φυλακὴ τῆς ψυχῆς καὶ πηγὴ πάσης κακίας ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλ' ὄργανον τῆς ψυχῆς καί, κατὰ τὴν φράσιν τοῦ Ἀποστόλου Παύλου, « *ναὸς τοῦ ἐν ἡμῖν ἁγίου Πνεύματος* » (1 Κορ. Γ' 19).

Κατὰ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ καὶ ὁμοίωσιν (Γεν. Α' 26), ἥτοι ἐπροικίσθη με πνευματικὰς ἰδιότητας, αἱ ὁποῖαι προσιδιάζουν εἰς τὸν Θεόν. Με τὰς ἰδιότητας ταύτας, διαρκῶς τελειοποιούμενος ὁ ἄνθρωπος, τείνει νὰ ὁμοιωθῇ

πρὸς τὸν Θεόν. Τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς ἐτόνισε καὶ ὁ Κύριος εἰπὼν : « τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος, ἐὰν τὸν κόσμον ὅλον κερδίσῃ, τὴν δὲ ψυχὴν ζημιωθῆ; ἢ τί δώσει ἄνθρωπος ἀντάλλαγμα τῆς ψυχῆς αὐτοῦ; » (Ματθ. ΙΓ' 26). Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐτόνιζον τὴν θείαν καταγωγὴν τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ συνίστων ἰδιαιτέρως νὰ ἐπιμελῶνται αὐτῆς οἱ χριστιανοί : « Γνωθὶ σαυτοῦ τὴν φύσιν, λέγει ὁ Μ. Βασίλειος, ὅτι θνήσκον μὲν τὸ σῶμα, ἀθάνατος δὲ ἡ ψυχὴ· ἐπιμελοῦ ψυχῆς, πράγματος ἀθανάτου ».

Ἐπιτομή ὁ ἄνθρωπος ἀποτελεῖται ἀπὸ σῶμα καὶ ψυχὴν δέχεται καὶ ἡ ἐπιστήμη σήμερον. Ὅσοι ἀπὸ τοὺς ὑλιστὰς ἐπιστήμονας ὑποστηρίζουν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι μόνον ὕλη, δὲν εἶναι εἰς θέσιν νὰ ἀποδείξουν τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀνθρώπου, τὴν διανοητικὴν του ἰκανότητα καὶ τὴν βούλησίν του. Ἡ ὕλη οὔτε σκέπτεται, οὔτε θέλει, οὔτε εἶναι ἐλευθέρα, ἀλλ' ὑπόκειται εἰς αἰώνιους καὶ ὁμοιομόρφους φυσικοὺς νόμους. Ἐπειδὴ ἔχομεν ἐντὸς μας τὴν ψυχὴν, ἡ ὁποία εἶναι πνεῦμα, διὰ τοῦτο εἴμεθα ἀθάνατοι καὶ τείνομεν πρὸς τὴν αἰωνίαν παρὰ τῷ Θεῷ ζωὴν.

β) Ἡ πρώτη κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ πτώσις του εἰς τὴν ἁμαρτίαν. — Ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἐπροικίσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δι' ἰδιαιτέρων φυσικῶν καὶ πνευματικῶν ἰδιοτήτων, ἠδύνατο μὲ αὐτὰς νὰ τελειοποιῆ συνεχῶς ἑαυτὸν καὶ νὰ ζῆ εὐδαίμων εἰς τὸν βίον τοῦτον. Τὰ ἰδιαιτέρα ταῦτα προσόντα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἡ ἐλευθερία, τὸ λογικόν του, ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸ καλὸν καὶ τέλειον, ἡ κυριαρχία ἐπὶ τῆς φύσεως. Ἡ πρώτη λοιπὸν κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου, ὅτε ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἦτο μὲν ὑπέροχος, ἀλλ' ὅμως ὄχι τελεία καὶ ἀνεπίδεκτος προόδου καὶ περαιτέρω τελειοποιήσεως. Ὁ ἄνθρωπος, χρησιμοποιοῦν τὰ θεῖά του χαρίσματα καὶ βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, ἔπρεπε διαρκῶς νὰ ἀσκήται εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ προκόπτῃ καὶ πνευματικῶς καὶ ἠθικῶς. Διὰ νὰ ἀσκήται εἰς τὴν ἀρετὴν καὶ εἰς τὸ ἀγαθόν, ὁ Θεὸς ἐπέβαλεν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους ὠρισμένας ἐντολάς, τὰς ὁποίας ὤφειλον νὰ τηροῦν καὶ νὰ ἐκτελοῦν πιστῶς, καθιστάμενοι ἀξιοὶ τῆς ἀγάπης καὶ προστασίας τοῦ Δημιουργοῦ των.

Κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους τὴν ἐντολὴν νὰ μὴ φάγωσι καρποὺς ἀπὸ τὸ ἐν τῷ παραδείσῳ δέν-

δρον τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ πιστὴ τήρησις τῆς ἐντολῆς ταύτης θὰ ἐσημαίνειν ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἤθελε νὰ συμμορφῶνται πάντοτε πρὸς τὸ θεῖον θέλημα καὶ νὰ ζῆ πάντοτε πλησίον τοῦ Θεοῦ, εἰς αὐτὸν μόνον καὶ εἰς τὸ ἅγιόν του θέλημα στηρίζων τὴν ζωὴν καὶ τὴν εὐτυχίαν του. Ὁ Ἀδάμ ὅμως καὶ ἡ Εὐα, πειρασθέντες ὑπὸ τοῦ Διαβόλου καὶ ἀπὸ ἐγωισμὸν καὶ ἀλαζονείαν θελήσαντες νὰ ἐπιτύχουν τὴν τελειότητά των ἄνευ τῆς βοήθειας τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεών των, παρήκουσαν εἰς τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἔφαγον ἀπὸ τοὺς καρπούς τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Ἡ ἀνυπακοὴ αὕτη ἦτο περιφρόνησις πρὸς τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος τότε ἐγκαταλείπει τοὺς πρωτοπλάστους καὶ λέγει εἰς αὐτοὺς τὰς συνεπείας τῆς παρακοῆς των.

Ἡ ἀπομάκρυνσις καὶ ἀποστασία αὕτη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο πρόξενος μυρίων κακῶν διὰ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Ἡ παράβασις τῆς θείας ἐντολῆς ἀποτελεῖ τὸ λεγόμενον προπατορικὸν ἁμάρτημα, τὸ ὁποῖον παρέσυρεν ὅλον τὸ ἐκ τοῦ Ἀδάμ καὶ τῆς Εὐας καταγόμενον ἀνθρώπινον γένος εἰς τὴν ἁμαρτίαν. Αἱ ἁμαρτίαι τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν ἐπληθύνοντο καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἐξησθένησεν ἠθικῶς τόσον, ὥστε νὰ κλίνη αὕτη περισσότερον πρὸς τὸ κακὸν παρά πρὸς τὸ ἀγαθόν. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐχειροτέρευσε ἀκόμη περισσότερον, ὅταν οἱ ἄνθρωποι μέσα εἰς τὸν ἁμαρτωλὸν βίον των ἔχασαν βαθμιαίως κάθε ιδέαν περὶ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ περιέπεσαν εἰς τὴν εἰδωλολατρείαν.

Ἀλλὰ μὲ τὴν κατάπτωσιν αὐτὴν τοῦ ἀνθρώπινου γένους εἰς τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὴν εἰδωλολατρείαν ἐφαίνετο ὅτι ἐματαιώνετο πλέον ὁ σκοπὸς τῆς δημιουργίας, νὰ γίνῃ ὁ ἄνθρωπος ὄλον ἐν τελειότερος καὶ εὐτυχέστερος πλησίον τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ τὴν βοήθειάν του. Ὁ πολυεὐσπλαγχνος ὅμως Θεὸς δὲν ἀφῆκε τὰ ἰδικά του πλάσματα νὰ χαθοῦν ἐντελῶς μέσα εἰς τὰς κακίας μακρὰν ἀπὸ αὐτόν, ἀλλ' ἐπρονόησε διὰ τὴν σωτηρίαν των καὶ προεῖπεν εἰς αὐτοὺς τοὺς πρωτοπλάστους ὅτι διὰ τινος τῶν ἀπογόνων τῆς Εὐας, διὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, ἐμελλε νὰ σωθῇ ἡ ἀνθρωπότης. Τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἔχει ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν νὰ ἀποκαταστήσῃ τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν πρώτην αὐτοῦ κατάστασιν καὶ νὰ ἐπαναφέρῃ αὐτόν εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Οὐρανοῦ Πατρός.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ

Ἄρθρα β' — ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως :

β'. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον, Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φωτός, Θεὸν ἀληθινόν, ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο.

γ'. Τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου καὶ ἐνανθρωπήσαντα.

δ'. Σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα καὶ ταφέντα.

ε'. Καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς.

στ'. Καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς.

ζ'. Καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος.

19. Η ΓΕΝΝΗΣΙΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΠΡΟΠΑΡΑΣΚΕΥΗ ΤΗΣ ΑΝΘΡΩΠΟΤΗΤΟΣ ΠΡΟΣ ΥΠΟΔΟΧΗΝ ΑΥΤΟΥ

ΙΑ ΤΗΣ παραβάσεως τῆς θείας ἐντολῆς ὑπὸ τῶν πρωτοπλάστων ἡ ἀνθρωπότης ἀπεμακρύνθη ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ εἰσηλθεν ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατος εἰς τὸν κόσμον (Ρωμ. Ε' 12). Τὰ θεῖα χαρίσματα ἐξησθένησαν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τοιοῦτοτρόπως ἀπέκτησεν οὗτος τὴν ἰσχυρὰν ροπὴν πρὸς τὸ κακόν. Ἡ διαφθορὰ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὑπῆρξε τόσον μεγάλη, ὥστε ἦτο ἀδύνατον νὰ σωθῆ πλεόν ὁ ἀνθρώπος διὰ τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων καὶ νὰ ἐπανέλθῃ εἰς ἀρμονικὰς σχέσεις μετὰ τοῦ Δημιουργοῦ του. Ἡ ἀπόστασις μετὰ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ Θεοῦ ἐγένετο καθ' ἐκάστην μεγαλυτέρα. Ἡ ἀγάπη ὅμως τοῦ Θεοῦ πρὸς τὰ πλάσματά του ἐγεφύρωσε τὸ χάσμα τοῦτο μετὰ τῶν ἀνθρώπων καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις ἐπενέβη, διὰ νὰ σώσῃ τὸν δυστυχῆ καὶ ἁμαρτωλὸν ἀνθρώπον. Τὸ μέσον τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου ἐκ τῆς ἁμαρτίας ὑπῆρξεν ἡ ἐναν-

θρώπησις τοῦ μονογενοῦς Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ (Ἰωάν. Γ' 16, Ρωμ. Η' 32).

Ἡ ἀνθρωπότης προπαρεσκευάσθη ὑπὸ τῆς θείας Προνοίας διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Σωτῆρος. Ὁ ἀνθρώπος ἔπρεπε σὺν τῷ χρόνῳ νὰ συναισθανθῆ ἴσως μόνος του τὴν βαρεῖαν πτώσιν του καὶ τὴν ἀνάγκην νὰ σωθῆ ἐκ τῆς ἀμαρτίας. Ὁ παντοδύναμος θεὸς ἠδύνατο βεβαίως διὰ μόνου τοῦ λόγου αὐτοῦ, ὅπως ἐδημιούργησε τὸν ἄνθρωπον, τοιοῦτοτρόπως καὶ νὰ σώσῃ αὐτὸν καὶ νὰ τὸν κάμῃ καλὸν καὶ ἐνάρετον. Ἀλλὰ τὸ ἀγαθόν, ἐξωθεν καὶ διὰ τῆς δυνάμεως ἐπιβαλλόμενον εἰς τὸν ἄνθρωπον, δὲν εἶναι ἀγαθόν. Ἐπρεπε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ἀνθρώπος νὰ συναισθανθῆ τὴν πτώσιν του καὶ νὰ προπαρεσκευασθῆ καταλλήλως, ὥστε νὰ γίνῃ ἱκανὸς διὰ τὴν σωτηρίαν, τὴν ὁποίαν ἡ θεία ἀγάπη προσέφερεν εἰς αὐτόν.

Ἰδού μερικαὶ ἐνέργειαι τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὁποίων οὗτος προελείανε τὸν δρόμον τῆς ἐλεύσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν κόσμον καὶ προπαρεσκεύασε τοὺς ἀνθρώπους διὰ τὴν ὑποδοχὴν του.

Ἐν πρώτοις ὁ Θεὸς ἐξέλεξε ἓνα λαόν, τὸν Ἰουδαϊκόν, ὡς περιούσιον λαόν του, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ὄργανον τῶν θείων του ἀποκαλύψεων πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα. Οἱ Ἰουδαῖοι προπαρεσκευάσθησαν διὰ τῶν πατριαρχῶν, διὰ τοῦ Μωυσέως καὶ διὰ τῶν προφητῶν εἰς τὸ νὰ προσδοκῶσι τὸν Μεσσίαν, τὸν Σωτῆρα αὐτῶν καὶ ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος. Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Ἀβραάμ, διὰ τὴν μεγάλην του πίστιν, τὴν ἐπαγγελίαν ὅτι ἐκ τῶν ἀπογόνων του θὰ ἔλθῃ ὁ Μεσσίας, ὁ ὁποῖος θὰ φέρῃ τὴν εὐλογίαν καὶ τὴν σωτηρίαν εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Ὁ Ἀβραάμ καὶ οἱ μετ' αὐτὸν πατριάρχαι τοῦ Ἰσραὴλ ἐπίστευον εἰς ἓνα ἀληθινὸν θεὸν καὶ ἐλάτρευον αὐτὸν μόνον καὶ τὴν ἀληθινὴν ταύτην πίστιν καὶ λατρείαν παρέδωκαν καὶ εἰς τὰ τέκνα των.

Κατόπιν ὁ Θεός, πλὴν τῶν ἐπαγγελιῶν αὐτοῦ πρὸς τοὺς πατριάρχας, ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἰουδαίους διὰ τοῦ Μωυσέως τὸν Νόμον, ὁ ὁποῖος ἐχρησίμειυσε ὡς παιδαγωγὸς καὶ ὁδηγὸς τῶν Ἰουδαίων, ὥστε νὰ ἐμμένουν οὗτοι εἰς τὴν πίστιν εἰς τὸν θεὸν τῶν πατέρων των καὶ νὰ ἐτοιμασθοῦν διὰ τὴν ἔλευσιν τοῦ προεπηγγελμένου Μεσίου.

Μετὰ ταῦτα ἀπέστειλεν ὁ Θεὸς πρὸς τοὺς Ἰουδαίους τοὺς προφήτας, οἱ ὁποῖοι ἐδίδασκον αὐτοὺς πῶς νὰ ἐκτελοῦν τὸν Νόμον

καὶ νὰ λατρεύουν τὸν Θεὸν πνευματικώτερον, ἤλεγχον μὲ θάρρος ἰσχύος, καὶ βασιλεῖς καὶ λαόν, ὅταν παρέβαινον τὸν Νόμον, καὶ γενικῶς συνεκράτουν τοὺς Ἰουδαίους εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν ἀρετὴν. Τιοιουτοτρόπως ὑπῆρχεν εἰς λαὸς ἐν τῷ μέσῳ τῆς εἰδωλολατρικῆς ἀνθρωπότητος, ὁ ὁποῖος ἐπίστευε καὶ ἐλάτρευε τὸν ἀληθινὸν θεόν. Διὰ μέσου τῶν Ἰουδαίων, πρὸ πάντων δὲ διὰ τῶν διεσπαρμένων ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, καὶ πολλοὶ ἔθνη ἐγνώρισαν τὴν Ἰσραηλιτικὴν θρησκείαν, ἐθαύμαζον αὐτὴν καὶ τὴν ἠσπάζοντο, γινόμενοι προσήλυτοι.

Πλὴν ὅμως καὶ οἱ Ἰουδαῖοι, παρὰ τὴν ἰδιαίτεράν εὐνοιαν τοῦ Θεοῦ πρὸς αὐτοὺς καὶ παρὰ τὴν δρᾶσιν τῶν προφητῶν, διέστρεψαν τὴν θρησκείαν των καὶ μετέβαλον αὐτὴν εἰς θρησκείαν ἐξωτερικῶν τύπων καὶ νομικῶν διατάξεων, ὥστε καὶ οὗτοι εἶχον ἀνάγκην τοῦ Σωτῆρος, διὰ νὰ σωθοῦν καὶ ἀναγεννηθοῦν διὰ τῆς πρὸς αὐτὸν πίστεως.

Ἡ θεία Πρόνοια δὲν περιορίσθη μόνον εἰς τὸν Ἰσραηλιτικὸν λαόν, ἀλλ' ἐπεξετάθη καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς κατὰ ποικίλους τρόπους (Πραξ. ΙΔ' 17). Καὶ εἰς τοὺς ἔθνικοὺς παρουσιάσθησαν φιλόσοφοι καὶ μεγάλοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι κατάρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς ὑψηλὰς καὶ καθαρὰς ἰδέας περὶ Θεοῦ καὶ κατεδείκνουν εἰς τοὺς ἔθνικοὺς τὴν πλάνην καὶ τὸ ψεῦδος τῆς πολυθείας. Ὅ,τι ἦτο διὰ τοὺς Ἰουδαίους ὁ Νόμος, ἦτο ἐν τινι μέτρῳ καὶ διὰ τοὺς ἔθνικοὺς ἡ φιλοσοφία, ἦτοι παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν. Πολλοὶ δὲ φιλόσοφοι, ὅπως ὁ Σωκράτης, βλέποντες τὴν μεγάλην διαφθορὰν καὶ κατὰπτωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, ἐτόνιζον ὅτι, μόνον ἐὰν ἤρχετο εἰς θεὸς Σωτῆρ, θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνορθώσῃ τὸ ἀνθρώπινον γένος. Πράγματι, ὅταν ἔφθασε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἦλθεν ὁ ἀναμενόμενος οὗτος Μεσσίας, γεννηθεὶς ἐν Βηθλεὲμ τῆς Ἰουδαίας ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ τῆς Παρθένου Μαρίας, ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Αὐγούστου καὶ εἰς χρόνους, κατὰ τοὺς ὁποῖους ὑπῆρξεν εἰς τὸν τότε γνωστὸν κόσμον μία ἀπέραντος αὐτοκρατορία, ἡ Ρωμαϊκὴ, καὶ μία γλῶσσα μόνον ὠμιλεῖτο πανταχοῦ, ἡ Ἑλληνικὴ.

Διὰ τῆς τοιαύτης ἐνότητος τοῦ ἀνθρώπινου γένους καθίστατο, κατὰ τὴν θεϊάν Πρόνοιαν, εὐκολωτέρα ἢ διάδοσις τῆς νέας καὶ παγκοσμίου θρησκείας, τὴν ὁποίαν ὁ Χριστὸς ἀπεκάλυψε καὶ ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

ΤΑΝ ὁ Κύριος ἤρχισε τὸ ἔργον του μετὰ τὸ βάπτισμα, διέτρεχε τὰς πόλεις καὶ τὰς κώμας τῆς Γαλιλαίας καὶ τῆς Ἰουδαίας κηρύττων τὸ εὐαγγέλιον τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ὁ λόγος του ἦτο πλήρης δυνάμεως καὶ αὐθεντίας. Ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀγάπη καὶ οἱ ἄνθρωποι ὀφείλουσαν νὰ ἔχουν ἀγάπην πρὸς αὐτὸν καὶ πρὸς ἀλλήλους, ἀγάπην ἐξ ὅλης ψυχῆς. Ἐδίδασκεν ἐπίσης ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πνεῦμα καὶ ὀφείλουσαν καὶ αὐτοὶ νὰ λατρεύουσαν αὐτὸν πνευματικῶς. Ἀπῆλθει ἀπὸ ἐκείνου, οἱ ὅποιοι ἠκολούθουσαν καὶ ἐπίστευον εἰς αὐτὸν, ταπεινοφροσύνην, μετάνοιαν, διαρκῆ προσευχὴν καὶ ἐπικοινωνίαν πρὸς τὸν Οὐράνιον Πατέρα των, αὐταπάρνησιν καὶ περιφρόνησιν πρὸς τὰ πλούτη καὶ πρὸς τὰ ἐγκόσμια. Τὴν ὑψηλὴν καὶ θείαν αὐτοῦ διδασκαλίαν ἐπεκύρωσαν καὶ μὲ τὸν τέλειον κατὰ πάντα βίον του. Ὅπως ἐδίδασκε, τοιοῦτοτρόπως ἔζη, καὶ ὅπως ἔζη, ἐδίδασκεν. Ἦτο πλήρης συμπαθείας καὶ συγγνώμης πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ ἐβοήθει καὶ ἐθεράπευεν ὅλους τοὺς ἀσθενεῖς καὶ πάσχοντας, οἱ ὅποιοι κατέφευγον μετὰ πίστεως πρὸς αὐτόν. Ὁ βίος του καὶ ἡ διδασκαλία του κατέπληττε τοὺς ἀκροατὰς του, ὥστε οὗτοι ἔκθαμβοι ἄλλοτε ἔλεγον « οὐδέποτε οὕτως εἶδομεν » καὶ ἄλλοτε « οὐδέποτε ἐλάλησεν ἄνθρωπος, ὡς οὗτος ὁ ἄνθρωπος ». Ὁρθῶς ὁ Προφήτης προέλεγε περὶ αὐτοῦ ὅτι « ἁμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ ».

Τὸν ἅγιον αὐτοῦ βίον ὁ Κύριος ἐπεσφράγισεν μὲ τὴν θυσίαν καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου.

21. Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ ΚΑΙ Η ΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΑΥΤΟΥ.
Η ΑΝΑΛΗΨΙΣ ΚΑΙ Η ΔΕΥΤΕΡΑ ΠΑΡΟΥΣΙΑ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

ΦΘΟΝΟΣ, και ἡ κακία τῶν ἀρχόντων τοῦ Ἰσραὴλ καὶ τὸ μῖσος τῶν ὑποκριτῶν Φαρισαίων καὶ Γραμματέων πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν ὠδήγησαν τὸν Σωτῆρα εἰς τὸν σταυρόν. Ἦτο ἀνάγκη νὰ παραδώσῃ ὁ Κύριος ἑαυτὸν εἰς τὰ φρικτὰ πάθη χάριν ἡμῶν τῶν ἁμαρτωλῶν. Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς θυσίας του ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ καὶ περὶ τῆς σημασίας αὐτῆς διὰ τὴν σωτηρίαν τῶν ἀνθρώπων θὰ κάμωμεν λόγον κατωτέρω εἰς τὴν παράγραφον περὶ τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου τοῦ Κυρίου.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἀγ. Γραφῆς (1 Πέτρ. Γ' 19) καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Κύριος, ὅταν τὸ σῶμά του εὐρίσκετο εἰς τὸν τάφον, κατέβη εἰς τὸν Ἄδην, διὰ νὰ κηρύξῃ καὶ πρὸς τοὺς ἐκεῖ καὶ συμπληρώσῃ τοιοιτοτρόπως τὸ ἔργον αὐτοῦ τῆς σωτηρίας ὅλου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, διότι καὶ οἱ ἐν τῷ Ἄδι πιστεύοντες εἰς τὸν ζωοποιὸν λόγον του ἀπηλλάγησαν ἐκ τῶν ἁμαρτιῶν των καὶ ἐσώθησαν.

Τὴν τρίτην ἡμέραν ἀπὸ τῆς ταφῆς του ὁ Κύριος ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ἀνεδείχθη τοιοιτοτρόπως κύριος τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου. Τὴν ἀνάστασίν του, ὅπως ἄλλως τε καὶ τὸ πάθος του, εἶχε προείπει ὁ Κύριος πρὸς τοὺς μαθητὰς λέγων : « Ἴδὸν ἀναβαίνομεν εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδοθήσεται τοῖς ἀρχιερεῦσι καὶ γραμματεῦσι, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτὸν εἰς θάνατον καὶ παραδώσουσιν αὐτὸν τοῖς ἔθνεσιν εἰς τὸ ἐμπαῖξαι καὶ μαστιγῶσαι καὶ σταυρῶσαι καὶ τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ ἐγερθήσεται » (Μαθθ. Κ' 18 καὶ ΙΓ' 21).

Τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου προεικόνιζε καὶ τὸ πάθημα τοῦ Προφήτου Ἰωνᾶ, τὴν δὲ σταύρωσίν του ἡ ὕψωσις τοῦ ὄφραος ὑπὸ τοῦ Μωυσέως ἐπὶ ξύλου, ὅταν οἱ Ἰσραηλίται περιεπλανῶντο εἰς τὴν ἔρημον (Μαθθ. ΙΒ' 40, Ἰωάν. Γ' 14).

Ὁ Κύριος τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασίν του ἀνελήφθη μὲ τὸ δεδοσμένον καὶ ἀθάνατον σῶμά του εἰς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθησεν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἀναλαβὼν καὶ πάλιν τὴν δόξαν, τὴν ὁποίαν εἶχε πλησίον του, πρὶν ἔλθῃ εἰς τὸν κόσμον. Κατὰ τὴν

διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας πάλιν θὰ ἔλθῃ ὁ Κύριος, ἀλλ' ἐν δόξῃ καὶ ἐν μέσῳ ἀγγέλων, κατὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου, διὰ νὰ κρίνῃ τοὺς πάντας.

Περὶ τούτων θὰ γίνῃ λόγος καὶ κατωτέρω εἰς τὰς παραγράφους, εἰς τὰς ὁποίας θ' ἀναπτυχθοῦν τὰ ια' καὶ ιβ' ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

22. ΑΙ ΧΡΙΣΤΟΛΟΓΙΚΑΙ ΕΡΙΔΕΣ

ΕΠὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως ἡ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, Υἱὸς τοῦ Θεοῦ μονογενῆς, δηλαδὴ ὁ μόνος, ὅστις δὲν ἐδημιουργήθη, ἀλλ' ἐγεννήθη ἐκ τῆς οὐσίας τοῦ Πατρὸς, καὶ ὅτι εἶναι συνεπῶς ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, Θεὸς ἀληθινὸς ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ.

Ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς κατὰ μὲν τὴν θεότητα εἶναι ὁμοούσιος πρὸς τὸν Πατέρα, κατὰ δὲ τὴν ἀνθρωπότητα ὁμοούσιος πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ τέλειος κατὰ πάντα ἄνθρωπος, ἀλλ' ἄνευ ἁμαρτίας (Ἰωάν. Η' 46, 2 Κορ. Ε' 21, 1 Πέτρ. Β' 22). Συνεπῶς πιστεύομεν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ἠνώθησαν αἱ δύο φύσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, ἀλλὰ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε οὐδεμία ἐκ τούτων ὑπέστη ἀλλοίωσίν τινα. Ἐν τῷ Χριστῷ ἔχομεν ἓν πρόσωπον μὲ δύο φύσεις, αἱ ὁποῖαι ἠνώθησαν ἀσυγχύτως, ἀδιαιρέτως, ἀτρέπτως, ἀχώριστως.

Ὅπως ὑπάρχουν ἐν αὐτῷ δύο φύσεις, τοιοῦτοτρόπως διακρίνονται καὶ δύο θελήσεις, ἡ θεία καὶ ἡ ἀνθρωπίνη, χωρὶς νὰ ἀντιτίθηται ἡ μία πρὸς τὴν ἄλλην, διότι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις ὑποχωρεῖ καὶ ὑποτάσσεται πάντοτε εἰς τὴν θείαν (Ματθ. ΚΣ' 39).

Διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Κυρίου εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἔγιναν πολλαὶ ἔριδες καὶ συζητήσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὁ Προφήτης Συμεὼν εἶχε προῖδει, ὅταν ἀπεκάλει τὸν Ἰησοῦν «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» (Λουκ. Β' 35).

Αἱ ἔριδες αὗται ὀνομάζονται χριστολογικαὶ καὶ αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀνέκυψαν ἐκ τῆς αἰρετικῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου, πρεσβυτέρου εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, τοῦ

Νεστορίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ Εὐτυχοῦς, ἀρχιμανδρίτου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ τῶν Μονοθελητῶν.

Ὁ Ἄρειος ἐδίδασκεν ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρὸς καὶ ὡς κτίσμα ὑπῆρχε καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον δὲν ἦτο ὁ Χριστὸς. Μὲ τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν του ἠρνεῖτο ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ὁμοούσιος τῷ Πατρὶ καὶ αἰώνιος καὶ προσέδιδεν εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν εἰδωλολατρικὸν χαρακτῆρα, διότι ἡ λατρεία τοῦ Χριστοῦ θὰ ἦτο κτισματολατρεία.

Ὁ Νεστόριος ἐχώριζε τὰς δύο ἐν τῷ Χριστῷ φύσεις καὶ ἐδίδασκεν ὅτι ἡ Παρθένος Μαρία ἐγέννησεν οὐχὶ τὸν Θεὸν Λόγον, ἀλλὰ τὸν ἀνθρωπίνην μόνον φύσιν ἔχοντα Χριστόν· διὰ τοῦτο καὶ τὴν ἀπεκάλει Χριστοτόκον καὶ οὐχὶ Θεοτόκον.

Ὁ Εὐτυχῆς ἐδίδασκεν ὅτι ἐν τῷ Χριστῷ ἀπέμεινε μόνον ἡ θεία φύσις, ἡ ὁποία ἀπερρόφησε τὴν ἀνθρωπίνην.

Τέλος ὁ Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας Κύριλλος καὶ ἔπειτα πολλοὶ ἄλλοι, θελήσαντες κατ' ὑπόδειξιν τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου νὰ ἐλύσουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοὺς Μονοφυσίτας τῆς Αἰγύπτου, παρεδέχοντο μίαν μόνον θέλησιν ἐν τῷ Χριστῷ.

Κατὰ τῶν τοιούτων πεπλανημένων διδασκαλιῶν, διὰ τῶν ὁποίων διεστρέφετο ἡ περὶ τοῦ προσώπου τοῦ Χριστοῦ διδασκαλία τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως, ἀντετάχθη ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία, καθοδηγούμενη ὑπὸ τοῦ ἐν αὐτῇ ἐνοικοῦντος ἁγίου Πνεύματος, διετύπωσε τὴν περὶ Χριστοῦ πίστιν καὶ διδασκαλίαν τῆς διὰ τῶν ἀποφάσεων τῆς Α', Β', Γ', Δ' καὶ Ε' Οἰκουμενικῆς Συνόδου. Ἡ πίστις αὕτη, ἡ ὁποία διετυπώθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας διὰ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, περιλαμβάνεται συντόμως εἰς τὰ ἄρθρα β'—ζ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, τὰ ὁποία ἀνεφέραμεν εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

Ὅπως βλέπομεν, αἱ περισσότεραι Οἰκουμενικαὶ Σύνοδοι ἀπησχολήθησαν μὲ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ καὶ μάλιστα μὲ τὴν θεότητά του, διότι ἡ πίστις εἰς τὸν Χριστόν, ὡς Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸν μας, ἀποτελεῖ τὸν ἀκρογωνιαίον λίθον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου στηρίζεται ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, τῆς ὁποίας καὶ « *πόλαι ἄδου οὐ κατισχύουσιν* » (Ματθ. 16' 18).

23. ΤΟ ΑΠΟΛΥΤΡΩΤΙΚΟΝ ΕΡΓΟΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ.
ΤΑ ΤΡΙΑ ΑΖΙΩΜΑΤΑ ΑΥΤΟΥ

ΘΕΟΣ απέστειλε τὸν Υἱὸν αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον ἐξ ἀγάπης πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα, διὰ νὰ σώσῃ ταύτην ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν. Ὁ Κύριος λοιπὸν ὡς ἔργον καὶ ἀποστολὴν εἶχε τὴν ἀπολύτρωσιν τῶν ἀνθρώπων ἐκ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἁμαρτίας καὶ τὴν διαλλαγὴν των μετὰ τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἔργον τοῦτο ὁ Κύριος ἐξεπλήρωσε τελείως διὰ τῆς διδασκαλίας του, διὰ τοῦ σταυρικοῦ του θανάτου καὶ τῆς ἀναστάσεως καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, τὴν ὁποίαν ἱδρυσεν, διὰ νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον του.

Παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις οἱ Προφῆται, οἱ Ἀρχιερεῖς καὶ οἱ Βασιλεῖς ἐχρίοντο μὲ ἡγιασμένον ἔλαιον καὶ διὰ τοῦτο ἐκαλοῦντο Χριστοὶ τοῦ Κυρίου. Καὶ ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καλεῖται Μεσσίας, δηλαδὴ Χριστός, διότι ἐχρίσθη διὰ Πνεύματος ἁγίου, καθὼς προελέχθη, ὑπὸ τοῦ Προφήτου: « Πνεῦμα ἅγιον ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με » (Λουκ. Δ' 18).

Ὡς τοιοῦτος ὁ Κύριος συνεκέντρωνε καὶ τὰ τρία προαναφερθέντα ἀξιώματα, τὸ τοῦ Προφήτου, τὸ τοῦ Ἀρχιερέως καὶ τὸ τοῦ Βασιλέως. Διὰ τοῦ τριπλοῦ αὐτοῦ ἀξιώματος ἐξεπλήρωσε καὶ ἐκπληρώνει τὸ ἀπολυτρωτικὸν του ἔργον, γενόμενος διὰ τοὺς ἀνθρώπους « σοφία ἀπὸ Θεοῦ δικαιοσύνη τε καὶ ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις » (1 Κορ. Α' 30). Καὶ ἡ μὲν σοφία του ἐξεδηλώθη εἰς τὴν ὑπέροχον διδασκαλίαν του, ἡ δικαιοσύνη του δὲ καὶ ὁ ἁγιασμός καὶ ἡ ἀπολύτρωσις εἰς ὅλον τὸν βίον του καὶ μάλιστα εἰς τὸν σταυρικὸν θάνατον, τὸν ὁποῖον ἐκουσίως ὑπέστη ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων.

α) Οἱ Προφῆται εἶχον ὡς ἔργον, ὡς ἀπεσταλμένοι τοῦ Θεοῦ, νὰ κηρύττουν καὶ νὰ διδάσκουν τὸν λαὸν καὶ νὰ προλέγουν καὶ τὰ μέλλοντα, φωτιζόμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. Πολλάκις μὲ τὴν δύναμιν τοῦ Θεοῦ ἔκαμνον καὶ θαύματα. Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς προφήτης καὶ ἀπεσταλμένος τοῦ Θεοῦ, ἐδίδασκε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ διδάσκῃ διὰ τῆς Ἐκκλησίας του τοὺς ἀνθρώπους (Ἰωάν. Ζ' 16, Ι' 30, ΙΔ' 7). Μὲ τὰς ἀποκαλυφθείσας ὑπ' αὐτοῦ ἀληθείας ἠλευθέρωσε τὸν κόσμον ἀπὸ τὴν πλάνην καὶ τὸ σκότος. Ὡς προφήτης προεῖπε καὶ τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν εἰς αὐτὸν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ εἰς τὸν κόσμον γενικῶς.

β) Ὁ Ἀρχιερεὺς τῶν Ἰουδαίων εἰσήρχετο ἅπαξ τοῦ ἔτους κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ἐξίλασμοῦ εἰς τὰ Ἅγια τῶν Ἁγίων τοῦ ναοῦ καὶ προσέφερε θυσίαν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν καὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ λαοῦ. Ἡ προσφορὰ τῆς θυσίας ταύτης ἦτο προτύπωσις τῆς θυσίας τοῦ Μεγάλου Ἀρχιερέως, ἥτοι τοῦ Χριστοῦ, ὁ ὁποῖος προσέφερον ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν ἁμαρτιῶν τοῦ κόσμου (Ἑβρ. Β' 17, Δ' 14). Ὁ ἄνθρωπος μόνος τοῦ ἦτο ἀνίκανος μὲ οἰανδήποτε θυσίαν νὰ ἐξαλείψῃ τὰς ἁμαρτίας του καὶ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν θεῖαν δικαιοσύνην. Ἡ παρὰ τοῦ Ἀρχιερέως προσφερομένη θυσία, ὅπως καὶ ὅλαι αἱ θυσίαι τῶν ἀρχαίων λαῶν, εἶχον καὶ αὐτὸ τὸ νόημα, τῆς ἱκανοποιήσεως δηλαδὴ καὶ ἐξιλεώσεως τοῦ Θεοῦ.

Ὁ Κύριος διὰ τῆς ἅπαξ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ προσφερθείσης θυσίας τοῦ ἑαυτοῦ του ἐπέτυχε καὶ τὰ δύο. Μὲ τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Σωτῆρος ἔπαθεν ἡ ἀνθρωπίνη του φύσις μόνη, διότι ἡ θεία φύσις εἶναι ἀπαθής. Ἡ δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία εἶχε καταπατηθῆ μὲ τὰ ἁμαρτήματα τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἔπρεπε νὰ ἱκανοποιηθῆ, ἀλλὰ διὰ τῆς θυσίας ἀναμαρτήτου ὄντος, διότι ὁ ἁμαρτωλὸς δὲν δύναται νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν του, καὶ ἐπομένως πῶς θὰ δυνηθῆ νὰ σώσῃ ἄλλους, θυσιάζων ἑαυτόν ; Ἐπειδὴ τοιοῦτος ἀναμαρτητος ἄνθρωπος οὔτε ὑπῆρξε ποτέ, οὔτε ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ, διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ὁ Θεὸς ἀπέστειλε τὸν μονογενῆ Υἱόν του¹.

Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐξίλαστηρίου θανάτου τοῦ Κυρίου ἐπεκτείνονται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους ἀνεξαιρέτως, εἰς ὅλας τὰς ἁμαρτίας των καὶ καθ' ὅλους τοὺς αἰῶνας (1 Ἰωάν. Β' 2, Ἑβρ. Ι' 14, 1 Ἰωάν. Α' 7). Τοιοῦτοτρόπως ὁ Κύριος ἔγινεν ὁ Σωτὴρ τοῦ κόσμου.

γ) Ὁ Κύριος ἡμῶν εἶναι ὄχι μόνον Προφήτης καὶ Ἀρχιερεὺς, ἀλλὰ καὶ Βασιλεὺς τῶν ἀνθρώπων, βασιλεύων εἰς τὰς καρδίας πάντων τῶν πιστευόντων εἰς αὐτόν. Ὁ Σωτὴρ βασιλεύει εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν Ἐκκλησίαν, τὴν ὁποίαν κυβερνᾷ ἀορά-

1. Λουκ. ΚΓ' 26, Κολ. Α' 22, Ἰωάν. Α' 29. Ὁμολογία Κριτοπούλου : « Καὶ τὸν διὰ σταυροῦ θάνατον ὑπὲρ ἡμῶν ὑφίσταται — αὐτοῦ γὰρ τῷ μὴ ὄντι ἡμεῖς πάντες λάθμεν — τῆς θεότητος αὐτοῦ παντελῶς ἀπαθοῦς μενουσῆς. . . σταυρωθεὶς τοῖνον καὶ πάντα τὰ τοῖς τέτταρον Ἐδαγγελισταῖς ἐμπεριεχόμενα διὰ τὴν ἡμῶν σωτηρίαν ἵπποσας, θήσκει τὸ ἀνθρώπινον, τῆς ὑπεραγίας αὐτοῦ ψυχῆς διαμεθεῖσης τῆς σωτηρίου σαρκός, τῆς θεότητος δὲ ἀδιαμετέτου μενώσεως καὶ παντελῶς ἀπαθοῦς ».

τως διὰ τῶν ποιμένων καὶ διδασκάλων, τοὺς ὁποίους ὤρισεν ἐν αὐτῇ (Ματθ. ΚΗ' 19 καὶ 20, Ἰωάν. ΙΕ' 12 καὶ 17). Τὸ βασιλικὸν ἀξίωμα τοῦ Σωτῆρος συμπληρώνει τὰ δύο ἄλλα, διότι διὰ τῆς διακυβερνήσεως ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας του ὁδηγοῦνται οἱ πιστοὶ εἰς τὴν προσοικειώσιν τῆς λυτρώσεως, τὴν ὁποίαν ἐπιτελεῖ διὰ τοῦ προφητικοῦ καὶ ἀρχιερατικοῦ τοῦ ἀξιώματος. Ἡ οἰκείωσις τῆς λυτρώσεως ἐνεργεῖται διὰ τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὁποίας ταμιούχος εἶναι ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία παρέχει ταύτην εἰς τοὺς πιστοὺς διὰ τῶν Μυστηρίων της.

24. Η ΘΕΙΑ ΧΑΡΙΣ

ΧΑΡΙΣ εἶναι ἡ ιδιότης ἐκείνη τοῦ Θεοῦ, μὲ τὴν ὁποίαν οὗτος συγχωρεῖ ἀπὸ ἀγάπην τὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὴν σωτηρίαν. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος δέχεται τὴν εὐνοίαν ταύτην τοῦ Θεοῦ δωρεὰν καὶ χωρὶς νὰ εἶναι ὁ ἴδιος ἄξιος αὐτῆς, διὰ τοῦτο καλεῖται αὕτη εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν *χάρις*. Ἄλλὰ καὶ ἡ κατάστασις, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκεται ὁ δεχθεὶς τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναγεννηθεὶς δι' αὐτῆς, ὀνομάζεται χάρις. Εἰς τὴν θείαν ταύτην χάριν ὀφείλει ὁ Χριστιανὸς πᾶν ὅ,τι ἔχει καὶ πᾶν ὅ,τι εἶναι, διότι ἄνευ αὐτῆς, ἐπειδὴ εἶναι ἀσθενὴς καὶ ἁμαρτωλός, δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε διὰ τὴν σωτηρίαν του : « *Τῇ γὰρ χάριτί ἐστε σεσωσμένοι διὰ πίστεως καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ὑμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον* » (Ἐφ. Β' 8, Ρωμ. Θ' 12).

Βεβαίως ἡ θεία χάρις δὲν ἐξαναγκάζει τὸν ἄνθρωπον νὰ κάμῃ τὸ καλόν, ἀλλ' ἐνισχύει καὶ ἐνδυναμώνει τὴν ἐλευθέραν του βούλησιν, ὥστε νὰ θέλῃ καὶ νὰ πράττῃ αὕτη τὸ ἀγαθόν. Τοιοῦτοτρόπως, κατὰ τὴν πίστιν καὶ διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀποτέλεσμα τόσοσιν τῆς θείας χάριτος, ὅσον καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

Ἀντίθετος πρὸς τὴν τοιαύτην διδασκαλίαν εἶναι ἡ περὶ ἀπολύτου προορισμοῦ θεωρία, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Θεός, ὡς παντοδύναμος καὶ ἐξουσιαστής τῶν πάντων, ἄλλους προώρισεν εἰς σωτηρίαν καὶ ἄλλους εἰς ἀπώλειαν.

Ἡ τοιαύτη διδασκαλία, ἡ ὁποία καταργεῖ τὴν ἀνθρωπίνην

ἐλευθερίαν, εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἀγάπην καὶ δικαιοσύνην τοῦ Θεοῦ, διότι παρουσιάζει αὐτὸν ὡς αὐθαίρετον δεσπότην, ἄλλους σώζοντα καὶ ἄλλους καταδικάζοντα κατὰ βούλησιν. Τοῦτο εἶναι ἄτοπον, διότι ὁ Θεός, ὡς πανάγαθος Πατὴρ ὄλων, θέλει τὸ καλὸν καὶ τὴν σωτηρίαν ὄλων καί, ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ὁ Θεός «πάντας τοὺς ἀνθρώπους θέλει σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν» (1 Τιμ. Β' 4). Ὁ Θεός δὲν δύναται νὰ σώζη τὸν ἄνθρωπον, ἔαν δὲν θέλῃ ὁ ἴδιος, διότι δὲν βιάζει οὔτε ἐξαναγκάζει κανένα, ἀλλ' οὔτε ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ σωθῇ ἄνευ τῆς ἐνισχύσεως καὶ τοῦ φωτισμοῦ τῆς θείας χάριτος. Διὰ τοῦτο λέγομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη σωτηρία εἶναι ἔργον καὶ τῶν δύο, τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'

ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

Ἄρθρον ἡ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως: Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν Προφητῶν.

25. ΤΟ ΑΓΙΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ο ΑΓΙΟΝ Πνεῦμα¹ εἶναι τὸ τρίτον πρόσωπον τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἰσότιμον πρὸς τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, μετ' αὐτῶν συμπροσκυνούμενον ὑπὸ τῶν πιστῶν. Ἡ διδασκαλία τοῦ Μακεδονίου, ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρὸς, κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Β' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (381), ὑπὸ τῆς ὁποίας διευτυπώθησαν καὶ συνετάχθησαν τὰ ἀπὸ τοῦ ἡ' μέχρι τοῦ ιβ' ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

Εἰς τὸ ἡ' ἄρθρον διατυπῶνται ἡ περὶ τῶν ἰδιοτήτων τοῦ ἁγίου

1. Σημασία τῆς λέξεως πνεῦμα (Ὁμολογία Κριτοπούλου Κεφ. Α'): «*Περὶ δὲ τῶν τοῦ πνεύματος σημαντικῶν οἶδαμεν ὅτι πολυσήμαντος ἡ λέξις πνεῦμα γὰρ ὁ ἄνεμος λέγεται, πνεῦμα ἢ νοερά καὶ λογικῆ τοῦ ἀνθρώπου ψυχῆ, πνεῦμα ὁ ἄγγελος, ἀλλὰ δὲ καὶ αὐτὴ ἡ τρισυπόστατος θεότης.....*».

Πνεύματος διδασκαλία, κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἅγιον Πνεῦμα εἶναι κατὰ πάντα ὁμοούσιον πρὸς τὰ δύο πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος.

Ζήτημα, τὸ ὁποῖον ἀπησχόλησε τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἐν σχέσει πρὸς τὸ ἅγιον Πνεῦμα, εἶναι τὸ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως αὐτοῦ. Στηριζομένη εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν διδάσκει ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς (Ἰωάν. ΙΕ' 26). Ἐν τούτοις ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, διαστρέψασα τὴν διδασκαλίαν ταύτην, προσέθεσεν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως τὸ *filioque* (= καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ) καὶ διδάσκει ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ.

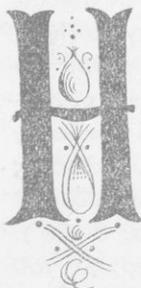
Τὴν πεπλανημένην ταύτην διδασκαλίαν παρέλαβον ἐκ τῆς Ρώμης καὶ αἱ Ἐκκλησίαι τῶν Διαμαρτυρομένων, ὅπως θὰ ἴδωμεν καταπτέρω εἰς τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν διαφορῶν μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ὁ ὅρος « ἐκπορεύεται » σημαίνει τὴν προαιώνιον ὕπαρξιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, περιπίπτομεν εἰς τὴν διαρχίαν, δεχόμενοι δύο πηγὰς τῆς Θεότητος.

Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐφώτισε καὶ φωτίζει ὅλους τοὺς ἁγίους ἄνδρας τῆς Ἐκκλησίας (2 Πέτρ. Α' 21), οἱ ὁποῖοι, ἐμπνεόμενοι ὑπ' αὐτοῦ, ἐδίδαξαν τὰς θείας ἀληθείας καὶ ἔζησαν βίον ἅγιον. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησε καὶ ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς καὶ ἀνέδειξεν αὐτοὺς ἀπὸ ἀλιεῖς ἀγραμμάτους εἰς θεοπνεύστους καὶ ἀτρομήτους κήρυκας τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Αὐτὸ ἐνοικεῖ καὶ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ ὁδηγεῖ ταύτην εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα ἐπιτελέσῃ τὸ θεῖον αὐτῆς ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ κόσμου. Ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ, ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ εἰρήνη καὶ ἡ ἀγιότης τοῦ βίου τῶν πιστῶν εἶναι καρπὸς τῆς χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ ὁποία θεραπεύει τὰ ἀσθενῆ καὶ ἀναπληρῶνει πάντα τὰ ἐλλείποντα εἰς αὐτοὺς (Γαλ. Ε' 22).

26. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ.
ΕΝΝΟΙΑ, ΣΚΟΠΟΣ ΚΑΙ ΙΔΙΟΤΗΤΕΣ ΑΥΤΗΣ

*Άρθρον θ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως : Εἰς μίαν, ἁγίαν, καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

ΛΕΞΙΣ ἐκκλησία γενικῶς σημαίνει συνάθροισιν ἀνθρώπων δι' ὠρισμένον σκοπὸν καὶ τὸν τόπον τῆς συγκεντρώσεως αὐτῶν. Εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἡ λέξις Ἐκκλησία σημαίνει τὴν ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν μαθητῶν του ἰδρυθεῖσαν θρησκευτικὴν κοινωνίαν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι ἀναγνωρίζουν ὡς ἀρχηγὸν καὶ σωτήρᾶ των τὸν Χριστὸν καὶ οἱ ὅποιοι συνδέονται πρὸς ἀλλήλους διὰ τῆς αὐτῆς ὀρθῆς πίστεως.

α) Ἡ Ἐκκλησία περιλαμβάνει τόσον τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ζοῦν τώρα καὶ ἀγωνίζονται κατὰ τοῦ κακοῦ, καὶ ὡς τοιαύτη καλεῖται ἀγωνιζομένη ἢ στρατευομένη Ἐκκλησία, ὅσον καὶ ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἀπῆλθον ἤδη ἐκ τοῦ κόσμου τούτου εἰς τοὺς οὐρανοὺς, καὶ αὕτη εἶναι ἡ θριαμβεύουσα Ἐκκλησία (1 Κορ. ΙΕ' 25, Ἑβρ. ΙΒ' 22). Ἡ στρατευομένη Ἐκκλησία καλεῖται καὶ ὄρατή, διότι ἀποτελεῖται ἐκ τῶν εἰς τὴν γῆν ταύτην πιστῶν, οἱ ὅποιοι διακρίνονται εἰς ποιμαίνοντας καὶ ποιματινομένους. Ἡ δὲ θριαμβεύουσα καλεῖται καὶ ἀόρατος, διότι ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς εἰς τὸν ἄλλον, τὸν ἀόρατον, κόσμον μεταστάντας Χριστιανούς. Ἡ μεταξὺ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων Χριστιανῶν κοινωνία εἶναι διαρκῆς καὶ συνεχῆς. Ἐπὶ τῆς τοιαύτης πίστεως στηρίζεται ἡ διδασκαλία περὶ τῆς τιμητικῆς προσκυνήσεως τῶν ἁγίων καὶ τελέσεως μνημοσύνων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων (Ἰακ. Ε' 16).

Ἡ ἁγία Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ εἶναι καὶ λέγεται καὶ ἀκατάλυτος, διότι οὐδεμία δύναμις ἢ βία ἢ πλάνη δύναται νὰ καταλύσῃ καὶ ἐξαφανίσῃ αὐτήν.

β) Τὴν Ἐκκλησίαν ἰδρυσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μας διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων αὐτοῦ καὶ μάλιστα διὰ τῆς σταυρικῆς θυσίας του, ἀφοῦ ἐξέλεξε τὸ πρῶτον δώδεκα μαθητὰς ὡς πυρῆνα τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὡς συνεχιστὰς τοῦ ἔργου του (Ματθ. ΚΗ' 18-20).

Οί μαθηταί και οί διάδοχοί των έλαβον τήν εξουσίαν εκ του Σωτήρος του δεσμεΐν και λύειν (Ματθ. ΙΕ' 18 - 19, Κ' 18, 'Ιωάν. Κ' 21 - 23) και τὸ δικαίωμα του να τελούν τὸ Βάπτισμα και τὰ λοιπά μυστήρια (Ματθ. ΚΗ' 19, Μαρκ. ΙΣ' 16), ὡδηγούμενοι εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν ὑπὸ του ἁγίου Πνεύματος ('Ιωάν. ΙΔ' 16 - 26).

Ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται εἰς τήν Καινήν Διαθήκην με πολλὰς ἐκφράσεις και εἰκόνας : Ναὸς του Θεοῦ και κατοικία του ἁγίου Πνεύματος (1 Κορ. Γ' 16), σῶμα Χριστοῦ, διότι ἔχει κεφαλὴν αὐτὸν τὸν Σωτήρα (Ρωμ. ΙΒ' 4 - 5), ἄμπελος, τῆς ὁποίας κλήματα εἶναι οἱ Χριστιανοί και γεωργὸς ὁ οὐράνιος Πατήρ ('Ιωάν. ΙΕ' 1), και οἰκοδομή, τῆς ὁποίας ἀκρογωνίαῖος λίθος εἶναι ὁ Χριστός, ὁ και οἰκοδόμος αὐτῆς, θεμέλιον δὲ εἶναι οἱ Προφῆται και οἱ Ἀποστόλοι, λίθοι δὲ ζῶντες οἱ πιστοί (Ματθ. ΙΣ' 18, 1 Κορ. Γ' 9-14, Ἐφεσ. Β' 20)..

γ) Σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ συνέσις του ἔργου του Σωτήρος, ἥτοι ἡ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, τήν ὁποίαν ἐπιτυγχάνει αὕτη με τὸ κήρυγμα του θείου λόγου και με τήν παροχὴν τῆς θείας χάριτος διὰ τῶν ἱερῶν Μυστηρίων (Ματθ. ΚΗ' 19). Ὅργανα πρὸς ἐπιτέλεσιν του ἔργου τούτου ἔχει ἡ Ἐκκλησία τοὺς κληρικούς, δηλαδή τοὺς ἐπισκόπους, τοὺς πρεσβυτέρους και τοὺς διακόνους.. Ὁ ἱερὸς κλῆρος διὰ τῆς χειροτονίας λαμβάνει τήν θεϊαν χάριν και εξουσίαν διὰ τὰ ποιμαντορικά του ἔργα, ἀνάγει δὲ τήν ἀρχὴν του διὰ τῆς χειροτονίας εἰς αὐτοὺς τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὁποιοὶ ἐχειροτόνησαν τοὺς πρώτους ἐπισκόπους, πρεσβυτέρους και διακόνους τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησία χαρακτηρίζεται εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως ὡς μία, ἁγία, καθολικὴ και ἀποστολική.

Μία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, διότι μία εἶναι ἡ ζωοποιούσα αὐτὴν δύναμις, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, μία εἶναι ἡ κεφαλὴ της, ὁ Χριστός, και μία εἶναι ἡ πίστις και ἡ διδασκαλία της (Ἐφεσ. Δ' 8).

Ἁγία εἶναι ἡ Ἐκκλησία, διότι ἁγία εἶναι ἡ κεφαλὴ της, ὁ Χριστός, ἁγία εἶναι ἡ ζωοποιούσα αὐτὴν δύναμις, τὸ ἅγιον Πνεῦμα, και ἅγιος εἶναι ὁ σκοπὸς της, ἥτοι ὁ ἁγιασμὸς τῶν ἀνηκόντων εἰς αὐτὴν πιστῶν (1 Κορ. Σ' 11). Δὲν ἔχει δὲ σημασίαν ὅτι μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας εἶναι και πολλοὶ ἁμαρτωλοὶ και δὲν εἶναι ὀρθὸν νὰ ἀποκόπτῳνται και νὰ ἀποχωρίζῳνται τῆς Ἐκκλησίας οἱ ἁμαρτωλοὶ οὗτοι, ὅπως ἐδίδασκον οἱ Μοντανισταὶ και ἄλλοι.

αίρετικοί. "Οτι δὲν πρέπει νὰ ἀποκόπτωνται τῆς Ἐκκλησίας οἱ κακοὶ Χριστιανοὶ ἐδίδαξεν ὁ Κύριος διὰ τῶν παραβολῶν τῆς σαγῆνης, τῶν ζιζανίων καὶ ἄλλων (Ματθ. Θ' 12, ΙΘ' 24, ΙΓ' 47).

Καθολικὴ ὀνομάζεται ἡ Ἐκκλησία, διότι ὡς προορισμὸν ἔχει νὰ περιλάβῃ εἰς τοὺς κόλπους της ὅλα τὰ ἔθνη τοῦ κόσμου. Ὁ Σωτὴρ εἶπεν εἰς τοὺς μαθητάς του, πρὶν ἀναληφθῆ εἰς τοὺς οὐρανοὺς : « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, διδάσκοντες αὐτοὺς τηρεῖν πάντα, ὅσα ἐνετειλάμην ὑμῶν » (Ματθ. ΚΗ' 19).

Ἀποστολικὴ τέλος εἶναι ἡ Ἐκκλησία, διότι ἐθεμελιώθη καὶ στηρίζεται ἐπὶ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων καὶ διὰ τῆς ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν διαδοχῆς τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος, τὸ ὅποιον λαμβάνουν οἱ ποιμένες αὐτῆς διὰ τῆς χειροτονίας, διατηρεῖ δὲ τοιοῦτοτρόπως ἀδιάρρηκτον καὶ συνεχῆ τὸν σύνδεσμον αὐτῆς πρὸς τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν.

27. ΑΙ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΑΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΙ

ΗΜΕΡΟΝ, πλὴν τῆς ἰδικῆς μας Ἀνατολικῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, ὑπάρχουν καὶ ἄλλαι, αἱ ὁποῖαι ἐπίσης παραδέχονται ὡς ἀρχηγόν των τὸν Χριστόν. Ἄλλ' ἐξ ὅλων τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων μόνον ἡ ἡμετέρα Ἀνατολικὴ Ὁρθόδοξος εἶναι μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, διότι μόνη αὕτη διετήρησεν ἀναλλοίωτον τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως παρέλαβε ταύτην ἀπὸ τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς διαδόχους των καὶ ὅπως ἀνεπτύχθη αὕτη κατὰ τοὺς ἑννέα πρώτους αἰῶνας διὰ τῶν τοπικῶν καὶ Οἰκουμεικῶν Συνόδων, καὶ μόνη αὕτη ἐπίσης διατηρεῖ διηνεκῶς κανονικὴν διαδοχὴν τοῦ ἀποστολικοῦ ἀξιώματος τῶν ἐπισκόπων. Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς Ἐκκλησίας, αἱ ὁποῖαι, ἄλλαι ὀλιγώτερον καὶ ἄλλαι περισσότερον, ἠλλοίωσαν τὴν πίστιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας.

Αἱ Ἐκκλησίαι αὗται, αἱ ὁποῖαι δὲν διετήρησαν ἀναλλοίωτον τὴν πίστιν καὶ παράδοσιν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας τῶν ἑννέα πρώτων αἰώνων, εἶναι σήμερον ἡ Παπικὴ ἢ Ρωμαιοκαθολικὴ, αἱ Προ-

τεσταντικά Ἐκκλησία ἢ τῶν Διαμαρτυρομένων, αἱ Ἐκκλησία τῶν Νεστοριανῶν, τῶν Μονοφυσιτῶν (Ἰακωβιτῶν, Κοπτῶν, Ἀρμενίων, Ἀβησσυνῶν) καὶ ἄλλαι μικρότεροι. Αἱ Ἐκκλησία τῶν Διαμαρτυρομένων εἶναι περισσότεραι τῆς μιᾶς, σπουδαιότερα δὲ ὄλων μεταξύ τούτων εἶναι ἡ Ἀγγλικανικὴ Ἐπισκοπικὴ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία καὶ πλησιάζει περισσότερο πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν. Περὶ τῆς ἱστορίας τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων ὁμιλεῖ ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία, περὶ δὲ τῶν διαφορῶν τῶν σπουδαιότερων ἐκ τούτων πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν θὰ κάμωμεν λόγον κατωτέρω εἰς ἰδιαίτερον κεφάλαιον.

28. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΜΥΣΤΗΡΙΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

Ἄρθρον ἑ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως: Ὁμολογῶ ἐν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν.

ΕΚΚΛΗΣΙΑ, ὡς εἶπομεν, συνεχίζει τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Σωτῆρος, διδάσκουσα καὶ ποιμαίνουσα τὴν κοινωνίαν τῶν πιστῶν καὶ χορηγοῦσα εἰς αὐτοὺς τὴν θεῖαν χάριν διὰ τῶν Μυστηρίων τῆς.

Ἡ λέξις μυστήριον, παραγομένη ἐκ τοῦ μύω (= κλείω τὸ στόμα, ὥστε νὰ μὴ ἀποκαλύπτω θρησκευτικὴν τινὰ ἀλήθειαν εἰς τοὺς μὴ μεμνημένους, ἢ κλείω τοὺς ὀφθαλμούς, διότι ἐκλείοντο οἱ ὀφθαλμοὶ τῶν ὑποψηφίων πρὸς μύησιν, διὰ νὰ μὴ βλέπουν τὰ τελούμενα), σημαίνει μυστικόν τι καὶ ἀπόρρητον οἰονδήποτε. Ἐν τῇ χριστιανικῇ θρησκείᾳ Μυστήρια, κατὰ τὴν γενικωτέραν σημασίαν τῆς λέξεως, λέγονται αἱ ἀλήθειαι τῆς πίστεώς μας, αἱ ὁποῖαι ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην ἀντίληψιν καὶ δὲν δύνανται νὰ γνωσθοῦν διὰ τοῦ λόγου, ἀλλὰ μόνον διὰ τῆς πίστεως, ὅπως εἶναι τὰ δόγματα τῆς Ἁγίας Τριάδος, τῆς ἐνσαρκώσεως τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, τῶν δύο φύσεων ἐν τῷ Χριστῷ, τῆς διὰ τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου ἄρσεως τῆς ἁμαρτίας ἐκ τοῦ κόσμου καὶ ἄλλαι. Εἰδικώτερον εἰς τὴν χριστιανικὴν Ἐκκλησίαν Μυστήρια λέγονται ὠρισμένα ἱεραὶ τελεταί, αἱ ὁποῖαι συνεστήθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων του καὶ διὰ τῶν ὁποίων μεταδίδεται εἰς τοὺς Χριστιανοὺς δι' ὀρατῶν σημείων ἡ ἀόρατος θεῖα χάρις.

Εἰς τὰ Μυστήρια διακρίνομεν τὸ ἐσωτερικὸν στοιχεῖον ἀπὸ τὸ ἐξωτερικόν. Καὶ ἐσωτερικὸν μὲν στοιχεῖον εἶναι ἡ θεία χάρις, ἡ ὁποία, μεταδιδόμενη ἀοράτως εἰς τὸν πιστόν, ἐνεργεῖ τὴν ἀναγέννησιν καὶ τὸν ἁγιασμόν αὐτοῦ, ἐξωτερικὸν δὲ αἰτελεται καὶ τὰ ὑλικά, τὰ ὁποία χρησιμοποιοῦνται διὰ τὴν τέλεσιν τῶν Μυστηρίων.

Μεταξὺ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ στοιχείου τῶν Μυστηρίων ὑπάρχει στενὴ σχέσις καὶ ὁ ἄνθρωπος, ἐπειδὴ καὶ αὐτὸς εἶναι καὶ πνευματικὸν καὶ σωματικὸν ὄν, ἔχει ἀνάγκην ἀμφοτέρων. Ὁ Μογίλας εἰς τὴν ἐρώτησιν τί εἶναι Μυστήριον, ἀπαντᾷ ὡς ἑξῆς εἰς τὴν ὁμολογίαν του : « Τὸ Μυστήριον εἶναι μία τελετὴ, ἡ ὁποία ὑποκάτω εἰς κάποιον εἶδος ὀρατὸν εἶναι αἰτία καὶ φέρει εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πιστοῦ τὴν ἀόρατον χάριν τοῦ Θεοῦ, διαταχθὲν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν, δι' οὗ ἕκαστος τῶν πιστῶν τὴν θείαν χάριν λαμβάνει ».

Ἀπαραίτητοι ὄροι διὰ τὴν μετάδοσιν τῆς θείας χάριτος διὰ τῶν Μυστηρίων εἶναι ἡ κανονικὴ καὶ παρὰ κανονικοῦ κληρικοῦ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου καὶ ἡ κατάλληλος προπαρασκευὴ καὶ ἡ πίστις τοῦ μετέχοντος εἰς τὰ Μυστήρια Χριστιανοῦ.

Τὰ Μυστήρια εἶναι ἑπτὰ :

- 1) Τὸ Βάπτισμα.
- 2) Τὸ Χρῖσμα.
- 3) Ἡ θεία Εὐχαριστία ἢ θεία Μετάληψις.
- 4) Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις.
- 5) Ἡ Ἱερωσύνη.
- 6) Ὁ Γάμος.
- 7) Τὸ Εὐχέλαιον.

Διακρίνονται δὲ ταῦτα εἰς ὑποχρεωτικὰ καὶ προαιρετικά, ὡς καὶ εἰς ἐπαναλαμβανόμενα καὶ μὴ ἐπαναλαμβανόμενα. Ὑποχρεωτικὰ μὲν εἶναι : τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῖσμα, ἡ Μετάνοια καὶ ἡ Εὐχαριστία, προαιρετικὰ δὲ τὰ λοιπὰ. Ἐπαναλαμβανόμενα Μυστήρια εἶναι : ἡ Μετάνοια, ἡ Εὐχαριστία, ὁ Γάμος καὶ τὸ Εὐχέλαιον, μὴ ἐπαναλαμβανόμενα δὲ τὰ λοιπὰ.

Ο ΒΑΠΤΙΣΜΑ είναι από τὰ σπουδαιότερα Μυστήρια, διότι δι' αὐτοῦ εισέρχεται τις εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ γίνεται μέλος αὐτῆς. Κατὰ τὸ Βάπτισμα ὁ βαπτιζόμενος διὰ τριττῆς ἀναδύσεως καὶ καταδύσεως εἰς τὸ ἡγιασμένον δι' ἰδιαιτέρας ἱεροτελεστίας ὕδωρ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀπαλλάσσεται καὶ ἀπὸ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα καὶ ἀπὸ τὰς ἰδικὰς του προαιρετικὰς ἁμαρτίας (Πράξ. Β' 38, ΚΒ' 16) καὶ ἀναγεννᾶται, λαμβάνει τὴν θεῖαν χάριν.

Τὸ Βάπτισμα συνεστήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος, ὅταν ἀπέστειλε τοὺς μαθητὰς του εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ Εὐαγγελίου εἰπὼν : « Πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος » (Ματθ. ΚΗ' 19).

Τὴν ἀνάγκην τοῦ Βαπτίσματος διὰ τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Χριστιανοῦ ἐτόνισεν ὁ Κύριος εἰς τὴν ὁμιλίαν του πρὸς τὸν Νικόδημον μὲ τοὺς λόγους : « Ἐὰν μὴ τις γεννηθῆ ἔξ ὕδατος καὶ Πνεύματος, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν » (Ἰωάν. Γ' 5).

Οἱ βαπτιζόμενοι πρὸ τοῦ Βαπτίσματος κατηχοῦντο, δηλαδὴ ἐδιδάσκοντο πρῶτον τὰς ἀληθείας τῆς χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἐπειδὴ ὅμως, ὡς εἶπομεν, τὸ Βάπτισμα εἶναι ἀπαραίτητον, ὅπως γίνῃ τις μέλος τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἀπαλλαγῆ τῶν ἁμαρτιῶν, διὰ νὰ μὴ μείνουν τὰ νήπια, ἀποθνήσκοντα, ἀβάπτιστα, εἰσῆχθη ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ὁ νηπιοβαπτισμός, καὶ οἱ γονεῖς καὶ οἱ ἀνάδοχοι τοῦ νηπίου ἀνελάμβανον τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξουν βραδύτερον εἰς τὸν βαπτισθέντα τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας.

Ἡ τριττὴ ἀνάδυσις καὶ κατάδυσις εἰς τὸ ὕδωρ συμβολίζει τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου. Κατὰ τὸ Βάπτισμα ὁ Χριστιανὸς θάπτει τὸν παλαιὸν ἁμαρτωλὸν ἄνθρωπον καὶ ἀναγεννᾶται, ἀνίσταται καὶ γίνεται νέος ἄνθρωπος ἄνευ ἁμαρτιῶν (Ρωμ. Ϛ' 4). Δι' αὐτὸ καλεῖται τὸ Μυστήριον τοῦτο **λουτρὸν παλιγγενεσίας**. Ὁ κανονικὸς λοιπὸν τύπος τοῦ Μυστηρίου

τούτου είναι ἡ τριττὴ ἀνάδυσις καὶ κατάδυσις εἰς ἡγιασμένον ὕδωρ ὑπὸ ἐπισκόπου ἢ πρεσβυτέρου. Μόνον εἰς ἔξαιρετικὰ περιπτώσεις, ἂν ὁ μέλλων νὰ βαπτισθῆ εἶναι βαρέως ἀσθενὴς καὶ δὲν ὑπάρχῃ κληρικός, ἐπιτρέπεται τὸ δι' ἐπιχύσεως ἢ διὰ ραντισμοῦ ἢ καὶ τὸ εἰς τὸν ἀέρα Βάπτισμα ὑπὸ οἰουδήποτε Χριστιανοῦ. Καὶ τὸ τοιοῦτον ὄμως Βάπτισμα πρέπει νὰ τελεῖται εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

30. ΤΟ ΧΡΙΣΜΑ

Ο ΧΡΙΣΜΑ τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα καὶ κατ' αὐτὸ μεταδίδονται εἰς τὸν χριόμενον τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ τῶν ὁποίων ἐνισχύεται καὶ τελειοποιεῖται ἡ πνευματικὴ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ, ἡ ὁποία ἤρχισε διὰ τοῦ ἁγίου Βαπτίσματος. Ὅπως κατὰ τὴν βάπτισιν τοῦ Κυρίου ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα κατῆλθεν ἐπ' αὐτοῦ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τοιοῦτοτρόπως καὶ τὸ χρίσμα πρέπει νὰ τελεῖται ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα πρὸς μετάδοσιν δι' αὐτοῦ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος οἱ Ἀπόστολοι μετέδιδον διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπὶ τοὺς βαπτιζομένους (Πράξ. Η' 14-17, ΙΘ' 2-6). Βραδύτερον, ὅταν ὁ Χριστιανισμὸς μετεδόθη εἰς πλεῖστα μέρη καὶ δὲν ἦτο δυνατόν οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοί των νὰ μεταβαίνουν πανταχοῦ, διὰ νὰ ἐπιθέτουν τὰς χεῖρας, ἀντικατεστάθη ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν διὰ τῆς χρίσεως διὰ τοῦ ἁγίου Μύρου.

Τὸ ἅγιον Μύρον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἀπὸ τεσσαράκοντα περίπου ἄλλας ἀρωματώδεις οὐσίας, αἱ ὁποῖαι παριστάνουν τὸ πλῆθος τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Παρασκευάζεται δὲ τὸ ἅγιον Μύρον τὴν Μ. Τετάρτην καὶ καθαγιάζεται εἰς τὸν Πατριαρχικὸν ναὸν Κωνσταντινουπόλεως τὴν Μ. Πέμπτην, συλλειτουργούντων τοῦ Πατριάρχου καὶ ἄλλων ἀρχιερέων. Ἐκάστη Αὐτοκέφαλος Ἐκκλησία ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ καθαγιάζῃ τὸ Μύρον πρὸς ἰδίαν χρῆσιν, ἢ Αὐτοκέφαλος ὁμως Ἐκκλησία

τῆς Ἑλλάδος παραλαμβάνει τοῦτο ἀπὸ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον εἰς ἔνδειξιν τοῦ πρὸς αὐτὸ σεβασμοῦ.

Τὸ Μυστήριον τοῦ Χρίσματος τελεῖ ἐπίσκοπος ἢ πρεσβύτερος, χρίων σταυροειδῶς τὸ μέτωπον τοῦ βαπτισθέντος πρὸς ἁγιασμόν τῆς ἔδρας τῆς διανοίας, τὰ αἰσθητήρια ὄργανα πρὸς ἁγιασμόν τῶν αἰσθησέων του, τὸ στήθος πρὸς ἁγιασμόν τῶν αἰσθημάτων του καὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας πρὸς ἁγιασμόν τῶν ἔργων του. Εἰς ἑκάστην τοιαύτην χρίσιν ὁ λειτουργὸς λέγει: «*Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου, ἀμήν*».

Οἱ λόγοι οὗτοι στηρίζονται εἰς ὅσα λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἐν 2 Κορ. Α' 21: «*Ὁ δὲ βεβαίων ἡμᾶς σὺν ὑμῖν εἰς Χριστὸν καὶ χρίσας ἡμᾶς ὁ Θεός, ὁ καὶ σφραγισάμενος ἡμᾶς καὶ δὸς τὸν ἀρραβῶνα τοῦ Πνεύματος ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν*» καὶ σημαίνουν οἱ λόγοι οὗτοι τὴν ἐπιβεβαίωσιν καὶ ἐπισφράγισιν τοῦ Βαπτίσματος καὶ τὴν μετάδοσιν τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

31. Η ΘΕΙΑ ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΑ

ΘΕΙΑ Εὐχριστία εἶναι σπουδαιότατον, ὅσον καὶ τὸ Βάπτισμα, καὶ ἀναγκαιότατον Μυστήριον. Κατ' αὐτὴν ὁ Χριστιανός, μεταλαμβάνων μὲ εἰλικρινῆ μετάνοιαν τοῦ ἡγιασμένου ἄρτου καὶ οἴνου, μεταλαμβάνει αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζωὴν αἰώνιον. Συνέστησε δὲ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, κατὰ τὸν ὁποῖον συνέφαγε διὰ τελευταίαν φορὰν μετὰ τῶν μαθητῶν Του.

Τότε, κατὰ τοὺς Εὐαγγελιστάς: «*Λαβὼν ἄρτον καὶ εὐχαριστήσας — ἐξ οὗ καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Μυστηρίου Θεία Εὐχαριστία — ἔδωκε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ εἶπε· λάβετε φάγετε, τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου· καὶ λαβὼν τὸ ποτήριον καὶ εὐχαριστήσας ἔδωκεν αὐτοῖς λέγων· πῖετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς Διαθήκης, τὸ περὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν*» (Ματθ. ΚΣ' 26-28, Μαρκ. ΙΔ' 25-27, Λουκ. Δ' 19, Ἰωάν. Σ' 48-58).

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι Μυστήριον ἅμα καὶ σταυρική θυσία. Μυστήριον μὲν, διότι κατ' αὐτὸ ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ

οίνου μεταλαμβάνομεν αὐτοῦ τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου καὶ ἐνούμεθα τοιουτοτρόπως μετ' αὐτοῦ· θυσία δέ, διότι ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι καὶ παράστασις ἀναίμακτος τῆς ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ θυσίας τοῦ Σωτῆρος (1 Κορ. ΙΑ' 26).

Συστατικά στοιχεῖα τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος. Ὁ ἄρτος πρέπει νὰ εἶναι ἐκ σίτου, καθαρὸς καὶ ἐνζυμος, διότι ὁ Σωτὴρ ἔφαγε τὸν μυστικὸν δεῖπνον πρὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ Πάσχα, κατὰ τὸ ὅποιον ἔτρωγον οἱ Ἰουδαῖοι ἄζυμα, ὁ δὲ οἶνος πρέπει νὰ εἶναι ἐρυθρὸς καὶ ἀπὸ σταφυλᾶς ἀμπέλου. Μετὰ τοῦ οἴνου ἀναιμιγνύεται καὶ ὀλίγον ὕδωρ, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ὅτι, ὅταν ὁ στρατιώτης ἐκέντησε τὴν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, ἐξῆλθεν ἐξ αὐτῆς αἷμα καὶ ὕδωρ (Ἰωάν. ΙΘ' 34).

Τὸ ἱερὸν τοῦτο Μυστήριον εἶναι σπουδαιότατον, διότι κατ' αὐτὸ ἐνούμεθα μετὰ τοῦ Κυρίου καὶ πρὸς ἀλλήλους ὅλοι οἱ Χριστιανοί, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου : « *ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ γὰρ ἐν αὐτῷ* » (Ἰωάν. Ὶ' 37). Ὁμοίως καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει : « *τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας, ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία ἐστὶ τοῦ αἵματος τοῦ Χριστοῦ ; τὸν ἄρτον, ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ ἐστίν ; ὅτι εἷς ἄρτος, ἐν σώμα οἱ πολλοὶ ἐσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν* » (1 Κορ. Ι' 16).

Ἐκ τούτων εἶναι πρόδηλος ἡ ἀνάγκη νὰ μεταλαμβάνωσιν ὅλοι οἱ Χριστιανοί, καὶ μάλιστα πολλακίς, ἀλλ' ὀφείλουσιν οὗτοι νὰ εἶναι τελείως παρεσκευασμένοι δι' εἰλικρινοῦς μετανοίας καὶ ἐξομολογήσεως, ὥστε νὰ ἔχουν καθαρὰ χεῖλη καὶ καθαρὰν καρδίαν, διὰ νὰ δεχθοῦν ἐντὸς των τὸ ἄχραντον σῶμα καὶ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ Κυρίου. Ὅσοι μεταλαμβάνουν τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἄνευ τοιαύτης προπαρασκευῆς διαπράττουν μέγα ἀμάρτημα καὶ ἐπισύρουν ἐναντίον των τὴν καταδίκην τοῦ Θεοῦ· « *ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως κρῖμα ἐαντῷ ἐσθίει καὶ πίνει* », λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (1 Κορ. ΙΑ' 29).

Τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὀνομάζεται καὶ Θεία Μετάληψις καὶ Θεία Κοινωνία.

ΜΕΤΑΝΟΙΑ είναι Μυστήριο, κατά τὸ ὅποιον ὁ ἁμαρτωλὸς Χριστιανὸς ἐξομολογεῖται τὰς ἁμαρτίας του, μετανοεῖ δι' αὐτὰς πικρῶς καὶ λαμβάνει τὴν συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Θεὸν διὰ τοῦ ἱερέως, ἐπανακτῶν τοιοῦτοτρόπως τὴν θεῖαν χάριν.

Καὶ τὸ Μυστήριο τῆς Μετανοίας εἶναι ἀπαραίτητον εἰς τὴν θρησκευτικὴν ζωὴν τοῦ Χριστιανοῦ, διότι οὗτος, ὡς ἄνθρωπος, πολλάκις ἁμαρτάνει καὶ αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀνακουφισθῇ ἀπὸ τὸ βάρος τῆς ἁμαρτίας, ἐκφράζων τὸν πόνον του καὶ ζητῶν παραγορίαν καὶ συγγνώμην ἀπὸ τὸν πολυέλεον Θεόν, τοῦ ὁποίου μὲ τὴν ἁμαρτίαν του παρέβη τὸ ἅγιον θέλημα. Τὸ Μυστήριο τοῦτο καλεῖται **Μετάνοια**, διότι δι' αὐτοῦ ὁ Χριστιανὸς μεταβάλλει φρόνημα, νοῦν, βίον καὶ ὑπόσχεται νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὸν ἁμαρτωλὸν του βίον. **Ἐξομολόγησις** δὲ καλεῖται, διότι ὁ μετανοῶν ἐξομολογεῖται, ἦτοι ἀνακοινώνει τὰ ἁμαρτήματά του ἐνώπιον τοῦ ἱερέως, ὁ ὁποῖος ὀνομάζεται **Πνευματικός**.

Εἶναι πρόδηλον ὅτι ἡ ἐξομολόγησις αὕτη πρέπει νὰ εἶναι πραγματικὴ καὶ εἰλικρινής, διὰ νὰ διαγνώσῃ ὁ Πνευματικός, ὡς ἄλλος ἰατρός, τὴν ψυχικὴν ἀσθένειαν, ὥστε νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀναγκαίαν θεραπείαν, τὴν πρέπουσαν διαγωγὴν, εἰς τὸν ἐξομολογούμενον καὶ τὰ λεγόμενα **ἐπιτίμια**.

Τὰ ἐπιτίμια εἶναι ὀρισμένα πράξεις, τὰς ὁποίας ἐπιβάλλει ὁ Πνευματικὸς εἰς τὸν μετανοοῦντα καὶ ἐξομολογούμενον πρὸς ἄσκησίν του, διὰ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακὸν καὶ νὰ συνηθίσῃ νὰ πράττῃ τὸ ἀγαθόν, ὅπως εἶναι π. χ. ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ συχνὴ προσευχή, ἡ ἀνάγνωσις τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ ἄλλων ὠφελίμων βιβλίων, ἡ ἀποχὴ ἐπὶ ὀρισμένον χρονικὸν διάστημα ἀπὸ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ ἄλλα.

Ὁ Πνευματικὸς, ἀναγινώσκων μετὰ τὴν ἐξομολόγησιν τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν, παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ χαρίσῃ εἰς τὸν ἐξομολογηθέντα τὴν **ἄφεσιν** τῶν ἁμαρτιῶν του.

Ἀπὸ τὰ ἀνωτέρω καταφαίνεται, πόσον ὑψηλὸν εἶναι τὸ ἀξίωμα τοῦ Πνευματικοῦ, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἔχῃ βαθεῖαν εὐσέβειαν, μόρ-

φωσιν καὶ πείραν τοῦ κόσμου, ὥστε νὰ δύναται νὰ δώσῃ εἰς τὸν μετανοήσαντα καὶ ἔξομολογούμενον ἐνίσχυσιν, παρηγορίαν καὶ σοφὰς σύμβουλάς.

Καὶ ἡ Παλαιὰ Διαθήκη καὶ ἡ Καινὴ Διαθήκη συνιστοῦν πολ-
λάκις εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν μετάνοιαν. Τὸ βιβλίον τῶν Ψαλμῶν
ἔχει πολλοὺς ὑπερόχους ψαλμοὺς μετανοίας, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς
εἶναι ὁ γνωστός 50ὸς ψαλμός: «*Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα
ἔλεός σου*».

Οἱ Προφῆται διαρκῶς παρεκίνουν τοὺς Ἰσραηλίτας εἰς μετάνοιαν,
μὲ τὴν βεβαίαν ἐλπίδα ὅτι ὁ Θεὸς θὰ συγχωρήσῃ αὐτούς: «*Ἀπο-
στραφήτω δὴ ἕκαστος ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ καλλίονα
ποιήσατε τὰ ἐπιτηδεύματα ὑμῶν*» λέγει ὁ προφήτης Ἰερεμίας. Ὁ
Ἰωάννης ὁ Βαπτιστὴς καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν ἤρχισαν τὸ κήρυγμά των
μὲ τὴν προτροπὴν: «*μετανοεῖτε ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρα-
νῶν*» (Μαθ. Γ' 2, Δ' 17). Ἐπίσης ὁ Κύριος ἔδωκεν εἰς τοὺς
Ἀποστόλους καὶ εἰς τοὺς ποιμένας τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἐξουσίαν
νὰ συγχωρῶσι τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων, λέγων: «*ἂν τινων
ἀφῆτε τὰς ἁμαρτίας, ἀφίενται αὐτοῖς, ἂν τινων κρατῆτε, κερράτηνται*»
(Ἰωάν. Κ' 23).

33. Η ΙΕΡΩΣΥΝΗ

ΙΕΡΩΣΥΝΗ εἶναι Μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς
ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τὸν χει-
ροτονοούμενον καὶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως ἐπ' αὐτοῦ τοῦ
ἁγίου Πνεύματος κατέρχεται ἐπὶ τὸν χειροτονοόμε-
νον ἡ θεία χάρις, διὰ τῆς ὁποίας λαμβάνει οὗτος τὴν
ἐξουσίαν νὰ διοικῇ τὸ ποίμνιόν του, νὰ διδάσκῃ αὐ-
τὸ καὶ νὰ τελῇ τὰ ἱερὰ Μυστήρια.

Ἡ ἱερωσύνη ὑπῆρχεν ἤδη εἰς τοὺς Ἰουδαίους, οἱ
ὁποῖοι εἶχον ἀρχιερεῖς καὶ πρεσβυτέρους καὶ λευίτας,
βοηθοὺς τῶν ἀρχιερέων καὶ πρεσβυτέρων. Εἰς τὸν Χριστιανισμόν
ὁ ἴδιος ὁ Σωτὴρ, ἀφοῦ ἐξέλεξε τοὺς Ἀποστόλους, ἔδωκεν εἰς αὐ-
τούς τὸ τρισσὸν ἀξίωμα του, διὰ νὰ συνεχίσουν ἐπὶ τῆς γῆς τὸ
ἀπολυτρωτικὸν του ἔργον (Ἰωάν. Κ' 22 - 24). Οἱ Ἀπόστολοι ἔδω-
καν τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ χάριν εἰς τοὺς διαδόχους των (Πράξ.

5' 6, 1Γ' 3, 1 Τιμ. Δ' 14) και τοιουτοτρόπως σήμερα οι ποιμένες της 'Εκκλησίας, οι επίσκοποι, οι πρεσβύτεροι και οι διάκονοι, άναγουν την άρχήν της εξουσίας των εις αυτόν τον Κύριον.

Το κύριον και όρατόν σημεϊον εις το Μυστήριον της ιερωσύνης είναι ή επί τον χειροτονούμενον επίθεσις των χειρών του επισκόπου· διά τούτο καλεϊται το Μυστήριον τούτο και χ ε ι ρ ο τ ο ν ί α.

Από των άποστολικών ήδη χρόνων βλέπομεν ότι τρεις είναι οι βαθμοί της ιερωσύνης: του διακόνου, του πρεσβυτέρου και του επισκόπου. Ο επίσκοπος, ως διάδοχος των 'Αποστόλων, έχει, όπως εκείνοι, την εξουσίαν να χειροτονή αυτός μόνος, να διοική την 'Εκκλησίαν, να διδάσκη τον λόγον του Θεού και να τελή τα Μυστήρια.

Ο ιερεύς τελεί πάντα τα Μυστήρια και όλας τας ιεράς τελετάς, πλην του Μυστηρίου της ιερωσύνης και πλην της τελετής του άγιασμού του Μύρου και των έγκαινίων των ναών, κηρύττει τον λόγον του Θεού και διοικεί την ένορίαν, την όποιαν έχει εμπιστευθή εις αυτόν ο επίσκοπος.

Ο διάκονος δέν τελεί μόνος ούδέν Μυστήριον και ούδεμίαν τελετήν, αλλά βοηθεϊ μόνον εις αυτά τον πρεσβύτερον και τον επίσκοπον.

Ο ιερεύς και ο διάκονος χειροτονούνται υπό του επισκόπου, δύναται να είναι έγγαμοι, αλλά μετά την χειροτονίαν άπαγορεύεται εις αυτούς ο γάμος.

Ο επίσκοπος χειροτονεϊται υπό δύο ή τριών επισκόπων και είναι πάντοτε άγαμος.

Εις την ιερωσύνην έχομεν τους τίτλους του Πατριάρχου, 'Αρχιεπισκόπου, Μητροπολίτου, 'Αρχιμανδρίτου, Πρωτοσυγγέλλου, Οικονόμου, 'Αρχιδιακόνου κ. ά., άλλ' οι τίτλοι ούτοι είναι άπλά γνωρίσματα τιμητικής και διοικητικής διακρίσεως και δέν έκφραζουν βαθμούς ιερωσύνης.

Κατά την 'Αγίαν Γραφήν και κατά τους ιερούς κανόνας της 'Εκκλησίας ο υποψήφιος προς χειροτονίαν πρέπει να είναι πεπρωκισμένος με πολλά προσόντα, με πίστιν, με ευσέβειαν, με μόρφωσιν, με ήθος χρηστόν, με ικανότητας διδακτικής, με ύγειαν σωματικήν, ώστε να είναι άξιος καθ' όλα ποιμήν και άρχηγός της 'Εκκλησίας (1 Τιμ. Δ' 12, Γ' 2).

ΓΑΜΟΣ είναι Μυστήριο, κατά τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι μέλλουν νὰ συζευχθοῦν, λαμβάνουν διὰ τοῦ ἱερέως τὴν θεῖαν χάριν, διὰ τῆς ὁποίας ἀγιάζεται ἡ ἔνωσις των πρὸς ἀμοιβαίαν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν βοήθειαν καὶ πρὸς τεκνογονίαν. Τὸ Μυστήριο τοῦτο εἶναι μέγα καὶ ἀπὸ θρησκευτικῆς καὶ ἀπὸ κοινωνικῆς ἀπόψεως καὶ καθιερώθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὴν δημιουργίαν μετὰ τοὺς θεῖους ἐκείνους λόγους: «*οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτὸν*» (Γεν. Β' 18) καὶ «*ἀδξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε καὶ πληρώσατε τὴν γῆν καὶ κατακυριεύσατε αὐτῆς*» (Γεν. Α' 28). Ἐπίσης ὁ Κύριός μας, ὅταν συμμετέσχε μετὰ τῶν μαθητῶν του εἰς τὸν ἐν Κανᾶ γάμον καὶ ἔλαβε μάλιστα ἐνεργὸν μέρος, καθήγασε μετὰ τὸ παράδειγμά του τὸν γάμον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἰδρύεται ἡ οἰκογένεια, τὸ θεμέλιον τοῦτο τοῦ κοινωνικοῦ βίου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὡσαύτως, ὀνομάζων τὸ Μυστήριο τοῦ γάμου μέγα, παρομοιάζει τὴν ἔνωσιν τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πρὸς τὴν ἔνωσιν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ πρὸς τὴν νύμφην Ἐκκλησίαν καὶ ἀναφέρει καὶ τὰ ἀμοιβαῖα καθήκοντα τῶν συζύγων πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς τὰ τέκνα των (Ἐφ. Ε' 22-33).

Ἡ Ἐκκλησία ἐπιτρέπει καὶ ἀγιάζει τὸν γάμον ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις, αἱ ὁποῖαι ὀρίζονται λεπτομερῶς ὑπὸ διαφόρων κανόνων καὶ διατάξεων. Τούτων αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ὅτι οἱ μέλλοντες νὰ νυμφευθοῦν δὲν πρέπει νὰ ἔχουν στενὴν συγγένειαν ἐξ αἵματος ἢ ἐξ ἀγχιστείας ἢ πνευματικὴν συγγένειαν ἀναμεταξύ των καὶ νὰ ἔχουν τὴν νόμιμον ἡλικίαν.

Ὁ γάμος μεταξὺ Χριστιανοῦ καὶ μὴ Χριστιανοῦ ἀπαγορεύεται, ὁ δὲ μεταξὺ Ὁρθοδόξου Χριστιανοῦ καὶ αἰρετικοῦ ἢ σχισματικοῦ ἐπιτρέπεται, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τελεσθῇ ὁ γάμος ὑπὸ Ὁρθοδόξου ἱερέως, τὰ τέκνα νὰ βαπτισθοῦν ὀρθοδόξως καὶ νὰ ἀνατραφοῦν εἰς τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν καὶ διδασκαλίαν. Οἱ μεταξὺ Ὁρθοδόξων καὶ μὴ Ὁρθοδόξων γάμοι λέγονται μεικτοί. Ὑπάρχει εἰς μερικὰ χριστιανικὰ κράτη καὶ ὁ πολιτικὸς γάμος, κατὰ τὸν ὁποῖον κύριον στοιχεῖον εἶναι ἡ διὰ ληξιαρχικῆς πράξεως τῆς Δημαρχίας

ἀναγνώρισις του καὶ οὐχὶ ἡ ἱεροτελεστία, ἀλλ' ὁ πολιτικός γάμος δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους.

Ὁ διὰ τῆς θείας χάριτος κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου καθγιασθεὶς γάμος εἶναι ἀδιάλυτος, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου « *ὁ οὖν ὁ Θεὸς συνέζευξεν, ὁ ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω* » (Ματθ. 19' 6) καὶ « *Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν ὑμῖν ἀπολῶσαι τὰς γυναῖκας ὑμῶν, ἀπ' ἀρχῆς δὲ οὐ γέγονεν οὕτως* » (Ματθ. 19' 8). Σήμερον ὅμως τὰ ἦθη τῶν Χριστιανῶν ἔχουν χαλαρωθῆ καὶ τὰ διαζύγια εἶναι πολλὰ καὶ συνήθη διὰ διαφόρους λόγους. Ἡ Ἐκκλησία, ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος, ὁ ὁποῖος ἐπέτρεψε τὸ διαζύγιον διὰ λόγους ἀπιστίας (Ματθ. Ε' 32), ἐπιτρέπει εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, ὅταν ἡ συμβίωσις εἶναι ἀδύνατος, τὸ διαζύγιον. Διὰ τοῦτο, ἂν διαλυθῆ ὁ γάμος διὰ διαζύγιον ἢ ἀποθάνῃ εἰς τῶν συζύγων, ἐπιτρέπεται καὶ δεῦτερος γάμος, σπανιώτατα δὲ καὶ εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις καὶ τρίτος.

35. ΤΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ

Ο ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ ἢ Ἁγίον Ἐλαίον εἶναι τὸ ἱερὸν Μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον χορηγεῖται εἰς τὸν χριόμενον δι' ἡγιασμένου ἐλαίου ἢ θεία χάρις, ἡ ὁποία θεραπεύει καὶ τὰς σωματικὰς καὶ τὰς ψυχικὰς ἀσθενείας τοῦ Χριστιανοῦ.

Τὸ Μυστήριον τοῦτο εἶναι θεοσύστατον, διότι οἱ ἴδιοι Ἀπόστολοι, ἀκολουθοῦντες παραγγελίαν τοῦ Σωτῆρος, « *ἤλειψον ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον* » (Μαρκ. 6' 13). Ἐπίσης καὶ ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος σαφῶς λέγει : « *Ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν, προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτὸν ἀλείφοντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως σώσει τὸν κάμνοντα καὶ ἐγερεῖ αὐτὸν ὁ Κύριος, κὰν ἁμαρτίας ἢ πεποιηκώς, ἀφθῆσεται αὐτῷ* » (Ἰακ. Ε' 14).

Διὰ τῆς θείας χάριτος, ἡ ὁποία μεταδίδεται εἰς τὸ Μυστήριον τοῦτο, πραγματοποιεῖται ἡ σωματικὴ καὶ μάλιστα ἡ ψυχικὴ θεραπεία, ὅταν ὁ χριόμενος προσέρχηται εἰς τὸ Μυστήριον με

πίστιν πραγματικὴν καὶ μετανοή εἰλικρινῶς διὰ τὰς ἁμαρτίας του.

Τὸ Μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου τελεῖται ὄχι μόνον ἐπὶ ἀσθενῶν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ὑγιῶν Χριστιανῶν, συνήθως δὲ ὅταν πρόκειται οὗτοι νὰ κοινωνήσουν. Διὰ τοῦ Εὐχελαίου προπαρασκευάζεται ὁ πιστός, διὰ νὰ μεταλάβῃ, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης θεωρεῖται τὸ Εὐχέλαιον ὡς συμπληρωματικὸν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας. Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας τὸ Εὐχέλαιον τελεῖται συνήθως κατὰ τὴν Μ. Τετάρτην ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ, διότι πολλοὶ Χριστιανοὶ συνηθίζουν νὰ μεταλαμβάνουν τὴν Μ. Πέμπτην.

Τὸ Εὐχέλαιον, ἐκ τοῦ εὐ χ ἦ καὶ ἔ λ α ι ο ν, ὡς κύριον συστατικὸν καὶ ὀρατὸν σημεῖον ἔχει τὴν εὐχὴν, ἣ ὁποία ἀναγινώσκεται, καὶ τὸ ἔλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου χρίονται οἱ Χριστιανοὶ σταυροειδῶς εἰς διάφορα μέλη τοῦ σώματός των.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

Ἄρθρα ια' καὶ ιβ' τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως :

ια'. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν.

ιβ'. Καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

36. ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ ΓΕΝΙΚΩΣ

Α ΔΥΟ ταῦτα ἄρθρα τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως ἀναφέρονται εἰς τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν. Ἡ σημασία τῆς διδασκαλίας ταύτης εἶναι μεγίστη, διότι ὅλοι γνωρίζομεν ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι προσωρινὴ καὶ ὅλαι αἱ ἐλπίδες καὶ οἱ πόθοι μας στηρίζονται εἰς τὴν μέλλουσαν αἰώνιαν ζωὴν. Πρὸς τὴν μέλλουσαν αἰώνιαν ζωὴν οἱ Χριστιανοὶ ἠτένισαν πάντοτε ἢ με ἐλπίδα καὶ χαρὰν διὰ τὰ ἀγαθὰ, τῶν ὁποίων θὰ τύχουν ἐκεῖ, ὅταν ζοῦν ἐδῶ ὡς καλοὶ Χριστιανοί, καὶ περὶ τῶν ὁποίων ἀγαθῶν ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γράφει: « ἃ ὀφθαλμῶς οὐκ εἶδε καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη, ἃ ἠτόίμασεν ὁ Θεὸς τοῖς ἀγαπῶσιν

αὐτόν » (1 Κορ. Β' 9), ἢ μὲ φόβον διὰ τὰς ποινάς, αἱ ὁποῖαι ἐπαπειλοῦνται εἰς τὸν Ἄδην ἐναντίον τῶν κακῶν Χριστιανῶν.

Τὸ μέρος τῆς ἱερᾶς Κατηχήσεως, τὸ ὁποῖον κάμνει λόγον περὶ τῶν τελευταίων ἡμερῶν τοῦ κόσμου τούτου ἢ περὶ τῶν ἐσχάτων καὶ περὶ τῆς μετὰ θάνατον ζωῆς, ὀνομάζεται ἐσχατολογία ἢ καὶ τελείωσις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας. Διαιρεῖται δὲ τοῦτο εἰς δύο μέρη, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον καλεῖται μερικὴ κρίσις καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν μετὰ θάνατον τύχην ἐκάστου ἀνθρώπου, τὸ δὲ δευτέρον καλεῖται καθολικὴ κρίσις καὶ ἀναφέρεται εἰς τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου, ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου, διὰ τὴν κριθοῦν ὅλοι ἀναλόγως τοῦ βίου των εἰς τὸν κόσμον αὐτόν. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος γίνεται λόγος καὶ περὶ τῆς σχέσεως τῶν ζῶντων ἀκόμη ἐν τῇ ζωῇ αὐτῇ μετὰ τῶν τεθνεώτων, καὶ μάλιστα μετὰ τῶν Ἁγίων, τοὺς ὁποίους μὲ τόσην τιμὴν καὶ μὲ τόσον σεβασμὸν περιβάλλει ἢ ἡμέτερα Ἐκκλησία.

α) *Μερικὴ κρίσις.* — Ἐν ἀπὸ τὰ ἀποτελέσματα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος, κατὰ τὴν πίστιν ἡμῶν, εἶναι καὶ ὁ θάνατος, ὁ ὁποῖος εἶναι θάνατος μόνον τοῦ σώματος (Γεν. Γ' 19) καὶ οὐχὶ τῆς ψυχῆς, διότι αὕτη εἶναι ἀθάνατος. Ἡ περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς διδασκαλία ἀποτελεῖ θεμελιώδη ἀλήθειαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ἡ ἀνάστασις τοῦ Κυρίου εἶναι ἀπόδειξις καὶ ἐπισφράγις τῆς ἀθανασίας καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος : « εἰ δὲ Χριστὸς κηρῦσσεται ὅτι ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, πῶς λέγουσιν ἐν ὑμῖν τινες ὅτι ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν ; εἰ δὲ ἀνάστασις νεκρῶν οὐκ ἔστιν, οὐδὲ Χριστὸς ἐγήγερται » (1 Κορ. ΙΕ' 12, 1 Θεσ. Δ' 14).

Ἄλλ' αἱ ψυχαὶ τῶν ἀνθρώπων δὲν κρίνονται ὀριστικῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὸν θάνατον, διότι ἡ τελικὴ κρίσις θὰ εἶναι καθολικὴ, ἥτοι κρίσις ὅλων τῶν ἀνθρώπων, καὶ θὰ γίνῃ αὕτη μετὰ τὸ τέλος τοῦ κόσμου τούτου. Ἡ ἀμέσως μετὰ θάνατον κρίσις θὰ εἶναι μερικὴ μόνον. Αἱ ψυχαὶ τῶν ἀποθησκόντων εὐρίσκονται εἰς μίαν μέσην κατάστασιν, εἰς τὴν ὁποῖαν ἀπολαοῦν μέρος μόνον τῶν ἀμοιβῶν ἢ τῶν ποινῶν, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιβληθοῦν εἰς αὐτοὺς κατὰ τὴν καθολικὴν κρίσιν. Κατὰ τὴν μέσην ταύτην κατάστασιν αἱ μὲν ψυχαὶ τῶν ἀγαθῶν ὁδηγοῦνται εἰς τὸν οὐρα-

νὸν καὶ ἐκεῖ πλήρεις χαρᾶς καὶ ἱκανοποιήσεως ἀναμένουν τὴν τελικὴν κρίσιν, διὰ νὰ ἀξιοθοῦν τῆς αἰωνίας καὶ εὐδαίμονος ζωῆς πλησίον τοῦ Θεοῦ, αἱ δὲ ψυχαὶ τῶν κακῶν μεταβαίνουν εἰς τὸν Ἄδην, ὅπου διάγουν ἐν θλίψει καὶ στενοχωρίᾳ ἀναμένουσαι τὴν αἰωνίαν καταδίκην των (2 Κορ. Θ' 6, Ρωμ. Β' 6).

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως εἶπομεν, ὑπάρχει στενὴ ἐπικοινωνία μεταξύ τῶν ζώντων καὶ τεθνεώτων. Διὰ τοῦτο δι' ἀποφάσεως τῆς Ζ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου ἡ Ἐκκλησία καθιέρωσε τὴν πρὸς τοὺς Ἁγίους τιμὴν καὶ τὰ μνημόσυνα ὑπὲρ τῶν νεκρῶν. Τιμῶντες τοὺς Ἁγίους, τοὺς εὐαρεστήσαντας τῷ Θεῷ διὰ τοῦ ἁγίου των βίου, ἱκετεύομεν συγχρόνως αὐτοὺς νὰ μεσιτεύσουν παρὰ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν. Κατὰ τὰ μνημόσυνα, δεικνύοντες τὴν πίστιν μας πρὸς τὸν πολυεσπλαγχνον Θεὸν καὶ τὴν πρὸς τοὺς προαποθανόντας ἀγάπην μας, ἱκετεύομεν τὸν Θεόν, ἵνα δείξῃ πᾶσαν ἐπιείκειαν πρὸς τοὺς ἀγαπημένους μας νεκροὺς καὶ συγχωρήσῃ αὐτοὺς.

β) *Καθολικὴ κρίσις.* — Ἡ καθολικὴ κρίσις τῶν ἀνθρώπων συνδέεται μὲ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου. Ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου θὰ εἶναι τελείως διάφορος ἀπὸ τὴν πρώτην παρουσίαν του ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὴν ἐνανθρώπησίν του. Κατὰ τὴν πρώτην παρουσίαν ἦλθεν ὑπὸ πολὺ πτωχικὰς συνθήκας, διὰ νὰ διδάξῃ τοὺς ἀνθρώπους καὶ ἐλκύσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν πρὸς αὐτὸν πίστιν. Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν του θὰ ἔλθῃ, ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ἐν δόξῃ, περιστοιχούμενος ὑπὸ τῶν ἀγγέλων, διὰ νὰ κρίνῃ πάντας κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν (Ματθ. ΚΕ' 31).

Κατὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου θὰ ἀναστηθοῦν τὰ σώματα τῶν ἀποθανόντων (Ἰωάν. Ε' 28) καὶ θὰ ἐνωθοῦν μὲ τὰς ψυχάς, μὲ τὰς ὁποίας συνέζησαν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν, τὰ δὲ σώματα τῶν ζώντων θὰ μεταβληθοῦν καὶ αὐτὰ καὶ θὰ γίνουν, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, οὐράνια, ὅπως ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔχουν ὅσοι θὰ ἀναστηθοῦν ἐκ νεκρῶν (1 Κορ. ΙΕ' 36 - 51). Εἶναι ὀρθὸν καὶ λογικόν, ὅπως τὰ σώματα, μὲ τὰ ὁποῖα αἱ ψυχαὶ ἔδρασαν εἰς τὸν κόσμον αὐτόν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν, μετὰσχουν καὶ αὐτὰ τῶν ἰδίων ἀμοιβῶν ἢ ποινῶν μὲ τὰς ψυχάς.

Ὁ χρόνος τῆς δευτέρας παρουσίας τοῦ Κυρίου εἶναι ἀγνωστος. Πολλάκις διεψεύσθησαν αἰρετικοὶ τινες, οἱ ὁποῖοι, παρερμηνεύοντες χωρία τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἠθέλησαν νὰ προσδιορίσουν τὸν χρόνον

τούτον. Ὁ Κύριος ἡμῶν ρητῶς εἶπεν : « *περὶ δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἢ τῆς ὥρας οὐδεὶς οἶδεν, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ, οὐδὲ ὁ Υἱός, εἰ μὴ ὁ Πατήρ* » (Μαρκ. ΙΓ' 32). Ἡ Ἁγία Γραφή ἀναφέρει μόνον προμηνύματα καὶ γνωρίσματά τινα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι τὸ τέλος τοῦ κόσμου καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Κυρίου εἶναι ἐγγύς (Ματθ. ΚΔ' 19). Διὰ τοῦτο ὀφείλομεν πάντοτε νὰ ἀγρυπνώμεν καὶ νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Κυρίου καὶ διὰ νὰ παρουσιασθῶμεν ἐνώπιον τοῦ φοβεροῦ βήματος, ἐκ τοῦ ὁποῖου θὰ κρίνη ὅλους κατὰ τὰ ἔργα των : « *γοηγορεῖτε οὖν*, λέγει ὁ Κύριος, *ὅτι οὐκ οἴδατε ποία ἡμέρα ὁ Κύριος ὑμῶν ἔρχεται* » (Ματθ. ΚΔ' 42).

Ἡ ἡμέρα τῆς κρίσεως ὅλων χαρακτηρίζεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν « *ἡμέρα τοῦ Κυρίου, ἡμέρα κρίσεως, ἡμέρα ὀργῆς* » ἢ ἀπλῶς « *ἡμέρα ἐκείνη* » (1 Κορ. Α' 8, 2 Κορ. Α' 14, Φιλ. Ζ' 6, Ρωμ. Β' 16, 1 Θεσ. Ε' 2, 2 Θεσ. Α' 10). Κατ' αὐτὴν θὰ κριθοῦν ὑπὸ τοῦ Κυρίου τελικῶς οἱ ἄνθρωποι καὶ οἱ μὲν δίκαιοι θὰ κληρονομήσουν τὴν ἡτοιμασμένην δι' αὐτοὺς βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου, οἱ δὲ ἁμαρτωλοὶ θὰ μεταβοῦν εἰς τὸ αἰώνιον πῦρ, τὸ ἡτοιμασμένον διὰ τὸν διάβολον καὶ τοὺς ἀγγέλους του (Ματθ. ΚΕ' 31-46). Εἰκόνα τινὰ τῶν πραγμάτων τούτων παρέχει ὁ Κύριος μὲ τὴν γνωστὴν παραβολὴν τῆς μελλούσης κρίσεως (Ματθ. ΚΕ' 31-46). Τότε οἱ μὲν δίκαιοι θὰ ἀπολαύσουν τὴν ὑψίστην μακαριότητα καὶ γαλήνην πλησίον τοῦ Θεοῦ μετὰ τῶν Ἀγγέλων καὶ τῶν Ἁγίων, οἱ δὲ κακοὶ θὰ αἰσθάνωνται τὰς φοβερὰς τύψεις τῆς συνειδήσεως καὶ τὸν πόνον, διότι μὲ τὰς ἁμαρτίας των εἰς τὸν προσωρινὸν αὐτὸν βίον ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὸν Θεὸν καὶ ὑποφέρουν διὰ τοῦτο αἰωνίως. Καὶ αἱ τιμωρίαι, ὅπως καὶ αἱ ἀμοιβαί, θὰ εἶναι αἰώνιοι· διὰ τοῦτο καὶ κατεδικάσθη ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας ὡς αἰρετικὴ ἡ γνώμη ὅτι, ἂφ' οὗ τιμωρηθοῦν ἐπὶ τινὰ μακρὸν χρόνον οἱ κακοὶ καὶ καθαρισθοῦν τοιοῦτοτρόπως ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των, θὰ ἐπανέλθουν καὶ οὗτοι εἰς τοὺς κόλπους τοῦ Θεοῦ, ὥστε νὰ γίνῃ ἀποκατάστασις τῶν πάντων.

Αἱ ἀμοιβαὶ αὗται καὶ ποιναὶ θὰ εἶναι ἀνάλογοι πρὸς τὰ ἔργα ἐκάστου. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει ὅτι ὁ δίκαιος Κριτὴς « *ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ* » (Ρωμ. Β' 6). Ὁ Κύριος ἡμῶν ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶπεν : « *Ἐκεῖνος ὁ δοῦλος ὁ γνούς τὸ θέ-*

λημα τοῦ Κυρίου ἑαυτοῦ καὶ μὴ ἐτοιμάσας μηδὲ ποιήσας πρὸς τὸ θέλημα αὐτοῦ, δαρήσεται πολλὰς· ὁ δὲ μὴ γνούς, ποιήσας δὲ ἄξια πληγῶν, δαρήσεται ὀλίγας» (Λουκ. ΙΒ' 47).

Μετὰ τὴν δευτέραν παρουσίαν τοῦ Κυρίου καὶ τὴν καθολικὴν κρίσιν θὰ ἐπέλθῃ ἡ ἀνακαίνισις καὶ τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή: « καὶ ἡ γῆ κτίσις ἐλευθερωθήσεται ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς » καὶ ἀλλαχοῦ « καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν κατὰ τὸ ἐπάγγελμα αὐτοῦ προσδοκῶμεν, ἐν οἷς δικαιοσύνη κατοικεῖ » (Ματθ. Ε' 18, ΚΔ' 35, 1 Κορ. Ζ' 31, Ρωμ. Η' 21, 2 Πέτρ. Γ' 13). Τὸ γεγονός τοῦτο καλεῖται ἐν τῇ Ἁγίᾳ Γραφῇ « Παλιγγενεσία » (Ματθ. ΙΘ' 28).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ'

ΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

37. ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΔΙΑΦΟΡΩΝ ΓΕΝΙΚΩΣ

ΗΜΕΡΟΝ, ὅπως προείπομεν, ὑπάρχουν πολλὰ χριστιανικὰ Ἐκκλησίαι, αἱ ὁποῖαι ζοῦν βίον καὶ δροῦν κευχωρισμένως καὶ διαφέρουν ἀναμεταξύ των ὄχι μόνον κατὰ τὴν τυπικὴν λατρείαν καὶ κατὰ τὰ ἔθιμά των, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν δογματικὴν των διδασκαλίαν. Μεταξύ τῶν πολλῶν τούτων Ἐκκλησιῶν αἱ σπουδαιότεραι εἶναι ἡ Ὁρθόδοξος Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ καὶ ἡ Προτεσταντικὴ.

Αἱ διαφοραὶ μεταξύ τῶν Ἐκκλησιῶν τούτων εἶναι πολλαί, ἀλλ' ἐνταῦθα θὰ ἀναφέρωμεν τὰς βασικώτερας μόνον ἐξ αὐτῶν.

Πρὸ τοῦ Θ' αἰῶνος ὑπῆρχε μία, ἐνιαία καὶ ἀδιαίρετος χριστιανικὴ Ἐκκλησία εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ δὲν ὑπῆρχον σημαντικαὶ διαφοραὶ μεταξύ τῶν ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ Δύσει Ἐκκλησιῶν. Ἀλλὰ ἀπὸ τοῦ Θ' αἰῶνος καὶ μετὰ ταῦτα αἱ διαφοραὶ αὗται ἐπολλαπλασιάσθησαν καὶ ἀνεφέροντο εἰς σπουδαῖα σημεῖα τῆς πίστεως· διὰ τοῦτο ἐπέφερον αὗται πρῶτον μὲν τὸ σχίσμα μεταξύ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ Δυτικῆς Ἐκκλησίας κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα, ἔπειτα δὲ προεκάλε-

σαν τὴν δημιουργίαν κατὰ τὸν ΙΓ' αἰῶνα τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀπεσπάρσθησαν ἀπὸ τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν.

Εἰς τὴν Ἱερὰν Κατήχησιν ἕως τώρα ἐξεθέσαμεν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Μητρὸς ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία διετήρησε ταύτην γνησίαν καὶ ἀνόθευτον διὰ μέσου τῶν αἰώνων, ὅπως παρέλαβεν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων. Εἰς τὰς ἐπομένους παραγράφους θὰ ἐκθέσωμεν διδασκαλίας τινὰς βασικὰς τῆς πίστεως, εἰς τὰς ὁποίας διαφέρουν ἀναμεταξύ των αἱ Ἐκκλησίαι τοῦ Χριστοῦ.

α) *Αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.*— Ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερά Παράδοσις, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, εἶναι αἱ πηγαὶ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

Ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία ἐπέβαλεν εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς, οἱ ὁποῖοι ἀνήκουν εἰς αὐτήν, τὸ λατινικὸν κείμενον τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἀπαγορεύουσα τὴν μετάφρασιν αὐτῆς εἰς τὴν ἐθνικὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ καὶ τὴν χρησιμοποίησιν τῆς μεταφράσεως ἐν ταῖς ἱεραῖς ἀκολουθίαις τῶν Ἐκκλησιῶν των. Εὐρέθησαν μάλιστα Πάπαι, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευσαν εἰς τὸν λαὸν καὶ αὐτὴν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἐπὶ τῷ λόγῳ δῆθεν ὅτι ὁ λαὸς δὲν δύναται νὰ ἐννοῇ ταύτην. Τὸ τοιοῦτον ἀντίκειται πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκόμη αἰώνων ἐπέτρεψε τὰς μεταφράσεις εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ, διὰ νὰ δύναται οὗτος νὰ ἀναγνώσκη τὴν Ἁγίαν Γραφήν. Ἐὰν συναντᾷ δυσερμήνευτα καὶ δυσνόητα μέρη ἐν αὐτῇ, ἔχει ὁ λαὸς τοὺς ποιμένας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας του, διὰ νὰ βοηθήσουν αὐτὸν εἰς τὴν κατανόησιν τῶν ἀναγνωσκομένων.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ἀφοῦ ἀπέριψαν τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἀποδέχονται τὴν Ἁγίαν Γραφήν ὡς τὴν μόνην πηγὴν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, ἐρμηνεύουν ὁμως ταύτην ἕκαστος κατὰ τὴν γνώμην του· διὰ τοῦτο κατέληξαν εἰς πολλὰς παρερμηνείας αὐτῆς, αἱ ὁποῖαι συνετέλεσαν εἰς τὴν δημιουργίαν πλήθους μικρῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν. Τὴν μετάφρασιν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐπιτρέπουν οἱ Διαμαρτυρόμενοι· ὁ ἴδιος ὁ Λούθηρος μάλιστα μετέφρασε ταύτην καὶ ἡ μετάφρασις του ἀποτελεῖ τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς Ἁγίας Γραφῆς διὰ τὰς Γερμανικὰς Προτεσταντικὰς Ἐκκλησίας.

Τὴν δευτέραν πηγὴν τῆς πίστεως, τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἡ

Ρωμαιοκαθολική Ἐκκλησία διηύρυνε καὶ διέστρεψεν, ἄλλοτε μὲν ἐκ πλάνης καὶ παρεξηγήσεως τῆς διδασκαλίας τῆς Ἀγίας Γραφῆς, ἄλλοτε δὲ ἐσκεμμένως, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ δικαιολογήσῃ πολλὰς καινοτομίας τῆς, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὰς ἐπομένας παραγράφους. Ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν Παπικὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐπειδὴ ἔβλεπον πολλὰς πλάνας αὐτῆς οἱ Προτεστάνται ἀπέρριψαν, ὡς εἶπομεν, τελείως τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ἣ ὅποια ὅμως εἶναι ἀπαραίτητον συμπλήρωμα τῆς Ἀγίας Γραφῆς καὶ ἰσόκυρος πρὸς αὐτήν, ἀπαραίτητος δὲ ὁδηγὸς καὶ διὰ τὴν ὀρθὴν ἐρμηνείαν τῆς.

β) *Ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου.*—Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἐλευθέρας θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου. Ἄνευ τῆς συνεργασίας τῶν δύο τούτων παραγόντων δὲν δύναται νὰ σωθῇ ὁ ἄνθρωπος. Πρὸς τὴν διδασκαλίαν ταύτην συμφωνεῖ γενικῶς καὶ ἡ Ρωμαιοκαθολικὴ Ἐκκλησία.

Ἀντιθέτως οἱ Προτεστάνται, ἐπειδὴ δέχονται τὴν πεπλανημένην θεωρίαν ὅτι ὁ ἄνθρωπος μετὰ τὴν ἁμαρτίαν διεφθάρη τελείως καὶ ἀπώλεσε τὴν ἐν ἑαυτῷ εἰκόνα τοῦ Θεοῦ καὶ κατέστη διὰ τοῦτο ἀνίκανος πρὸς πᾶν ἀγαθόν, ἀρνοῦνται πᾶσαν συνεργασίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας του. Οὗτοι διδάσκουν ὅτι δικαιούται τις ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ σώζεται μόνον διὰ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν, τὰ δὲ καλὰ ἔργα, τὰ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ ἐπακολουθήσουν τὴν πίστιν, οὐδὲν προσθέτουν εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ πιστεύοντος, οὔτε λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν ἐν τῇ μελλούσῃ σωτηρίᾳ μας εἰς τὴν αἰωνίαν ζωὴν. Ἡ πίστις εἶναι ἡ ἀρχὴ ἅμα καὶ τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας, τὰ δὲ καλὰ ἔργα οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἀσκοῦν ὡς πρὸς αὐτήν. Ἡ τοιαύτη διδασκαλία ἀντίκειται πρὸς τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, αἱ ὅποιαι πολλάκις διδάσκουν τὴν σπουδαιότητα τῶν καλῶν ἔργων διὰ τὴν σωτηρίαν μας καὶ ὅτι ἡ πίστις ἄνευ καλῶν ἔργων δὲν ὠφελεῖ : « *Τί τὸ ὄφελος, ἀδελφοί μου, λέγει ὁ Ἰάκωβος, ἐὰν πίστιν λέγῃ τις ἔχειν, ἔργα δὲ μὴ ἔχη ; μὴ δύναται ἡ πίστις σώσαι αὐτόν ; . . . ὥσπερ γὰρ τὸ σῶμα χωρὶς πνεύματος νεκρὸν ἐστίν, οὕτω καὶ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων νεκρὰ ἐστίν* » (Ἰακ. Β' 14-16). Καὶ ὁ Κύριος τὴν ἀναγκαιότητα τῶν καλῶν ἔργων ἐτόνιζεν εἰς πᾶσαν περίστασιν διὰ τῶν λόγων του : « *Οὐ πᾶς ὁ λέγων μοι, Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ*

ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ πατρὸς μου τοῦ ἐν οὐρανοῖς » (Ματθ. Ζ' 21).

Αἱ περισσότεραι τῶν Προτεσταντικῶν Ἐκκλησιῶν ἀπορρίπτουν ὡς ἀνωφελῆ διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου τὴν νηστείαν καὶ τὸν μοναχικὸν βίον.

γ) Ὁ *περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καινοτομία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας*.—Μία σπουδαία καινοτομία τῆς Ρωμαιοκαθολικῆς Ἐκκλησίας εἶναι ἡ διδασκαλία αὐτῆς περὶ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἡ διδασκαλία αὕτη περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διδαχθεῖσα τὸ πρῶτον κατὰ τὸν 5' αἰῶνα παρά τινων εἰς τὴν Δύσιν καὶ καταπολεμηθεῖσα ὑπὸ Πατρῶν τινων, ὅπως ὑπὸ Λέοντος τοῦ Γ' καὶ Ἰωάννου τοῦ Η', ἀνεγνωρίσθη ἐπισήμως ὡς δόγμα ὑπὸ τοῦ Πάπα Βενεδίκτου τοῦ Η', τὸ 1014, καὶ ἔκτοτε ἀναφέρεται ὑπὸ τῶν Δυτικῶν καὶ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Ἡ πλάνη αὕτη τῶν Δυτικῶν ὀφείλεται πιθανὸν εἰς τὴν προσπάθειάν των, ὅπως ἀποκρούσουν τὴν αἵρεσιν τῶν Ἀρειανῶν, οἱ ὅποιοι ἐδίδασκον, ὡς γνωστὸν, ὅτι ὁ Υἱὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Πατρὸς. Διὰ τῆς διδασκαλίας ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐνόμιζον οἱ Δυτικοὶ ὅτι ἐξησφάλιζον τὸ ὁμοούσιον τοῦ Υἱοῦ πρὸς τὸν Πατέρα.

Ἄλλ' ἡ προσθήκη τοῦ *filioque* (=καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ) ἀντίκειται καὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ πρὸς τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν. Ἡ μὲν Ἁγία Γραφή ρητῶς λέγει: «*Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται. . . .*» (Ἰωάν. ΙΕ' 26). Εἰς δὲ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν βλέπομεν ὅτι οὐδεὶς ἐκκλησιαστικὸς Πατὴρ, διδάσκων περὶ ἁγίου Πνεύματος, περιέλαβε καὶ τὴν διδασκαλίαν περὶ τῆς καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἡ δὲ Β' Οἰκουμένη Σύνοδος διετύπωσε τὸ δόγμα ὅτι τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται μόνον ἐκ τοῦ Πατρὸς. Τὸ *filioque* παρέλαβον ἐκ τῶν Ρωμαιοκαθολικῶν καὶ οἱ ἀποσπασθέντες ἐξ αὐτῶν Προτεστάνται.

δ) Ἡ Ἐκκλησία.—Εἰς τὸ σπουδαῖον τοῦτο ζήτημα, τὸ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπάρχουν μεγάλαι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν. Ἐν πρώτοις οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ, ἐμπνεόμενοι ὑπὸ ἀπολυταρχικοῦ πνεύματος, διδάσκουν ὅτι ὅλαι αἱ Ἐκκλησίαι ὀφείλουσι νὰ ἀναγνωρίζουν τὸν Πάπαν ὡς κεφαλὴν καὶ ἀρχηγὸν τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἐδημιούργησαν τοιοῦτοτρόπως τὸ περίφημον Π ρ ω-

τεῖον τοῦ Πάπα, περὶ τοῦ ὁποίου, πῶς ἀνεκινήθη καὶ διὰ ποίων ἐπιχειρημάτων ὑπεστηρίχθη, γίνεται λόγος ἐκτενῆς εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Συναφῆς εἶναι καὶ ἡ ἄλλη πλάνη τῶν Δυτικῶν, τὸ δόγμα περὶ τοῦ ἀλαθήτου τοῦ Πάπα, τὸ ὁποῖον ὠρίσθη κατὰ τὴν Σύνοδον τοῦ Βατικανοῦ τὸ 1870 ἐν Ρώμῃ καὶ ἐπὶ Πάπα Πίου τοῦ Θ'. Κατὰ τὸ δόγμα τοῦτο, τὸ ἀλάθητον τῆς Ἐκκλησίας, ἡ ὁποία καθοδηγεῖται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, ἀποδίδεται εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Πάπα, ὁ ὁποῖος τάσσεται τοιοῦτοτρόπως ὑπεράνω καὶ αὐτῶν τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἡ μόνη ἀλαθήτως ἀποφαινομένη Ἀρχὴ εἰς τὰ ζητήματα τῆς πίστεως καὶ τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἐξ ἄλλου ἔχουν ἀπολέσει πᾶσαν ἰδέαν περὶ Ἐκκλησίας καὶ περὶ ἱερατείου, διδάσκοντες ὅτι ἡ Ἐκκλησία δὲν ἔχει ἀνάγκην ἰδιαιτέρων ὀργάνων, τὰ ὁποῖα νὰ λαμβάνουν διὰ τῆς χειροτονίας τὴν ἐξουσίαν νὰ διοικοῦν, νὰ διδάσκουν καὶ νὰ τελοῦν τὰ ἱερὰ Μυστήρια. Τὴν ἱερωσύνην δὲν δέχονται οὔτοι ὡς ἱερὸν Μυστήριον καὶ ἀποκρούουν τὴν ἰδέαν τῆς ἀποστολικῆς διαδοχῆς, διδάσκοντες ὅτι πᾶς Χριστιανός, ἔχων τὴν προσήκουσαν θεολογικὴν μόρφωσιν καὶ ἐνάρετον βίον, δύναται νὰ τύχῃ οἰουδήποτε ἐκκλησιαστικοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος. Διὰ τοῦτο οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν ἔχουν μίαν Ἐκκλησίαν, ἀλλ' εἶναι διηρημένοι εἰς ἀναριθμήτους ἀνεξαρτήτους Ἐκκλησίας, ἐκάστη ἀπὸ τὰς ὁποίας ἔχει ἰδίαν δογματικὴν διδασκαλίαν καὶ ἰδίους τρόπους λατρείας. Ἡ διοίκησις δὲ τῆς Ἐκκλησίας διεξάγεται παρ' αὐτοῖς ποικιλοτρόπως παρ' ἐπιτροπῶν, ἐκ λαϊκῶν καὶ κληρικῶν, αἱ ὁποῖαι εἰς μὲν τὰς Λουθηρανικὰς Ἐκκλησίας διορίζονται ὑπὸ τῶν ἡγεμόνων καὶ τῆς Πολιτικῆς Ἀρχῆς, εἰς δὲ τὰς Καλβινικὰς ἐκλέγονται ὑπὸ τῶν κοινοτήτων. Παρὰ τῆ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν διοίκησιν ἀσκοῦν οἱ ἐπίσκοποι, διοριζόμενοι ὑπὸ τοῦ βασιλέως. Πολλοὶ τῶν Διαμαρτυρομένων ταυτίζουν Ἐκκλησίαν καὶ Κράτος, ὑποτάσσοντες τὴν Ἐκκλησίαν εἰς αὐτό, ἐνῶ ἡ μὲν Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία εἶναι ὑπὲρ τῆς συνεργασίας Κράτους καὶ Ἐκκλησίας, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπη εἰς τὸ Κράτος τὴν ἐπέμβασιν εἰς τὰ καθαρῶς ἐκκλησιαστικὰ ζητήματα, ἡ δὲ Δυτικὴ Ἐκκλησία διδάσκει καὶ ἀπαιτεῖ τὴν ὑποταγὴν τοῦ Κράτους εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἐξουσίαν.

ε) *Τὰ Μυστήρια.* — Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία παραδέχεται, ὡς καὶ ἡ

ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἑπτὰ Μυστήρια, ἀλλὰ δίδει περισσοτέραν σημασίαν διὰ τὸ κύρος τοῦ Μυστηρίου εἰς τὴν τυπικὴν τέλεσίν του παρὰ εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν εὐσεβῆ διάθεσιν τοῦ πιστοῦ. Ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων οἱ πλεῖστοι οὐδεμίαν σημασίαν ἀποδίδουν εἰς τὴν ἱεροτελεσίαν τοῦ Μυστηρίου, φρονούντες ὅτι ἡ θεία χάρις μεταδίδεται διὰ μόνου τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ὅτι σώζεται τις μόνον διὰ τῆς πίστεως. Ἀπὸ τὰ ἑπτὰ Μυστήρια οἱ Διαμαρτυρόμενοι δέχονται μόνον τὰ δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, τὰ λοιπὰ δὲ πέντε ἢ ἀπορρίπτουν τελείως ἢ, ὅπως οἱ Ἀγγλικανοί, δέχονται αὐτὰ ὡς ἀπλᾶς ἐκκλησιαστικὰς τελετὰς καὶ ὡς Μυστήρια δευτέρας τάξεως. Μερικαὶ παραφυάδες τῶν Διαμαρτυρομένων οὐδὲν Μυστήριον ἔχουν, δεχόμενοι μόνον τὸ κήρυγμα τοῦ λόγου τοῦ Θεοῦ.

Ὡς πρὸς ἕκαστον Μυστήριον ὑπάρχουν αἱ ἀκόλουθοι διαφοραὶ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν.

α) Τὸ Βάπτισμα. — Καὶ οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι, πλὴν μερικῶν παραφυάδων τούτων, συμφωνοῦντες εἰς τοῦτο πρὸς ἡμᾶς, ἀναγνωρίζουν τὸ Βάπτισμα ὡς ἀναγκαιότατον Μυστήριον εἰς πάντα Χριστιανόν, διὰ νὰ γίνῃ μέλος τῆς Ἐκκλησίας. Ὡς πρὸς τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Βαπτίσματος, καὶ καθ' ἡμᾶς καὶ κατὰ τοὺς Δυτικοὺς ἐξαλείφεται δι' αὐτοῦ ἡ οὐσία τοῦ προπατορικοῦ καὶ τῶν προαιρετικῶν ἁμαρτημάτων, παραμενούσης μιᾶς ἀπλῆς κλίσεως πρὸς τὸ κακὸν ἐν τῷ Χριστιανῷ, ἡ ὁποία δὲν λογίζεται ὡς ἁμαρτία. Κατὰ τοὺς Διαμαρτυρομένους αἴρεται μὲν ἡ ἐνοχὴ διὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα, παραμένει ὁμως ἡ ρίζα αὐτοῦ, ἡ ὁποία ἀποτελεῖ μὲν ἁμαρτίαν, ἀλλὰ μετὰ τὸ Βάπτισμα δὲν λογίζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς τοιαύτη.

Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς καὶ τοῖς Διαμαρτυρομένοις δὲν τελεῖται τὸ Βάπτισμα διὰ τριπλῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως, ὅπως παρ' ἡμῖν, ἀλλὰ διὰ ραντισμοῦ ἢ δι' ἐπιχύσεως. Τὸ παρ' ἡμῖν «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ...*» οἱ Δυτικοὶ μετέτρεψαν εἰς ἐνεργητικόν : «*Βαπτίζω σέ...*», διὰ νὰ προσδώσουν μεγαλυτέραν σημασίαν καὶ δύναμιν εἰς τὸν τελοῦντα τὸ μυστήριον κληρικόν.

β) Τὸ Χρῖσμα. — Καὶ οἱ Δυτικοὶ καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν τελοῦν τὸ Χρῖσμα, ὅπως ἡμεῖς, ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα, ἀλλ' ἐχώρισαν αὐτὰ, τελοῦντες τὸ Χρῖσμα εἰς μὲν τὰ ἄρρενα τὸ 14ον ἔτος

τῆς ἡλικίας των, εἰς δὲ τὰ θήλεα τὸ 12ον ἔτος. Ὡς λόγον τῆς τοιαύτης ἀναβολῆς τοῦ Χρίσματος φέρουν ὅτι πρέπει ὁ Χριστιανός, πρὶν δεχθῆ τοῦτο, νὰ διδαχθῆ προηγουμένως τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας, διὰ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ἐκκλησίας μὲ πλήρη ἐπίγνωσιν τῶν ὑποχρεώσεών του. Ἐν τοιαύτῃ ὁμως περιπτώσει καὶ τὸ Βάπτισμα ἔπρεπε νὰ ἀναβληθῆ, ἕως ὅτου φθάσῃ ὁ πιστὸς εἰς ὠριμον ἡλικίαν. Παρ' ἡμῖν, ὡς εἶδομεν, οἱ ἀνάδοχοι ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διδάξουν βραδύτερον τὰς χριστιανικὰς ἀληθείας εἰς τὸν ἐν μικρᾷ ἡλικίᾳ βαπτισθέντα καὶ χρισθέντα. Ἐπειτα ὁ χωρισμὸς τοῦ Χρίσματος ἀπὸ τοῦ Βαπτίσματος εἶναι ἀδικαιολόγητος, διότι, ὡς γνωρίζομεν, ἀμέσως μετὰ τὸ Βάπτισμα κατήλθε τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς εἰς τὸν Κύριον. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι, ὡς εἶπομεν, δὲν θεωροῦν τὸ Χρῖσμα ὡς Μυστήριον.

Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς τὸ ἅγιον μύρον δὲν ἀποτελεῖται, ὅπως παρ' ἡμῖν, ἀπὸ ἔλαιον καὶ ἀπὸ πολλὰς εὐώδεις οὐσίας, ἀλλὰ μόνον ἀπὸ ἔλαιον καὶ βάλσαμον. Ἐν τῇ Ἀγγλικανικῇ Ἐκκλησίᾳ τὸ Χρῖσμα τελεῖται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, ὅπως καὶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς, παρὰ τοῖς ὁποίοις εἶναι δυνατὸν νὰ τελεσθῆ καὶ παρὰ πρεσβυτέρου, κατόπιν εἰδικῆς ἐπισκοπικῆς ἀδείας.

γ) Ἡ Θεία Εὐχαριστία. — Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία καὶ ἡ Δυτικὴ δέχονται ὅτι ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι Μυστήριον καὶ θυσία καὶ ὅτι διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μεταβάλλονται πραγματικῶς εἰς αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀποδέχονται ταύτην μόνον ὡς Μυστήριον καὶ οὐχὶ ὡς θυσίαν καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου δὲν εἶναι πραγματικὴ, ἀλλὰ μυστηριακὴ, ἢ ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἀπλῶς συμβολίζουν τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου.

Καὶ ὡς πρὸς τὰ συστατικὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τὴν κοινωνίαν τούτων ὑπάρχουν διαφοραὶ μεταξὺ τῶν Ἐκκλησιῶν. Τοιοῦτοτρόπως ἢ μὲν ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἀκολουθοῦσα τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, μεταχειρίζεται ἔνζυμον ἄρτον, ἐνῶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι μεταχειρίζονται ἄζυμον. Ὡς πρὸς τὸν οἶνον οἱ Δυτικοὶ καὶ ἡμεῖς μεταχειριζόμεθα οἶνον μεμειγμένον μὲ ὕδωρ, οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι οἶνον ἄκρατον. Ὡς πρὸς τὴν μετάληψιν τῶν τιμίων Δώρων οἱ μὲν Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ Διαμαρ-

τυρόμενοι μεταλαμβάνουν πάντες και τοῦ ἄρτου και τοῦ οἴνου, ἐνῶ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς μόνον τοῦ ἄρτου μεταλαμβάνουν πάντες, παρὰ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου «Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες» τοῦ οἴνου κοινωνοῦν παρὰ τοῖς Δυτικοῖς μόνον οἱ λειτουργοῦντες κληρικοί. Παρ' ἡμῖν μεταλαμβάνουν τῆ θείας Κοινωνίας και τὰ βρέφη, ἐν ᾧ παρὰ τοῖς Δυτικοῖς και Διαμαρτυρομένοι παρέχεται ἡ θεία Κοινωνία εἰς τὰ παιδιὰ μόνον μετὰ τὸ Χρῆσμα των. Γενικῶς ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων οἱ Ἀγγλικανοὶ προσεγγίζουν πολὺ πρὸς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν ὡς πρὸς τὴν διδασκαλίαν των περὶ τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

δ) Ἡ Μετάνοια. — Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, τὰ ἐπιτίμια, ἦτοι αἱ ποιναί, αἱ ὅποια ἐπιβάλλονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὸν μετανοοῦντα πιστὸν μετὰ τὴν τέλεισιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Μετανοίας, ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἠθικὴν ἄσκησιν και ψυχικὴν βελτίωσιν τοῦ μετανοήσαντος, ὥστε νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ οὗτος τὸν αὐτὸν ἀμαρτωλὸν βίον. Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ἀντιθέτως τὰ ἐπιτίμια θεωροῦνται ὡς ἀποβλέποντα εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς θείας δικαιοσύνης. Συναφεῖς πρὸς τὴν τοιαύτην ἀντίληψιν τῶν Δυτικῶν εἶναι και αἱ πεπλανημένοι δογματικαὶ των διδασκαλίαι περὶ τοῦ θησαυροῦ τῶν ἀξιομισθίων τῶν ἀγίων, περὶ ἀφέσεων και συγχωροχαρτίων και περὶ καθαρτηρίου πυρός, περὶ τῶν ὁποίων θὰ κάμωμεν λόγον κατωτέρω.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν δέχονται τὴν Μετάνοιαν ὡς Μυστήριον, θεωροῦντες ταύτην ὡς ὠφέλιμον μόνον διὰ τὴν ἠθικὴν ἐνίσχυσιν και παρηγορίαν τῶν Χριστιανῶν.

ε) Ἡ Ἱερωσύνη. — Οἱ Ὁρθόδοξοι, οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ και ἐκ τῶν Διαμαρτυρομένων οἱ Ἀγγλικανοὶ ἔχουν τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης, οἱ δὲ λοιποὶ Διαμαρτυρομένοι ἔχουν μόνον τοὺς βαθμοὺς τοῦ πρεσβυτέρου και τοῦ διακόνου. Κατὰ τὴν ἔκθεσιν τῶν δογματικῶν διαφορῶν ἀνεφέραμεν ἀνωτέρω τὰς διαφορὰς των ὡς πρὸς τὴν σημασίαν και τὸ κύρος τῆς Ἱεραρχίας.

Παρὰ τοῖς Ὁρθοδόξοις ἐπιτρέπεται ὁ γάμος εἰς τοὺς πρεσβυτέρους και τοὺς διακόνους, ἀλλ' οὐχὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν, οἱ δὲ ἐπίσκοποι ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος εἶναι πάντοτε ἄγαμοι, ἐνῶ κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας ἐπετρέπετο νὰ χειροτονῶνται ἐπίσκοποι και ἔγγαμοι κληρικοί. Παρὰ τοῖς Δυτικοῖς ὅλοι οἱ κληρικοί εἶναι

ἄγαμοι, παρὰ δὲ τοῖς Διαμαρτυρομένοις ὁ γάμος ἐπιτρέπεται εἰς τοὺς κληρικούς ὄλων τῶν βαθμῶν καὶ πρὸ καὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν των, διότι ἡ χειροτονία δὲν θεωρεῖται παρ' αὐτῶν ὡς Μυστήριον.

Ὡς πρὸς τὸ ἔγκυρον τῆς χειροτονίας τῶν αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν κρατεῖ παρὰ τῇ ἡμετέρα Ἐκκλησίᾳ ἡ γνώμη νὰ ἀναγνωρίζονται ὡς ἔγκυροι αἱ χειροτονίαι ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀναγνωρίζουν τὴν Ἱερωσύνην ὡς Μυστήριον, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅμως οἱ τοιοῦτοι κληρικοί νὰ λάβουν νέαν χειροθεσίαν καὶ νὰ ἐπιδώσουν ἔγγραφον ἀποδοκιμασίαν τῶν καινοδοξιῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἐκ τῆς ὁποίας προέρχονται.

Γ) Ὁ Γάμος. — Οἱ Ὁρθόδοξοι καὶ οἱ Δυτικοὶ θεωροῦν τὸν γάμον ὡς Μυστήριον, οἱ δὲ Διαμαρτυρόμενοι οὐχί, μολονότι ἀναγνωρίζουν τὸν γάμον ὡς θεῖον θεσμόν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἐπιτρέπει κατὰ συγκατάβασιν καὶ δεύτερον καὶ τρίτον γάμον, ἡ δὲ Δυτικὴ Ἐκκλησία καὶ αἱ τῶν Διαμαρτυρομένων ἐπιτρέπουν καὶ τέταρτον γάμον. Ὡς πρὸς τὴν διάλυσιν τοῦ γάμου οἱ Ὁρθόδοξοι ἐπιτρέπουν τὸ διαζύγιον μόνον διὰ λόγους συζυγικῆς ἀπιστίας, τελευταίως ὅμως ἤρχισε νὰ ἐπιτρέπηται τὸ διαζύγιον καὶ διὰ λόγους, οἱ ὅποιοι καθιστοῦν ἀδύνατον τὴν συμβίωσιν τῶν συζύγων. Παρὰ τοῖς Διαμαρτυρομένοις ἐπιτρέπεται τὸ διαζύγιον καὶ διὰ τὴν ἐλαχίστην αἰτίαν καὶ διὰ τοῦτο τὰ διαζύγια παρ' αὐτοῖς εἶναι συνήθη καὶ ὁ οἰκογενειακὸς βίος ἔχει κλονισθῆ πολὺ. Ὡς πρὸς τὰ κωλύματα τοῦ γάμου οἱ Διαμαρτυρόμενοι ἀναγνωρίζουν μόνον τὰ προερχόμενα ἐκ τῆς συγγενείας ἐξ αἵματος. Οἱ Δυτικοὶ δὲν ἐπιτρέπουν ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει τὸ διαζύγιον, μολονότι αὐτὸς ὁ Κύριος ἐπέτρεψε τοῦτο διὰ λόγους ἀπιστίας καὶ μολονότι τοιαύτη ἀπόλυτος ἀπαγόρευσις ἔχει κάκιστον ἀντίκτυπον καὶ ὀλεθρίας συνεπειάς εἰς τὸν βίον τῶν πιστῶν.

ζ) Τὸ Εὐχέλαιον. — Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία, παρὰ τὴν κρατήσασαν παράδοσιν τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας μέχρι τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὥρισε ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης, ὅπως τὸ Μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου τελεῖται κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Χριστιανοῦ, ὡς τελευταῖον του ἐφόδιον διὰ τὴν μετὰ θάνατον ζωὴν του. Ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία, ὡς τελευταῖον ἐφόδιον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, ὥρισε τὴν ἐξομολόγησιν καὶ τὴν μετάληψιν τῆς θείας Κοινωνίας. Οἱ Δυτικοὶ ἐκαινοτόμησαν καὶ εἰς ἄλλα πράγματα ὡς πρὸς τὸ Μυστήριον τοῦτο.

Οὕτως, ἐπειδὴ θεωροῦν τὸ Εὐχέλαιον ὡς τὸ τελευταῖον ἐφόδιον, δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐπανάληψίν του, ἂν ὁ ἀσθενὴς θεραπευθῆ μετὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Εὐχελαίου. Ἐπίσης ἐθέσπισαν ὅτι μόνον οἱ ἐπίσκοποι πρέπει νὰ τελοῦν τοῦτο. Ταῦτα πάντα ἀντίκεινται πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Ἰακώβου ἐν Ε' 14-16 καὶ πρὸς τὴν πρᾶξιν τῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Διαμαρτυρόμενοι δὲν δέχονται τὸ Εὐχέλαιον ὡς Μυστήριον. Ἐντὶ τούτου συνιστοῦν νὰ μεταβαίνη ὁ ἱερεὺς παρὰ τὴν κλίνην τοῦ ἐτοιμοθανάτου καὶ νὰ ἀναγινώσκη πλησίον του διαφόρους εὐχὰς καὶ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, ἐνισχύων αὐτὸν καὶ διὰ λόγων.

ς) *Αἱ ἔσχαται ἡμέραι.* — α) Ὁ θησαυρὸς τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν ἀγίων. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι, διὰ νὰ σωθῆ ὁ Χριστιανός, ἀπαιτεῖται ὠρισμένον ποσοδὸν ἀγαθῶν ἔργων. Οἱ ἅγιοι ὅμως ὑπερβαίνουν τὰ ἐπιβεβλημένα εἰς αὐτοὺς καθήκοντα καὶ πράττουν περισσότερα ἀγαθὰ ἔργα παρὰ ὅσα χρειάζονται διὰ τὴν σωτηρίαν των. Ἐὰν τοιαῦτα περισσεύοντα ἀγαθὰ ἔργα ἀποταμιεύονται καὶ ἀποτελοῦν τὸν θησαυρὸν τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν ἀγίων. Εἰς τὸν θησαυρὸν τοῦτον τῶν ἀξιωμασιῶν τῶν ἀγίων προστίθεται καὶ ἡ μεγάλη ἀξιομισθία τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Κυρίου. Ἐν συνεχείᾳ διδάσκουν οἱ Δυτικοὶ ὅτι οἱ Πάπαι δύνανται νὰ διαθέτουν μερικὰ ἀγαθὰ ἔργα ἐκ τοῦ θησαυροῦ τούτου τῶν ἀγαθῶν ἔργων τῶν ἀγίων ὑπὲρ ἄλλων Χριστιανῶν πρὸς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Τοιοῦτοτρόπως ἐδημιουργήθη τὸ ζήτημα τῆς πωλήσεως ἀφέσεων ἢ συγχωροχαρτίων ὑπὸ τοῦ Πάπα, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προεκάλεσε τόσον σάλον καὶ τόσας καταχρήσεις εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Τὰ περιλάλητα αὐτὰ συγχωροχάρτια (indulgentia), δηλαδὴ ἡ γραπτὴ ἄφεσις τῶν ἁμαρτιῶν, ὑπῆρξαν σκάνδαλον καὶ ἐξήγειραν ὅλους τοὺς γνησίους Χριστιανοὺς. Ὁ Πάπας Λέων ὁ Ι' μάλιστα ἔφθασεν εἰς τὸ σημεῖον νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Γερμανικῆς πόλεως Μαγεντίας τὴν πώλησιν συγχωροχαρτίων ἐπὶ 8 ἔτη, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ μοιρασθοῦν τὰ κέρδη. Τοῦτο ἐξήγειρε τὸν γνωστὸν θρησκευτικὸν μεταρρυθμιστὴν τῆς Δύσεως Μαρτίνον Λούθηρον.

Αἱ τοιαῦται διδασκαλίας τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας εἶναι τελείως ἀντίθετοι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς Ἁγ. Γραφῆς. Κατὰ τὴν Ἁγίαν Γραφήν, οὐδεὶς δύναται νὰ πράττῃ περισσότερα ἀγαθὰ ἔργα παρὰ

Ἔσα χρειάζεται διὰ τὴν σωτηρίαν του. Καὶ ὁ μέγιστος τῶν ἀγίων ἔχει ἀνάγκην τοῦ ἔλεους καὶ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, διὰ νὰ σωθῆ, καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονῶμεν τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου : « ὅταν ποιήσητε πάντα τὰ διαταχθέντα ὑμῖν, λέγετε ὅτι δοῦλοι ἀχρεῖοί ἐσμεν, ὅτι ὁ ὀφειλομεν ποιῆσαι πεποιθήκαμεν » (Λουκ. ΙΖ' 10). Ἡ περὶ συγχωροχαρτίων διδασκαλία δύναται νὰ διαστρέψῃ εὐκόλως τὴν ἠθικότητα τῶν Χριστιανῶν, διότι, ὅταν οὗτοι πιστεύουν ὅτι δύνανται μὲ χρήματα νὰ ἐξαγοράζουν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των, τότε οὐδεὶς λόγος ὑπάρχει νὰ κοπιάζουν καὶ νὰ ἀγωνίζονται ἠθικῶς ὑπὲρ τῆς σωτηρίας των.

β) Τὸ καθαρτήριο πῦρ. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διδάσκει ὅτι πρέπει νὰ διακρίνωμεν 1) Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ περιέπεσαν εἰς ἁμαρτήματα, μετενόησαν καὶ ἐξωμολογήθησαν, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ ἐκτελέσουν τὸν κανόνα, ὁ ὅποιος ἐπεβλήθη εἰς αὐτοὺς ὑπὸ τοῦ Πνευματικοῦ, ἢ εἶχον τὴν διάθεσιν νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ ἐξομολογηθοῦν, ἀλλὰ, λόγῳ αἰφνιδίου θανάτου ἢ ἄλλων κωλυμάτων, δὲν ἐπρόφθασαν νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ τύχουν τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν· 2) Χριστιανούς, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν κατὰ πάντα ἀγαθοί, καὶ τούτων αἱ ψυχαὶ μεταβαίνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὸν παράδεισον καὶ 3) τοὺς κακοὺς Χριστιανούς, τῶν ὁποίων αἱ ψυχαὶ μετὰ θάνατον μεταβαίνουν κατ' εὐθείαν εἰς τὴν κόλασιν. Μόνον αἱ ψυχαὶ τῆς πρώτης κατηγορίας μεταβαίνουν εἰς μέσην κατάστασιν, εἰς τὸ καθαρτήριο πῦρ, διὰ τοῦ ὁποίου αὐταὶ καθαρίζονται ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας των, ἀλλὰ βραδύτερον καὶ ἄλλαι ἐνωρίτερον, ἀναλόγως τῶν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ ἔργων των. Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία περαιτέρω διδάσκει ὅτι διὰ τῶν δεήσεων τῶν λειτουργῶν της, καὶ μάλιστα διὰ τῶν ἀφέσεων, δύναται νὰ ἀπαλλάξῃ τοὺς ἀνωτέρω Χριστιανούς ἀπὸ τὸ καθαρτήριο πῦρ καὶ νὰ συντελέσῃ, ὥστε νὰ μεταβοῦν καὶ τούτων αἱ ψυχαὶ εἰς τὸν παράδεισον.

Ἡ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς διδασκαλία τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, διατυπωθεῖσα ὑπὸ τῶν Συνόδων Φλωρεντίας (1439) καὶ Τριδέντου (1545), ἀντίκειται ἀπολύτως καὶ πρὸς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τῶν Πατέρων, διότι γίνεται μὲν λόγος ἐν τῇ Ἁγ. Γραφῇ καὶ παρὰ τοῖς Πατράσι τῆς Ἐκκλησίας περὶ πυρὸς πρὸς καθαρισμόν, ἀλλ' οὐχὶ κατὰ τὴν ἀνωτέρω διδασκαλίαν τῆς Δυτι-

κῆς Ἐκκλησίας περὶ καθαρτηρίου πυρὸς καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἀπαλλαγῆς ἐξ αὐτοῦ.

Καὶ ἡ ἡμετέρα Ἐκκλησία καὶ αἱ τῶν Διαμαρτυρομένων ἀπέκρουσαν καὶ ἐπολέμησαν σφοδρῶς τὰς ἀστηρίκτους καὶ ἐσφαλμένες ἰδέας τῶν Παπικῶν περὶ θησαυροῦ τῶν ἀξιομισθίων τῶν ἁγίων καὶ περὶ καθαρτηρίου πυρὸς. Δὲν ἔχουν δὲ οὐδεμίαν σχέσιν αἱ ἰδέαι τῶν αὐτῶν πρὸς τὰ μνημόσυνα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας, περὶ τῶν ὁποίων εἰς τὸ οἰκεῖον κεφάλαιον ἔγινε λόγος προηγουμένως.

ζ) *Ἡ λατρεία*.— Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία εἰσήγαγε πολλὰς καινοτομίας καὶ εἰς τὴν θεῖαν λατρείαν. Ὁ λαὸς ἐξ ἀμαθείας ἀπέδιδε μαγικὴν δύναμιν εἰς τὰς τελετὰς τῆς θείας λατρείας καὶ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ὑπέθαλψε τὴν τοιαύτην πίστιν τοῦ λαοῦ, ἀποδίδουσα εἰς τὰς εἰκόνας, εἰς τὰ λείψανα τῶν ἁγίων καὶ εἰς πολλὰς τελετὰς δύναμιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἔχουν κατὰ τὴν Ἀγίαν Γραφήν καὶ κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, καὶ μάλιστα τῆς Ζ', ἡ ὁποία ἀπεφάνθη περὶ τῶν εἰκόνων. Ὁ ἀμαθὴς καθολικὸς Χριστιανὸς ἐπίστευεν ὅτι ἀρκεῖ ἡ θαυματουργὸς δύναμις τῶν εἰκόνων καὶ τῶν ἱερῶν λειψάνων, διὰ νὰ τὸν σώσῃ ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸ πῦρ τῆς κολάσεως.

Ἐκδήλωσιν τῶν τοιούτων ἐσφαλμένων ἰδεῶν καὶ τάσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας ἀποτελοῦν καὶ αἱ κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα καὶ ἐπὶ Πάπα Βονιφατίου τοῦ Η' τὸ πρῶτον καθιερωθεῖσαι ἱεραὶ ἀποδημίαι εἰς Ρώμην. Οἱ λαμβάνοντες μέρος εἰς τὰς ἱεράς ταύτας ἀποδημίας εἰς τὴν Ρώμην ἐλάμβανον, κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας, πλήρη ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν των. Γενικῶς ἡ θεία λατρεία ἔχει προσλάβει παρὰ τοῖς Δυτικοῖς πολὺ θεατρικὸν καὶ ἐπιδεικτικὸν χαρακτῆρα καὶ ἔχει καταστήσει εἰς λατρείαν ἐξωτερικῶν τύπων, ἐνῶ ὁ Κύριος ἀπήτησε πρὸ παντὸς πνευματικὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, εἰπὼν εἰς τὴν Σαμαρείτιδα: «*πνεῦμα ὁ Θεὸς καὶ τοὺς προσκυνῶντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν*» (Ἰωάν. Δ' 24).

Οἱ Προτεστάνται ἐξ ἀντιδράσεως καὶ ἀντιθέσεως πρὸς τὴν παπικὴν Ἐκκλησίαν περιέπεσαν εἰς ἄλλας ἀκρότητας καὶ τελειῶς ἐσφαλμένας ἀντιλήψεις, διότι οὗτοι κατήργησαν ὅλας τὰς ἑορτάς, πλὴν τῶν ἀναφερομένων εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ, ἀπεγύμνωσαν τοὺς ναοὺς των σχεδὸν παντὸς διακόσμου καὶ τῶν εἰκόνων, ἀπέρ-

φιψαν τὴν διδασκαλίαν περὶ μεσιτείας τῶν Ἁγίων παρὰ τῷ Θεῷ καὶ τὴν τιμητικὴν προσκύνησιν αὐτῶν καὶ περιώρισαν τὴν θεῖαν λατρείαν εἰς ὕμνους τινάς, εἰς τὴν ἀνάγνωσιν περικοπῶν ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ εἰς τὸ κήρυγμα, εἰς τὸ ὁποῖον βεβαίως πολὺ ὀρθῶς ἀποδίδουν μεγίστην σημασίαν διὰ τὴν θρησκευτικὴν ἀναγέννησιν τῶν πιστῶν. Τοιοῦτοτρόπως καὶ οἱ Διαμαρτυρούμενοι καὶ οἱ Ρωμαιοκαθολικοὶ ἀπεμακρύνθησαν ἀπὸ τὴν ὁδόν, τὴν ὁποῖαν ἠκολούθει ἡ ἀρχαία καὶ ἀδιαίρετος Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν ὁποῖαν μόνον ἡ ἡμετέρα Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἀκολουθεῖ πιστῶς ἀπ' ἀρχῆς.

38. Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΑΛΛΑΙ ΣΥΓΧΡΟΝΟΙ ΘΡΗΣΚΕΙΑΙ ΤΟΥ ΚΟΣΜΟΥ. ΣΥΓΚΡΙΣΙΣ ΑΥΤῶΝ

ΜΕΤΑ τὴν ἔκθεσιν τῶν ἀληθειῶν τῆς ἁγίας πίστεώς μας καὶ τῆς μυστηριακῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, ἔχοντες συνάμα ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν ἠθικὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τὴν μέχρι τοῦδε ἐπίδρασιν του ἐπὶ τὴν ἱστορίαν καὶ τὸν πολιτισμὸν τῆς ἀνθρωπότητος, δυνάμεθα εὐκολώτερον τώρα νὰ κατανοήσωμεν τὴν τελειότητα τῆς θρησκείας μας καὶ τὴν ἀνυπέβλητον καὶ ἀσυναγώνιστον ὑπεροχὴν της ὑπὲρ τὰς ἀρχαίας καὶ τὰς συγχρόνους θρησκείας, περὶ τῶν ὁποίων ἐκάμαμεν λόγον εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως. Διὰ νὰ νικήσῃ ὁ Χριστιανισμὸς τὰς ἀρχαίας θρησκείας καὶ νὰ θριαμβεύσῃ καὶ σήμερον ἔναντι τῶν λοιπῶν θρησκειῶν τοῦ κόσμου, σημαίνει ὅτι ἔχει κάτι διάφορον καὶ ἰδιαιτέρον, διὰ τοῦ ὁποίου καὶ διακρίνεται ἀπὸ τὰς ἄλλας θρησκείας καὶ ἐλκύει εἰς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους πάσης ἐποχῆς. Ποῦ ἔγκειται λοιπὸν ἡ δύναμις καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Χριστιανισμοῦ ;

Ἐν πρώτοις ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι Πατὴρ ὄλων, πλήρης ἀγάπης καὶ στοργῆς πρὸς ὅλα τὰ πλάσματα του ἀνεξαιρέτως, καὶ μάλιστα πρὸς τοὺς ἁμαρτωλοὺς καὶ πάσχοντας, πρὸς τοὺς διωκομένους καὶ περιφρονουμένους τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ Θεὸς « ἀγάπη ἐστὶν », λέγει τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον, καὶ τὸσον ἠγάπησεν τὸν κόσμον, ὥστε τὸν μονογενῆ αὐτοῦ Υἱὸν ἀπέστειλε,

τὸν Ἰησοῦν Χριστόν, ἵνα διὰ τοῦ βίου καὶ τῆς θυσίας του ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σώσῃ τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα. Ἡ ἀνθρωπότης διὰ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῆς ἤγετο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον εἰς τὴν καταστροφήν, αἱ ἁμαρτίαι καὶ ἡ κατάπτωσης ηὔξανον, οὕτως ὥστε, ὅπως διδάσκει πάλιν ἡ Ἁγία Γραφή, ὁ ἀνθρώπος εἶναι ἁμαρτωλός, καὶ ἂν ἀκόμη μίαν μόνον ἡμέραν ζῆσθαι ἐπὶ τῆς γῆς. Τόσον ἡ φύσις αὐτοῦ ἔρρεπε πρὸς τὸ κακόν, τόσον ἡ δύναμις τῆς ἁμαρτίας ἦτο τεραστία καὶ καταστρεπτική! Ἡ δύναμις τοῦ κακοῦ ἠδύνατο μόνον ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ ὑπερνικηθῆ καὶ μόνος ὁ Θεὸς ἠδύνατο νὰ ἀπολυτρώσῃ τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα. Πρὸς σωτηρίαν αὐτῆς ὁ Θεὸς γίνεται ἀνθρώπος, ζῆ ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνθρώπων, πάσχει καὶ τελικῶς θυσιάζεται ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, ἀφοῦ ἀνέλαβε καὶ ὑπέστη αὐτὸς τὴν ποινήν καὶ τιμωρίαν διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν. Ὁ βίος καὶ ἡ θυσία τοῦ Κυρίου δεικνύουσιν, ἀφ' ἐνός, πόσον μεγάλη ἦτο ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ἀφ' ἑτέρου, πόσον ἄπειρος εἶναι ἡ ἀγάπη καὶ ἡ φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ. Οὐδεμία ἄλλη θρησκεία λαμβάνει ὑπὸ τόσον σοβαρὰν ἔποψιν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ οὐδεμία διδάσκει πίστιν εἰς τοιοῦτον Θεόν, ὁ ὁποῖος θυσιάζεται ὑπὲρ ἡμῶν καὶ τείνει χεῖρα προστασίας καὶ σπεύδει πρὸς τὸν ἁμαρτωλὸν ἀνθρώπον αὐτὸς πρῶτος καὶ ὄχι ὁ ἀνθρώπος πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀπολύτρωσις μαρτυρεῖ πράγματι ὅτι ὁ Θεὸς ἔχει τὴν πρωτοβουλίαν καὶ αὐτὸς ὡς εὐσπλαγχνος Πατὴρ σπεύδει εἰς συνάντησιν τοῦ ἀσώτου υἱοῦ καὶ εἰς ἀναζήτησιν τοῦ ἀπολωλότου προβάτου. Οὔτε ὁ Ἄλλὰχ τῶν Μουσουλμάνων, οὔτε ὁ Βράχμα τοῦ Ἰνδικοῦ πανθεϊσμοῦ εἶναι τόσον ἐγγὺς πρὸς τὸν ἀνθρώπον καὶ πλήρης ἀγάπης πρὸς αὐτόν, οἷος εἶναι ὁ Θεός, εἰς τὸν ὁποῖον πιστεύουσιν καὶ προσεύχονται οἱ Χριστιανοί.

Ἄλλ' ὅσον ἡ θυσία καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ πρὸς πάντας εἶναι ἄπειρος καὶ ἄρρητος, τόσον εἶναι αὐστηραὶ καὶ βαρεῖαι αἱ ἠθικαὶ ἀπαιτήσεις αὐτοῦ. Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει νὰ εἶναι τέλειος ὡς αὐτὸς ὁ Θεὸς καὶ ἐσωτερικῶς καθαρὸς καὶ ἅγιος, διότι ἅγιος εἶναι ὁ Θεός. Διὰ τῆς βαθείας πίστεως καὶ διὰ τῆς θείας χάριτος δύναται ὁ πιστὸς νὰ φθάσῃ εἰς τὴν τελειότητα ταύτην. Ἐὰν ὁ ἀνθρώπος ἀδιαφορήσῃ πρὸς τὴν τοιαύτην θυσίαν καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, ἡ χριστιανικὴ θρησκεία διδάσκει ὅτι αἰωνία θά εἶναι ἡ τιμωρία

αὐτοῦ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ, ὅταν θὰ γίνῃ ἀποκατάστασις τῶν πάντων καὶ θὰ ἀνταποδοθῆ εἰς ἕκαστον κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Οὐδεμία ἄλλη θρησκεία προβάλλει εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοιοῦτον ἀπόλυτον ιδεῶδες διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἂν φιλοσοφικά τινα συστήματα ἐπλησίασαν τὸ ιδεῶδες τοῦτο τῆς ὁμοιώσεως πρὸς τὸν Θεόν, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ χορηγήσουν εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν ἀπαιτουμένην δύναμιν πρὸς πραγματοποίησίν του. Εἰς τὸν Χριστιανισμόν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἔχει τις τὴν δύναμιν νὰ πράξῃ τὸ πᾶν, ἐὰν ἀπολύτως πιστεῦν εἰς αὐτόν: «*πάντα ἰσχύω ἐν τῷ ἐνδυναμοῦντί με Χριστῷ*», λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Φιλ. Δ' 13). Καὶ ὁ ὑπέροχος βίος τῶν πρώτων Χριστιανῶν καὶ τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας καὶ ἡ διάδοσις τοῦ Χριστιανισμοῦ δι' ἀνθρώπων ἀγραμμάτων καὶ ἀσήμεων μαρτυροῦν ὅποια θεία δύναμις καὶ θεία ζωὴ εἰσέδυσαν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην ἱστορίαν διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἀπαιτεῖ μόνον τελειότητα ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον, ὅστις τὰ πάντα, καὶ τὸν κόσμον ὅλον ἀκόμη, ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ, διὰ νὰ σώσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, ἀλλὰ προβάλλει ὡς ιδεῶδες καὶ μίαν κοινωνίαν τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν κόσμον τοῦτον, τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἱστορία ἔχει νόημα καὶ κατεύθυνσιν. Ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας. Τοιοῦτον ὑψηλὸν κοινωνικὸν ιδεῶδες οὐδεμία θρησκεία διενεόθη, οὔτε ἐδίδαξέ ποτε.

Ἄλλ' ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ κέντρον καὶ τὴν δύναμιν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, εἶναι ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τὸ πρόσωπόν του τὸ ἀπολύτως ἅγιον καὶ ὑπερφυσικόν, ἐκ τοῦ ὁποῖου, ὡς ἀπὸ τινος ζωογόνου ἐστίας, ἀπέρρευσαν καὶ ἐκπέμπονται αἱ ἀκτίνες τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ζωῆς. Ὁ ἄνθρωπος φύσει προσκολλᾶται καὶ ἀφοσιοῦται εἰς πρόσωπα παρὰ εἰς ιδέαν τινά. Καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ πίστις εἰς αὐτόν—οὐχὶ ἀπλῶς εἰς τὴν διδασκαλίαν του—εἶναι ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐνίσχυσαν τοὺς Ἀποστόλους καὶ τοὺς Ἁγίους πάντων τῶν αἰώνων νὰ ἀναδειχθοῦν ἥρωες τῆς πίστεως καὶ εἰς τὸν βίον ἅγιοι καὶ ἄμεμπτοι. Ὁ Χριστιανός, ὅστις ἐνοῦται διὰ τῆς πίστεως μὲ τὸν Κύριον, μορφοῦται καὶ ἀναπτύσσεται κατὰ τὸ πρότυπὸν του καὶ κατὰ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, οὕτως ὥστε δύναται νὰ λέγῃ μετὰ τοῦ Ἀποστόλου «*ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῆ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός*».

Ποία άλλη θρησκεία έχει τοιοῦτον ἰδρυτὴν καὶ θεμελιωτὴν ; Τίς ἰδρυτὴς θρησκείας συνήρπασε τοὺς ὁπαδοὺς του τόσο, ὅσον ὁ Ἰησοῦς Χριστός ; Ἄλλ' ἢ ἀπόστασις τοῦ Χριστιανισμοῦ ἀπὸ τὰς ἄλλας θρησκείας εἶναι τοσαύτη, ὅσον ἀπέχουν ἡ ἱστορία ἀπὸ τὸν μῦθον, ἡ ἀλήθεια καὶ πραγματικότητα ἀπὸ τὸ ψεῦδος καὶ τὴν πλάνην. Καὶ αἱ ἄλλαι βεβαίως θρησκείαι ἔχουν σπινθηράς τινας τῆς ἀληθείας κατὰ θεῖαν πρόνοιαν, ὡς εἶπομεν ἐν τῇ ἐκθέσει αὐτῶν, ἀλλ' ὁ Χριστιανισμὸς περιέχει πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν, εἶναι ἀπόλυτος θρησκεία, ἱκανοποιοῦσα ὅλας τὰς βαθυτέρας ἀπαιτήσεις τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος πάσης ἐποχῆς, εἰς οἰονδήποτε βαθμὸν ἀναπτύξεως καὶ ἂν εἶναι ὁ ἄνθρωπος. Διὰ τῆς οἰκειώσεως τῶν χριστιανικῶν ἀληθειῶν καὶ ἔχουσα ὡς κέντρον τῆς ζωῆς αὐτῆς τὸν Χριστὸν μόνον θὰ δυνηθῇ ἡ ἀνθρωπότης νὰ φθάσῃ τὴν ὑψίστην εὐδαιμονίαν. Οὐ μόνον δὲ αἱ μὴ χριστιανικαὶ θρησκείαι οὐδόλως ἀνταποκρίνονται πρὸς τὸν ὑψηλὸν προορισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ καὶ πᾶσα προσπάθεια τῶν ἀνθρώπων πρὸς βελτίωσιν καὶ ὀργάνωσιν τῆς παρούσης ζωῆς ἄνευ τοῦ Χριστοῦ εἶναι καθαρά ματαιοπονία : « *χωρὶς ἐμοῦ οὐ δύνασθε ποιεῖν οὐδέν* », εἶπεν ὁ Κύριος (Ἰωάν. ΙΕ' 5).

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. ΛΑΤΡΕΙΑ

ΑΝΘΡΩΠΟΣ, ὡς δημιουργημα τοῦ Πλάστου, αἰσθάνεται βαθύτατα τὴν ἀνάγκην νὰ εὐρίσκηται εἰς ἐπικοινωνίαν μετ' αὐτοῦ. Καὶ ἀκόμη ἐπιθυμεῖ ζωηρῶς νὰ ἐξωτερικεύῃ τὴν τοιαύτην μετὰ τοῦ Θεοῦ ἐπικοινωνίαν. Ἡ τοιαύτη ἐξωτερικεῖσις τῆς εὐσεβείας τοῦ ἀνθρώπου δι' ὕμνων καὶ τελετῶν καὶ διαφόρων συμβολικῶν πράξεων λέγεται **λατρεία**.

Ἡ λατρεία εἶναι ἀρχαιοτάτη, τόσον ἀρχαία, ὅσον καὶ ἡ θρησκεία. Δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ νοηθῇ θρησκεία ἄνευ ἐξωτερικῆς ἐκδηλώσεως, ἄνευ τύπων, ἄνευ λατρείας.

Μόνον ὅταν εἶναί τις ξένος πρὸς τὴν θρησκευτικότητα καὶ δὲν αἰσθάνεται τὸν ἑαυτὸν του ἐξηρητημένον ἀπὸ τοῦ Ἄνωτάτου ὄντος, εἶναι δυνατὸν ν' ἀρνηθῇ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς λατρείας. Εἰς τὴν θεϊαν λατρείαν ἐκφράζομεν καὶ παριστάνομεν τὰ πνευματικὰ καὶ ἀόρατα δι' ἐξωτερικῶν καὶ ὄρατῶν σημείων καὶ αἰρόμεθα ἀπὸ τὰ ἐπίγεια πρὸς τὰ οὐράνια, πρὸς τὸν Θεόν.

Διὰ τῆς λατρείας δοξάζομεν ἀπὸ κοινοῦ τὸν Θεόν, ἐπικαλούμεθα τὴν βοήθειαν καὶ ἐνίσχυσίν του καὶ ἐκφράζομεν τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν μας αἰσθήματα πίστεως, ἀγάπης καὶ ἀφοσιώσεως πρὸς αὐτόν.

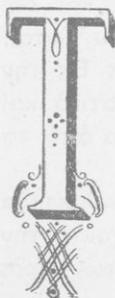
Εἰς τὸν Χριστιανισμόν ἡ λατρεία ὑπῆρχεν ἀπὸ τῶν πρώτων ἀκόμη χρόνων. Αὐτὸς ὁ Σωτὴρ μεταβαίνει εἰς τὸν ναὸν καὶ μετέχει τῶν διαφόρων τελετῶν. Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἐπίσης ὠργάνωσαν λατρευτικὰς τελετάς.

Ἐναγινώσκομεν εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων ὅτι οἱ πιστεύσαντες εἰς τὸν Χριστὸν « ἦσαν προσκατεροῦντες τῇ διδαχῇ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς » (Λουκ. Ζ' 44 - 47).

Σὺν τῷ χρόνῳ καθιερώθησαν πλέον ὠρισμένοι τόποι καὶ ὠρισμένοι ἡμέραι, ὅπως καὶ σύμβολα καὶ τύποι καὶ τελεταί, διὰ τῶν ὁποίων ἡ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν πιστῶν διαθερμαίνεται καὶ διατηρεῖται ἀκμαία καὶ ἐντατική.

Μικρὸν κατὰ μικρὸν, καὶ πρὸ πάντων ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ἡ χριστιανικὴ λατρεία ἐτελειοποιήθη διὰ τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Ὑμνογράφων τῆς Ἐκκλησίας. Δι' αὐτῶν ἡ θεία λατρεία εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν πρὸ πάντων ἀνήχθη εἰς ὕψος καὶ μεγαλοπρέπειαν, ἀνταξίαν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀγιότητος τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον λατρεύομεν. Εἶναι ἀδύνατον νὰ ἐκφράση τις διὰ λόγων τὴν θεῖαν γαρτείαν καὶ δύναμιν, τὴν ὁποῖαν ἠσχισε πάντοτε καὶ ἀσκεῖ ἐπὶ τοῦ Χριστιανοῦ ἡ θεία λατρεία τῆς Ὁρθόδοξου Ἐκκλησίας. Ἐν αὐτῇ πραγματικῶς ὁ εὐσεβὴς Χριστιανὸς αἶρεται ἀπὸ τὰ ἐπίγεια εἰς τὰ οὐράνια, διὰ νὰ ὑμῆ καὶ δοξάζῃ μετὰ τῶν ἀγγέλων τὸν ἄπειρον Θεόν.

2. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ. ΧΡΗΣΙΜΟΤΗΣ ΚΑΙ ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΑΥΤΗΣ

ΤΟ ΜΑΘΗΜΑ, τὸ ὁποῖον ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἔρευναν καὶ τὴν ἐρμηνείαν παντός, τὸ ὁποῖον ἀφορᾷ τὴν θεῖαν λατρείαν τῶν Χριστιανῶν, καλεῖται Λειτουργική. Ἡ λέξις λειτουργική παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν λειτουργία (ἐκ τοῦ λείτος-λεῖτος=λαός), ἡ ὁποία σημαίνει δημοσίαν ἐργασίαν ἢ ὑπηρεσίαν, καὶ μάλιστα ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν ἢ ἱεουργίαν. Θεία δὲ λειτουργία λέγεται σήμερον κυρίως ἡ ἱεροτελεστία τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἡ ὁποία τελεῖται καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ κατ' ἄλλας ἑορτάς καὶ ἀποτελεῖ τὸ κέντρον τῆς θείας λατρείας. Διὰ τοῦτο περὶ τὴν θεῖαν λειτουργίαν κατ' ἐξοχὴν ἐνδιατρίβει καὶ τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς.

Ἡ Λειτουργική, ἐπειδὴ ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἐξέτασιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς θείας λατρείας, εἶναι μάθημα χρησιμώτατον, διότι ὁ Χρι-

στιανός δὲν πρέπει νὰ συμμετέχη μηχανικῶς εἰς ὅσα τελοῦνται εἰς τὰς διαφόρους χριστιανικὰς τελετάς, ἀλλ' ὀφείλει νὰ παρακολουθῆ αὐτὰ ἐνσυνειδήτως καὶ μὲ προσοχὴν καὶ εὐλάβειαν, γνωρίζων καὶ αἰσθανόμενος βαθύτατα τὸ νόημα παντὸς σημείου τῶν ἱερῶν τελετῶν. Εἰς τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς θὰ ἐκτεθοῦν ὁ κύκλος τῶν χριστιανικῶν ἑορτῶν καὶ ἡ ἐξέλιξις τόσον τῆς χριστιανικῆς τέχνης, ἥτοι τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς ἀγιογραφίας, ὅσον καὶ τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως καὶ ὑμνογραφίας. Εἰς τὸ μάθημα τοῦτο θὰ μάθωμεν ἐπίσης ποῖα τὰ μέρη τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ποῖα τὰ ἐν αὐτῷ ἱερά σκεύη καὶ ἄμφια καὶ ποῖα ἡ χρῆσις καὶ ἡ συμβολικὴ σημασία αὐτῶν. Ἡ γνῶσις ὅλων τῶν ἀνωτέρω καταδεικνύει τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς θείας λατρείας τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας καὶ ἐθίζει τοὺς Χριστιανοὺς εἰς τὴν εὐσεβῆ παρακολούθησιν αὐτῆς καὶ εἰς τακτικὸν ἐκκλησιασμόν. Τὴν ἄγνοιαν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα τελοῦνται καὶ λέγονται εἰς τὴν θείαν λατρείαν, πρέπει νὰ θεωρήσωμεν ὡς ἕνα ἀπὸ τοὺς λόγους, διὰ τοὺς ὁποίους καὶ οἱ Χριστιανοὶ δὲν φοιτοῦν τακτικῶς εἰς τοὺς ναοὺς καὶ ἡ θεία λατρεία μικρὰν μόνον ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ἐπὶ τῶν ψυχῶν αὐτῶν.

Τὸ περιεχόμενον τῆς Λειτουργικῆς δυνάμεθα νὰ διαιρέσωμεν εἰς τέσσαρα μέρη. Τὸ πρῶτον ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας καὶ ἐκθέτει τὰ περὶ ναοῦ, ρυθμῶν τῶν ναῶν, ἱερῶν σκευῶν καὶ ἀμφίων, τὸ δεύτερον εἰς τὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας καὶ περιλαμβάνει τὰ περὶ χριστιανικῶν ἑορτῶν, τὸ τρίτον ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς θείας λατρείας καὶ ἐκθέτει τὰ περὶ ἱερῶν ἀκολουθιῶν, καὶ μάλιστα τὰ περὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς Θείας Εὐχαριστίας, καὶ τὸ τέταρτον περιλαμβάνει τὰ περὶ Ὑμνων καὶ περὶ ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνογραφίας.

ΤΑ ΒΙΒΛΙΑ, τὰ ὁποῖα περιέχουν τὰς διαφόρους ἱερὰς ἀκολουθίας, καὶ μάλιστα τὴν θείαν λειτουργίαν, λέγονται λειτουργικά. Τοιαῦτα εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν εἶναι ἐν χρήσει τὰ ἀκόλουθα :

1. Ἡ Θεία λειτουργία. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου Ἑσπερινοῦ καὶ τὰς λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ τῶν Προηγιασμένων Δώρων.

2. Τὸ Εὐαγγέλιον. Τοῦτο περιέχει περικοπὰς ἀπὸ τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια, αἱ ὁποῖαι ἀναγινώσκονται κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τοῦ ἔτους.

3. Ὁ Ἀπόστολος. Περιέχει περικοπὰς ἀπὸ τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ ἀπὸ τὰς Ἐπιστολὰς αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναγινώσκονται πρὸ τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς.

4. Τὰ Μηναιῖα. Ταῦτα εἶναι δώδεκα βιβλία, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ μῆνες τοῦ ἔτους, καὶ περιέχουν τὰς ἀκολουθίας τῶν ἐν ἐκάστη ἡμέρᾳ ἑορταζομένων ἁγίων, καθὼς καὶ τοὺς βίους αὐτῶν.

5. Τὸ Τριῶδιον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου. Ὀνομάζεται Τριῶδιον, διότι κατ' ἀρχὰς οἱ ὕμνοι τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου ἀπετελοῦντο ἀπὸ τρεῖς ᾠδὰς· σήμερον οὗτοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ ἐννέα ᾠδὰς.

6. Τὸ Πεντηκοστάριον. Μετὰ τὴν λῆξιν τοῦ Τριωδίου ἀρχίζει τὸ Πεντηκοστάριον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων.

7. Παρακλητικὴ ἢ Ὀκτώηχος. Τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχει διαφόρους παρακλητικούς κανόνας καὶ ὕμνους, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἢ ἀναγινώσκονται καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας τῆς ἑβδομάδος, πρὸς τὸν Χριστόν, τὴν Θεοτόκον καὶ ἄλλους Ἁγίους. Οἱ ὕμνοι οὗτοι ἐκάστης Κυριακῆς καὶ τῶν ἐπομένων αὐτῇ ἡμερῶν τῆς ἑβδομάδος ψάλλονται εἰς ὠρισμένον τρόπον ἢ ἤχον, ὅλοι δὲ οἱ ἤχοι τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς εἶναι ὀκτώ, ἐξ οὗ καὶ

καλείται τὸ βιβλίον τοῦτο Ὁκτώηχος. Συντάκτης τούτου εἶναι ὁ ὕμνογράφος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός.

8. Τὸ Εὐχολόγιον. Περιέχει τὰς ἐν χρήσει λειτουργίας καὶ τὰς ἀκολουθίας τῶν Μυστηρίων καὶ τῶν διαφόρων τελετῶν, ἐγκαινίων ναῶν καὶ ἄλλων, καθὼς καὶ διαφόρους εὐχάς.

9. Τὸ Ὠρολόγιον. Περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν Ὠρῶν, ἦτοι ψαλμούς καὶ ὕμνους, οἱ ὁποῖοι ἀναγινώσκονται κατὰ τὴν πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν, συμφώνως πρὸς τὴν συνήθειαν τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς. Πλὴν τούτων, περιέχει καὶ ἄλλους ὕμνους, ὡς τοὺς Χαιρετισμούς τῆς Θεοτόκου, τοῦ Ἑσπερινοῦ, τοῦ Ὁρθρου κ. ἄ., καθὼς καὶ ἀπολυτικά καὶ κοντάκια τῶν διαφόρων ἑορτῶν.

10. Τὸ Τυπικόν. Βιβλίον χρησιμώτατον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὴν σειρὰν καὶ τὴν διάταξιν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν ἐκάστης ἑορτῆς καὶ πάσης ἱεροτελεστίας.

11. Τὸ Ψαλτήριον. Τοῦτο περιέχει τοὺς ψαλμούς, οἱ ὁποῖοι περιλαμβάνονται εἰς τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἐξ αὐτοῦ ἀναγινώσκονται εἰς μεγάλας ἰδίως ἑορτὰς καὶ διαφόρους τελετὰς ὠρισμένοι ψαλμοί. Ποιητῆς τῶν περισσοτέρων ψαλμῶν εἶναι ὁ Βασιλεὺς Δαβίδ.

ΜΕΡΟΣ Α'
ΠΕΡΙ ΝΑΟΥ

4. Ο ΝΑΟΣ

ΘΕΟΣ, ὡς πνεῦμα ἀπόλυτον καὶ πανταχοῦ παρόν, δύναται νὰ λατρεύηται παρὰ τῶν ἀνθρώπων εἰς πᾶν μέρος τῆς γῆς, ἀλλ' οἱ ἀνθρωποὶ ἀνέκαθεν εἶχον τὴν συνήθειαν νὰ λατρεύουν τοῦτον εἰς ὠρισμένους τόπους, οἱ ὅποιοι ἔθεωροῦντο ἱεροὶ καὶ ἀπαραβίαστοι καὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἔκτιζον βωμόν τινα ἢ ναὸν ἢ ἀπλήν σκηνήν, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεός.

Οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ δὲν ἔκτισαν ἀμέσως ἰδίους ναοὺς πρὸς κοινὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ συνήρχοντο ἢ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος ἢ εἰς τὰς οἰκίας αὐτῶν, ὅπου εἰς ὠρισμένον δωμάτιον ἐτέλουν τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, μετελάμβανον αὐτῆς, ἀνεγίνωσκον τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ ἔψαλλον διαφόρους ὕμνους. Τὰ δωμάτια ταῦτα ὠνόμαζον κατ' οἶκον Ἐκκλησίας, συναγωγάς, οἴκους προσευχῆς, εὐκτηρίους οἴκους ἢ Ἐκκλησίας (Ρωμ. Γ' 4, 1 Κορινθ. Γ' 19, Ἐβρ. Α' 25, Ἰακ. Β' 1-3). Σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως, λόγῳ τοῦ πλήθους τῶν πιστευόντων, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ ἐξακολουθήσῃ ἡ λατρεία τοῦ Θεοῦ εἰς τοιαῦτα περιορισμένα δωμάτια καὶ διὰ τοῦτο οἱ Χριστιανοὶ ἤρχισαν νὰ κτίζουν ἰδιαιτέρα κτήρια διὰ τὴν θεῖαν λατρείαν. Τὰ κτήρια ταῦτα ἔκτιζον κατὰ τὸ σχῆμα τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ τῶν Ἑβραϊκῶν Συναγωγῶν.

Ἡ οἰκοδόμησις τῶν ἱερῶν ναῶν δὲν ἦτο πάντοτε ἐλευθέρα. Πολλάκις διώκεται τῶν Χριστιανῶν, Ἑβραῖοι καὶ Ἐθνικοὶ, παρεκώλουν τὴν ἀνέγερσιν ναῶν, ἀλλ' ἡ εὐσέβεια τῶν Χριστιανῶν εὗρισκε τὸν τρόπον νὰ κτίζῃ ναοὺς πρὸς λατρείαν τοῦ Θεοῦ. Ἐν ἀνάγκῃ οἱ Χριστιανοὶ κατέφευγον εἰς τὰς κατακόμβας, ὅπου, κάτω ἀπὸ τὴν γῆν καὶ μακρὰν ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν διωκτῶν αὐτῶν, ἐλάτρευον τὸν Θεόν. Εἰς τὰς κατακόμβας ταύτας ἐχρησιμοποιοῦν συνήθως ὡς Ἁγίαν Τράπεζαν τοὺς τάφους τῶν Μαρτύρων καὶ ἐκόσμου τὰ τοιχώματα μὲ διαφόρους συμβολικὰς εἰκόνας ἀπὸ τὴν Παλαιὰν

Διαθήκην καὶ ἀπὸ τὸν βίον τοῦ Κυρίου καὶ τῶν Ἀποστόλων. Εἰς τοιαῦτα ἀπλᾶ σκηνώματα ἐλατρεύετο ὁ Θεὸς ἀπὸ τοὺς πρώτους Χριστιανούς, ἀλλ' ὅσον τὸ περιβάλλον ἦτο ἀπλοῦν καὶ ἀπέριττον, τόσον ἡ εὐσέβεια αὐτῶν ἦτο βαθεῖα καὶ εἰλικρινής καὶ τόσον αἱ προσευχαὶ τῶν ἦσαν εὐπρόσδεκτοι εἰς τὸν οὐράνιον Πατέρα.

5. Η ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

ΠΟ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Κωνσταντίνου ἡ χριστιανικὴ θρησκεία, ἀνακηρυχθεῖσα ἐπίσημος θρησκεία τοῦ Κράτους, ἀπέκτησε ναοὺς μεγαλοπρεπεῖς, οἱ ὅποιοι ἐκτίζοντο κατὰ τὰς νέας ἀπαιτήσεις τῆς θείας λατρείας καὶ μὲ τὴν λαμπρότητα, ἡ ὁποία ἤρμοζεν εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ τῶν ναῶν τούτων κατ' ἀρχὰς δὲν ἦτο πρωτότυπος, ἀλλ' ἠκολούθει τὸν ρυθμὸν τῶν Ρωμαϊκῶν δημοσίων κτηρίων ἢ τῶν Ἐθνικῶν ναῶν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους οἱ πλεῖστοι, μετὰ τὴν ἐξάλειψιν τῆς εἰδωλολατρίας, μετετρέπησαν εἰς χριστιανικοὺς ναοὺς. Οἱ Χριστιανοὶ ἀρχιτέκτονες ἀπεμιμήθησαν ἢ τὰ ρωμαϊκὰ Μαυσωλεῖα, ἦτοι τοὺς μεγαλοπρεπεῖς τάφους ἐπισήμων Ρωμαίων, ἢ τὰ ρωμαϊκὰ δικαστήρια, τὰ ὁποῖα ἦσαν κατὰ τὸ σχῆμα ἐπιμήκη ὀρθογώνια κτίρια, ἀπολήγοντα εἰς ἡμικυκλικὴν ἀψίδα καὶ διηρημένα ἐσωτερικῶς διὰ κιονοστοιχιῶν. Ὁ ρυθμὸς οὗτος τῶν χριστιανικῶν ναῶν ὠνομάσθη Βασιλικὸς καὶ οἱ ναοὶ ἐλέγοντο δρομικοί, διότι διὰ τῶν κιονοστοιχιῶν ἐχωρίζοντο εἰς τρία ἢ πέντε κλίτη ἢ δρόμους, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μέσον κλίτος ἦτο εὐρύτερον. Ἐκατέρωθεν τοῦ ἐπιμήκου καὶ ὀρθογωνίου ναοῦ προσετίθεντο ἐνίοτε εἰς τὰς πλευρὰς αὐτοῦ πτέρυγες καὶ τοιουτοτρόπως ὁ ναὸς ἐλάμβανε σχῆμα σταυροειδῆς ἀντὶ τετραγώνου.

Ὁ μεγαλύτερος ναὸς ρυθμοῦ Βασιλικοῦ εἶναι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου ἐν Θεσσαλονίκῃ, ὁ ὁποῖος ἐκτίσθη κατὰ τὸν Ε' αἰῶνα καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ πέντε κλίτη· ὁ ναὸς οὗτος ἐκάη κατὰ τὴν μεγάλην πυρκαϊάν τῆς Θεσσαλονίκης (1917) κατὰ τὸν πρώτον παγκόσμιον πόλεμον — εἶχε καὶ πρὶν πολλάκις πυρποληθῆ καὶ πάλιν ἀνοικοδομηθῆ — καὶ ἀνεστηλώθη καὶ πάλιν τελευταίως (κατὰ

τὸ παλαιὸν σχέδιον). Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ἀναστηλωθέντος ναοῦ ἐτελέ-
στησαν μεγαλοπρεπέστατα τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1948. Ὁ μεγα-
λομάρτυς Δημήτριος, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὡς προστάτης ἅγιος τῆς
Θεσσαλονίκης, συνδέεται στενῶς μὲ τὴν ἱστορίαν αὐτῆς.

Ὁ κυκλοτερὴς τύπος τῶν ναῶν (rotonda), ὁ ὁποῖος διεμορφώθη
κατ' ἀπομίμησιν τῶν Μουσουλείων, ἦτο ἐν χρήσει πολὺ σπανίως.
Ὁ ναὸς τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἦτο μία ἀπέραντος κυκλικὴ αἴθουσα,

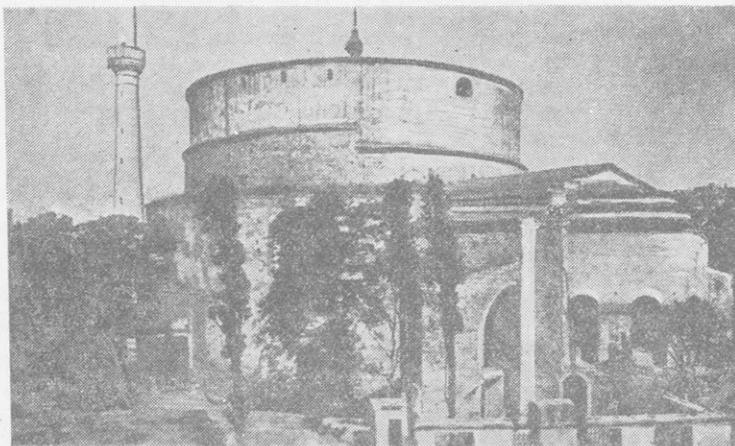
1. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος Θεσσαλονίκης.

ἢ ὁποῖα ἐστεγάζετο διὰ τρούλλου καὶ εἶχεν εἰς τὸ βάθος τὴν ἡμι-
κυκλικὴν κόγχην τοῦ ἁγίου βήματος. Τοιοῦτος ναὸς εἶναι ἐν Θεσ-
σαλονίκη πάλιν ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, τοῦ ὁποῖου οἱ τοῖχοι
καὶ ὁ τρούλλος διακοσμοῦνται ἀπὸ ψηφιδωτὰ ἐξόχου συνθέσεως
καὶ ποικίλων χρωμάτων.

Ἦδη ἀπὸ τῶν παλαιοχριστιανικῶν χρόνων ἔγινεν ἑλαφρὰ τρο-
ποποίησις τοῦ Βασιλικοῦ ρυθμοῦ διὰ τῆς προσθήκης ἐνὸς τρούλλου
κυλινδρικοῦ ἄνωθεν τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ χάριν περισσοῦ ἔρου

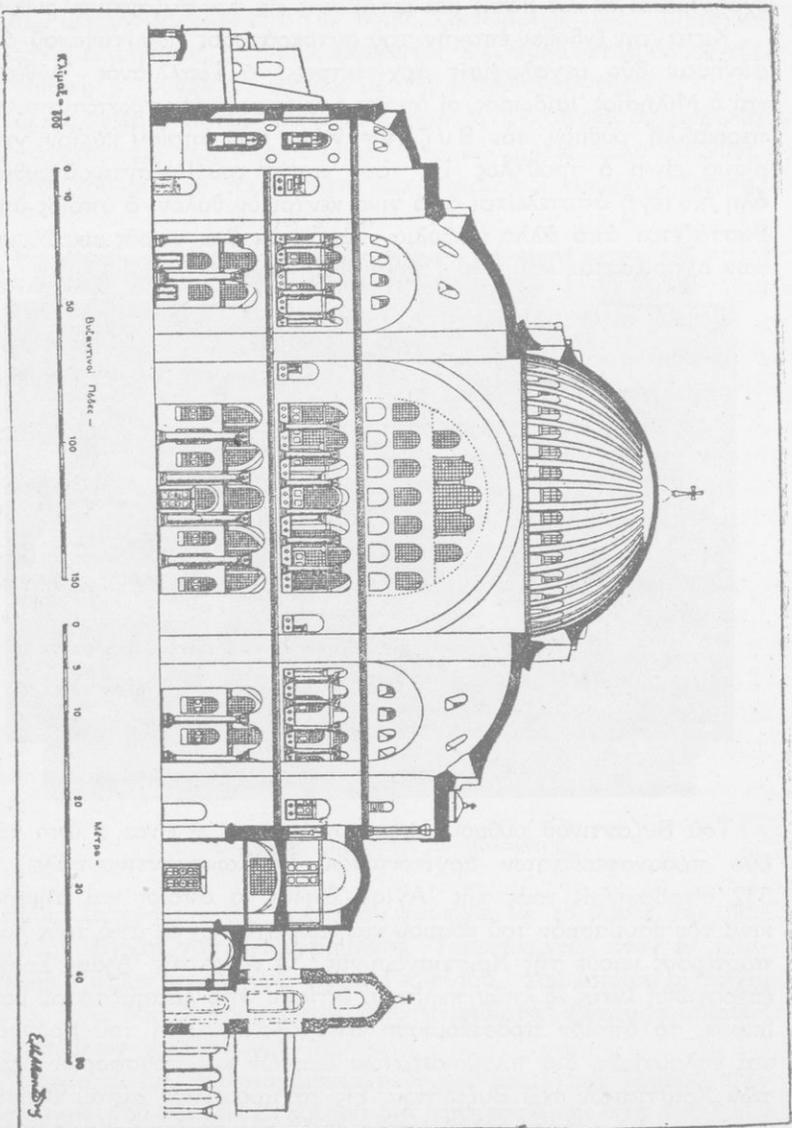
φωτισμοῦ. Ὁ ρυθμὸς οὗτος εἶναι ὁ τῆς Βασιλικῆς μετὰ τρούλλου, ἐχρησίμευσε δὲ ὡς βᾶσις καὶ μετὰβασις εἰς τὸν Βυζαντινὸν ρυθμὸν.

Κατὰ τὴν ἔνδοξον ἐποχὴν τοῦ αὐτοκράτορος Ἰουστινιανοῦ ἀνεφάνησαν δύο μεγαλοφυεῖς ἀρχιτέκτονες, ὁ Τραλλιανὸς Ἀνθέμιος καὶ ὁ Μιλήσιος Ἰσίδωρος, οἱ ὁποῖοι ἐπενόησαν νέον πρωτότυπον καὶ περικαλλῆ ρυθμὸν, τὸν Βυζαντινόν, τοῦ ὁποῖου κύριον γνώρισμα εἶναι ὁ τρούλλος. Εἰς τοὺς ναοὺς τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ὅλη ἡ στέγη ἀποτελεῖται ἀπὸ τινὰ κεντρικὸν θόλον, ὁ ὁποῖος ὑποβαστάζεται ἀπὸ ἄλλα ἡμιθόλια, τὰ ὁποῖα διὰ σειρᾶς μικρῶν κιόνων στηρίζονται ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ.

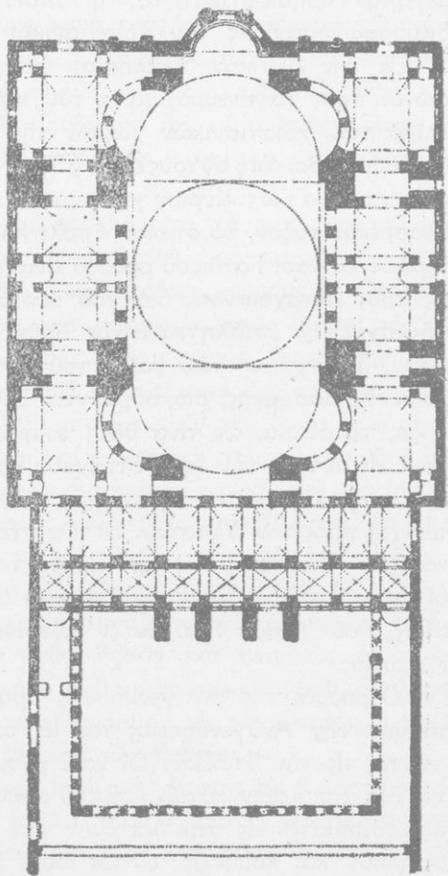
2. Ναὸς τοῦ Ἁγίου Γεωργίου Θεσσαλονίκης (rotonda).

Τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ ὑπέροχον πρότυπον εἶναι ὁ ὑπὸ τῶν δύο προαναφερθέντων ἀρχιτεκτόνων ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ 532 οἰκοδομηθεὶς ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὁ ὁποῖος καὶ σήμερον κινεῖ τὸν θαυμασμὸν τοῦ κόσμου καὶ θεωρεῖται ὡς εἷς ἀπὸ τοὺς λαμπροτέρους ναοὺς τῆς Χριστιανοσύνης. Ὁ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας ἐπερατώθη ἐντὸς ἕξ ἐτῶν περίπου, ἐκτίσθη ἀπὸ λαμπρότατον μάρμαρον, τὸ ὁποῖον προσεκομίσθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ Κράτους, καὶ ἐπλουτίσθη διὰ πλουσιωτάτων δωρεῶν καὶ προσφορῶν ὄλων τῶν Χριστιανῶν τοῦ Βυζαντίου. Εἰς τὸ προαύλιον αὐτοῦ ἐκτίσθη κομπή φιάλη (κρήνη), ἡ ὁποῖα ἔφερε τὴν περίφημον καρκινικήν

3. Ο ναός της Ἁγίας Σοφίας Κωνσταντινουπόλεως.

ἐπιγραφὴν « *νύκρον ἀνομήματα μὴ μόναν ὄψιν* ». Ὁ ἱστορικός Κ. Παπαρρηγόπουλος, ἀναφερόμενος εἰς τὸ κάλλος τοῦ ναοῦ τούτου, γράφει τὰ ἑξῆς : « Τὸ ἐσωτερικὸν εἶναι σχεδὸν ἀπλοῦστατον. Μεγάλα καὶ εὐρέα ἡμιθόλια, ἐκφυόμενα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, προσαναβαίνουσιν εὐπετῶς δι' ἄλλων μικροτέρων πρὸς τὸν κορυφαῖον θόλον, τὸν συνάπτοντα περὶ ἑαυτὸν ἅπαντα τὰ λοιπὰ τοῦ οἰκοδομήματος μέρη καὶ συναποτελοῦντα μετ' αὐτῶν ἐν σύνολον, ὅπερ φαίνεται τῆς φύσεως μᾶλλον προῖδον ἢ τῆς τέχνης ἔργον. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων παραθύρων τοῦ γιγαντιαίου ἐκείνου θόλου ἐξακοντίζεται ἐφ' ἅπασαν τὴν Ἐκκλησίαν, εἶναι τοσοῦτον, ὥστε νομίζεις ὅτι ἔχεις ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτὸ τὸ στερέωμα ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενον.... Φῶς λοιπὸν καὶ ἐλαφρότης καὶ ἄρμονία εἶναι αἱ τρεῖς κυριώταται ἐντυπώσεις, αἵτινες καταπλήττουσιν ἡμᾶς, ὅταν, εἰσελθόντες ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, σταθῶμεν ὑποκάτω τοῦ μεγάλου θόλου καὶ περιβλέψωμεν περὶ ἡμᾶς, φῶς, ἐλαφρότης καὶ ἄρμονία, τὰ τρία

4. Κάτοψις τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

προσόντα τῆς ὡραίας φύσεως, τὰ ὁποῖα μόνη ἢ μεγαλοφυσέτεραι τέχνη ἤξεύρει νὰ ἀπομιμηθῆται» (Ἱστορία Κ. Παπαρρηγοπούλου (τομ. Γ', σελ. 128). Καὶ θρῦλοι καὶ λαϊκὰ τραγούδια καὶ ἄπειροι παραδόσεις ἀναφέρονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (τῆς

‘Αγια-Σοφιάς). Οὐδείς ἄλλος ναὸς κατέχει εἰς τὴν ἔθνικὴν συνείδησιν τὴν θέσιν, τὴν ὁποῖαν κατέχει ὁ ναὸς οὗτος.

Αὐτοὶ οἱ ρυθμοὶ ναῶν, ἀνάλογοι πρὸς τὴν εὐσέβειαν καὶ τὴν μεγάλην θρησκευτικότητα, ἣ ὁποῖα διέκρινε τοὺς Βυζαντινοὺς, διεμορφώθησαν εἰς τὴν χριστιανικὴν Βυζαντινὴν Αὐτοκρατορίαν.

Εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν ἐπεκράτησαν ἄλλοι ρυθμοί, σύμφωνοι πρὸς τὸ πνεῦμα, πρὸς τὸν πολιτισμὸν, ἀκόμη καὶ πρὸς τὸ κλίμα τῶν χριστιανικῶν χωρῶν τῆς Δύσεως.

Κυριώτεροι ἀπὸ αὐτοὺς εἶναι ὁ Γοτθικὸς ρυθμὸς καὶ ὁ τῆς Ἀναγεννήσεως. Κύριον γνώρισμα τοῦ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι τὸ τεθλασμένον τόξον, τὸ ὁποῖον ἀπολήγει εἰς ὀξεῖαν γωνίαν. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν οἱ ναοὶ Γοτθικοῦ ρυθμοῦ εἶναι μᾶλλον σκοτεινοὶ καὶ ἐμπνέουν εἰς τοὺς εἰσερχομένους διὰ τοῦ μυστηριώδους αὐτῶν σκότους καὶ τῆς σχετικῆς ἐπιβλητικότητος βαθεῖαν μυστικοπάθειαν καὶ κατάνυξιν. Τὸ σχῆμα τῶν ναῶν τούτων εἶναι σταυροειδῆς ἢ τὸ τῆς θολωτῆς Βασιλικῆς, διακοσμοῦνται δὲ ἀπὸ πολυάριθμα τεθλασμένα τόξα, τὰ ὁποῖα, ὡς τινα βέλη ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἄνω, προσδίδουν εἰς αὐτοὺς τὴν ὄψιν ὅτι ἔχουν κατεύθυνσιν πρὸς τὸν Οὐρανόν, καὶ συμβολίζουν τὰς προσευχὰς τῶν πιστῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναπέμπονται πρὸς τὸν Ὑψιστον. Οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τοὺς ναοὺς τῆς Δύσεως, καὶ τῶν Καθολικῶν καὶ τῶν Προτεστάντων, εἶναι Γοτθικοῦ ρυθμοῦ, οἱ σπουδαιότεροι δὲ ἐξ αὐτῶν εἶναι ὁ ναὸς τῆς Παναγίας ἐν Παρισίοις, τοῦ Ἁγίου Παύλου ἐν Λονδίῳ καὶ ὁ καθεδρικὸς ναὸς τῆς Κολωνίας.

Ὁ ρυθμὸς τῆς Ἀναγεννήσεως προῆλθεν ἀπὸ τὰς τάσεις καὶ τὸ πνεῦμα τῆς Ἀναγεννήσεως τοῦ ΙΕ' αἰῶνος εἰς τὴν Δύσιν καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὴν Ἰταλίαν. Οἱ ναοὶ ρυθμοῦ Ἀναγεννήσεως διακρίνονται διὰ τὴν χάριν αὐτῶν καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἔχουν πολλὰ ἀνάγλυφα διακοσμήματα εἰς τὴν κάτοψιν καὶ ἐπιστεγάζονται ἀπὸ θόλους ὑψηλοὺς καὶ κομψοὺς, οὕτως ὥστε ὁ ρυθμὸς αὐτῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς κράμα τοῦ Βυζαντινοῦ ρυθμοῦ καὶ τῆς Βασιλικῆς. Ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ρυθμοῦ τούτου ἐκτίσθη ὁ ἐν Ρώμῃ μεγαλοπρεπῆς ναὸς τοῦ Ἁγίου Πέτρου, ὁ μέγιστος ναὸς τῆς χριστιανικῆς θρησκείας. Ζωγράφοι καὶ ἀρχιτέκτονες τοῦ ναοῦ τούτου ἦσαν ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελοσ, ὁ Ραφαήλ καὶ ὁ Βραμάντης.

6. ΤΑ ΜΕΡΗ ΤΟΥ ΝΑΟΥ

ΕΡΗ τοῦ ναοῦ εἶναι :

α) Ὁ νάρθηξ. — Ὁ χριστιανικὸς ναὸς διαίρεται εἰς τρία μέρη, συμφώνως πρὸς τὴν διαίρεσιν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, διότι ἡ χριστιανικὴ θρησκεία ἀπεμιμήθη εἰς πολλὰ σημεῖα τὴν ὀργάνωσιν τῆς θείας λατρείας παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις. Τὰ μέρη ταῦτα εἶναι ὁ νάρθηξ ἢ πρόναος, ὁ κυρίως ναὸς καὶ τὸ ἅγιον βῆμα.

Νάρθηξ ἢ πρόναος λέγεται τὸ πρὸ τοῦ κυρίως ναοῦ μέρος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τρόπον τινὰ τὴν εἴσοδον εἰς τὸν ἱερὸν ναόν. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους εἰς τὸν νάρθηκα ἴσταντο οἱ κατηχούμενοι καὶ παρηκολούθουν ἐκεῖθεν τὰς ἱερὰς ἀκολουθίας κεχωρισμένως ἀπὸ τοὺς πιστοὺς. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Τουρκοκρατίας ὁ νάρθηξ ἐχρησίμευεν ὡς «τὸ κρυφὸ σχολεῖο» τῶν δούλων Ἑλληνοπαίδων εἰς τὰς ἱερὰς μονὰς τοῦ Ἁγίου Ὁρους χρησιμοποιεῖται καὶ τώρα διὰ τὴν τέλεσιν ὠρισμένων ἱερῶν ἀκολουθιῶν. Πολλοὶ ναοὶ σήμερον στεροῦνται νάρθηκος.

Πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν ἱερῶν ναῶν εὐρίσκετο ἄλλοτε ἡ κρήνη (ἢ φιάλη, λεοντάριον, κολυμβεῖον), εἰς τὴν ὁποίαν οἱ πιστοί, πρὶν ἢ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναόν, ἔνιπτον τὰς χεῖρας, διὰ νὰ δείξουν τοιοῦτοτρόπως ὅτι, ἀφοῦ ἐκαθαρίσθησαν σωματικῶς, εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν, διὰ νὰ καθαρισθοῦν καὶ ψυχικῶς ἀπὸ τὸν ρύπον τῶν ἁμαρτιῶν. Ἡ κρήνη τοῦ χριστιανικοῦ ναοῦ ἀναλογεῖ πρὸς τὸν χάλκινον λουτήρα τῶν Ἰουδαίων, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ ἱερεῖς ἔλουοντο πρὸ καὶ μετὰ τὴν τέλεσιν τῶν θυσιῶν.

Εἰς τὸ προαύλιον τοῦ ναοῦ ἐκτίζοντο ἐπίσης τὰ βαπτιστήρια (αἱ κολυμβήθραι), τὰ ὁποῖα ἦσαν σχήματος ὀκταγώνου καὶ διηροῦντο συνήθως εἰς δύο διαμερίσματα· ἀπὸ αὐτὰ τὸ ἐν ἐλέγετο φωτιστήριον, διότι εἰς αὐτὸ ἐβαπτίζοντο ἐντὸς δεξαμενῆς ὕδατος οἱ Χριστιανοί, πρὶν εἰσαχθῆ ὁ νηπιοβαπτισμός, τὸ δὲ ἕτερον ἐλέγετο ἀποδυτήριον, διότι ἐν αὐτῷ ἐξεδύοντο τὰ ἐνδύματά των, διὰ νὰ βαπτισθοῦν. Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ τὸ βαπτιστήριον ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὴν κολυμβήθραν, ἡ ὁποία σήμερον εἶναι ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας.

β) *Ὁ κυρίως ναός*.—Κυρίως ναός ἡ καθολικὸν λέγεται τὸ μεταξὺ τοῦ νάρθηκος καὶ τοῦ ἁγίου βήματος μέρος τοῦ ναοῦ, οἷον ἴστανται οἱ πιστοὶ καὶ παρακολουθοῦν τὰς ἀκολουθίας, αἱ ὁποῖαι τελοῦνται εἰς τὸν ἱερὸν ναόν. Ἐντὸς τοῦ κυρίως ναοῦ ὑπάρχουν τὰ στασίδια, ὁ ἱερὸς ἄμβων, τὸ δεσποτικόν, τὰ ἀναλόγια, τὸ εἰκονοστάσιον, ἡ σολέα καὶ πλῆθος εἰκόνων φορητῶν, τοιχογραφιῶν, πολυελαίων, τὰ ὁποῖα πάντα συμβάλλουν εἰς τὸν διάκοσμον καὶ τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ ναοῦ.

1. Τὰ στασίδια. Ταῦτα χρησιμεύουν πρὸς ἀνάπαυσιν τῶν πιστῶν, ὅταν ψάλλωνται ὠρισμένα μέρη τῆς θείας λειτουργίας, τὰ ὁποῖα διὰ τὸν λόγον τοῦτον λέγονται συνήθως καθίσματα.

2. Ὁ ἱερὸς ἄμβων (ἐκ τοῦ ἀναβαίνω). Οὗτος ὑψοῦτο ἄλλοτε εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ, τώρα δὲ κεῖται ὀλίγον ἀριστερώτερον καὶ ἀπέναντι τοῦ δεσποτικοῦ. Ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος, ὡς ἀπὸ τινος ὑψηλοῦ καὶ κεντρικοῦ μέρους, ἀνεγίνωσκον οἱ ἀναγνώσται καὶ οἱ διάκονοι περικοπὰς ἀπὸ τὰς Ἀγίας Γραφάς, ἔψαλλον οἱ ψάλλται, ἐκήρυττον οἱ ἱεροκήρυκες καὶ ἐτελεῖτο, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, ἡ στέψις τῶν αὐτοκρατόρων καὶ ἡ ἀνακήρυξις τῶν Πατριαρχῶν. Σήμερον ἀπὸ τοῦ ἱεροῦ ἄμβωνος ἀναγινώσκεται τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

3. Τὸ δεσποτικὸν ἢ ὁ δεσποτικὸς θρόνος, ἔνθα ἴστανται ὁ χοροστατῶν κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν ἀρχιερεὺς. Εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον εἰκονίζεται ὁ Ἰησοῦς Χριστός, τοῦ ὁποῖου ἀντιπρόσωπος εἰς τὴν Ἐκκλησίαν εἶναι ὁ ἀρχιερεὺς.

4. Τὰ ἀναλόγια ἢ ἀναλογεῖα. Κεῖνται δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τοῦ ἱεροῦ ναοῦ καὶ χρησιμεύουν εἰς τοὺς ἱεροψάλτας νὰ τοποθετοῦν τὰ βιβλία των. Εἰς τὴν θέσιν τῶν ἀναλογίων ἴστανται ὁ ἀριστερὸς καὶ δεξιὸς χορὸς τῶν ψαλτῶν. Ἄλλοτε ὑπῆρχεν ἐν ἀναλόγιον καὶ εἰς μόνον χορὸς ψαλτῶν.

5. Τὸ εἰκονοστάσιον (τέμπλον). Τοῦτο χωρίζει τὸν κυρίως ναόν ἀπὸ τὸ ἱερὸν βῆμα. Κατ' ἀρχὰς ἦτο χαμηλὸν διάφραγμα κιγκλιδωτὸν ἀπὸ ξύλον ἢ μάρμαρον βραδύτερον ὑψῶθη περισσότερον καὶ τοιοῦτοτρόπως καλύπτει ἀπὸ τὰ ὄμματα τῶν πιστῶν τὰ ὑπάρχοντα καὶ τελούμενα εἰς τὸ ἅγιον βῆμα. Τὸ εἰκονοστάσιον ἔχει τρεῖς θύρας ἢ βημόθυρα, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχεται τις εἰς τὸ ἱερὸν βῆμα, τὴν μεσαίαν ἢ Ὡραίαν Πύλην καὶ δύο

πλαγίας ἐκατέρωθεν αὐτῆς. Εἰς τὴν Ὑραϊαν Πύλην κρέματα παραπέτασμα, τὸ ὁποῖον ἀνασύρεται εἰς ὠρισμένας στιγμὰς τῆς τελείσεως τῆς θείας λειτουργίας. Ἐπὶ τοῦ εἰκονοστασίου, ὡς δεικνύει καὶ τὸ ὄνομά του, ὑπάρχουν διάφοροι εἰκόνες. Ἐκατέρωθεν τῆς Ὑραϊας Πύλης εἶναι αἱ εἰκόνες τοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς Παναγίας, ἐπὶ τῶν πλαγίων δὲ θυρῶν εἰκονίζονται ἀρχάγγελοι, ὡς φρουροὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ἱεροῦ βήματος. Πλὴν τῶν εἰκόνων, ὑπάρχουν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ διάφορα σύμβολα. Τὸ ἱερώτερον διὰ τοὺς Χριστιανοὺς σύμβολον εἶναι ὁ σταυρός, ὁ ὁποῖος παριστᾷ τὴν σταύρωσιν τοῦ Σωτῆρος. Ἄλλα συνήθη σύμβολα εἶναι ὁ ἄμνος καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦ καλοῦ ποιμένος, ἀμφοτέρωθεν σύμβολα τοῦ Σωτῆρος.

6. Ἡ σολέα. Προεξοχή τοῦ ἱεροῦ βήματος, πρὸ τοῦ εἰκονοστασίου, ὑψηλότερα ἀπὸ τὸ δάπεδον τοῦ λοιποῦ ναοῦ. Ἀπὸ τούτου κοινωνοῦν σήμερον οἱ Χριστιανοὶ κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους ἐπὶ τῆς σολέας, ἢ ὁποία ἦτο πολὺ εὐρυτέρα τότε, ἔκειτο ἡ ἔδρα τοῦ αὐτοκράτορος, καθὼς καὶ αἱ ἔδραι τῶν ἀρχόντων καὶ ἄλλων ἐπισήμων τοῦ Κράτους.

γ) *Τὸ ἱερόν βῆμα.* — Τὸ ἱερώτερον μέρος τοῦ ναοῦ εἶναι τὸ ἅγιον βῆμα, τὸ ὁποῖον λέγεται καὶ ἄδυτον, ἄβατον, ἅγια ἅγιον, θυσιαστήριον καὶ ἀπλῶς ἱερόν. Κεῖται ἐπὶ ὑψηλοτέρου ἀπὸ τὸν λοιπὸν ναὸν ἐπιπέδου, στεγάζεται διὰ κυκλοτεροῦς ἀψίδος καὶ χωρίζεται ἀπὸ τὸν κυρίως ναὸν διὰ τοῦ εἰκονοστασίου. Τὸ ἅγιον βῆμα ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων τῆς Σκηνῆς τοῦ μαρτυρίου ἢ τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος καὶ συμβολίζει, κατὰ τὸν Συμεῶνα τὸν Θεσσαλονικέα, τὰ ἐπουράνια, ἐνῶ ὁ κυρίως ναὸς συμβολίζει τὸν Οὐρανὸν καὶ ὁ νάρθηξ τὴν γῆν. Εἰς τὸ ἅγιον βῆμα ὑπάρχουν.

- α) Ἡ Ἁγία Τράπεζα.
- β) Ἡ Πρόθεσις ἢ Προσκομιδῆ.
- γ) Τὸ Σκευοφυλάκιον καὶ
- δ) Τὸ Σύνθρονον.

ΝΤΟΣ τοῦ ἁγίου βήματος ὑπάρχουν :

α) Ἡ Ἁγία Τράπεζα καὶ τὰ ἐπ' αὐτῆς ἱερά καλύμματα καὶ σκεύη. — Ἡ Ἁγία Τράπεζα κείται εἰς τοὺς ναοὺς τῶν ὀρθοδόξων εἰς τὸν μέσον τοῦ ἁγίου βήματος, ἐνῶ εἰς τοὺς ναοὺς τῶν Δυτικῶν τοποθετεῖται εἰς τὴν κεντρικὴν κόγχην καὶ παρὰ τὸν τοῖχον. Συνήθως λέγεται καὶ θυσιαστήριον, διότι ἐπ' αὐτῆς τελεῖται ἡ Θεία Εὐχαριστία, ἥτοι ἡ ἀναίμακτος τοῦ Κυρίου ἡμῶν θυσία, κατὰ τὴν ὁποῖαν μεταλαμβάνομεν τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ σώματος καὶ αἵματος. Ὅπως ἐλέχθη ἀλλαχοῦ,

εἰς τὰς κατακόμβας ἐχρησιμοποιεῖτο ὡς Ἁγία Τράπεζα ὁ τάφος τῶν Μαρτύρων τῆς πίστεως, ὡς ἐκ τούτου δὲ προήλθεν ἡ συνήθεια σήμερον νὰ τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν λείψανα μαρτύρων.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα κατασκευάζεται συνήθως ἀπὸ ξύλον ἢ λίθον ἢ μάρμαρον, ἐνίοτε δὲ καὶ ἀπὸ πολύτιμον λίθον καὶ μέταλλον, στηρίζεται δὲ ἢ ἐπάνω εἰς ἓνα κίονα, ὁ ὁποῖος συμβολίζει τὸν θεμελιωτὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἰησοῦν Χριστόν, ἢ ἐπάνω εἰς τέσσαρας, ὅσοι εἶναι καὶ οἱ Εὐαγγελισταί, ἢ, σπανιώτερον, καὶ ἐπάνω εἰς περισσότερους κίονας.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς ἱερά καλύμματα :

1. Τὸ εἰλητόν, τεμάχιον ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εἰκονίζεται ὁ τάφος τοῦ Σωτῆρος.

2. Τὸ κατασάρκιον, λευκὴ σινδὼν, ἢ ὁποῖα καλύπτει ὄλην τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Τοῦτο εἰκονίζει τὰ νεκρικὰ σάβανα, μὲ τὰ ὁποῖα περιετύλιξαν τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, ὅταν κατεβίβασαν τοῦτο ἀπὸ τὸν σταυρόν.

3. Τὸ ἀντιμήνσιον. Τὸ κάλυμμα τοῦτο χρησιμοποιεῖται ἐπὶ κοινῆς τραπέζης ἀντὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης (ἀντὶ καὶ mensa = τράπεζα), διὰ νὰ τελεσθῆ κανονικὴ θεία λειτουργία εἰς στρατόπεδα ἢ πλοῖα ἢ ἀλλαχοῦ, ὅπου δὲν ὑπάρχει ἐγκαινισμένος ναός. Τὸ ἀντιμήνσιον καθιεροῦται κατὰ τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ καὶ ἔχει γύρω του ἔρραμμένα ἄγια λείψανα.

4. Ὁ ἐπιτάφιος. Τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου εἰκονίζεται ὁ Χριστὸς νεκρὸς καὶ τοῦ ὁποίου γίνεται χρῆσις σήμερον μόνον τὴν Μ. Παρασκευὴν, ὅταν προβάλλεται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ εἰς τοὺς πιστοὺς πρὸς προσκύνησιν.

5. Ὁ ἄηρ. Τεμάχιον ὑφάσματος, διὰ τοῦ ὁποίου καλύπτονται τὰ Τίμια Δῶρα, ἐπὶ τῶν ὁποίων σείεται ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως εἰς ἀνάμνησιν τοῦ σεισμοῦ, ὁ ὁποῖος συνέβη κατὰ τὴν σταύρωσιν τοῦ Κυρίου. Ὅταν λειτουργῇ ἄρχιερεὺς,

5. Χρυσοκέντητος ἐπιτάφιος μετὰ παραστάσεως τῆς Κοιμήσεως.

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

ὁ ἄηρ ἐπισείεται ἄνωθεν τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, ἐνῶ οὗτος, κεκλιμένος ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, καλύπτει διὰ τῶν χειρῶν τὰ τίμια Δῶρα. Ὁ ἄηρ συμβολίζει τὴν καθαρὰν σινδόνα, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Ἰωσήφ περιετύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου κατὰ τὸν ἐνταφιασμὸν αὐτοῦ.

Ἱερά σκεύη καλοῦνται ὅλα τὰ ἀντικείμενα, τὰ ὁποῖα χρησιμοποιοῦνται εἰς τὰς τελετὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ πρὸ παντὸς εἰς τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς ἱερά σκεύη:

1. Τὸ ἄγιον ποτήριον. Τὸ ἱερώτερον ἀπὸ τὰ λειτουργ-

γικά σκεύη, διότι ἔξ αὐτοῦ μεταλαμβάνομεν τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου. Συμβολίζει τὸ ποτήριον, τὸ ὁποῖον μετεχειρίσθη ὁ Σωτὴρ κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον. Κατασκευάζεται ἀπὸ χρυσόν, ἄργυρον ἢ καὶ κασσίτερον, ἔχει δὲ ἐπ' αὐτοῦ συνήθως ἐξωγραφισμένα τὸν Καλὸν Ποιμένα ἢ ρητὰ τῆς Γραφῆς.

2. Ὁ ἅ γ ι ο ς δ ῖ σ κ ο ς. Καὶ οὗτος κατασκευάζεται ἀπὸ χρυσόν, ἄργυρον ἢ κασσίτερον. Ἐπ' αὐτοῦ ἐναποτίθεται κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς προσκομιδῆς ὁ ἅγιος ἄρτος, ὁ ὁποῖος μεριζόμενος εἰς μικρὰ τεμάχια ρίπτεται εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀναμειγνύομενος τοιουτοτρόπως μετὰ τοῦ οἴνου. Συμβολίζει τὴν φάτνην τῆς Βηθλεέμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ, ἢ τὸν Οὐρανόν.

3. Ἡ λ ό γ χ η. Μαχαιρίδιον, τὸ ὁποῖον χρησιμεύει, διὰ νὰ κόπτη ὁ ἱερεὺς τὸν ἄρτον κατὰ τὴν προσκομιδὴν, ὅταν λέγη τοὺς λόγους τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου « *καὶ εἷς τῶν στρατιωτῶν λόγῃ τὴν πλευρὰν αὐτοῦ ἐνυξεν* » (Ἰωάν. ΙΘ' 34). Συμβολίζει τὴν λόγχην, μὲ τὴν ὁποίαν εἰς στρατιώτης ἐκέντησε τὴν πλευρὰν τοῦ ἐσταυρωμένου Κυρίου.

4. Ἡ λ α β ῖ ς. Μικρὸν κοχλιάριον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἱερεὺς μεταδίδει τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου εἰς τοὺς κοινωνοῦντας.

5. Ὁ ἄ σ τ ε ρ ῖ σ κ ο ς. Ἔχει σχῆμα ἀστέρος, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ ἀστέρος, ὁ ὁποῖος ἀνεφάνη κατὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Σωτῆρος, καὶ ἐπικαλύπτει τὸν δίσκον, διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὸ ἐπ' αὐτοῦ κάλυμμα ἐξ ὑφάσματος, ὥστε νὰ μὴ ἐγγίξῃ τοῦτο τὸν ἐν τῷ δίσκῳ ἅγιον ἄρτον. Ὅταν τοποθετῇ ὁ ἱερεὺς τὸν ἀστερίσκον ἐπὶ τοῦ δίσκου, λέγει: « *καὶ ἔστη ὁ ἀστὴρ ἐπάνω, οὗ ἦν τὸ παιδίον* » (Ματθ. Β' 9).

6. Ὁ σ π ό γ γ ο ς. Συμβολίζει τὸν σπόγγον, μὲ τὸν ὁποῖον ἐπότισαν τὸν Κύριον χολὴν καὶ ὄξος κατὰ τὴν σταύρωσίν του, χρησιμεύει δὲ πρὸς καθαρισμόν τοῦ ἁγίου ποτηρίου.

7. Τὸ ζ έ ο ν. Εἶναι μικρὸν δοχεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον θερμαίνεται τὸ ὕδωρ, τὸ ὁποῖον χύνεται εἰς τὸν οἶνον τοῦ ἁγίου ποτηρίου κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας, εἰς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος ὅτι ἐξῆλθεν αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Κυρίου, ὅταν ἐκεντήθη διὰ λόγχης ὑπὸ στρατιώτου.

8. Τὸ ἄ ρ τ ο φ ό ρ ι ο ν. Μικρὸν σκεῦος (ἢ πυξίς), εἰς τὸ ὁποῖον διατηρεῖται προηγιασμένος ἄρτος, ὁ ὁποῖος χρησιμοποιεῖται πρὸς μετάληψιν τῶν πιστῶν εἰς ἐκτάκτους περιστάσεις.

β) Ἡ Προσκομιδὴ ἢ Πρόθεσις.—Αὕτη εἶναι μικρὰ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας προσκομίζονται, τίθενται, τὰ Τίμια Δῶρα, ἦτοι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, πρὶν μεταφερθοῦν εἰς τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν πρὸς τέλεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ἐπ' αὐτῆς τελεῖ ὁ ἱερεὺς τὴν θεῖαν προσκομιδὴν. Συμβολίζει τὸ σπήλαιον τῆς Βηθλεέμ, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Σωτὴρ, καὶ διὰ τοῦτο ἀντὶ τραπέζης χρησιμοποιεῖται συνήθως σήμερον κόγχη μικρὰ, ἐκτισμένη ἐντὸς τοῦ τοίχου ἐν εἶδει σπηλαίου. Ἡ Πρόθεσις ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὴν Χρυσὴν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ τοῦ Σολομῶντος, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποίαν ἐτοποθετοῦντο παρὰ τῶν Ἑβραίων οἱ ἄρτοι τῆς προθέσεως (Ἔξοδ. ΚΔ' 23). Εἰς τὴν Πρόθεσιν ἐφυλάσσετο ὡσαύτως βιβλίον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο δίπτυχον, διότι ἀπετελεῖτο ἀπὸ δύο πτυχᾶς καὶ περιεῖχε τὰ ὀνόματα ζώντων εἰς τὴν μίαν πτυχήν καὶ ὀνόματα τεθνεώτων εἰς τὴν ἄλλην, διὰ νὰ μνημονευθοῦν ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς θείας προσκομιδῆς. Ἀντὶ διπτύχων ὑπῆρχον ἐνίοτε τρίπτυχα ἢ πολύπτυχα, τὰ ὁποῖα περιεῖχον ὀνόματα κληρικῶν ἢ ἄλλων προσώπων διακριθέντων εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ τὴν Πολιτείαν.

γ) Τὸ Σκευοφυλάκιον.—Τοῦτο εἶναι μικρὸν δωμάτιον ἢ ἐρμάριον ἢ κιβώτιον, τὸ ὁποῖον καταλαμβάνει τὴν δεξιὰν κόγχην τοῦ ἱεροῦ βήματος, πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης, καὶ χρησιμεύει, διὰ νὰ φυλάσσωνται εἰς αὐτὸ τὰ ἱερὰ σκεύη, τὰ ἄμφια καὶ λοιπὰ κειμήλια τῆς Ἐκκλησίας. Σκευοφύλαξ συνήθως ἦτο ὁ διάκονος τῆς Ἐκκλησίας καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγετο ἄλλοτε τὸ σκευοφυλάκιον καὶ «διακονικόν».

δ) Τὸ σύνθρονον.—Τοιοιτοτρόπως ὀνομάζεται σειρὰ στασιδίων ἢ θρόνων, κειμένων ὀπισθεν τῆς Ἀγίας Τραπέζης πρὸς ἀνάπαυσιν τοῦ ἐπισκόπου καὶ τῶν συλλειτουργῶν αὐτοῦ, ὅταν ἀναγινώσκωνται ψαλμοί, προφητεῖαι, ὁ Ἀπόστολος, ἢ καὶ εἰς ἄλλας στιγμὰς τῆς θείας λειτουργίας. Τὸ σύνθρονον εὑρίσκεται εἰς τὴν κεντρικὴν κόγχην τοῦ ἁγίου βήματος, ἢ πρόθεσις, ὅπως εἶπομεν, κεῖται εἰς τὴν ἀριστερὰν κόγχην καὶ τὸ σκευοφυλάκιον εἰς τὴν δεξιὰν. Κατὰ ταῦτα τὸ ἅγιον βῆμα ἔχει συνήθως τρεῖς κόγχας, καὶ διὰ τοῦτο οἱ τοιοῦτοι ναοὶ λέγονται τρικόγχοι.

8. ΑΛΛΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΑΤΡΕΙΑΣ

ΙΑ τὰς ἀνάγκας τῆς θείας λατρείας καὶ διὰ τὸν διάκοσμον ὡς καὶ τὸν φωτισμὸν τῶν ἱερῶν ναῶν χρησιμοποιοῦνται διάφορα ἀντικείμενα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ κυριώτερα εἶναι :

1. Ἡ κολυμβήθρα. Χρησιμοποιεῖται διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος καὶ εἰκονίζει τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν, εἰς τὸν ὁποῖον ἐβαπτίσθη ὁ Σωτῆρ, ἢ τὴν κολυμβήθραν τοῦ Σιλῳάμ, εἰς τὴν ὁποίαν ἐθεραπεύοντο οἱ πάσχοντες.

2. Τὸ μυροδοχεῖον. Μικρὸν δοχεῖον, τὸ ὁποῖον περιέχει τὸ ἅγιον μύρον.

3. Ὁ ἀετός. Στρογγύλον τεμάχιον ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου εἰκονίζεται ἀετὸς μὲ ἀνοικτὰς τὰς πτέρυγας ἐπάνω ἀπὸ μίαν πόλιν. Κατὰ τὴν χειροτονίαν τοῦ ἐπισκόπου ὁ χειροτονούμενος πατεῖ ἐπάνω εἰς τὸν ἀετὸν καὶ ἀπαγγέλλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ὁ ἀετὸς παριστάνει τὸν ἐπίσκοπον, ὁ ὁποῖος πρέπει νὰ ἔχη πάντοτε τὸν νοῦν του προσηλωμένον εἰς τὰ θεῖα, ἢ δὲ πόλις παριστάνει τὴν ἐπισκοπὴν, τὴν ὁποίαν πρόκειται νὰ ποιμάνῃ.

4. Τὰ ἕξαπτέρυγα καὶ τὰ λάβαρα προηγοῦνται πάσης ἐκκλησιαστικῆς πομπῆς.

5. Τὰ δικηροτρίκηρα. Εἶναι δύο, τὸ ἓν μὲ δύο καὶ τὸ ἄλλο μὲ τρία κηρία. Τὸ πρῶτον παριστάνει τὰς δύο φύσεις τοῦ Σωτῆρος, τὴν θεῖαν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην, καὶ τὸ δευτέρον τὴν Ἁγίαν Τριάδα.

6. Τὸ θυμιατήριον. Ἐντὸς τούτου καίεται ἀρωματῶδες θυμίαμα, μὲ τὸ ὁποῖον οἱ ἱερεῖς θυμιοῦν τοὺς πιστοὺς καὶ τὰ ἱερά ἀντικείμενα τοῦ ναοῦ. Τὸ θυμίαμα ἦτο ἐν χρήσει καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις. Οἱ Ἑβραῖοι εἶχον εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος ἰδιαίτερον θυσιαστήριον τοῦ θυμιάματος, γνωρίζομεν δὲ ὅτι οἱ Μάγοι τῆς Ἀνατολῆς προσέφεραν εἰς τὸν νεογέννητον Σωτῆρα τοῦ κόσμου λίβανον καὶ σμύρναν. Τὸ εὐῶδες θυμίαμα συμβολίζει τὴν ἀγνήν προσευχὴν τῶν πιστῶν, ἢ ὁποῖα ἀνέρχεται πρὸς τὸν Ὑψιστον, ὅπως ὁ ἀρωματῶδης καπνὸς ἀναβαίνει πρὸς τὰ ἄνω, καθ' ἃ λέγει εἰς τὸν θεῖον ψαλμὸν του καὶ ὁ Προφητὰναξ Δαβὶδ : « Κατεθωνθήτω

ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου» (Ψαλμ. 140, 2)·

7. Αἱ κανδῆλαι καὶ αἱ λαμπάδες. Καὶ οἱ Ἔθνικοι καὶ οἱ Ἰουδαῖοι ἐφώτιζον καταλλήλως τοὺς ναοὺς των. Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος περίφημος ἦτο ἡ ἐπτάφωτος χρυσῆ λυχνία. Καὶ ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν, ἐφ' ὅσον μάλιστα ἡ θεία λειτουργία ἐτελεῖτο ἄλλοτε περὶ ὄρθρον βαθύν, πολλοὶ δὲ ἱερεῖς ἀκολουθίαι τελοῦνται καὶ σήμερον ἐν καιρῷ νυκτός, φωτίζει τοὺς ναοὺς χρησιμοποιοῦσα λυχνίας μετ' ἐλαίου καὶ κηρία (ἦτοι κανδήλας καὶ λαμπάδας).

Τοιαῦται λυχνίαὶ ὑπάρχουν ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τραπέζης (ἀκοίμητος λυχνία), πρὸ τῆς Ὑραίας Πύλης καὶ πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν Ἁγίων.

Αἱ ἐκ κηροῦ λαμπάδες ἦσαν ἐν χρήσει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τῶν πρώτων χρόνων τοῦ Χριστιανισμοῦ (Πράξ. Κ 7-8), ὁ εὐπλαστος δὲ κηρὸς αὐτῶν συμβολίζει τὴν εὐπλαστον καὶ καθαρὰν καρδίαν τῶν πιστῶν, ἡ ὁποία διαπλάσσεται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διὰ νὰ γίνῃ ἁγία καὶ ἄμωμος. Τὸ φῶς, τὸ ὁποῖον περιχύνεται εἰς τὸν ἱερὸν ναὸν διὰ λαμπάδων καὶ κανδηλῶν, εἰκονίζει τὸ πνευματικὸν φῶς τῶν πιστῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ τὰ καλὰ ἔργα των λάμπουν εἰς τὸν κόσμον.

Διὰ τὴν τοποθέτησιν τῶν κηρίων χρησιμεύουν τὰ κηροπήγια ἢ μανουάλια.

Ἀπὸ τινων ἐτῶν τελευταίως γίνεται χρῆσις πρὸς φωτισμὸν τῶν ναῶν καὶ τοῦ ἠλεκτρικοῦ φωτός.

8. Οἱ κώδωνες. Οὗτοι χρησιμεύουν, διὰ νὰ προσκαλῶνται οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἢ διὰ νὰ ἀναγγέλλωνται διάφορα χαρμόσυνα ἢ πένθημα γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ Ἰουδαῖοι προσεκαλοῦντο εἰς τὸν ναὸν διὰ σαλπγγων, οἱ δὲ πρώτοι Χριστιανοὶ εἶχον ὠρισμένους ἀνθρώπους, ἐντεταμένους νὰ καλοῦν τοὺς πιστοὺς εἰς σύναξιν. Μετὰ ταῦτα εἰσῆχθη τὸ σήμαντρον, ἦτοι ξυλίνη ἢ σιδηρὰ πλάξ, ἡ ὁποία κρούεται μὲ ρόπτρον ὑπὸ τοῦ ἐκκλησιάρχου. Ἀπὸ τὴν Δύσιν, ὅπου τὸ πρῶτον ἐχρησιμοποιήθησαν, εἰσῆχθησαν καὶ παρ' ἡμῶν οἱ κώδωνες ἢ καμπάναι (ἡ πρώτη κατασκευὴ των ἔγινεν εἰς τὴν ἐπαρχίαν τῆς Ἰταλίας Καμπανίαν) καὶ ἡ συνήθεια νὰ κτίζωνται τὰ κωδωνοστάσια ἐπὶ τινος γωνίας τοῦ ἱεροῦ ναοῦ, ἐνῶ κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς χρόνους ἐκτίζοντο ταῦτα εἰς τὸ προαύλιον πλησίον τῶν ναῶν.

ΙΕΡΑ ἄμφια λέγονται αἱ ἐνδυμασίαι τῶν λειτουργῶν τῆς θρησκείας, αἱ ὁποῖαι χρησιμοποιοῦνται κατὰ τὴν τέλει τῆς Θεῆς Εὐχαριστίας καὶ ἄλλων ἱεροπραξιῶν. Ταῦτα διαφέρουν ἀπὸ τὴν καθημερινὴν ἐνδυμασίαν καὶ κατὰ τὸ σχῆμα καὶ κατὰ τὸν χρωματισμόν, διακρίνονται δὲ διὰ τὴν λαμπρότητα καὶ σοβαρότητα αὐτῶν, ἀνάλογον πρὸς τὴν ἱερότητα τῶν στιγμῶν τῆς θεῆς λατρείας καὶ πρὸς τὸ ἀξίωμα τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου. Ἰδιαιτεροὶ ἱερατικαὶ στολαὶ ὑπῆρχον ἐν χρήσει καὶ εἰς τὴν ἰουδαϊκὴν θρησκείαν καὶ ἐκ ταύτης παρελήφθησαν τὰ πλεῖστα τῶν ἱερῶν ἀμφίων τῆς Ἐκκλησίας μας. Δι' ἕκαστον τῶν ἱερῶν βαθμῶν τῆς ἱερωσύνης ὑπάρχει καὶ ἰδιαιτέρα περιβολὴ διὰ τὰς ἱεροτελεστίας καὶ τοιοιτοτρόπως ἔχομεν ἱερά ἄμφια τῶν διακόνων, τῶν πρεσβυτέρων καὶ τῶν ἐπισκόπων. Ὄταν οἱ κληρικοὶ ἐνδύονται τὰ ἱερά ἄμφια, λέγουσιν δι' ἕκαστον ἰδιαιτέραν εὐχὴν, ἀφοῦ προηγουμένως τὰ σφραγίσουν μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ τὰ ἀσπασθοῦν. Ἐκτὸς τῆς Ἐκκλησίας οἱ κληρικοὶ φοροῦν ἄλλην στολὴν μαύρην, λόγῳ σοβαρότητος καὶ ἀξιοπρεπείας, τὸ ρᾶσο. Ἐπὶ τῆς κεφαλῆς φέρουν ἰδιαιτέρον κάλυμμα, τὸ καλυμμαύχιον, ἢ ἐπανωκαλύμμαυχον, ἢ ἐπιρριπτάριον, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους ἐξετείνετο πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ ἐκάλυπτε τὸν αὐχένα. Συμβολίζει τὴν αὐτοθυσίαν τῶν κληρικῶν.

α) Τοῦ διακόνου τὰ ἱερά ἄμφια εἶναι :

1. Τὸ στιχάριον. Τοῦτο εἶναι χιτῶν ποδήρης, συνήθως λευκός, κοινός δὲ καὶ διὰ τοὺς τρεῖς βαθμούς. Εἶναι τὸ ἐσώτατον ἀπὸ τὰ ἄμφια, διακεκοσμημένον διὰ στίχων ἐρυθρῶν. Τὸ στιχάριον συμβολίζει τὴν καθαρότητα τῆς ψυχῆς τῶν λειτουργῶν τοῦ Ὑψίστου, οἱ ὅποιοι, ὅταν περιβάλλονται τοῦτο, λέγουσιν : « Ἀγαλλιάσεται ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ Κυρίῳ ἐνέδουσε γὰρ με ἱμάτιον σωτηρίου καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης περιέβαλέ με . . . ».

2. Τὸ ὄραριον. Τὸ κύριον διακριτικὸν ἄμφιον τοῦ διακόνου κατὰ τὰς ἱερὰς τελετάς. Εἶναι ταινία ἐπιμήκης, τὴν ὁποῖαν οὗτος φέρει περὶ τὸν ἀριστερὸν ὦμον μὲ τὰ ἄκρα πίπτοντα ἐκατέρωθεν

τοῦ σώματος. Τὸ ὄραριον ὑπενθυμίζει τὰς πτέρυγας τῶν ἀγγέλων.

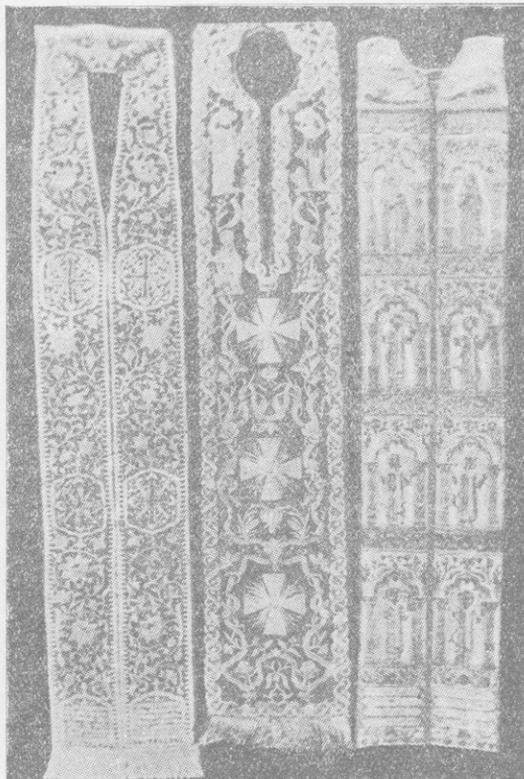
3. Τὰ ἐπιμάνικα ἢ ἐπιμανίκια. Χειρῖδες (ἢ ἐπιχειρῖδες, ἐκ τοῦ ἐπί + manus = χεῖρ), τὰς ὁποίας φέρουν οἱ ἱεροϋγούντες περὶ τὰς χεῖρας. Συμβολίζουν τὴν θεῖαν δύναμιν, ἡ ὁποία καταβάλλει τοὺς ἐ-

χθρούς· διὰ τοῦτο, ὅταν ὁ λειτουργὸς φορῇ τὸ δεξιὸν ἐπιμάνικον εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα, λέγει: « Ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, δεδόξασται ἐν ἰσχύι, ἡ δεξιὰ σου χεῖρ, Κύριε, ἔθραυσεν ἐχθρούς καὶ τῷ πλήθει τῆς δόξης σου συνέτριψας τοὺς ἐπεναντίους », ὅταν δὲ φορῇ τὸ ἀριστερόν, λέγει: « Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με, συνέτισόν με καὶ μαθήσομαι τὰς ἐντολάς σου ». Τὰ ἐπιμάνικα εἶναι κοινὰ καὶ διὰ τοὺς τρεῖς βαθμούς.

β) Ἱερά ἄμφια τοῦ πρεσβυτέρου. — Πλήν τοῦ στιχαρίου καὶ τῶν ἐπιμανικίων, τὰ ἱερά ἄμφια τοῦ

πρεσβυτέρου εἶναι καὶ τὸ ἐπιτραχήλιον, ἡ ζώνη καὶ τὸ φαινόλιον, διὰ τοὺς κατέχοντας δὲ ἐκκλησιαστικόν τι ἀξίωμα καὶ τὸ ἐπιγονάτιον καὶ ὁ ἐπιστήθιος σταυρός.

1. Ἐπιτραχήλιον ἢ περιτραχήλιον. Τοῦτο εἶναι

6. Ἐπιτραχήλια

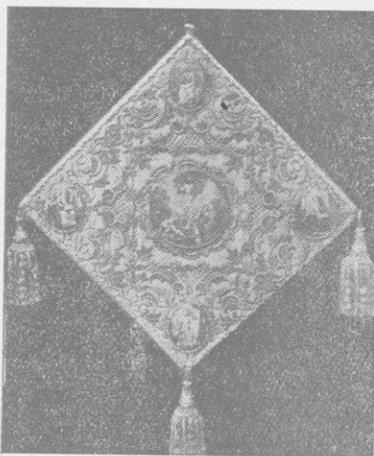
(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

πλατεία ταινία, ἡ ὁποία ἔχει ἀνοιγμα εἰς τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς, ἀπὸ τοῦ ὁποίου κρέματα ἀπὸ τοῦ τραχήλου καὶ πίπτει πρὸς τὰ ἔμπροσ.
 Συμβολίζει τὸν ζυγὸν τοῦ Χριστοῦ ἢ τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ καὶ διὰ τοῦτο ὁ ἱερεὺς, ὅταν ἐνδύηται τοῦτο, λέγει: « *Ἐὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ ἐκχέων τὴν χάριν ἐπὶ τοὺς ἱερεῖς αὐτοῦ . . .* ».

2. Ἡ ζώνη. Συμβολίζει τὴν δύναμιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ὁ ἱερεὺς περιβάλλει διὰ τῆς ζώνης τὴν ὄσφυν αὐτοῦ καὶ τοιοῦτοτρόπως εἶναι ἔτοιμος νὰ διακονῇ ἀμώμως τὸν Θεόν, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Χριστοῦ: « *Ἔστωσαν ὑμῖν αἱ ὄσφρες περιζωσμέναι καὶ οἱ λύχνοι καιόμενοι καὶ ὑμεῖς ὅμοιοι ἀνθρώποις προσδεχομένοι τὸν κύριον ἐαυτῶν* » (Λουκ. ΙΒ' 35). Ὅταν ὁ ἱερεὺς φορῇ

τὴν ζώνην, λέγει: « *Ἐὐλογητὸς ὁ Θεός, ὁ περιζωννύων με δύναμιν . . .* ».

3. Τὸ φαινόλιον ἢ φαινόλιον. Ποδήρης χιτῶν, σχήματος κώνου, ἀνευ χειρίδων καὶ μὲ ἀνοιγμα πρὸς τὴν κορυφήν, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς φορεῖ αὐτό. Τὸ φαινόλιον ἦτο ἄλλοτε κοινὸν καὶ διὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διὰ τοὺς ἐπισκόπους, ἀλλὰ τὸ τοῦ ἐπισκόπου ἔφερε πολλοὺς σταυροὺς (πολυσταύρια φαινόλια). Συμβολίζει τὴν δικαιοσύνην, ἡ ὁποία πρέπει νὰ διακρίνη τοὺς ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι, ὅταν φοροῦν αὐτό, λέγουν: « *Οἱ ἱερεῖς σου, Κύριε, ἐνδύσονται δικαιοσύνην καὶ οἱ ὄσιοί σου ἀγαλ-*

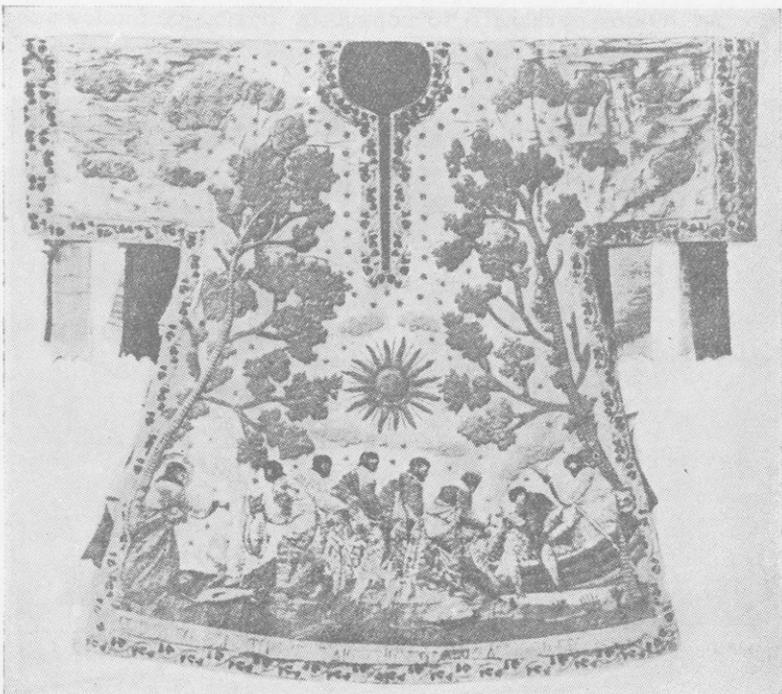

7. Χρυσοκέντητον ἐπιγονάτιον
 (Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ
 Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

λίσσονται . . . ». Ἡ ὀνομασία του προέρχεται ἀπὸ τὴν λατινικὴν λέξιν *raenula*, ἡ ὁποία σημαίνει ὀδοιπορικὸν σάκκον.

4. Τὸ ἐπιγονάτιον. Τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος, τὸ ὁποῖον ἀναρτᾶται ὡς ρομφαία ἀπὸ τῆς ζώνης καὶ φθάνει μέχρι τῶν γονάτων. Ἐπ' αὐτοῦ εἰκονίζεται ὁ Σωτὴρ ἢ σταυρὸς ἢ ἄγγελος. Κατ' ἀρχὰς ἔφερον ἐπιγονάτιον μόνον οἱ ἐπίσκοποι, κατόπιν δὲ ἐπετράπη νὰ φέρουν τοῦτο καὶ οἱ ἱερεῖς, οἱ ὁποῖοι κατέχουν

ἐκκλησιαστικὸν ἀξίωμα (ἀρχιμανδρίται, οἰκονόμοι, πρωτοπρεσβύτεροι κ. ἄ.). Ὁ ἱερεὺς, ὅταν φορῇ τοῦτο, λέγει: « *Περὶζῶσαι τὴν ζομφαίαν σου ἐπὶ τὸν μηρόν σου, δυνατέ* ». Τὸ ἐπιγονάτιον συμβολίζει τὸ λέντιον, τὸ ὁποῖον ἐχρησιμοποίησεν ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον, ὅταν ἔνιψε τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν.

8. Πατριαρχικὸς σάκκος μετὰ κεντητῶν ἀργυρεπιχρῶσεων παραστάσεων τοῦ θαύματος τῆς Τιβεριάδος, ὁ καλούμενος διὰ τοῦτο « Τιβεριάδος θάλασσα », ἔργον τοῦ ἔτους 1810, ἐπισκευασθὲν τῷ 1888.

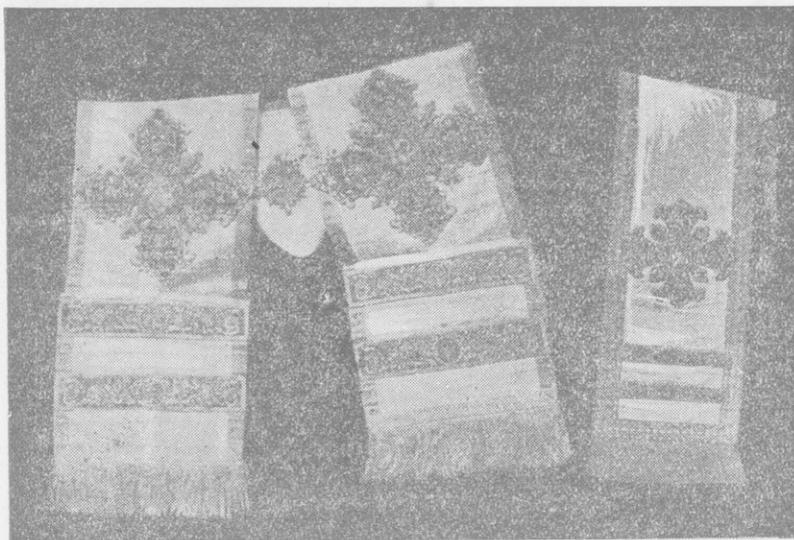
(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

5. Ὁ ἐπιστήθιος σταυρός. Συμβολίζει τὴν αὐταπάρνησιν, ἣ ὁποία πρέπει νὰ χαρακτηρίζη τοὺς κληρικούς.

γ) *Ἰερά ἄμφια τοῦ ἐπισκόπου.* — Τὴν στολὴν τοῦ ἀρχιερέως, ὅταν λειτουργῇ ἢ χοροστατῇ, ἀποτελοῦν ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄμφια

τοῦ πρεσβυτέρου — πλὴν τοῦ φαινολίου — καὶ τὰ ἀκόλουθα :

1. Ὁ σάκκος. Ἐνδυμα πλατὺ μὲ βραχείας χειρίδας. Ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, τὰ ὁποῖα συνάπτονται πρὸς τὸ μέρος τῶν πλευρῶν διὰ μικρῶν ταινιῶν ἢ κωδωνίσκων. Εἶναι κυρίως ἔνδυμα αὐτοκρατορικόν, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἐφόρουν μόνον οἱ πατριάρχαι, μεταγενεστέρως δὲ ἐπετράπη ἢ χρῆσις αὐτοῦ καὶ εἰς τοὺς ἐπισκόπους. Ὁ σάκκος εἰκονίζει τὸ πορφυροῦν ἱμάτιον, τὸ ὁποῖον πρὸς ἔμπαιγμόν, ὡς δῆθεν βασιλέα τῶν Ἰουδαίων, ἐνέδυσαν οἱ στρα-

9. Ὠμοφόρια

(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

τιῶν τὸν Σωτῆρα κατὰ τὸ πάθος αὐτοῦ, συμβολίζει δὲ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὁποῖαν πρέπει νὰ ἔχη ὁ λειτουργὸς τῆς Ἐκκλησίας.

2. Τὸ ὠμοφόριον. Τὸ ἄμφιον τοῦτο φορεῖ ὁ ἐπίσκοπος ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ καὶ ἄνωθεν τοῦ σάκκου. Ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν λειτουργίαν χρησιμοποιεῖ δύο ὠμοφόρια, ἓν μέγα καὶ ἓν μικρόν. Τὸ μέγα φέρει ἀπ' ἀρχῆς τῆς λειτουργίας μέχρι τῆς ἀναγνώσεως τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου, τὸ δὲ μικρόν μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας. Τὸ ὠμοφόριον ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν γνῶρισμα τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας.

3. Ὁ σταυρὸς καὶ τὸ ἐγκόλπιον. Ταῦτα κρέμανται ἀπὸ τὸν τράχηλον ἐπὶ τοῦ στήθους· καὶ ὁ μὲν σταυρὸς συμβολίζει τὴν αὐτοθυσίαν τῶν φερόντων αὐτόν, τὸ δὲ ἐγκόλπιον, τὸ ὁποῖον εἶναι μικρὰ εἰκὼν τοῦ Σωτῆρος ἢ τῆς Θεοτόκου, δηλοῖ τὴν καθαρότητα καὶ εὐθύτητα τῆς ψυχῆς τοῦ λειτουργοῦ, ὁ ὁποῖος διὰ τοῦτο, ὅταν φορῇ αὐτό, λέγει: « *Καρδίαν καθαρὰν κτίσον ἐν ἐμοὶ ὁ Θεὸς καὶ πνεῦμα εὐθὲς ἐγκαίνισον ἐν τοῖς ἐγκάτοις μου* ».

4. Ἡ μίτρα. Εἶναι στέμμα χρυσοκέντητον, κεκοσμημένον διὰ πολυτίμων λίθων καὶ ἐπέχον θέσιν βασιλικῆ διαδήματος. Ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἔχει σταυρὸν καὶ κύκλωθεν αὐτοῦ τοὺς τέσσαρας Εὐαγγελιστάς. Συμβολίζει τὸν ἀκάνθινον στέφανον τοῦ Σωτῆρος. Οἱ Ρῶσοι ἀρχιμανδριῖται φέρουν ὡσαύτως μίτραν, ἀλλ' ἄνευ σταυροῦ. Τὴν μίτραν φορεῖ ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, οὐχὶ ὅμως καὶ κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν Μυστηρίων.

5. Ποιμαντορικὴ ράβδος (πατερίτσα). Σύμβολον τῆς ποιμαντορικῆς ἐξουσίας τοῦ ἐπισκόπου. Εἶναι συνήθως ἀπὸ μέταλλον καὶ εἰς τὴν κορυφὴν ἔχει δικέφαλον ὄφιν μὲ μικρὸν σταυρὸν εἰς τὸ μέσον. Οἱ ὄφεις εἶναι τύπος τοῦ χαλκίνου ὄφεως, τὸν ὁποῖον ὁ Μωσῆς ὕψωσεν εἰς τὴν ἔρημον, καὶ συμβολίζουν τοὺς ἐσωτερικοὺς καὶ ἐξωτερικοὺς ἐχθροὺς τῆς Ἐκκλησίας, ὁ δὲ ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν σταυρὸς τὴν δύναμιν, μὲ τὴν ὁποίαν καταπολεμοῦνται οὗτοι νικηφόρος παρὰ τοῦ ἐπισκόπου.

6. Ὁ μανδύας. Ἐνδυμα ποδῆρες ἄνευ χειρίδων καὶ διακεκοσμημένον μὲ διαφόρους συμβολικὰς παράστασεις· εἶναι πολὺ εὐρύ, περιδένεται περὶ τὸν τράχηλον καὶ κρατεῖται παρὰ τοῦ διακόνου. Ὁ ἀρχιερεὺς φορεῖ τοῦτον, ὅταν χοροστατῇ.

10. Μίτρα μετὰ τοῦ πατριαρχικοῦ ἐμβλήματος τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ
(Ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου)

ΜΕΡΟΣ Β'

ΠΕΡΙ ΕΟΡΤΩΝ

10. ΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

ΟΙ ΑΙ ΗΜΕΡΑΙ ΤΗΣ ΖΩΗΣ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΔΙΕΡΧΩΝΤΑΙ ΕΝ ΕΥΣΕΒΕΙΑ ΚΑΙ ΝΑ ΑΦΙΕΡΩΝΩΝΤΑΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΛΑΤΡΕΙΑΝ ΤΟΥ ΎΨΙΣΤΟΥ. Ἐν τούτοις ἡ ἁγία Ἐκκλησία μας, χάριν τῆς καλυτέρας ὀργανώσεως καὶ ἀναπτύξεως τῆς θρησκευτικῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, ἔταξεν ὀρισμένης ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας παύουν οὗτοι τὰς ἐργασίας των, διὰ νὰ παρακολουθοῦν τὴν θεῖαν λειτουργίαν εἰς τοὺς ναοὺς καὶ διὰ νὰ ἐπιδίδωνται κατ' αὐτὰς εἰς διάφορα θεάρεστα ἔργα. Αἱ ἡμέραι αὗται λέγονται ἐορταί. Τοιαῦται δὲ εἶναι ἡ Κυριακή, ἡ ὁποία ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τοῦ Χριστιανισμοῦ ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου καὶ ἀντικατέστησε τὸ Σάββατον τῶν Ἰουδαίων, αἱ ἄλλαι ἐορταί τοῦ Σωτῆρος, αἱ πρὸς τιμὴν τῆς Παρθένου Μαρίας καὶ ἄλλων ἱερῶν προσώπων, τὰ ὁποία διεκρίθησαν διὰ τὴν ἀρετὴν των καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν Σωτῆρα πίστιν των, διὰ τὴν ὁποίαν καὶ ἐμαρτύρησαν. Ὁρισμένοι ἄλλαι ἐορταί ἀναφέρονται εἰς ἀνάμνησιν σπουδαίων γεγονότων τῆς Ἐκκλησίας. Ἀπὸ τὰς τελευταίας διεκρίθησαν αἱ δύο ἡμέραι τῆς ἑβδομάδος, ἡ Τετάρτη καὶ ἡ Παρασκευή, ἡ πρώτη λόγῳ τῆς κατ' αὐτὴν προδοσίας τοῦ Ἰούδα καὶ ἡ δευτέρα λόγῳ τῆς σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος.

Καὶ οἱ Ἐθνικοὶ εἶχον ἐπίσης ἐορτάς, ἀλλ' αὗται προήρχοντο ἀπὸ τὴν γεωργικὴν ζωὴν των, συμφώνως πρὸς τὸν φυσιολατρικὸν χαρακτήρα τῆς θρησκείας τῶν ἀρχαίων.

Οἱ Ἰουδαῖοι εἶχον πολλὰς ἐορτάς εἰς ἀνάμνησιν διαφόρων σπουδαίων γεγονότων τοῦ θρησκευτικοῦ βίου των, ἰδιαίτερος δὲ ἐτίμων τὴν ἑβδόμην ἡμέραν τῆς ἑβδομάδος, τὸ Σάββατον, ὅποτε ἀπέιχον αὐστηρῶς ἀπὸ πᾶσαν ἐργασίαν καὶ ἐλάτρευον τὸν Θεὸν συμφώνως πρὸς τὴν τετάρτην ἐντολὴν τοῦ Δεκαλόγου. Μερικαὶ ἐορταί τῶν Ἰουδαίων διετηρήθησαν καὶ ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν μας, ἀλλ' ὑπὸ ἄλλην ἐντελῶς μορφήν καὶ σημασίαν τοιαῦται εἶναι τὸ Πάσχα, ἡ Πεντηκοστή καὶ ἄλλαι.

Αἱ χριστιανικαὶ ἑορταὶ διαίρουνται εἰς Δεσποτικάς, Θεομητορικάς καὶ εἰς ἑορτὰς Ἁγίων.

11. ΔΕΣΠΟΤΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

ΟΝΟΜΑΖΟΝΤΑΙ τοιουτοτρόπως αἱ ἑορταί, αἱ ὁποῖαι εἶναι καθιερωμέναι διὰ τὴν λατρείαν τοῦ Δεσπότη καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ αἱ ὁποῖαι διακρίνονται εἰς κινητὰς καὶ ἀκινήτους. Κινηταὶ εἶναι αἱ ἑορταί, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς βάσιν τὸ Πάσχα, τὸ ὁποῖον δὲν ἑορτάζεται πάντοτε κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμερομηνίαν, καὶ δὲν συμπίπτουν κατὰ τὰς ἰδίας ἡμέρας τοῦ μηνός. Τούναντιον αἱ ἀκίνητοι ἑορταί, ἐπειδὴ ἔχουν βάσιν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, ἡ ὁποία ἑορτάζεται πάντοτε τὴν 25ην Δεκεμβρίου, συμπίπτουν πάντοτε εἰς τὰς ἰδίας ἡμέρας τοῦ μηνός καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάσθησαν ἀκίνητοι.

α) Ἀκίνητοι δεσποτικαὶ ἑορταί.—1. Τὰ Χριστούγεννα. Ταῦτα κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας συνεωρτάζοντο μετὰ τὰ Θεοφάνεια· ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος ἐχωρίσθησαν ἀπ' αὐτῶν, πρῶτον εἰς τὴν Δύσιν καὶ κατόπιν παρ' ἡμῖν, καὶ ἑορτάζονται τὴν 25ην Δεκεμβρίου, ἑννέα μῆνας μετὰ τὴν 25ην Μαρτίου, ἡμέραν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τῆς Θεοτόκου. Τὰ Χριστούγεννα εἶναι ἡ λαμπροτέρα ἡμέρα τῆς Χριστιανοσύνης, διότι κατ' αὐτὴν ἑορτάζομεν τὴν ἐνανθρώπησιν τοῦ Σωτῆρος τοῦ κόσμου· κατ' αὐτὴν τὰ οὐράνια ἐνώνονται μετὰ τὰ ἐπίγεια, ὁ Θεὸς καταβαίνει, διὰ ν' ἀναβῆῃ ὁ ἄνθρωπος. Τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων προηγεῖται τεσσαρακονθήμερος νηστεία.

2. Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου (1 Ἰανουαρίου). Κατ' αὐτὴν ἑορτάζομεν τὴν περιτομὴν τοῦ Κυρίου, ἡ ὁποία, συμφώνως πρὸς τὸν Μωσαϊκὸν Νόμον, ἐγένετο ὀκτῶ ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν. Ἡ Ἰουδαϊκὴ περιτομὴ ἀντικατεστάθη εἰς τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν ἀπὸ τὸ Βάπτισμα, τοῦ ὁποίου ἦτο τύπος.

3. Τὰ Θεοφάνεια ἢ Ἐπιφάνεια (6 Ἰανουαρίου). Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἑορτάζεται εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Κυρίου ὑπὸ τοῦ Προδρόμου εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμὸν καὶ τῆς ἐνάρξεως τοῦ δημοσίου βίου αὐτοῦ. Κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τελεῖται καὶ ὁ μέγας ἀγιασμός. Κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας οἱ κατηχούμενοι

έβραπτίζοντο τὴν παραμονὴν τῶν Θεοφανείων καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων προσήρχοντο εἰς τὸν ναὸν μὲ λευκὰς ἐνδυμασίας ὡς νεοφώτιστοι (ἑορτὴ τῶν Φώτων).

4. Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου (2 Φεβρουαρίου). Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν ἡ Παρθένος Μαρία ἤλθε — συμφώνως πρὸς τὴν διάταξιν τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου — εἰς τὸν ναὸν μὲ τὸ βρέφος, διὰ νὰ προσφέρῃ τὴν κεκανονισμένην θυσίαν. Τότε ὑπήντησε (ὑπαπήντησε = ὑπεδέχθη) τὸν Σωτῆρα ὁ γέρον Συμεὼν, ἐδόξασε τὸν Θεόν, διότι ἐδέχθη εἰς τὰς ἀγκάλας αὐτοῦ τὸν Μεσσίαν Χριστόν, καὶ εἶπε τὸ γνωστόν: « *Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα . . .* »

5. Ἡ Μεταμόρφωσις τοῦ Κυρίου (6 Αὐγούστου). Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἑορτάζομεν τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ, ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τοῦ πάθους, μεταμόρφωσιν τοῦ Κυρίου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἑορτάζετο κατ' ἀρχὰς πρὸ τοῦ Πάσχα· ἐπειδὴ ὁμως ἡ ἀγία Ἑλένη ἐτέλεσε τὴν 6ην Αὐγούστου τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Μεταμορφώσεως, τὸν ὁποῖον ἔκτισεν ἐπὶ τοῦ ὄρους Θαβῶρ, ὠρίσθη ἔκτοτε ἡ 6η Αὐγούστου ὡς ἡμέρα ἑορτασμοῦ τῆς Μεταμορφώσεως.

6. Δεσποτικά ἑορταὶ εἶναι καὶ ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸν Τίμιον Σταυρόν, ὁ ὁποῖος εἶναι διὰ τοὺς Χριστιανούς ἱερὸν σύμβολον, ὑπενθυμίζον τὸν σταυρικὸν θάνατον τοῦ Κυρίου. Εἶναι δὲ αὗται:

α) Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (14 Σεπτεμβρίου). Ἡ ἑορτὴ αὕτη ὠρίσθη εἰς ἀνάμνησιν τῆς πανηγυρικῆς ἀνυψώσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ὑπὸ τῆς ἀγίας Ἑλένης πρὸς προσκύνησιν εἰς τὸν τότε ἐγκαινισθέντα ναὸν τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς παρὰ τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου ἐπανακτίσεως αὐτοῦ (628 μ. Χ.) ἀπὸ τῶν Περσῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρπάσει τοῦτον. Πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου, τῆς νίκης τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν, ψάλλεται ὁ γνωστός ὕμνος « *Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ ἐδόγησον τὴν κληρονομίαν σου . . .* ».

β) Ἡ Σταυροπροσκύνησις. Ἡ τρίτη Κυριακὴ τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ὅτε προβάλλεται ὁ Τίμιος Σταυρὸς πρὸς προσκύνησιν παρὰ τῶν Χριστιανῶν, διὰ νὰ ἐνισχυθοῦν οὗτοι εἰς τὴν νηστείαν.

γ) Ἡ εὐρέσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ (6 Μαρτίου).
Εἰς ἀνάμνησιν τῆς παρὰ τῆς ἁγίας Ἑλένης εὐρέσεως τούτου.

β) *Κινηταὶ δεσποτικαὶ ἑορταί.* — *I. Τὸ Πάσχα.* Τὸ Πάσχα εἶναι ἡ ἑορτὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν πανηγυρίζομεν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν, ἡ ὁποία συμβολίζει καὶ τὴν ἀνάστασιν καὶ ἀνάπλασιν ἕλης τῆς ἀνθρωπότητος. Πρὸ τοῦ Πάσχα τηρεῖται νηστεία, γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Μεγάλη Τεσσαρακοστή, εἰς τὴν ὁποίαν, πλὴν τῶν 40 ἡμερῶν, προσετέθη καὶ ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς. Σκοπὸς τῆς νηστείας εἶναι νὰ προετοιμάζωνται οἱ Χριστιανοὶ δι' ἐγκρατείας καὶ ἐναρέτου βίου εἰς τὴν καλυτέραν ὑποδοχὴν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου.

Τὸ Πάσχα, ὡς ἡμέρα χαρᾶς καὶ νίκης τῆς ζωῆς κατὰ τοῦ θανάτου (Λαμπρὴ διὰ τὸ χαρμόσυνον τῆς ἡμέρας), ἑορτάζεται πανηγυρικῶς παρὰ τῶν Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι κατ' αὐτὴν φέρουν λαμπάδας καὶ χαιρετίζουν ἀλλήλους μὲ τὸν χαρμόσυνον χαιρετισμὸν «Χριστὸς Ἀνέστη».

Τὸ Πάσχα μέχρι τῆς ἐν Νικαίᾳ Ἀ' Οἰκουμενικῆς Συνόδου (325) δὲν ἑορτάζετο καθ' ὠρισμένην ἡμέραν, ἀλλ' εἰς διαφόρους ἡμερομηνίας εἰς τὰς ἐπὶ μέρους Ἐκκλησίας. Ἡ Σύνοδος αὕτη ὥρισε τὸν χρόνον τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα δι' ὅλας τὰς Ἐκκλησίας. Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν ταύτης τὸ Πάσχα δὲν πρέπει νὰ συμπίπτῃ μὲ τὸ ἑβραϊκόν, ἀλλὰ νὰ ἑορτάζηται ἀπαραιτήτως κατόπιν ἀπὸ αὐτό, διότι ὁ Κύριος ἀνέστη μετὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ ο αἰκοῦ Πάσχα, ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἑορτάζηται τὴν 14ην τοῦ μηνὸς Νισάν, ἡμέραν Σάββατον καὶ εἰς πανσέληνον, ὥρισθη ὡς ἡμέρα ἑορτασμοῦ τοῦ Πάσχα ἡ πρώτη Κυριακὴ μετὰ τὴν πανσέληνον, ἡ ὁποία παρουσιάζεται μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερινόν. Ἐὰν ἡ μετὰ τὴν ἑαρινὴν ἰσημερινόν πανσέληνος συμπίπτῃ Κυριακὴν, τὸ Πάσχα ἀναβάλλεται διὰ τὴν ἐπομένην Κυριακὴν.

Ἡ πρώτη μετὰ τὸ Πάσχα ἑβδομάς λέγεται *διακαινήσιμος*, διότι ἀπὸ ταύτης ἀρχίζει ἡ ἀνακαινίσις καὶ ἡ ἀνάπλασις τῶν Χριστιανῶν.

II. Κινηταὶ ἑορταὶ πρὸ τοῦ Πάσχα. — 1. *Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου.* Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἀναγινώσκεται ἀπὸ τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἡ περικοπὴ, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου (Λουκ.

IB' 10 - 14), ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ μιμῶνται οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς προσευχὰς τῶν τὴν ταπεινοφροσύνην τοῦ Τελώνου, ν' ἀποφεύγουν δὲ τὴν ὑποκρισίαν καὶ τὴν ἀλαζονείαν τοῦ Φαρισαίου. Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ταύτης ἀρχίζει τὸ τριῶδιον, τὸ ὁποῖον διαρκεῖ μέχρι τοῦ Σαββάτου.

2. Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου. Κατ' αὐτὴν ἀναγινώσκειται ἡ παραβολὴ τοῦ ἀσώτου υἱοῦ (Λουκ. IB' 11-32). Μὲ τὴν παραβολὴν ταύτην προτρεπόμεθα νὰ ἐπανεέλθωμεν, ὅταν ἀμαρτήσωμεν, διὰ τῆς μετανοίας εἰς τοὺς κόλπους τοῦ οὐρανοῦ Πατρός.

3. Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω. Ὀνομάζεται τοιοῦτοτρόπως, διότι ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἡ τελευταία τῆς κρεοφαγίας, ἔπειτα δὲ ἀπὸ αὐτὴν ἀπέχομεν ἀπὸ τὸ κρέας μέχρι τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα. Ἀναγινώσκειται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν μέλλουσαν κρίσιν, διὰ νὰ διδαχθῶμεν ὅτι τότε μόνον θὰ δικαιωθῶμεν καὶ θὰ τύχωμεν τῆς οὐρανοῦ βασιλείας, ὅταν θὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐνδεεῖς καὶ τοὺς πάσχοντας (Ματθ. ΚΓ' 31-46). Τὸ πρὸ τῆς Κυριακῆς τῆς Ἀπόκρεω Σάββατον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὴν μνήμην τῶν κεκοιμημένων (Σάββατον τῶν ψυχῶν).

4. Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου. Καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν καὶ κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν ἑβδομάδα γίνεται χρῆσις τυροῦ, φῶν, γάλακτος καὶ ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο ἡ Κυριακὴ αὕτη λέγεται τῆς Τυροφάγου. Ἀπὸ τῆς μετ' αὐτὴν Δευτέρας (Καθαρὰ Δευτέρα) ἀρχίζει ἡ Μεγάλῃ Τεσσαρακοστή. Ἡ περικοπὴ, ἡ ὁποία ἀναγινώσκειται, ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀποφυγὴν θησαυρισμοῦ εἰς τὸν κόσμον τοῦτον (Ματθ. Ζ' 14).

5. Ἀ' Κυριακὴ τῶν νηστειῶν ἢ Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας. Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἀγῶνος κατὰ τῶν εἰκονομάχων καὶ τῆς ἀναστηλώσεως τῶν εἰκόνων ὑπὸ τῆς αὐτοκρατείας Θεοδώρας (842 μ.Χ.), καθὼς καὶ ὄλων τῶν νικηφόρων ἀγώνων τῆς Ἐκκλησίας κατὰ τῶν αἰρετικῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐχθρῶν της. Ἀναγινώσκειται ἀπὸ μὲν τὸν Ἀπόστολον ἡ περικοπὴ ἐκείνη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐξυμνοῦνται τὰ κατορθώματα τῆς πίστεως ('Εβρ. ΙΑ' 24-40), ἀπὸ δὲ τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἡ διήγησις περὶ τῆς κλήσεως τοῦ Ναθαναὴλ, ἀπὸ τὴν ὁποίαν φαίνεται ἡ πίστις τοῦ καλοῦ τούτου Ἰσραηλίτου. Διὰ τῶν περικοπῶν τούτων τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου προτρέπον-

ται οἱ Χριστιανοὶ νὰ μιμῶνται τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑπομονὴν τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας.

6. Β' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην ἐορτάζεται ἡ μνήμη Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος ἦτο ἀρχιεπίσκοπος τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὸν ἸΔ' αἰῶνα καὶ διεκρίθη διὰ τὴν εὐσέβειαν καὶ διὰ τοὺς ἀγῶνάς του ἐναντίον τῶν αἱρέσεων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ Μάρκ. Β' 1-12.

7. Γ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἡ τῆς Σταυροπροσκυνησεως. Οἱ Χριστιανοὶ εὐρίσκονται πλέον εἰς τὸ μέσον τῆς Μεγάλης Τεσσαρακοστῆς, ἡ ὁποία εἶναι περίοδος νηστείας καὶ προσευχῆς. Διὰ νὰ ἐνισχύσῃ τούτους ἡ Ἐκκλησία, προβάλλει πρὸς προσκύνησιν τὸν Τίμιον Σταυρὸν, τὸ σύμβολον αὐτὸ τῆς νίκης καὶ τῆς δυνάμεως εἰς ὅλους τοὺς ἀγῶνας τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τῆς περικοπῆς, ἡ ὁποία ἀναγινώσκεται (Μάρκ. Η' 34-38), παρακινούμεθα νὰ ἄρωμεν τὸν σταυρὸν καὶ ν' ἀκολουθήσωμεν τὸν Χριστόν, διὰ νὰ σώσωμεν τοιοῦτοτρόπως τὴν ψυχὴν μας, πολυτιμότερον ἀπὸ τὴν ὁποῖαν τίποτε δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν κόσμον.

8. Δ' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν. Ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην τιμᾷ τὴν μνήμην τοῦ εὐσεβοῦς μοναχοῦ Ἰωάννου, συγγραφέως τῆς Κλίμακος, βιβλίου, τὸ ὁποῖον εἶναι διηρημένον εἰς 33 κεφάλαια· εἰς τὰ κεφάλαια ταῦτα περιγράφεται ἡ βαθμιαία ἀνάπτυξις τοῦ χριστιανικοῦ βίου καὶ ἡ ὡς διὰ τινος κλίμακος ἀνάβασις εἰς τὴν τελειότητα. Ὁ μοναχὸς οὗτος τοῦ ὄρουσ Σινᾶ ἐγεννήθη τὸ 525 καὶ ἔζησε βίον ἀσκητικὸν καὶ εὐσεβῆ πλέον τῶν 90 ἐτῶν.

9. Ε' Κυριακὴ τῶν Νηστειῶν ἡ τῆς Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας. Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην μνεῖαν ποιούμεθα τῶν ἀγῶνων τῆς ὁσίας Μαρίας τῆς Αἰγυπτίας, ἡ ὁποία, ἐνῶ κατ' ἀρχὰς ἦτο ἁμαρτωλὴ, κατόπιν μετενόησε καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὰ περίχωρα τοῦ Ἰορδάνου, ὅπου ἔζησε βίον ἀσκητικὸν καὶ εὐσεβῆ ἐπὶ 47 περίπου ἔτη.

Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς Παρασκευῆς τῆς ἐβδομάδος ταύτης ψάλλεται ὄλος ὁ ἱστορικὸς Ἀκάθιστος ὕμνος (χαίρετισμοὶ τῆς Θεοτόκου)· τοῦ ὕμνου τούτου μία στάσις ψάλλεται τὸ ἑσπέρας ἐκάστης Παρασκευῆς τῶν προηγούμενων ἐβδομάδων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

10. Κυριακή τῶν Βαΐων. Ἡ Κυριακή αὕτη εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀνάμνησιν τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Σωτῆρος εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα (Ἰωάνν. ΙΒ' 1 - 18).

III. Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς. — Ἀπὸ τὸ ἑσπέρας τῆς Κυριακῆς τῶν Βαΐων ἀρχίζει ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς, κατὰ τὴν ὁποίαν μὲ εὐλάβειαν καὶ εὐγνωμοσύνην τιμῶμεν τὰ ἅγια πάθη τοῦ Κυρίου, τὰ ὁποῖα οὗτος ὑπέστη ἔκουσίως, διὰ νὰ σώσῃ τὴν ἁμαρτωλὸν ἀνθρωπότητα.

Κατὰ τὴν Μ. Δευτέρα μνημονεύομεν τὴν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ξηρανθεῖσαν συκῆν, ἡ ὁποία συμβολίζει τὸν ἄκαρπον, ἀπὸ ἀπόψεως χριστιανικῶν ἔργων, βίον τοῦ ἁμαρτωλοῦ.

Τὴν Μ. Τρίτην ἀναγινώσκονται αἱ διδακτικώταται παραβολαὶ τῶν δέκα παρθένων, τῶν ταλάντων καὶ τῆς μελλούσης κρίσεως.

Τὴν Μ. Τετάρτην γίνεται μνεία τῆς ἁμαρτωλοῦ γυναικός, ἡ ὁποία ἤλειψε μὲ μύρον τοὺς ἀχράντους πόδας τοῦ Ἰησοῦ καὶ ἐσπόγγισε τούτους μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς της. Κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῆς Μ. Τετάρτης (ἑσπέρας Μ. Τρίτης) ψάλλεται τὸ ὠραῖον τροπάριον τῆς Κασσιανῆς: «*Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γενή...*».

Τὴν Μ. Πέμπτην μνήμην ποιούμεθα τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου. Τὸ ἑσπέρας τῆς Μ. Πέμπτης ἀναγινώσκονται τὰ Δώδεκα Εὐαγγέλια, τὰ ὁποῖα ἀναφέρονται εἰς τὰ πάθη τοῦ Κυρίου. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ πέμπτου Εὐαγγελίου ἐξάγεται ἐν ἐπιβλητικῇ πομπῇ παρὰ τοῦ ἱερέως ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα ὁ Τίμιος Σταυρὸς καὶ περιφέρεται ἐντὸς τοῦ ναοῦ, ἐνῶ ψάλλεται τὸ συγκινητικώτατον τροπάριον «*Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξύλον.....*»

Ἡ Μ. Παρασκευὴ εἶναι ἡμέρα πένθους καὶ λύπης, διότι κατ' αὐτὴν τιμῶμεν τὴν καταδίκην, τὴν σταύρωσιν καὶ τὴν ταφήν τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας ταύτης ψάλλονται οἱ ἐπιτάφιοι θρῆνοι καὶ γίνεται ἡ περιφορὰ τοῦ Ἑπιταφίου.

Κατὰ τὸ Μ. Σάββατον τιμῶμεν τὴν ἐν τῷ τάφῳ τριήμερον ἀνάπαυσιν τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν κάθοδον αὐτοῦ εἰς τὸν ᾗδην, διὰ νὰ κηρύξῃ τὴν μετάνοιαν εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἀπέθανον πρὸ τῆς ἐλεύσεώς του εἰς τὸν κόσμον τούτον.

IV. Κινητὰ ἑορτὰ μετὰ τὸ Πάσχα. — 1. Κυριακὴ τοῦ Θωμᾶ (Ἰωάνν. ΙΒ' 19 - 31). Κατὰ τὴν Κυριακὴν ταύτην γίνεται

μνεία τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Σωτῆρος, ὁκτὼ ἡμέρας μετὰ τὴν ἀνάστασιν του, εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ὁπότε ἐπίστευσεν ὁ Θωμαῖς, ἀφοῦ ἐψηλάφησε τὸ σῶμά του· τοιοῦτοτρόπως ἐδόθη ἀπτή ἀπόδειξις τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

2. Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων (Μαρκ. ΙΒ' 43 καὶ 5' 8). Κατ'αὐτὴν τιμῶμεν τὰς ἀγίας ἐκείνας γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Σωτῆρα ἐτόλμησαν νὰ μεταβοῦν ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν τάφον του μὲ μύρα, διὰ νὰ ἀλείψουν μὲ αὐτὰ τὸ σῶμά του. Μὲ τὸ παράδειγμα τῶν Μυροφόρων γυναικῶν παρακινοῦνται οἱ Χριστιανοὶ νὰ δεικνύουν τὴν ἰδίαν ἀφοσίωσιν εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς πίστεώς των.

3. Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου (Ἰωάνν. Ε' 1-15). Κατὰ ταύτην μνημονεύεται τὸ εἰς τὴν προβατικὴν κολυμβήθραν θαῦμα τῆς θεραπείας τοῦ ἐπὶ 38 ἔτη παραλυτικοῦ. Διὰ τοῦ θαύματος τούτου, καθὼς καὶ διὰ τῶν ἄλλων θαυμάτων, κατεδείχθη ἡ θεότης τοῦ ἐκ νεκρῶν ἀναστάντος Σωτῆρος τοῦ κόσμου.

4. Ἡ Μεσοπεντηκοστή. Τὴν Τετάρτην μετὰ τὴν Κυριακὴν τοῦ Παραλύτου, ὁπότε εἶναι ἀκριβῶς τὸ μέσον τοῦ ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς διαστήματος, ἐορτάζεται ἡ Μεσοπεντηκοστή εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὁμιλίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμεν ὁ Σωτῆρ « μεσοῦσης τῆς ἐορτῆς » (τῆς Σκηνοπηγίας) πρὸς τοὺς Ἰουδαίους περὶ τῆς χάριτος τοῦ ἀγίου Πνεύματος.

5. Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος (Ἰωάνν. Δ' 5-24). Κατὰ ταύτην ἀναγινώσκεται ἡ εὐαγγελικὴ περικοπή, ἡ ὁποία ἀναφέρεται εἰς τὴν συνδιάλεξιν τοῦ Σωτῆρος μὲ τὴν Σαμαρείτιδα· εἰς τὴν ὁμιλίαν ταύτην τονίζεται ἡ πνευματικότης καὶ ὁ παγκόσμιος χαρακτήρ τῆς χριστιανικῆς θρησκείας.

6. Κυριακὴ τοῦ Τυφλοῦ (Ἰωάνν. Θ' 1-14). Εἰς ἀνάμνησιν τῆς θεραπείας τοῦ ἐκ γενετῆς τυφλοῦ. Καὶ τὸ θαῦμα τοῦτο καταδεικνύει τὴν θεότητα τοῦ Κυρίου καὶ ἐνισχύει τὴν πίστιν ἡμῶν.

7. Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου (Λουκ. ΚΔ' 50-52, Πράξ. Α' 9-12). Τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα καὶ ἡμέραν Πέμπτην ἐορτάζομεν τὴν εἰς οὐρανούς ἀνάληψιν τοῦ Σωτῆρος, ὅτε ὁ διὰ τὴν σωτηρίαν ἡμῶν τῶν ἀνθρώπων ἐσαρκωθεὶς υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐπανῆλθεν εἰς τὴν πρώτην δόξαν αὐτοῦ.

8. Κυριακὴ τῶν Ἀγίων Πατέρων. Κατὰ ταύτην

τιμῶμεν τὴν μνήμην τῶν 318 Πατέρων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν πρώτην ἐν Νικαίᾳ Οἰκουμενικὴν Σύνοδον (325 μ.Χ.) διεκήρυξαν ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν διὰ τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως τὴν θεότητα τοῦ Σωτῆρος, ἡ ὁποία μαρτυρεῖται διὰ τῆς ἀναστάσεώς του, διὰ τῶν θαυμάτων του καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας του.

9 Πεντηκοστή. Κατ' αὐτὴν εορτάζομεν τὴν ἐπιφοίτησιν τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπὶ τοὺς Ἀποστόλους, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐφωτίσθησαν καὶ ἐνισχύθησαν ὑπ' αὐτοῦ, ἤρχισαν τὸ κήρυγμα τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Ἡ Πεντηκοστή θεωρεῖται ὡς ἡ γενέθλιος ἡμέρα τῆς Ἐκκλησίας, διότι κατὰ ταύτην ἐπίστευσαν εἰς τὸ κήρυγμα τῶν Ἀποστόλων περίπου τρεῖς χιλιάδες καὶ ἐσηματίσθη τοιοῦτοτρόπως ἡ πρώτη χριστιανικὴ Ἐκκλησία.

10. Κυριακὴ τῶν ἁγίων πάντων. Ἡ Κυριακὴ αὕτη εἶναι ἀφιερωμένη εἰς τὴν μνήμην ὄλων τῶν ἁγίων τῆς πίστεώς μας, οἱ ὅποιοι διὰ τοῦ βίου, διὰ τῆς διδασκαλίας, διὰ τῶν ἀγώνων καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου των συνετέλεσαν εἰς τὴν ἐξάπλωσιν καὶ εἰς τὴν στήριξιν τοῦ Χριστιανισμοῦ.

12. ΘΕΟΜΗΤΟΡΙΚΑΙ ΕΟΡΤΑΙ

ΑΝΑΤΟΛΙΚΗ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία τιμᾷ ἰδιαίτερος μεταξὺ τῶν ἱερῶν προσώπων τῆς θρησκείας τὴν Παρθένον Μαρίαν, τὴν πάναγνον μητέρα τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἔχουν καθιερωθῆ πολλαὶ εορταί, αἱ ὁποῖαι λέγονται Θεομητορικάι. Τοιαῦτα εἶναι :

1. Ἡ Γέννησις τῆς Θεοτόκου. Ταύτην εορτάζομεν τὴν 8ην Σεπτεμβρίου.

2. Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου (21 Νοεμβρίου). Οἱ γονεῖς τῆς Θεοτόκου Ἰωακείμ καὶ Ἄννα, ἐπειδὴ δὲν εἶχον τέκνα, ἔταξαν ν' ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Θεὸν τὸ τέκνον, τὸ ὁποῖον θ' ἀπέκτων. Διὰ τοῦτο καὶ ἔφεραν τὴν Παρθένον Μαρίαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος, ὅπου, κατὰ τὴν παράδοσιν, παρέμεινεν αὕτη καὶ ὑπηρετήσε μέχρι τοῦ 12ου ἔτους.

3. Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου. Κατὰ τὴν 25 Μαρτίου εορτάζομεν τὴν χαρμόσυνον ἀγγελίαν εἰς τὴν Θεοτόκον

ὑπὸ τοῦ ἀγγέλου Γαβριήλ ὅτι θὰ γεννήσῃ ἐκ Πνεύματος ἁγίου τὸν Σωτῆρα τοῦ κόσμου. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἑορτάζομεν καὶ τὴν ἐθνικὴν μας ἑορτὴν.

4. Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου. Αὕτη ἑορτάζεται τὴν 15 Αὐγούστου, προηγεῖται δὲ τῆς πενθίμου ταύτης ἡμέρας τοῦ θανάτου τῆς Παναγίας δεκαπενθήμερος νηστεία.

Πλὴν τῶν Θεομητορικῶν τούτων ἑορτῶν, ἔχομεν καὶ τὴν Σύναξι ν τῆς Θεοτόκου καὶ ἄλλας ὀλιγώτερον σπουδαίας.

13. ΕΟΡΤΑΙ ΤΩΝ ΑΓΙΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑ ἡμῶν τιμᾷ μετ' εὐλαβείας τὰ ἱερά ἑκεῖνα πρόσωπα, τὰ ὁποῖα διὰ τῆς εὐσεβείας, διὰ τῶν καλῶν ἔργων καὶ διὰ τῆς σοφίας αὐτῶν, μερικὰ δὲ καὶ διὰ τοῦ μαρτυρίου των, ἐδόξασαν αὐτὴν καὶ συνετέλεσαν νὰ διαλάβῃ περισσότερο ἀνὰ τὸν κόσμον ἢ δύναιμι τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὰ ἱερά ταῦτα πρόσωπα ὀνομάζονται συνήθως Ἁγιοί, δηλαδή ἄμωμοι, κεχωρισμένοι ἀπὸ τὸ πολὺ πλῆθος καὶ ἀφιερωμένοι εἰς τὰ θεῖα πρὸς τιμὴν αὐτῶν ἔχομεν ἑορτάς, ἀπὸ τὰς ὁποίας μερικὰς ἀναφέρομεν κατωτέρω. Διὰ τῶν ἑορτῶν τούτων οἱ Χριστιανοὶ ἀναπολοῦν τὸν βίον τῶν ἁγίων, μελετοῦν ὅλα ὅσα ἀναφέρονται εἰς αὐτοὺς καὶ κινοῦνται εἰς θαυμασμὸν καὶ μίμησιν των. Ἐπικαλούμεθα ἀκόμη κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τὴν μεσιτείαν τῶν ἁγίων παρὰ τῷ Θεῷ ὑπὲρ ἡμῶν, διότι οὗτοι, ἐπειδὴ εὐηρέστησαν τὸν Θεὸν μὲ τὸν ἅγιον βίον αὐτῶν, ἔχουν πλησίον αὐτοῦ περισσοτέραν ἀπὸ ἡμῶν παρρησίαν.

Πρὸς τιμὴν τῶν ἁγίων ἀνεγείρονται ἐνίοτε ἐπ' ὀνόματί των ναοί, οἱ ὁποῖοι κτίζονται συνήθως ἐπὶ τῶν τάφων αὐτῶν, ὅπου βεβαίως περιεσώθησαν τοιοῦτοι. Εἶναι αὐτονόητον ὅτι ἡ πρὸς τοὺς ἁγίους τιμὴ αὕτη δὲν πρέπει νὰ καταντᾷ εἰς λατρείαν καὶ προσκύνησιν αὐτῶν, ὅπως συνέβη πολλάκις εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἐδημιουργήθησαν ἄρκεται ἔριδες καὶ διαμάχαι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν. Τὸ τοιοῦτον συμβαίνει δυστυχῶς καὶ σήμερον ἐνίοτε ἐξ ἀμαθείας. Λατρεία καὶ προσκύνησις ἀνήκει μόνον εἰς τὸν Θεόν. Διὰ τῆς τιμῆς ταύτης πρὸς τοὺς ἁγίους ἐκδηλοῦμεν ἀπλῶς τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν ἀγάπην ἡμῶν πρὸς πρόσωπα, τὰ ὁποῖα ἐφάνησαν εὐάρε-

στα εἰς τὸν Θεὸν καὶ εἶναι διὰ τοῦτο ἄξια μιμήσεως ἀπὸ ἡμᾶς.

Αἱ σπουδαιότεραι ἑορταὶ τῶν ἁγίων εἶναι αἱ ἀκόλουθοι:

Τὸν Ἰανουάριον: Τοῦ ἁγίου Βασιλείου τὴν 1, Ἰωάννου τοῦ Βαπτιστοῦ τὴν 7, τῶν Πατριαρχῶν Ἀλεξανδρείας Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου καὶ Κυρίλλου τὴν 18, τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου καὶ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν 30.

Τὸν Φεβρουάριον: Τοῦ ἱερομάρτυρος Χαλαράμπους τὴν 10.

Τὸν Ἀπρίλιον: Τοῦ ἁγίου Γεωργίου τὴν 23.

Τὸν Μάιον: Τῆς ἁγίας Εἰρήνης τὴν 5, τῶν βασιλέων καὶ ἱσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τὴν 21.

Τὸν Ἰούνιον: Τῶν Ἀποστόλων Πέτρου καὶ Παύλου τὴν 29, τῶν δώδεκα Ἀποστόλων τὴν 30.

Τὸν Ἰούλιον: Τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ τὴν 20.

Τὸν Αὐγουστον: Τῆς ἀποκεφαλίσεως τοῦ Βαπτιστοῦ Ἰωάννου τὴν 29.

Τὸν Ὀκτώβριον: Τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου τὴν 26.

Τὸν Νοέμβριον: Τῶν ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τὴν 8, τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τὴν 25, τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέου τοῦ Πρωτοκλήτου τὴν 30.

Τὸν Δεκέμβριον: Τοῦ ἁγίου Νικολάου τὴν 6, τοῦ ἁγίου Σπυρίδωνος τὴν 12, τοῦ πρωτομάρτυρος Στεφάνου τὴν 27.

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ

14. ΑΙ ΙΕΡΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

ΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΑΙ ἀκολουθίαι εἶναι οἱ διάφοροι τύποι λατρείας οἱ καθωρισμένοι ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τῶν ὁποίων δοξολογοῦμεν τὸν Θεὸν διὰ τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ, παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ μεριμνᾷ περὶ ἡμῶν καὶ εὐχαριστοῦμεν διὰ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ὑπὲρ τοῦ κόσμου γενικῶς πρόνοιάν του. Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἀκολουθιῶν τούτων ἀναφέρονται εἰς τὰ λειτουργικὰ βιβλία.

Αἱ ἐκκλησιαστικαὶ ἀκολουθίαι διακρίνονται εἰς τακτικὰς καὶ ἐκτάκτους. Καὶ τακτικαὶ μὲν εἶναι αἱ ὦραι, ὁ ἔσπερινός, τὸ ἀπόδειπνον, τὸ μεσονυκτικόν, ὁ ὄρθρος καὶ ἡ θεία λειτουργία, ἔκτακτοι δὲ τὰ Μυστήρια, τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν, ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἢ κηδεία, ὁ ἀγιασμός (μικρὸς καὶ μέγας) καὶ ἡ παράκλησις ἢ παρακλητικὸς κανὼν (μικρὸς καὶ μέγας) κ.ἄ.

I. ΤΑΚΤΙΚΑΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

15. ΑΙ ΩΡΑΙ

Ι ΩΡΑΙ εἶναι σύντομοι ἀκολουθίαι, τὰς ὁποίας παρέλαβεν ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦς Ἑβραίους, προσέθεσε δὲ εἰς τοῦς ψαλμούς, ἀπὸ τοῦς ὁποίους συνίσταντο αὗται παρ' ἐκείνοις, μερικὰ τροπάρια καὶ εὐχάς. Ἔχομεν τέσσαρας ὥρας, τὴν πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἑνάτην. Συμφῶνως πρὸς τὸν παρ' ἡμῖν ὑπολογισμὸν τῶν ὥρῶν, αὗται εἶναι ἡ 7η π.μ., ἡ 9η, ἡ 12η (μεσημβρία) καὶ ἡ 3η μ.μ. Αἱ ὦραι ὑπενθυμίζουν εἰς ἡμᾶς τὰ γεγονότα τὰ ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὰ πάθη τοῦ Σωτῆρος. Τὰς τρεῖς πρώτας ὥρας ἀναγινώσκει ὁ ἱερεὺς εἰς τὴν οἰκίαν του, ἡ δὲ τετάρτη ἀναγινώσκεται εἰς τὸν ναὸν πρὸ τοῦ ἔσπερινοῦ. Ὅλαι αἱ ὦραι ἀναγινώσκονται τακτικῶς εἰς τὰς ἱεράς μονάς.

Ἐξαιρετικῶς αἱ ὦραι τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων, καθὼς καὶ τῆς Μ. Παρασκευῆς, ἀναγινώσκονται

ὄλαι εἰς τὸν ναὸν καὶ καλοῦνται **μεγάλα**, ἐπειδὴ εἶναι ἐκτενέστεραι ἀπὸ τὰς ἄλλας, διότι κατ' αὐτὰς ψάλλονται περισσότερα περικοπαὶ ἀπὸ τοὺς Προφῆτας, τοὺς Ψαλμοὺς καὶ τὸ Εὐαγγέλιον.

16. Ο ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ

ΕΣΠΕΡΙΝΟΣ, σύντομος ἑσπερινὴ ἱεροτελεστία, προοίμιον τῆς ἐπομένης ἡμέρας, διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγαν. Ὁ μικρὸς τελεῖται καθ' ἑκάστην, ὁ δὲ μέγας τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς παραμονῆς τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ τελεῖται ὡς ἐξῆς : Ἐφοῦ ὁ ἱερεὺς ἐκφωνήσῃ : « *Ἐδλογητός ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἄμην* », ἀναγινώσκεται ὁ μεγαλοπρεπέστατος 103ος ψαλμὸς,

ὁ ὁποῖος λέγεται **προοιμιακός**¹ καὶ ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἀπὸ τὴν φράσιν : « *Ἐδλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον, Κύριε ὁ Θεὸς μου, ἐμεγαλύνθησ ἡ σφύρα* ». Ὁ διάκονος δέεται κατόπιν τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου γενικῶς, ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου, τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ κλπ. Αἱ δεήσεις αὐταὶ τοῦ διακόνου λέγονται **μεγάλη συναπτή**. Οἱ ψάλται ψάλλουν διάφορα τροπάρια, σχετικὰ πάντοτε πρὸς τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς, ἐν συνδυασμῷ πρὸς τοὺς ψαλμοὺς 140, 141, 129 καὶ 116. Τὰ τροπάρια ταῦτα ὀνομάζονται **στιχηρά**. Τελεῖται κατόπιν ἡ εἴσοδος τοῦ ἑσπερινοῦ, ὅποτε ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα καὶ ἐκφωνεῖ : « *Σοφία, ὀρθοί* ». Τότε ψάλλεται ὁ ἀρχαῖος ὕμνος : « *Φῶς ἱλαρὸν ἀγίας δόξης ἀθανάτου Πατρὸς, οὐρανίου, ἀγίου, μάκαρος, Ἰησοῦ Χριστέ, ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίον δύσιν, ἰδόντες φῶς ἑσπερινόν, ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν. Ἄξιόν σε ἐν πᾶσι καιροῖς ὑμνεῖσθαι φωναῖς αἰσiais, Υἱὲ Θεοῦ, ζωὴν ὁ διδούς· διὸ ὁ κόσμος σε δοξάζει* ».

Κατὰ τὸν ἑσπερινὸν τῶν ἐπισήμων ἑορτῶν ἀναγινώσκονται μετὰ τὸν ὕμνον τοῦτον περικοπαὶ ἀπὸ τὴν Π. Διαθήκην. Ὁ διά-

1. Ὀνομάζεται **προοιμιακός**, διότι ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τοῦ ἑσπερινοῦ.

κονος ἀπαγγέλλει μερικὰς δεήσεις καὶ ὁ ψάλτης ψάλλει μερικὰ τροπάρια, τὰ ὁποῖα λέγονται ἀπόστιχα. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἡμέρας. Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπαγγέλλεται ἡ εὐχὴ τοῦ Συμεῶνος: «*Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἐν εἰρήνῃ, ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἔθνῶν καὶ δόξαν τοῦ λαοῦ σου Ἰσραὴλ*» (Λουκ. Β' 29 - 32). Ἐκφωνεῖται τὸ «*Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός.*» καὶ ἡ Κυριακὴ προσευχὴ. Εἶτα ψάλλεται τὸ ἀπολυτικίον τῆς ἡμέρας καὶ ὁ ἱερεὺς εὐχεται, ἵνα ὁ Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν..... ἐλεήσῃ καὶ σώσῃ ἡμᾶς ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος καὶ ἐλεήμων Θεός.

Τὰς ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας τελεῖται ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τῶν Προηγιασμένων (Μ. Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην), ἀναγινώσκεται κατὰ τὸν μέγαν ἑσπερινὸν καὶ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ.

Αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἑσπερινοῦ περιέχονται εἰς τὸ Εὐχολόγιον καὶ Τυπικόν. Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἑσπερινοῦ συμβολίζει τὴν ἀποκαθίλωσιν τοῦ Σωτῆρος.

17. ΤΟ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ

ΤΟ ΑΠΟΔΕΙΠΝΟΝ εἶναι ἀκολουθία, ἡ ὁποία ὀνομάζεται τοιουτοτρόπως, διότι ἀναγινώσκεται καθημερινῶς ὑπὸ τοῦ ἱερέως κατ' οἶκον μετὰ τὸ δεῖπνον. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν ταύτην παρακαλεῖ ὁ ἱερεὺς τὸν Θεόν, ἵνα προφυλάξῃ ἡμᾶς κατὰ τὴν νύκτα καὶ διέλθωμεν ταύτην καλῶς. Τὸ ἀποδειπνὸν ἀποτελεῖται ἀπὸ ψαλμούς, τροπάρια καὶ εὐχὰς καὶ διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγα. Μικρὸν εἶναι ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκεται καθημερινῶς, μέγα δὲ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἀναγινώσκεται κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν Νηστειῶν καὶ πρὸ πάντων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς· τὸ μέγα περιέχει περισσοτέρους ψαλμούς.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ ἀποδειπνοῦ συμβολίζει τὴν ὥραν τῆς ταφῆς τοῦ Κυρίου παρὰ τοῦ εὐσχήμονος Ἰωσήφ καὶ τοῦ Νικοδήμου.

18. ΤΟ ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ

Ο ΜΕΣΟΝΥΚΤΙΚΟΝ εἶναι ἀκολουθία, ἡ ὅποια τελεῖται κυρίως τὸ μεσονύκτιον καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψαλμούς, τροπάρια, εὐχὰς καὶ δεήσεις. Τὸ μεσονυκτικὸν τῶν καθημερινῶν εἶναι διάφορον ἀπὸ τὸ μεσονυκτικὸν τῶν Σαββάτων, τῶν Κυριακῶν καὶ τῶν ἑορτῶν. Ἐπειδὴ εἶναι δύσκολον ν' ἀναγινώσκηται ἡ ἀκολουθία αὕτη περὶ τὸ μεσονύκτιον, ὠρίσθη νὰ ψάλληται πρὸ τοῦ ὄρθρου, διὰ ν' ἀναμιμνησκώμεθα διὰ ταύτης τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου, ἡ ὅποια ἐγένετο λίαν πρωί.

• 19. Ο ΟΡΘΡΟΣ

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ αὕτη ὠνομάσθη τοιουτοτρόπως, διότι τελεῖται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ ὄρθρου, τὰ χαράγματα, καὶ κατ' αὐτὴν εὐχαριστοῦμεν τὸν Θεόν, διότι προεφύλαξεν ἡμᾶς κατὰ τὴν νύκτα καὶ παρακαλοῦμεν αὐτὸν νὰ μᾶς προστατεύσῃ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν. Ὅταν ψάλληται ἡ ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, ὁ ἱερεὺς ἐτοιμάζει τὰ Τίμια Δῶρα, τελῶν τὴν προσκομιδὴν, διὰ τὴν ὅποιαν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Τὰ κυριώτερα σημεῖα τῆς ἀκολουθίας τοῦ ὄρθρου εἶναι: Ὁ ἱερεὺς δοξολογεῖ τὴν Ἁγίαν Τριάδα λέγων: « Δόξα τῇ ἁγία καὶ ὁμοουσίῳ καὶ ζωοποιῷ καὶ ἀδιαιρέτῳ Τριάδι πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ». Ἀναγινώσκεται κατόπιν ὁ Ἑξάψαλμος (3ος, 37ος, 62ος, 87ος, 102ος, καὶ 142ος), ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ προοιμιακὸς τοῦ ὄρθρου, ἐνῶ ἀπαγγέλλεται πρὸ τούτου τρις τό:

« Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία. Κύριε τὰ χεῖλή μου ἀνοίξεις καὶ τὸ στόμα μου ἀναγγελεῖ τὴν αἰνεσίαν σου ».

Ἀπαγγέλλεται ἡ μεγάλη συναπτή δέησις, σειρὰ δηλαδὴ δεήσεων πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ὁ ψάλτης ἐπαναλαμβάνει τετράκις τό:

« Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνοματι Κυρίου ».

Τότε ὁ ναὸς φωτίζεται διὰ λαμπάδων καὶ κηρίων, διὰ τὴν ἔκφραση τῆς τοιουτοτρόπως συμβολικῶς ἢ ἐπιφάνειας τοῦ Κυρίου, καὶ ἀναγινώσκεται τὸ ἑωθινὸν Εὐαγγέλιον. Μετὰ τοῦτο ἀναγινώσκεται τὸ : « Ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι προσκνησόμεν ἅγιον Κύριον Ἰησοῦν » καὶ ὁ 50ὸς ψαλμὸς, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ βασιλεὺς Δαβὶδ ζητεῖ συγχώρησιν ἀπὸ τὸν Θεόν, διότι παρέβη τὰς ἐντολάς του καὶ ἠμάρτησεν. Ὅταν ἀναγινώσκηται ὁ 50ὸς ψαλμὸς, ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται ἀπὸ τὸ ἅγιον βῆμα κρατῶν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον καὶ προσφέρει εἰς τοὺς πιστοὺς πρὸς ἀσπασμόν.

Μετὰ ταῦτα ψάλλεται ὁ κανὼν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸ πλεῖστον ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑννέα ᾠδῶν, ἐκάστη τῶν ὁποίων σύγκειται ἀπὸ ὠρισμένον ἀριθμὸν τροπαρίων. Τὸ πρῶτον ἀπὸ τὰ τροπάρια ταῦτα ἀναφέρεται εἰς τὸν Χριστόν, τὰ δὲ ἄλλα εἰς τὴν ἑορταζομένην ἑορτήν. Μετὰ τὸν κανόνα ψάλλονται οἱ αἶνοι καὶ στίχοι ἀπὸ τοὺς κατανυκτικὸς ψαλμοὺς 148, 149 καὶ 150 : « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν, αἰνεῖτε αὐτὸν ἐν τοῖς ὑψίστοις . . . ». Οἱ στίχοι οὗτοι συνδέονται μὲ τροπάρια ἀφιερωμένα εἰς τὴν ἑορτήν. Ψάλλεται κατόπιν ἡ Μεγάλῃ Δοξολογία, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἑξῆς :

« Δόξα σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς, δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνῃ, ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἐμνοῦμέν σε, εὐλογοῦμέν σε, προσκυνοῦμέν σε, δοξολογοῦμέν σε, εὐχαριστοῦμέν σοι διὰ τὴν μεγάλην σου δόξαν.

Κύριε Βασιλεῦ, ἐπουράνιε Θεέ, Πάτερ παντοκράτορ, Κύριε Υἱὲ μονογενές, Ἰησοῦ Χριστέ καὶ ἅγιον Πνεῦμα.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρὸς, ὁ αἰῶν τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὁ αἰῶν τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου πρόδεξι τὴν δέησιν ἡμῶν.

Ὁ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὅτι σὺ εἶ μόνος ἅγιος, σὺ εἶ μόνος Κύριος, Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν.

Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλογήσω σὲ καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά σου εἰς τὸν αἰῶνα καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.

Καταξίωσον, Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.

Εὐλογητός εἶ, Κύριε, ὁ Θεός τῶν πατέρων ἡμῶν καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά σου εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

*Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός σου ἐφ' ἡμᾶς, καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ σέ.
Εὐλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά σου.
Κύριε, καταφυγὴ ἐγεννήθης ἡμῶν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ.*

*Ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με, ἴσασιν τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἡμαρτόν
σοι.*

*Κύριε, πρὸς σέ κατέφυγον, δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ θέλημά σου,
ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου.*

Ἵτι παρὰ σοὶ πηγὴ ζωῆς, ἐν τῷ φωτί σου ὀφόμεθα φῶς.

Παράτεινον τὸ ἔλεός σου τοῖς γινώσκουσί σε »

Λέγεται κατόπιν ὁ τρισάγιος ὕμνος καὶ ἀκολουθεῖ ἡ ἀπόλυσις, κατὰ τὴν ὁποίαν παρακαλοῦμεν τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ὅπως δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν ἐλεήσει καὶ σώσει ἡμᾶς.

Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

20. ΣΗΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΤΟ ΚΕΝΤΡΟΝ ὅλων τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν, καθὼς καὶ ἡ ἱερωτέρα ἀπὸ ὅλας εἶναι ἡ θεία λειτουργία, διότι κατὰ ταύτην τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, περὶ τοῦ ὁποίου λεπτομερῶς ἔγινε λόγος εἰς τὴν Κατήχησιν.

Κατὰ τοὺς ἀποστολικούς ἀκόμη χρόνους οἱ Χριστιανοὶ ἐτέλουν τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐν συνδυσμῷ μὲ συμπόσιον, τὸ ὁποῖον ἐκαλεῖτο ἀγάπη (Πράξ. Β' 46-47). Μικρὸν κατὰ μικρὸν τὸ συμπόσιον ἐχωρίσθη ἀπὸ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὁ Ἰουστίνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς († 165), περιγράφει τὴν τότε τελουμένην ἱεροτελεσίαν τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὡς ἑξῆς :

Ἦρχιζον, γράφει, δι' εὐχῆς τινος, ἠκολούθει ὁ κοινὸς ἀσπασμὸς, προσέφερον ἄρτον, οἶνον καὶ ὕδωρ εἰς τὸν ἐπίσκοπον ἢ πρεσβύτερον, ὁ ὁποῖος καὶ εὐχαριστῶν τὸν Θεὸν καθηγίαζε τὰ προσφερόμενα δῶρα καὶ προσέφερε πρὸς μετάληψιν εἰς τοὺς πιστοὺς, « εὐχαριστήσαντος δὲ τοῦ προεστῶτος καὶ εὐφημήσαντος παντὸς τοῦ λαοῦ, οἱ καλούμενοι παρ' ἡμῶν διδάσιν ἐκάστω τῶν παρόντων μεταλαβεῖν ἀπὸ τοῦ εὐχαριστηθέντος ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος καὶ τοῖς οὐ παροῦσιν ἀποφέρουσι ».

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶχε τότε ἀπλουστάτην μορφήν, σὺν τῷ χρόνῳ ὅμως προσετέθησαν εἰς ταύτην ὕμνοι καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ἀνάγνωσις ἀποστολικῶν καὶ εὐαγγελικῶν περικοπῶν. Τοιοῦτοτρόπως διεμορφώθησαν οἱ διάφοροι τύποι τῆς θείας λειτουργίας.

Ἀφοῦ διερρυθμίσθησαν ἐν τῷ μεταξύ καὶ οἱ ναοί, ἡ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἔλαβε τὴν μορφήν παραστάσεως δράματος. Εἰς τὴν τοιαύτην παράστασιν λαμβάνουν μέρος ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαός· καὶ ὁ μὲν κληρὸς προσφέρει τὴν ἀναίμακτον θυσίαν ἀναπέμπων καὶ σχετικὰς εὐχάς, ὁ δὲ λαὸς διὰ τῶν ψαλτῶν, πρὸς ἀποφυγὴν χασμωδίας, ἀπαντᾷ εἰς τὰς προσφωνήσεις τῶν ἱερέων καὶ ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ὁ ὁποῖος πάντοτε περιέβαλε τὸν ἄνθρωπον μὲ ἀπεριόριστον ἀγάπην, δεῖγμα τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσία τοῦ μονογενοῦς αὐτοῦ υἱοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ.

21. ΑΙ ΣΗΜΕΡΟΝ ΤΕΛΟΥΜΕΝΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΙ.

ΔΙΑΙΡΕΣΙΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

ΣΦΑΛΩΣ κατὰ τὴν ἀρχαιότητα θὰ ὑπῆρχον περισσότεροι τύποι λειτουργιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων διεσώθησαν τέσσαρες, ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, ἡ τοῦ Βασιλείου τοῦ Μεγάλου, ἡ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἡ τῶν Προηγιασμένων.

Ἀρχαιότερα ἀπὸ τὰς λειτουργίας εἶναι ἡ τοῦ Ἰακώβου τοῦ Ἀδελφοθέου, πρώτου ἐπισκόπου τῶν Ἱεροσολύμων. Ἡ λειτουργία αὕτη τελεῖται εἰς μερικὰς μόνον Ἐκκλησίας, πάντοτε δὲ εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα, τὴν 23ην Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐορτάζεται ἡ μνήμη τοῦ Ἰακώβου.

Ἐπειδὴ ἡ λειτουργία αὕτη ἦτο πολὺ ἐκτενής, τὴν ἐσυντόμευσαν ὁ Μέγας Βασίλειος (378) καὶ ἀκόμη περισσότερον Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος (407).

Ἡ λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου τελεῖται δεκάκις τοῦ ἔτους, τὰς πέντε πρώτας Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Πέμπτην, τὸ Μ. Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν 1ην Ἰανουαρίου. Ὅλας τὰς ἄλλας ἡμέρας, ἐκτὸς ἐκείνων, κατὰ τὰς ὁποίας τελεῖται ἡ λειτουργία τῶν Προγια-

σμένων, διὰ τὴν ὁποίαν θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω εἰς ἰδιαιτέραν παράγραφον, τελείται ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου.

Ἡ λειτουργία τοῦ Χρυσοστόμου ἀποτελεῖ θαυμάσιον τύπον θείας λατρείας, ἀνυψώνουσα τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τῶν πιστῶν εἰς τὰ οὐράνια μὲ τὰς ἐμπνευσμένας εὐχὰς καὶ ὕμνους καὶ μὲ τὰ ὑψηλὰ νοήματά της. Ἴδου πῶς ἀποφαίνεται εἰς ξένος περὶ τῆς λειτουργίας τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησεν εἰς ὀρθόδοξον ναόν :

« Ἀναγνώσας ὅλην τὴν λειτουργίαν τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου, ἀνεκάλυψα περίλαμπρον θησαυρὸν λατρείας. Ἀποτελεῖ αὕτη ἐν ἓκ τῶν λατρευτικῶν ἀριστουργημάτων. Ὅποια ποίησις ἐκφράσεως, ὁποία σειρὰ ἀνθρωπίνων συγκινήσεων, ὁποῖον πλήθος φιλοσοφικῶν ἰδεῶν, ὁποία μυστικοπαθῆς ἔκστασις, ὁποῖον μεγαλεῖον μορφῆς περιέχονται ἐν τῇ κλασσικῇ ταύτῃ λατρευτικῇ τελετῇ! Θὰ ἐπεθύμουν νὰ προτείνω τὰ ἕξῃς διὰ τὴν διαφώτισιν τῆς διανοίας καὶ διὰ τὸ καλὸν τῆς ψυχῆς: Νὰ ἀναγινώσκωμεν δηλαδὴ καθ' ἑκάστην διὰ τὴν ἰδιωτικὴν μας προσευχὴν ἐν μέρος τῆς ἀγγλικῆς μεταφράσεως τῆς λειτουργίας τοῦ ἁγίου Χρυσοστόμου » (Περιοδικὸν « Ἐκκλησία » 1 Μαΐου 1948, ἀριθ. 17-18, σελ. 137).

Εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν Κατήχησιν ὅτι οἱ πρῶτοι Χριστιανοὶ ἦσαν ὑποχρεωμένοι, πρὶν ἢ βαπτισθοῦν, νὰ κατηχηθοῦν, νὰ διδαχθοῦν δηλαδὴ τὴν διδασκαλίαν τῆς χριστιανικῆς θρησκείας, καὶ διὰ τοῦτο ὠνομάζοντο κατηχούμενοι. Οἱ κατηχούμενοι δὲν ἠδύναντο νὰ παραμείνουν κατὰ τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀλλ' ἀπήρχοντο τοῦ ναοῦ τὴν στιγμήν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ διάκονος (ἢ, ἐν ἑλλείψει τούτου, ὁ ἱερεὺς) ἐκφωνεῖ : « Ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε (ἐξέλθετε). Οἱ κατηχούμενοι προέλθετε, ὅσοι κατηχούμενοι προέλθετε· μὴ τις τῶν κατηχουμένων (μείνη) ».

Τὸ μέχρι τῆς ἐκφωνήσεως ταύτης μέρος τῆς λειτουργίας καλεῖται λειτουργία τῶν κατηχουμένων καὶ τὸ μετὰ ταύτην λειτουργία τῶν πιστῶν. Σήμερον δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι καὶ διὰ τοῦτο, ἀντὶ τῆς διαιρέσεως ταύτης, προτιμᾶται παρά τινων ἢ διαίρεσις ταύτης εἰς προοίμιον, κυρίως λειτουργίαν καὶ ἐπίλογον. Εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν ἀνήκει καὶ ἡ προσκομιδὴ τῶν Τιμίων Δώρων, ἡ ὁποία τελείται

κατὰ τὸν ὄρθρον καὶ ἡ ὁποία χαρακτηρίζεται ὡς τὸ κυρίως προοίμιον τῆς λειτουργίας.

Ἐπειδὴ ἡ θεία λειτουργία εἶναι ἔργον ἱερῶν ἀνδρῶν, παρεδόθη δὲ εἰς ἡμᾶς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων καὶ ἐτηρήθη διὰ μέσου τῶν αἰώνων μετ' εὐλαβείας ὡς ἔχει, διὰ τοῦτο τηροῦμεν καὶ σήμερον ταύτην ἀμετάβλητον, χωρὶς νὰ παραλείπωνται τὰ ὅσα ἀναφέρονται εἰς τοὺς κατηχομένους, ἂν καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχουν πλέον, ὡς ἐλέχθη, κατηχομένοι.

22. Η ΠΡΟΣΚΟΜΙΔΗ

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ὑπὸ τοῦ ἱερέως τῶν Τιμίων Δώρων κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ ὄρθρου, διὰ νὰ χρησιμοποιηθῶν ταῦτα διὰ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν, καλεῖται προσκομιδὴ. Τὰ κύρια στοιχεῖα τῆς Θεῖας Εὐχαριστίας εἶναι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος, τὰ ὁποία ἐχρησιμοποίησεν αὐτὸς ὁ Κύριος κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καὶ τὰ ὁποία καὶ κατὰ τοὺς πρώτους χριστιανικοὺς χρόνους καὶ σήμερον προσφέρουν οἱ Χριστιανοί. Ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν προσκομιδὴν τὸν μὲν ἄρτον, τὸν ὁποῖον κόπτει διὰ τῆς λόγχης, θέτει ἐπὶ τοῦ ἁγίου δίσκου, τὸν δὲ οἶνον χύνει εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἀφοῦ δὲ θέσῃ ἐπὶ τοῦ ἁγίου δίσκου τὸν ἀστερίσκον, καλύπτει καὶ τὸν ἅγιον δίσκον καὶ τὸ ἅγιον ποτήριον μὲ κάλυμμα, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται ἀήρ.

Ἐπὶ τοῦ χρησιμοποιουμένου διὰ τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν ἄρτου, ὑπάρχει σφραγίς, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας εἰκονίζεται τετραγώνον, διηρημένον εἰς τέσσαρα μικρότερα τετραγωνίδια. Εἰς τὰ

Δ Δ Δ
Δ Δ Δ
Δ Δ Δ

Ι Σ	Χ Ρ
Ν Ι	Κ Α

Δ

τετραγωνίδια ταῦτα εἶναι γεγραμμένον: ΙΣ, ΧΣ, ΝΙ, ΚΑ (Ἰησοῦς Χριστὸς νικᾷ). Πρὸς τὰ δεξιὰ τοῦ τετραγώνου ὑπάρχει ἕν μικρὸν τρίγωνον, τὸ ὁποῖον παριστάνει τὴν Θεοτόκον, πρὸς τὰ

ἄριστερά δὲ ἄλλα ἑννέα, τὰ ὁποῖα παριστάνουν τοὺς Ταξιάρχας καὶ Ἀγγέλους, τὸν Πρόδρομον καὶ τοὺς Προφήτας, τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Μεγάλους Διδασκάλους καὶ Ἱεράρχας, τοὺς Μάρτυρας, τοὺς Ἀσκητάς, τοὺς Ἀναργύρους, τοὺς Θεοπάτορας καὶ τὸν Ἅγιον, ἐπ' ὀνόματι τοῦ ὁποῖου τελεῖται ἡ λειτουργία.

Ὁ ἱερεὺς κάμνει διὰ τῆς λόγχης τρεῖς φορές τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ ἐπὶ τοῦ ἄρτου, ὁ ὁποῖος λέγεται προσφορά, καὶ ἐξάγει τὸ τετράγωνον, τὸ ὁποῖον παριστᾷ τὸν Χριστόν, καὶ τὸ θέτει ἐπάνω εἰς τὸν ἅγιον δίσκον, ἐνῶ λέγει λόγους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς τὴν ἡρεμίαν, τὴν ὁποῖαν εἶχεν ὁ Σωτὴρ, ὅταν, ὡς ἄμνος, ὠδηγήθη εἰς τὸν σταυρὸν καὶ ὑπέμεινε τὸ φρικτὸν πάθος. Ἐξάγει ἔπειτα τὰ τριγωνίδια. Κατόπιν κάτω ἀπὸ ὅλας αὐτὰς τὰς μερίδας θέτει ὁ ἱερεὺς δύο ἀκόμη ὑπὲρ τῶν ζώντων καὶ θεθνεῶτων. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐργασίας ταύτης ὁ ἱερεὺς ἀναπέμπει ἀναλόγους εὐχὰς καὶ εἰς τὸ τέλος παρακαλεῖ τὸν Σωτῆρα Χριστόν νὰ ἐλεήσῃ καὶ σώσῃ ἡμᾶς διὰ τῆς Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων.

Ἡ προσκομιδὴ τελεῖται εἰς ἰδιαίτερον μέρος τοῦ ἱεροῦ βήματος, τὸ ὁποῖον καλεῖται Πρόθεσις ἢ προσκομιδὴ, εἰς τὰ ἀριστερὰ τῆς Ἀγίας Τραπέζης.

23. Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΗΧΟΥΜΕΝΩΝ

ΕΙΣ ΤΗΝ λειτουργίαν τῶν κατηχουμένων τηρεῖται ἡ ἑξῆς τάξις :

α) *Προοίμιον*. — Ἡ θεία λειτουργία ἀρχίζει διὰ τῆς εὐλογίας τῆς Ἀγίας Τριάδος. Μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ διακόνου ἐκφώνησιν τοῦ παραγγέλματος : « *Εὐλόγησον, δέσποτα* », ὁ ἱερεὺς λέγει : « *Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων* ». Ὁ λαὸς (διὰ τῶν ψαλτῶν) ψάλλει τὸ « *Ἀμήν* » (εἶθε νὰ εἶναι εὐλογημένος ὁ ἐν Τριάδι Θεός). Ὁ διάκονος (καὶ ὅταν δὲν ὑπάρχῃ διάκονος, ὁ ἱερεὺς) λέγει τὴν ἐκτενῆ δέησιν ἢ μεγάλην συναπτὴν, ἡ ὁποία καλεῖται καὶ εἰρηνικά, διότι διὰ ταύτης προσκαλεῖται ὁ λαὸς νὰ παρακαλέσῃ ἐν εἰρήνῃ τὸν Θεὸν καὶ δι' ἄλλα καὶ διὰ νὰ παράσχῃ τὴν εἰρήνην εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἡ μεγάλη συναπτή ἔχει ὡς ἑξῆς :

Ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν·

Ἐπὲρ τῆς ἄνωθεν εἰρήνης καὶ τῆς σωτηρίας τῶν ψυχῶν ἡμῶν.....

Ἐπὲρ τῆς εἰρήνης τοῦ σύμπαντος κόσμου, εὐσταθείας τῶν ἁγίων τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησιῶν, καὶ τῆς τῶν πάντων ἐνώσεως. . . .

Ἐπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου καὶ τῶν μετὰ πίστewς, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ. . . .

Ἐπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν . . . , τοῦ τιμίου πρεσβυτερίου, τῆς ἐν Χριστῷ διακονίας, παντός τοῦ κλήρου καὶ τοῦ λαοῦ. . .

Ἐπὲρ τῶν εὐσεβεστάτων καὶ θεοφυλάκτων βασιλέων ἡμῶν, παντός τοῦ παλατίου, τοῦ θθου καὶ τοῦ κατὰ ξηράν, ἀέρα καὶ θάλασσαν φιλοχρίστου ἡμῶν στρατοῦ. . . .

Ἐπὲρ τοῦ συμπολεμῆσαι καὶ ὑποτάξει ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῶν πάντα ἐχθρόν καὶ πολέμιον. . . .

Ἐπὲρ τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ταύτης, πάσης πόλεως, χώρας καὶ τῶν ἐν πίστει οἰκούντων ἐν αὐταῖς. . . .

Ἐπὲρ εὐκρασίας ἀέρων, εὐφορίας τῶν καρπῶν τῆς γῆς καὶ καιρῶν εἰρηρικῶν. . . .

Ἐπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων, νοσούντων, καμνόντων, αἰχμαλώτων καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῶν. . . .

Ἐπὲρ τοῦ ἑυσθηῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης. . . .*

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῆ σῆ χάριτι.

Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθώμεθα ».

Ἀφοῦ δηλαδὴ μνημονεύσωμεν — καὶ ζητήσωμεν ἔπομένως τὴν μεσιτείαν — τὴν Παναγίαν κλπ., καθὼς καὶ ὄλους τοὺς ἁγίους, πᾶσαν δι' ἡμᾶς φροντίδα, ὡς καὶ ὄλην τὴν ζωὴν μας, εἰς τὸν Χριστὸν ἅς ἀναθέσωμεν.

Εἰς πάντα τὰ ἀνωτέρω ὁ χορὸς (τῶν ψαλτῶν) ἀπαντᾷ « Σοί, Κύριε », δηλαδὴ εἰς σέ, Κύριε, καὶ ἡμᾶς αὐτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ τὴν

* Ὅλοι αἱ ἀνωτέρω δεήσεις λήγουν εἰς τὴν φράσιν : « τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν ».

ζωὴν ἡμῶν ἀναθέτομεν. Ὁ ἱερεὺς συμπληρώνει « ὅτι πρέπει σοὶ πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων » (ἀπειθύνομεν πρὸς σέ τὰς δεήσεις μας, διότι εἰς σέ ἀρμόζει πᾶσα δόξα, τιμὴ.....). Ὁ χορὸς προσθέτει : « Ἀμήν ».

Κατόπιν οἱ χοροὶ ψάλλουν κατὰ μὲν τὰς Κυριακὰς καὶ ἄλλας μικρὰς ἑορτὰς ἁγίων τὰ τυπικὰ καὶ ἀντίφωνα, ἥτοι τὸν 120ὸν ψαλμὸν « *Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον καὶ πάντα τὰ ἐντός μου τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ . . .* », κατὰ δὲ τὰς Δεσποτικὰς ἢ ἄλλας Θεομητορικὰς ἑορτὰς ἄλλα ἀντίφωνα, δηλαδὴ μερικοὺς στίχους ἐκ τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Ἐπειτα ἀπὸ ἕκαστου ἀντίφωνον ἀκολουθεῖ τὸ ἐφύμνιον : « *Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς* ».

Ὁ διάκονος ἀναπέμπει ἄλλας δεήσεις (μικρὰν συναπτὴν) : « *Ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν, ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῆ χάριτι. Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης . . .* ». Ἀφοῦ ὁ χορὸς ἀπαντήσῃ μὲ τὸ « *Σοί, Κύριε* », ὁ ἱερεὺς προσθέτει : « *Ὅτι σὸν τὸ κράτος καὶ σοῦ ἐστιν ἡ βασιλεία καὶ ἡ δύναμις καὶ ἡ δόξα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν . . .* » (κάμνομεν τὴν δέησιν πρὸς σέ, διότι σὺ ἔχεις τὴν ἐξουσίαν.....)

Εἶτα ψάλλεται ὁ 145ος ψαλμὸς ἢ τὸ β' ἀντίφωνον μὲ τὸ ἐφύμνιον « *Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν ἢ — ἀναλόγως πάντοτε τῆς ἑορτῆς — ὁ ἐν ἁγίοις θαυμαστός ἢ ὁ ἐν τῷ ὄρει τοῦ Θαβῶρ μεταμορφωθείς ἢ ὁ ἐν σπηλαίῳ γεννηθείς (ἢ ἄλλα) ψάλλοντάς σοι, Ἀλληλούϊα* » (Ἀλληλούϊα εἶναι ἑβραϊκὴ λέξις καὶ σημαίνει : Δόξα σοὶ ὁ Θεός).

Μετὰ τὴν μικρὰν Δοξολογίαν (*Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι . . .*) ψάλλεται ὁ εἰς τὸν αὐτοκράτορα Ἰουστινιανὸν ἀποδιδόμενος καὶ εἰς τὸν Σωτῆρα ἀναφερόμενος ὕμνος : « *Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας, σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας, εἰς ὧν τῆς Ἁγίας Τριάδος, συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι σῶσον ἡμᾶς* » (σὺ, ὁ ὁποῖος εἶσαι ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ, ὁ ὁποῖος

εἶσαι ἀθάνατος καὶ κατεδέχθης, διὰ τὴν νὰ σώσης ἡμᾶς, νὰ λάβῃς σάρκα ἀπὸ τὴν ἁγίαν Θεοτόκον καὶ ἀειπαρθένον Μαρίαν, νὰ γίνῃς ἄνθρωπος, χωρὶς νὰ μεταβληθῆς, χωρὶς δηλ. νὰ παύσῃς νὰ εἶσαι καὶ Θεός, σύ, Χριστέ Θεέ μας, ὁ ὁποῖος καὶ ἐσταυρώθῃς καὶ διὰ τοῦ θανάτου σου ἐνίκησες τὸν θάνατον, σύ, ὁ ὁποῖος εἶσαι εἰς ἕκ τῆς ἁγίας Τριάδος καὶ δοξάζῃσαι μαζί με τὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα, σῶσέ μας).

Ὅταν ψάλλωνται τὰ ἄνω, ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει ἐντὸς τοῦ ἁγίου βήματος μυστικὴν εὐχήν, διὰ τῆς ὁποίας ἐπικαλεῖται τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ διάκονος ἀπαγγέλλει καὶ πάλιν τὴν μικρὰν συναπτὴν καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει μεγαλοφώνως: «*Ὅτι ἀγαθὸς καὶ φιλόπρωτος Θεὸς ὑπάρχεις, καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεί...*». Ὁ χορὸς ψάλλει ὡς τρίτον ἀντίφωνον τὸ ἀπολυτίκιον τῆς ἡμέρας (τὸ ὁποῖον εἶναι τροπάριον ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἡμέρας) ἢ τοὺς μακαρισμοὺς (Ματθ. Ε' 2-12) με ὠρισμένα τροπάρια.

β) *Ἡ μικρὰ εἴσοδος ἢ ἡ εἴσοδος τοῦ Εὐαγγελίου.*—Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς θείας λειτουργίας λέγεται εἴσοδος, διότι κατὰ ταύτην παλαιότερον μετεφέρετο τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἀπὸ τὸ σκευοφυλάκιον εἰς τὴν Ἅγιαν Τράπεζαν, μικρὰ εἴσοδος δέ, διὰ τὴν νὰ διακρίνηται ἀπὸ τῆς μεγάλης, περὶ τῆς ὁποίας θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω.

Ὅταν ψάλληται ἀπὸ τὸν χορὸν τὸ τελευταῖον τροπάριον, ὁ ἱερεὺς καὶ ὁ διάκονος ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ ἱερὸν, ἐνῶ προηγοῦνται λαμπάδες, καὶ ἴστανται ἀμφοτέροι εἰς τὸ μέσον τοῦ μέσου κλίτους τοῦ ναοῦ, ὅποτε ὁ διάκονος, ὑψώνων τὸ Εὐαγγέλιον, τὸ ὁποῖον κρατεῖ, λέγει: «*Σοφία, ὄρθοι*» (ἐγερθῆτε δηλ. ὄρθοι πρὸς τιμὴν τοῦ Εὐαγγελίου, τὸ ὁποῖον εἶναι σοφία ἢ φράσις αὐτὴ σημαίνει ἀκόμη ὅτι πρέπει νὰ ὑποδεχθῶμεν με εὐλαβῆ ψυχικὴν ἀνάτασιν τὸν Μεσσίαν, τὸν ὁποῖον αὐτὴν τὴν στιγμήν παριστάνει τὸ Εὐαγγέλιον). Ἀμέσως τότε ψάλλεται: «*Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ. Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς σοι Ἀλληλοῦῖα*». Ἐνῶ ψάλλεται τοῦτο, οἱ κληρικοὶ εἰσέρχονται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα.

Ὁ διάκονος δέεται καὶ πάλιν καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει: «*Ὅτι ἅγιος εἶ ὁ Θεὸς ἡμῶν καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ*

Υἱὸν καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι. . . .» (δεόμεθα πρὸς σέ, διότι σὺ εἶσαι ἅγιος). Μεθ' ὃ ὁ χορὸς ψάλλει τὸν τρισάγιον ὕμνον: «*Ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος, ἐλέησον ἡμᾶς*». Κατὰ τὰς ἑορτὰς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφαιείων, ὡς καὶ κατ' ἄλλας ὠρισμένας ἑορτὰς, ἀντὶ τοῦ τρισαγίου ὕμνου ψάλλεται τό: «*Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἑλληλούϊα*», διότι οἱ πλεῖστοι ἀπὸ τοὺς κατηχουμένους κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν ἑορτῶν τούτων ἐβαπτίζοντο ἢ προητοιμάζοντο, διὰ νὰ βαπτισθοῦν. Ὅταν μετέχη τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἀρχιερεὺς, τότε οὗτος μετὰ τὸ τελευταῖον τρισάγιον, ἰστάμενος ἐπὶ τῆς ἄνω βαθμίδος τῆς σολέας, λέγει τὴν εὐχὴν: «*Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεπον ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἴδε καὶ ἐπίσκεψαι τὴν ἄμπελον ταύτην καὶ κατάρτισαι αὐτήν, ἣν ἐφύτευσεν ἡ δεξιὰ σου*». Ἄμπελος εἶναι ἡ Ἐκκλησία, κλήματα δὲ οἱ πιστοί.

γ) Ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου καὶ τοῦ Εὐαγγελίου. — Μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον ὁ διάκονος καλεῖ τὸν λαὸν εἰς προσοχὴν λέγων: «*Πρόσχωμεν, σοφία πρόσχωμεν*» (ὡς προσέξωμεν, διότι αὐτό, τὸ ὅποῖον θ' ἀκούσωμεν, εἶναι σοφὸν) καὶ ἀναγινώσκεται ἡ ἀποστολικὴ περικοπή. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν ταύτης ὁ διάκονος θυμιᾷ, ὁ χορὸς ψάλλει τρίς τὸ Ἑλληλούϊα καὶ ὁ ἱερεὺς λέγει: «*Εἰρήνη σοι τῷ ἀναγινώσκοντι* (καὶ ἐννοεῖ τὸν ἀναγνώσαντα τὴν ἀποστολικὴν περικοπὴν) καὶ παντὶ τῷ λαῷ». Μεθ' ὃ ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς. Κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὅλοι ἴστανται ὄρθιοι καὶ ὁ ἐπίσκοπος ἀποβάλλει τὸ ὠμοφόριον, δεικνύων τοιοῦτοτρόπως τὴν εἰς τὸν Χριστὸν ὑποταγὴν, καὶ ἴσταται εἰς τὴν Ὑραϊάν Πύλην ὡς εἰς ἄλλος πιστός. Μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς ὁ μὲν ἱερεὺς εὐχεται εἰς τὸν ἀναγνώσαντα ταύτην διάκονον εἰρήνην λέγων: «*Εἰρήνη σοι τῷ εὐαγγελιζομένῳ*», ὁ δὲ χορὸς δοξολογεῖ τὸν Θεὸν ψάλλων «*Δόξα σοι, Κύριε, δόξα σοι*».

Ἡ λαμπάς, ἡ ὁποία καίει κατὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς εὐαγγελικῆς περικοπῆς, συμβολίζει τὸν διὰ τοῦ Εὐαγγελίου φωτισμὸν τῶν πιστῶν.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν ἀμέσως μετὰ τὴν εὐαγγελικὴν περικοπὴν ἠκολούθει κήρυγμα, σχετικόν, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, πρὸς τὴν ἀποστολικὴν ἢ εὐαγγελικὴν περικοπὴν, ἡ ὁποία ἀνε-

γνώσθη. Ἡ δύναμις τοῦ ἄμβωνος εἶναι μεγάλη καὶ διὰ τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς ὀρθῶς ἐδόθη τόση σημασία εἰς τὸ κήρυγμα· ἐπεβάλλετο δὲ καὶ σήμερον νὰ καταλάβῃ τοῦτο τὴν προσήκουσαν θέσιν εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν, ἀλλὰ σήμερον δυστυχῶς εἰς ὀλίγους μόνον ναοὺς κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

δ) Ἡ ἐκτενὴς δέησις καὶ αἱ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεήσεις. — Μετὰ τὸ κήρυγμα ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ μακρὰν δέησιν, ἡ ὁποία καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς καλεῖται ἐκτενὴς ἢ ἐκτενεῖς δεήσεις. Ἡ δέησις αὕτη εἶναι ἡ ἐξῆς :

« Εἴπωμεν πάντες ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἴπωμεν.

Κύριε Παντοκράτορ, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν, δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου δεόμεθά σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν. . . .

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἱερέων, ἱερομονάχων, ἱεροδιακόνων καὶ μοναχῶν καὶ πάσης τῆς ἐν Χριστῷ ἡμῶν ἀδελφότητος.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν μακαρίων καὶ ἀειμνήστων κτιτόρων τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας ταύτης καὶ ὑπὲρ πάντων τῶν προαναπαυσασμένων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, τῶν ἐνθάδε εὐσεβῶς κειμένων καὶ ἀπανταχοῦ ὀρθοδόξων.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ ἐλέους, ζωῆς, εἰρήνης, ὑγείας, σωτηρίας, ἐπισκέψεως, συγχωρήσεως καὶ ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ, πάντων τῶν εὐσεβῶν καὶ ὀρθοδόξων Χριστιανῶν, τῶν κατοικούντων καὶ ἐδρικομένων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ ἀπανταχοῦ.

Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τῶν καρποφορούντων καὶ καλλιεργούντων ἐν τῷ ἁγίῳ καὶ πανσέπτῳ ναῷ τούτῳ, κοπιάντων, ψαλλόντων, καὶ ὑπὲρ τοῦ περισσῶτος λαοῦ, τοῦ ἀπεκδεχομένου τὸ παρὰ σοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος ».

Εἰς ἕκαστην ἀπὸ τὰς δεήσεις ταύτας ὁ χορὸς ἀπαντᾷ τρίς μὲ τὸ « Κύριε, ἐλέησον ». Ὁ ἱερεὺς μετὰ ταῦτα ἐκφωνεῖ : « Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις καὶ σοὶ τὴν δόξαν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ. . . ».

Ἀκολουθοῦν κατόπιν αἱ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων εὐχαί. Ἐλέχθη καὶ ἀνωτέρω (σελ. 152 - 153) ὅτι, ἂν καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχουν κατηχομένοι, ἐν τούτοις ἀπαγγέλλονται αἱ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων εὐχαί, διότι περιέχουν νοήματα εὐσεβῆ καὶ ἔχουν ἱστορικὴν σημασίαν. Διὰ τῶν εὐχῶν τούτων προτρέπονται οἱ κατηχομένοι νὰ προσευχηθοῦν καὶ οἱ πιστοὶ νὰ δεηθοῦν ὑπὲρ αὐτῶν. Ὁ διάκονος λέγει :

« Εὐξασθε οἱ κατηχομένοι τῷ Κυρίῳ.

Οἱ πιστοὶ ὑπὲρ τῶν κατηχομένων δεηθῶμεν

ἵνα ὁ Κύριος αὐτοὺς ἐλεήσῃ

Κατηχήσῃ αὐτοὺς τὸν λόγον τῆς ἀληθείας.

Ἀποκαλύψῃ αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον τῆς δικαιοσύνης.

Ἐνώσῃ αὐτοὺς τῇ ἀγίᾳ αὐτοῦ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ.

Σῶσον, ἐλέησον, ἀντιλαβοῦ καὶ διαφύλαξον αὐτοὺς, ὁ Θεός, τῇ σῆ χάριτι.

Οἱ κατηχομένοι τὰς κεφαλὰς ὑμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνετε ».

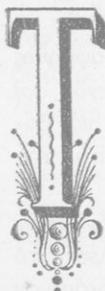
Καὶ ὁ ἱερεὺς προσθέτει :

ἵνα καὶ αὐτοὶ σὺν ἡμῖν δοξάζωσι τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ... ».

Οἱ λόγοι οὗτοι, τοὺς ὁποίους ὁ ἱερεὺς ἀπαγγέλλει μεγαλοφῶως, εἶναι ἡ τελευταία φράσις μυστικῆς εὐχῆς, τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ βήματος καὶ μὲ τὴν ὁποίαν παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ βοηθήσῃ, ὥστε νὰ γίνουν καὶ οἱ κατηχομένοι πιστοί.

Πλησιάζει ἡ στιγμή ν' ἀρχίσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Ὁ ἱερεὺς ἐξαπλῶνει ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὸ εἰλητόν, διὰ ν' ἀποθέσῃ ἐπ' αὐτοῦ τὰ Τίμια Δῶρα καὶ τελέσῃ τὴν Θεϊαν Εὐχαριστίαν. Οἱ κατηχομένοι καλοῦνται πλέον νὰ ἐξέλθουν, διότι δὲν ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς, ἐφ' ὅσον δὲν ἐβαπτίσθησαν, νὰ παραμένουν κατὰ τὴν Θεϊαν Εὐχαριστίαν.

Τοιουτοτρόπως τελειώνει τὸ πρῶτον μέρος τῆς θείας λειτουργίας, ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων, καὶ ἀρχίζει τὸ δεύτερον, ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν.

Ο ΜΕΡΟΣ τῆς θείας λειτουργίας, τὸ ἀπὸ τῆς ἀποχωρήσεως τῶν κατηχομένων μέχρι τῆς ἀπολύσεως, ἀποτελεῖ τὴν λειτουργίαν τῶν πιστῶν, διότι μόνον εἰς τοὺς πιστοὺς ἐπετρέπετο νὰ παραμείνουν πλέον.

Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν εἶναι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς θείας λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν τελεῖται τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας· στιγμαὶ ἱεραὶ καὶ κατανυκτικαὶ καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀπέρχωνται οἱ πιστοὶ πρὸ τῆς ἀπολύσεως. Εἶναι τόσοσὺν κακὸν ν' ἀποχωρῇ ὁ πιστὸς πρὸ τῆς ἀπολύσεως, ὥστε ὁ ἱερός Χρυσόστομος, θέλων νὰ παραστήσῃ τὸ μέγεθος τῆς κακῆς αὐτῆς πράξεως, παραβάλλει μὲ τοὺς ἀκολούθους λόγους τοὺς ἀποχωροῦντας πρὸς τὸν προδότην Ἰούδαν, ὁ ὁποῖος ἀπεχώρησεν εἰς στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἄλλοι μαθηταὶ παρέμειναν καὶ ἔλαβον μέρος εἰς τὴν θεῖαν μυσταγωγίαν τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου: «Τί κάμνεις, ἄνθρωπε; ἐνῶ εἶναι παρῶν ὁ Χριστὸς καὶ οἱ ἄγγελοι καὶ ἔχεις ἐνώπιόν σου τὴν ἱεράν ταύτην τράπεζαν, ἐνῶ οἱ ἀδελφοὶ σου λειτουργοῦνται ἀκόμη, σὺ φεύγεις; Καὶ ἐὰν μὲν προσκληθῆς εἰς δεῖπνον, δὲν τολμᾷς νὰ φύγῃς, πρὶν ἀπὸ τοὺς φίλους σου, ἔστω καὶ ἐὰν χορτάσης, ἐδῶ δέ, ὅπου τελοῦνται τὰ φρικτὰ μυστήρια τοῦ Χριστοῦ καὶ διαρκεῖ ἀκόμη ἡ ἱερά τελετή, ἀφήνεις εἰς τὴν μέσσην ὅλα καὶ φεύγεις; Πῶς δύναται νὰ συγχωρηθῇ τοῦτο; Ὅσοι φεύγουν πρὸ τῆς Θείας Εὐχαριστίας μιμοῦνται τὸν Ἰούδαν, ὁ ὁποῖος κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκείνην νύκτα ἔφυγεν ἀπὸ τὸν Μυστικὸν Δείπνον, πρὶν τελειώσῃ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἔτρωγον ἀκόμη!».

Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν ἀρχίζει διὰ τῆς μεγάλης εἰσοδου.

α) *Μεγάλη εἴσοδος.*—Ἡ μεγάλη εἴσοδος παριστάνει τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Σωτῆρος, τὴν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σταύρωσιν αὐτοῦ, τὴν ἀποκαθῆλωσιν καὶ τὴν ταφὴν αὐτοῦ.

Ἀφοῦ ἀπεσύροντο οἱ κατηχούμενοι, οἱ πυλωροὶ ἔκλειον τὰς θύρας. Ὁ διάκονος παρακινεῖ τοὺς πιστοὺς νὰ προσευχηθοῦν μὲ κατάνυξιν. Ὁ ἱερεὺς διὰ μυστικῆς εὐχῆς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ κάμῃ δεκτὴν τὴν θυσίαν τῶν πιστῶν καὶ λέγει μεγαλοφώνως:

«*Ὅτι πρέπει σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκόνῃσι τῷ Πατρὶ...*». Ὁ διάκονος ἐπαναλαμβάνει τὴν δέησιν, τὴν ὁποίαν εἶπε προηγουμένως, καὶ ὁ ἱερεὺς δι' ἄλλης μυστικῆς εὐχῆς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἐπέλθῃ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐπὶ τὰ Τίμια Δῶρα καὶ λέγει μεγαλοφώνως καὶ πάλιν : «*Ὅπως ὑπὸ τὸ κράτος σου πάντοτε φυλαττόμενοι σοὶ δόξαν ἀναπέμπωμεν τῷ Πατρὶ...*» (ζητοῦμεν αὐτά, διὰ νὰ δοξάζωμεν σὲ τὸν Πατέρα..., προφυλαττόμενοι πάντοτε ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν σου).

Τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν διὰ μυστικῶν εὐχῶν νὰ καταστήσῃ αὐτὸν ἱκανὸν νὰ τελέσῃ τὸ Μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὁ χορὸς ψάλλει τὸν λεγόμενον Χερουβικὸν ὕμνον : «*Οἱ τὰ Χερουβείμ μυστικῶς εἰκονίζοντες καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες πᾶσαν τὴν βιοτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν, ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλοῦϊα*» (ἡμεῖς οἱ πιστοί, οἱ ὁποῖοι κατὰ μυστηριώδη τρόπον παριστάνομεν τὰ Χερουβείμ καὶ ψάλλομεν πρὸς τὴν Ἁγίαν Τριάδα τὸν τρισάγιον ὕμνον, ἅς ἀποβάλλωμεν κάθε φροντίδα τῆς ζωῆς μας, διὰ νὰ ὑποδεχθῶμεν τὸν βασιλέα τῶν ὄλων, ὁ ὁποῖος παρακολουθεῖται ἀοράτως ἀπὸ τὰ τάγματα τῶν ἀγγέλων).

Ὅταν ψάλληται τό : «*ὡς τὸν βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι*», γίνεται ἡ μεγάλη εἴσοδος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐν πομπῇ μεταφέρονται τὰ Τίμια Δῶρα ἀπὸ τὴν Προσκομιδὴν εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν. Ὁ ἱερεὺς κρατῶν τὸ ἅγιον ποτήριον καὶ ὁ διάκονος τὸν ἅγιον δίσκον, ἐξέρχονται ἀπὸ τὸ Ἱερόν καί, ἐνῶ προπορεύονται λαμπάδες, ἐξαπτέρυγα καὶ τὸ θυμιατήριον, ἔρχονται καὶ ἴστανται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Χερουβικὸς ὕμνος διακόπτεται καὶ ὁ ἱερεὺς ἐν μέσῳ βαθείας σιγῆς ἀναφωνεῖ : «*Πάντων ἡμῶν μνησθεὶ Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ αἰεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων*». Μνημονεύει κατόπιν τὸν βασιλέα, τὸν στρατὸν καὶ πάντας τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ὀρθοδόξους Χριστιανούς καὶ εἰσέρχεται, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι μετ' αὐτοῦ κληρικοί, εἰς τὸ ἅγιον βῆμα καὶ ἀποθέτουν ὅλα τὰ Τίμια Δῶρα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης. Καὶ τότε ὁ χορὸς συμπληρῶνει τὸν χερουβικὸν ὕμνον «*ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν. Ἀλληλοῦϊα*».

Κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Σαββάτου ψάλλεται ἄλλος χερου-

βικός ύμνος, ἄλλοι ψάλλονται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μ. Πέμπτης καὶ διάφορος κατὰ τὴν τῶν Προηγιασμένων.

Οἱ κληρικοί, οἱ ὅποιοι μετέχουν εἰς μεγάλην εἴσοδον, εἰκονίζουν τὸν Ἰωσήφ καὶ τὸν Νικόδημον, οἱ ὅποιοι ἐκήδευσαν τὸν Σωτῆρα, ὁ δὲ ἄηρ, τὸν ὅποιον ὁ διάκονος ρίπτει ἐπὶ τῶν ὤμων αὐτοῦ, συμβολίζει τὴν σινδόνα, μὲ τὴν ὁποίαν περιετυλίχθη τὸ πάνσεπτον σῶμα τοῦ Σωτῆρος, τὸ θυμίαμα συμβολίζει τὰ ἀρώματα, μὲ τὰ ὁποῖα ἠλείφθη τὸ σῶμα τοῦ Σωτῆρος, καὶ τὸ ἀμέσως μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν κληρικῶν εἰς τὸ ἅγιον βῆμα κλείσιμον τῶν θυρῶν συμβολίζει τὴν κάθοδον τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν ᾄδην καὶ τὴν σφράγισιν τοῦ τάφου.

β) Ἡ ὁμολογία τῆς πίστεως. — Κατὰ τὴν εἴσοδον ὁ διάκονος ἐκφωνεῖ διαφόρους δεήσεις:

« Πληρώσωμεν τὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ.

Ἐπὲρ τῶν προτεθέντων τιμίων δώρων τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπὲρ τοῦ ἁγίου οἴκου τούτου καὶ τῶν μετὰ πίστεως, εὐλαβείας καὶ φόβου Θεοῦ εἰσιόντων ἐν αὐτῷ. . . .

Ἐπὲρ τοῦ ῥυθθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης. . . .

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῇ σῆ χάριτι ».

Ἐπειτα ἀπὸ ἐκάστην τῶν δεήσεων τούτων ὁ χορὸς ἀπαντᾷ « Κύριε, ἐλέησον » καὶ ὁ διάκονος συνεχίζει:

« Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηνικὴν καὶ ἀναμάρτητον παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Ἀγγελον εἰρήνης, πιστὸν ὀδηγόν, φύλακα τῶν ψυχῶν καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.

Τὰ καλὰ καὶ συμφέροντα ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καὶ εἰρήνην τῷ κόσμῳ. . .

Τὸν ὑπόλοιπον χρόνον τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν εἰρήνῃ καὶ μετανοίᾳ ἐκτελέσαι. . . .

Χριστιανὰ τὰ τέλη τῆς ζωῆς ἡμῶν, ἀνώδυνα, ἀνεπαίσχυντα, εἰρηνικὰ καὶ καλὴν ἀπολογίαν τὴν ἐπὶ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ αἰτησώμεθα » (ὡς παρακαλέσωμεν τὸν Κύριον νὰ εἶναι αἱ τελευταῖαι ἡμέραι τῆς ζωῆς μας ἀνώδυνοι, ἀγναί, εἰρηνικαί, διὰ νὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀπολογηθῶμεν καλῶς κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν).

Εἰς ἐκάστην τῶν ἄνω αἰτήσεων ὁ χορὸς ἀπαντᾷ: « Παράσχου, Κύριε ». Καὶ ὁ διάκονος συνεχίζει:

« Τῆς Παναγίας, ἀχράντου, ὑπερευλογημένης, ἐνδόξου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας μετὰ πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες, ἑαυτοὺς καὶ ἀλλήλους καὶ πᾶσαν τὴν ζωὴν ἡμῶν Χριστῷ τῷ Θεῷ παραθήμεθα ».

Ὁ χορὸς ἀπαντᾷ « *Σοί, Κύριε* ».

Ὅταν ὁ διάκονος ἐκφωνῇ τὰς ἄνω εὐχάς, ὁ ἱερεὺς δέεται εἰς τὸ ἅγιον βῆμα μυστικῶς εἰς τὸν Θεὸν νὰ δεχθῇ τὴν λατρείαν ταύτην καὶ προσθέτει μεγαλοφώνως :

« Διὰ τῶν οἰκτιρισμῶν τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ, σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων ».

Ὁ διάκονος παροτρύνει πρὸς ἀμοιβαίαν ἀγάπην λέγων : *« Ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμοιοῖα ὁμολογήσωμεν »*. Τότε οἱ λειτουργοῦντες ἱερεῖς ἀσπάζονται ἀλλήλους. Ὁ ἀσπασμὸς οὗτος κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἦτο γενικὸς μεταξὺ ὄλων τῶν πιστῶν, οἱ ὅποιοι παρηκολούθουν τὴν θείαν λειτουργίαν, ἴχνη δὲ τοῦ τοιούτου ἀσπασμοῦ εὐρίσκομεν εἰς τὸν μέχρι καὶ σήμερον διατηρηθέντα εἰς μερικά μέρη ἀσπασμὸν τοῦ Πάσχα. Ἡ τοιαύτη ὁμολογία πίστεως ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐν Τριάδι Θεὸν καὶ διὰ τοῦτο ὁ χορὸς ψάλλει : *« Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον »*.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκφωνεῖται τὸ παράγγελμα : *« Τὰς θύρας, τὰς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν »*. Τοῦτο ἀπευθύνεται πρὸς τοὺς θυρωροὺς, διὰ νὰ προσέχουν, μήπως ἄπιστός τις ἢ κατηχούμενος εἰσέλθῃ εἰς τὸν ναόν. Ἐπειδὴ σήμερον δὲν ὑπάρχουν κατηχούμενοι, δὲν κλείονται αἱ ἐξώθυραι. Τότε ἀπαγγέλλεται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, τὸ ὅποιον εἶναι πλατυτέρα ἀνάπτυξις τῆς πρό τινων στιγμῶν ὁμολογίας πίστεως. Ὅταν ἀπαγγέλληται τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὁ ἱερεὺς κινεῖ ἄνωθεν τῶν Τιμίων Δώρων τὸν ἀέρα, ὁ ὁποῖος τὴν στιγμὴν αὐτὴν συμβολίζει τὸ ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὅποιον κατέρχεται ἐπὶ τὰ Τιμια Δῶρα, διὰ νὰ ἀγιασῇ ταῦτα.

γ) *Ἡ Εὐχαριστία καὶ ἡ δοξολογία τοῦ Θεοῦ*. — Ὁ διάκονος συνιστᾷ εἰς τὸν λαὸν νὰ προσέξῃ νὰ προσφέρῃ τὴν ἀναφοράν, τὴν θυσίαν αὐτοῦ μετὰ φόβου Θεοῦ καὶ εἰρήνης : *« Στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν »*. Ὁ χορὸς (ὁ λαὸς) ἀπαντῶν λέγει : *« Ἐλαιον εἰρήνης, θυσίαν αἰνέσεως »* (δὲν ἔχομεν δηλαδὴ τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρωμεν

παρά μόνον τὴν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην καὶ τὴν θυσίαν τῆς αἰνέσεως, τῆς εὐχαριστίας καὶ τῆς δοξολογίας τοῦ Θεοῦ).

Ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τότε τοὺς πιστοὺς : « *Ἡ χάρις τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς καὶ ἡ κοινωνία τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἴη μετὰ πάντων ὑμῶν* »· συμβουλεύει ἀκόμη τοῦτους νὰ ὑψώσουν τὸ πνεῦμα αὐτῶν πρὸς τὸν Θεόν : « *Ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας* » (ἅς στρέψωμεν τὸν νοῦν μας πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὰ οὐράνια, καὶ ὄχι πρὸς τὰ ἐπίγεια). Οἱ πιστοὶ ἀπαντοῦν διὰ τῶν χορῶν : « *Ἐρχομεν πρὸς τὸν Κύριον* », δηλαδὴ ἐστραμμένας τὰς καρδίας. Εἰς νέαν παρότρυνσιν τοῦ ἱερέως « *εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ* » δι' ὅλας τὰς πρὸς τοὺς ἀνθρώπους εὐεργεσίας ὁ χορὸς ἀπαντᾷ « *Ἄξιον καὶ δίκαιον* » (εἶναι τοῦτο).

Τότε ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει πρὸ τῆς Ἁγίας Τραπέζης τὴν κατασκευαστικὴν εὐχαριστήριον εὐχήν.

Ἡ εὐχὴ αὕτη, καθὼς καὶ ἡ ὀνομασία τῆς δεικνύει, εἶναι εἰς ὕμνος εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς ἀπείρους αὐτοῦ εὐεργεσίας. Ἰδιαιτέρως δ' εὐχαριστεῖ ὁ ἱερεὺς τὸν Θεόν, διότι κατεδέχθη νὰ δεχθῆ τὴν παρά τῶν πιστῶν προσφερομένην θυσίαν ταύτην « *εἰ καὶ παρεστήκασι χιλιάδες ἀρχαγγέλων καὶ μυριάδες ἀγγέλων, τὰ Χερουβείμ καὶ τὰ Σεραφεῖμ, εξαπτέρυγα, πολυόμματα, μετάρσια, πτερωτά, τὸν ἐπινίκιον ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα* ». Ὁ λαὸς τότε ὕμνεῖ τὸν Θεόν, διὰ νὰ δείξη τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὰς τόσας πρὸς αὐτὸν εὐεργεσίας μὲ τὸν ἐπινίκιον ὕμνον, τοῦ ὁποίου τὸ μὲν πρῶτον μέρος εἶναι τοῦ προφήτου Ἡσαΐου, τὸ δὲ δεύτερον ὁ ἐνθουσιώδης ὕμνος, μὲ τὸν ὁποῖον οἱ Ἑβραῖοι ὑπεδέχθησαν τὸν Σωτῆρα κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν εἴσοδον αὐτοῦ εἰς Ἱεροσόλυμα : « *Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ, πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης σου. Ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις, εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου, ὣσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις* ».

Ὁ ἱερεὺς συνεχίζει ν' ἀναγινώσκη τὴν προηγουμένην μυστικὴν εὐχήν· εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναφέρεται εἰς τὴν κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον καθιέρωσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ ἐκφωνεῖ μεγαλοφώνως τοὺς λόγους τοῦ Σωτῆρος : « *Λάβετε, φάγετε, τοῦτό μού ἐστι τὸ σῶμα, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλωμένον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν* » καὶ « *Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν*

ἀμαρτιῶν» (τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ὅποῖον ἐπεσφράγισε τὴν νέαν συμφωνίαν — καὶ ν ἦ ν ὀ δ ι α θ ἡ κ η ν — μεταξὺ τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν Χριστιανῶν, ὅλης τῆς ἀνθρωπότητος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν μεταξὺ Θεοῦ καὶ Ἰσραηλιτῶν παλαιὰν — συμφωνίαν — δ ι α θ ἡ κ η ν).

Εἰς ἀμφοτέρα ὁ λαὸς ἀπαντᾷ « Ἄμην » καὶ ἐκδηλώνει διὰ τούτου τὴν εὐχὴν ν' ἀξιοθῆ τῆς μεταλήψεως τῶν Τιμίων Δώρων καὶ τῆς ἐκ ταύτης ἀφέσεως τῶν ἀμαρτιῶν.

δ) Ὁ ἁγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων. — Ὁ ἱερεὺς ἐξακολουθεῖ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς αὐτῆς εὐχῆς καὶ ἐκφωνεῖ: « *Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν σοὶ προσφέρωμεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα* », ἦτοι, ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν νὰ προσφέρωμεν τι ἀντάξιον τῶν πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσιῶν, προσφέρωμεν αὐτὴν τὴν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ προσενηχθεῖσαν θυσίαν (τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν). Ὁ λαὸς (πάντοτε διὰ τῶν χορῶν), διὰ νὰ δεῖξη τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν τοιαύτην θυσίαν, ψάλλει: « *Σὲ ὑμνοῦμεν, σὲ εὐλογοῦμεν, σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε, καὶ δεόμεθά σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν* ».

Ὅταν ψάλληται ὁ ὕμνος οὗτος, ὁ ἱερεὺς εὐχεται μυστικῶς καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ στείλῃ τὸ Πνεῦμά του τὸ ἅγιον ἐφ' ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα: « *Καὶ ποιήσον τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον τίμιον σῶμα τοῦ Χριστοῦ σου, τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ τίμιον αἷμα τοῦ Χριστοῦ σου, μεταβαλὼν Πνεύματί σου τῷ ἁγίῳ* ». Ἡ στιγμή αὕτη εἶναι ἡ ἱερωτέρα τῆς θείας λειτουργίας, διότι τελεῖται ὁ ἁγιασμός τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ἡ μεταβολὴ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου.

Ὁ ἱερεὺς μνημονεῖ τότε πάντων τῶν ἐν πίστει ἀναπαυσασμένων προπατόρων, πατέρων, πατριαρχῶν κλπ., « *Ἐξαιρέτως δὲ τῆς Παναγίας ἀχράντου, Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας* ». Ὁ χορὸς, ἀφοῦ δίδεται ἀφορμὴ, μακαρίζει καὶ δοξολογεῖ τὴν Θεοτόκον ψάλλων: « *Ἄξιόν ἐστιν ὡς ἀληθῶς μακαρίζειν σε τὴν Θεοτόκον, τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμόμητον καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν. Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφείμ, τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν, τὴν ὄντως Θεοτόκον σὲ μεγαλύνομεν* ».

Κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μεγάλου Βασιλείου ἀντὶ τοῦ συνήθους τούτου ὕμνου ψάλλεται διάφορος: « *Ἐπὶ σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη. . .* ».

Ὁ ἱερεὺς, συνεχίζων μυστικῶς, λέγει ὅτι ἡ θυσία αὕτη προσφέρεται πρὸς τιμὴν τοῦ Προδρόμου, τῶν Ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων, διὰ τῶν ὁποίων καὶ παρακαλοῦμεν τὸν Θεὸν νὰ μᾶς βοηθήσῃ, εὐχεται δὲ ὑπὲρ τῶν ἀποθανόντων μὲ ἐλπίδα ἀναστάσεως, ὑπὲρ τοῦ κλήρου, τοῦ λαοῦ καὶ τῶν βασιλέων, καὶ μεγαλοφώνως ὑπὲρ τοῦ ἐπισκόπου : « Ἐν πρώτοις μνήσθητι, Κύριε, τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἡμῶν , ὃν χάρισαι ταῖς ἀγίαις σου Ἐκκλησίαις ἐν εἰρήρῃ σῶων, ἔντιμον, ὑγιᾶ, μακροημερεύοντα καὶ ὀρθοτομοῦντα (διδάσκοντα ὀρθῶς) τὸν λόγον τῆς σῆς ἀληθείας ». Καὶ ὁ διάκονος προσθέτει : « Καὶ ὧν ἕκαστος κατὰ διάνοιαν ἔχει καὶ πάντων καὶ πασῶν ». Τὴν στιγμὴν αὐτὴν δύναται πᾶς Χριστιανὸς νὰ παρακαλέσῃ τὸν Θεὸν ὑπὲρ παντὸς προσφιλοῦς εἰς αὐτὸν προσώπου.

Ὁ ἱερεὺς εὐχεται ἐν τῷ μεταξὺ ὑπὲρ πάσης πόλεως καὶ χώρας, ὑπὲρ πλεόντων, ὁδοιπορούντων κλπ. καὶ λέγει μεγαλοφώνως : « Καὶ δὸς ἡμῖν ἐν ἐνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ δοξάζειν καὶ ἀνυμνεῖν τὸ πάντιμον καὶ μεγαλοπρεπὲς ὄνομά σου, τοῦ Πατρὸς . . . ». Στρεφόμενος δὲ πρὸς τὸν λαὸν προσθέτει : « Καὶ ἔσται τὰ ἐλέη τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ μετὰ πάντων ὑμῶν ». Καὶ ὁ χορὸς ἀπαντᾷ : « Καὶ μετὰ τοῦ πνεύματός σου ».

Ἐποὺ συνετελέσθη ἤδη ὁ ἁγιασμὸς τῶν Τιμίων Δώρων, γίνεται προπαρασκευὴ διὰ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν, πρὸς μετάληψιν.

Ὁ διάκονος εὐχεται :

« Πάντων τῶν ἁγίων μνημονεύσαντες ἔτι καὶ ἔτι ἐν εἰρήρῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ἐπὲρ τῶν προσκομισθέντων καὶ ἁγιασθέντων Τιμίων Δώρων τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν.

Ὅπως ὁ φιλόπλοκος Θεὸς ἡμῶν, ὁ προσδεξάμενος αὐτὰ εἰς τὸ ἅγιον καὶ ὑπερουράνιον καὶ νοερὸν αὐτοῦ θυσιαστήριον, εἰς δσμήν εὐωδίας πνευματικῆς, ἀντικαταπέμψῃ ἡμῖν τὴν θεῖαν χάριν καὶ τὴν δωρεάν τοῦ ἁγίου Πνεύματος. . .

Ἐπὲρ τοῦ ἐνσθῆναι ἡμᾶς ἀπὸ πάσης θλίψεως, ὀργῆς, κινδύνου καὶ ἀνάγκης. . . .

Ἀντιλαβοῦ, σῶσον, ἐλέησον καὶ διαφύλαξον ἡμᾶς ὁ Θεὸς τῆ σῆ χάριτι.

Τὴν ἡμέραν πᾶσαν τελείαν, ἁγίαν, εἰρηρικὴν καὶ ἀναμάρτητον παρὰ τοῦ Κυρίου αἰτησώμεθα.»

Ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ μεταξὺ ἄλλων τὸν Θεὸν νὰ καταξιώσῃ ἡμᾶς διὰ μίαν τοιαύτην μετάληψιν : « Καὶ καταξίωσον ἡμᾶς, Δέσποτα, μετὰ παρηγορίας ἀκατακρίτως τολμᾶν επικαλεῖσθαί σε τὸν ἐπουράνιον Θεὸν Πατέρα καὶ λέγειν ». Μεθ' οὗ ἐκφωνεῖται ἡ Κυριακὴ προσευχή.

ε) Ἡ Κοινωνία.— Πλησιάζει ἡ στιγμή τῆς Κοινωνίας τῶν ἡγιασμένων δώρων. Ὁ διάκονος δίδει εἰς ἡμᾶς τὸ παράγγελμα « Τὰς κεφαλὰς ἡμῶν τῷ Κυρίῳ κλίνωμεν », εἰς ἔνδειξιν συναισθήσεως τῶν ἁμαρτημάτων μας καὶ ταπεινώσεως, καὶ ὁ ἱερεὺς ἰκετεύει τὸν Θεὸν νὰ καταστῶμεν ἱκανοὶ πρὸς μετάληψιν : « Χάριτι καὶ οἰκτιρμοῖς καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ μονογενοῦς σου Υἱοῦ, μεθ' οὗ εὐλογητὸς εἶ σὺν τῷ παναγίῳ καὶ ἀγαθῷ καὶ ζωοποιῷ σου Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεί. . . ». Ὁ διάκονος ἐπιστᾶ τὴν προσοχὴν μας ἐπὶ τῆς σπουδαιοτάτης ταύτης στιγμῆς λέγων : « Πρόσχωμεν » καὶ ὁ ἱερεὺς ὑψώνων δι' ἀμφοτέρων τῶν χειρῶν τὸν ἅγιον δίσκον ἐκφωνεῖ : « Τὰ ἅγια τοῖς ἁγίοις », τὰ ἅγια δηλαδὴ δῶρα προσφέρονται εἰς τοὺς ἁγίους, εἰς τοὺς πιστοὺς, οἱ ὅποιοι ἐκ μετριοφροσύνης διακηρύττουν : « Εἰς ἅγιος, εἰς Κύριος Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς. Ἀμήν ».

Ἀπὸ τοῦ σημείου τούτου ἀρχεται ὁ ἐπίλογος τῆς θείας λειτουργίας.

Ὁ ἱερεὺς κόπτει τὸν ἅγιον ἄρτον μὲ μεγάλην προσοχὴν εἰς τέσσαρας μερίδας καὶ τὰς θέτει ἐπὶ τοῦ ἁγίου δίσκου κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ σχηματισθῇ τὸ σταυροειδὲς σχῆμα

ΙΣ

ΝΙ ΚΑ

ΧΡ

Ἀκολουθῶς λαμβάνει τὴν ἄνωθεν μερίδα καὶ ἐμβάλλει αὐτὴν εἰς τὸ ἅγιον ποτήριον, ἐνῶ λέγει : « Πλήρωμα ποτηρίου πίστεως Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν », ἐγχείει κατόπιν θερμὸν ὕδωρ διὰ τοῦ ζέοντος καὶ λέγει : « Ζέσις πίστεως πλήρης Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν ». Οἱ λειτουργοὶ κοινωνοῦν τότε κεχωρισμένως, πρῶτον τοῦ σώματος καὶ ἔπειτα τοῦ αἵματος. Ἀφοῦ κοινωνήσουν οἱ κληρικοί, ὁ ἱερεὺς θέτει ἐντὸς τοῦ ἁγίου ποτηρίου τὸν ἅγιον ἄρτον, διὰ νὰ κοινωνήσουν οἱ πιστοί, οἱ ὅποιοι δὲν κοινωνοῦν κεχωρισμένως, ὅπως οἱ κληρικοί.

Ὅταν κοινωνοῦν οἱ κληρικοί, ὁ χορὸς ψάλλει τὸ κοινωνικὸν « Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν οὐρανῶν. Ἀλληλοῦῖα ». Τὸ κοι-

νωνικόν τοῦτο ψάλλεται κατὰ τὰς Κυριακάς, κατὰ τὰς ἄλλας δὲ ἑορτὰς ψάλλεται ἄλλος ὕμνος.

Μετὰ τὴν ἐκ μέρους τῶν κληρικῶν μετάληψιν ἀνοίγεται ἡ ὠραία πύλη, ἡ ὁποία προηγουμένως ἦτο κλειστή, καὶ ὁ διάκονος, ἐνῶ κρατεῖ τὸ ἅγιον ποτήριον, λέγει : « *Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε* », δηλῶν διὰ τῶν λόγων τούτων τὰ προσόντα, τὰ ὁποῖα πρέπει νὰ ἔχουν οἱ πιστοί, διὰ νὰ κοινωνήσουν. Ἐνῶ κοινωνοῦν οἱ πιστοί, ὁ χορὸς ψάλλει « *Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὄνοματι Κυρίου. Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν* », οἱ δὲ προσερχόμενοι πρὸς κοινωνίαν πιστοὶ (σήμερον οἱ πιστοὶ κοινωνοῦν συνήθως κατὰ τὸ τέλος τῆς θείας λειτουργίας) λέγουν : « *Πιστεῦω, Κύριε, καὶ ὁμολογῶ, ὅτι σὺ εἶ ἀληθῶς ὁ Χριστὸς . . .* ». Τὴν αὐτὴν στιγμὴν ὁ χορὸς ψάλλει τὸν Χερουβικὸν ὕμνον τῆς Μ. Πέμπτης : « *Τοῦ δείχνουν σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε· οὐ μὴ γὰρ τοῖς ἐχθροῖς σου τὸ μυστήριον εἶπω, οὐ φίλημά σοι δώσω καθάπερ ὁ Ἰούδας, ἀλλ' ὡς ὁ ληστὴς ὁμολογῶ σοι : Μνήσθητί μου, Κύριε, ἐν τῇ βασιλείᾳ σου* ».

ς) Ἡ ἀπόλυσις.— Μετὰ τὴν μετάληψιν τῶν πιστῶν ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τούτους λέγων : « *Σῶσον, ὁ Θεός, τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου* », ὁ δὲ χορὸς ψάλλει τὸ τροπάριον τῆς Πεντηκοστῆς : « *Εἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν, ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον, εὐρομεν πίστιν ἀληθῆ, ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες· αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσε* ».

Κατὰ τὰς δεσποτικὰς ἑορτὰς ψάλλεται ἀντὶ τούτου τὸ τροπάριον τῆς ἑορτῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς ἑορτῆς τῆς Ἀναλήψεως : « *Χριστὸς ἀνέστη . . .* ».

Ὅταν κατόπιιν ὁ ἱερεὺς φέρῃ τὰ Τίμια Δῶρα εἰς τὴν ἁγίαν Πρόθεσιν, λέγει χαμηλοφώνως : « *Εὐλογητὸς ὁ Θεός* » καὶ μεγαλοφώνως « *Πάντοτε νῦν καὶ αἰεῖ . . .* ». Ὁ χορὸς λέγει : « *Ἀμήν* » καὶ ὁ διάκονος : « *Ὁρθοὶ μεταλαβόντες τῶν θείων, ἁγίων, ἀχράντων, ἀθανάτων, ἐπουρανίων καὶ ζωοποιῶν φρικτῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων, ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ. Ἀντιλαβοῦ, σῶσον . . . Τὴν ἡμέραν ταύτην . . . Χριστῷ τῷ Θεῷ παραδώμεθα* ». Μετὰ τινὰς στιγμὰς ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν λεγομένην ὀπισθὰ μβωνον εὐχήν. Ἡ εὐχὴ αὕτη συνετάχθη ἀπὸ τὸν θεῖον Χρυσόστομον καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦτο, διότι ἄλλοτε ἀνεγινώσκετο ὀπισθεν τοῦ ἁμβωνος, ὁ ὁποῖος

εὐρίσκετο εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. Εἶναι δὲ ἡ ἐξῆς : « Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντάς σε, Κύριε, καὶ ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ σοὶ πεποιθότας σῶσον τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου· τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σου φύλαξον· ἀγιάσον τοὺς ἀγαπῶντας τὴν εὐπρέπειαν τοῦ οἴκου σου· σὸ αὐτοὺς ἀντιδόξασον τῇ θεϊκῇ σου δυνάμει καὶ μὴ ἐγκαταλίπης ἡμᾶς τοὺς ἐλπίζοντας ἐπὶ σέ· εἰρήνην τῷ κόσμῳ σου δώρησαι, ταῖς ἐκκλησίαις σου, τοῖς ἱερεῦσι, τοῖς βασιλεῦσιν ἡμῶν, τῷ στρατῷ καὶ παντὶ τῷ λαῷ σου. Ὅτι πᾶσα δόσις ἀγαθῆ καὶ πᾶν δῶρημα τέλειον ἄνωθέν ἐστι καταβαῖνον ἐκ σοῦ τοῦ Πατρὸς τῶν φώτων· καὶ σοὶ τὴν δόξαν καὶ εὐχαριστίαν καὶ προσκύνησιν ἀναπέμπομεν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων ».

Ὁ λαὸς δοξολογεῖ πλέον τὸν Θεὸν μὲ τὴν δοξολογίαν τοῦ Ἰώβ : « Εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος » καὶ ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τοὺς πιστοὺς λέγων : « Εὐλογία Κυρίου καὶ ἔλεος ἔλθοι ἐφ' ὑμᾶς, τῇ αὐτοῦ θείᾳ χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ. . . . »

Ὅταν ὁ ἱερεὺς κάμνη τὴν εὐλογίαν αὐτήν, διανέμει εἰς τοὺς πιστοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἐκοινώνησαν τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, τὸ ἀντίδωρον.

Τέλος ὁ ἱερεὺς παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ ἐλεήσῃ καὶ σώσῃ ἡμᾶς : « Δόξα σοι, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἡ ἐλπίς ἡμῶν, δόξα σοι. Ὁ ἀναστάς ἐκ νεκρῶν Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ταῖς πρεσβείαις τῆς παναχράντου ἀγίας αὐτοῦ μητρὸς, τῶν ἁγίων ἐνδόξων καὶ πανευφύμων Ἀποστόλων καὶ πάντων τῶν ἁγίων, ἐλεήσαι καὶ σώσαι ἡμᾶς, ὡς ἀγαθὸς καὶ φιλόανθρωπος » καὶ προσθέτει : « Δι' ἐρχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἐλέησον ἡμᾶς ». Ὁ Χορὸς ψάλλει τὸ « Ἀμήν » καὶ τοιουτοτρόπως λήγει ἡ θεία λειτουργία καὶ γίνεται ἡ ἀπόλυσις.

ΜΕΓΑΛΗ Τεσσαρακοστή έθεωρήθη πρό παντός ως χρόνος πένθους και διά τουτο και τὸ Μυστήριον τοῦ γάμου και αἱ έορταί γενεθλίωv μαρτύρων, επειδή είναι τελεταί χαρμόσυνοι και πανηγυρικά, δέν τελοῦνται κατ' αὐτήν, πλὴν τῆς έορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἡ ὁποία, μόνον ἂν συμπέστη τὴν Μ. Παρασκευὴν ἢ τὸ Μ. Σάββατον, ἀναβάλλεται διά τὴν Δευτέραν τοῦ Πάσχα. Ἐπίσης και τὸ βάπτισμα, ἂν δέν ὑπάρχη ἀπόλυτος ἀνάγκη, και ἡ χειροτονία και τὰ μνημόσυνα τελοῦνται καθ' ὅλην τὴν

Μ. Τεσσαρακοστήν μόνον τὸ Σάββατον ἢ τὴν Κυριακὴν. Ἰδιαίτερος ὡς ἡμέραι πένθιμοι θεωροῦνται ἡ Τετάρτη και ἡ Παρασκευὴ και διά τουτο δέν τελείται κατ' αὐτάς ἡ θεία λειτουργία (ἡ Θεία Εὐχαριστία) τοῦ Μ. Βασιλείου ἢ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, ἀλλ' ἡ τῶν Προηγιασμένων Δώρων. Ἡ λειτουργία αὕτη τελείται και κατὰ τὰς τρεῖς πρώτας ἡμέρας τῆς Μ. Ἑβδομάδος, ἀρχαιότερον δέ έτελείτο και κατὰ τὴν Μ. Παρασκευήν.

Ἡ λειτουργία αὕτη φέρει τὸ ὄνομα τουτο, διότι τὰ Τίμια Δῶρα είναι ἡγιασμένα ἀπὸ τῆς προηγουμένης Κυριακῆς, ὁπότε ὁ ἱερεὺς, ὅταν τελῆ τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἐξάγει περισσοτέρους ἄμνους, ἐκ τῶν ὁποίων χρησιμοποιεῖ μόνον τὸν ἕνα και φυλάττει τοὺς ἄλλους εἰς τὸ ἄρτοφόριον, διά νὰ χρησιμοποιηθοῦν οὔτοι, ἀφοῦ είναι πλέον ἡγιασμένοι, τὴν Τετάρτην και τὴν Παρασκευήν.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς λειτουργίας ταύτης είναι ἄγνωστος. Κατὰ τινες οὔτος είναι ὁ πάπας τῆς Ρώμης Γρηγόριος ὁ Διάλογος.

Ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων είναι κυρίως έσπερινὴ ἀκολουθία. Τοῦτο καταδεικνύεται ἀπὸ ὠρισμένους ὕμνους αὐτῆς· ψάλλεται λ.χ. ὁ Προοιμιακὸς και εἰς ὠρισμένην δέησιν ἀναφέρεται « Πληρώσωμεν τὴν έσπερινὴν δέησιν ἡμῶν τῷ Κυρίῳ... ». Γενικῶς ἡ ὅλη ἀκολουθία τῆς λειτουργίας ταύτης είναι καταναυκτικωτάτη και πρό παντός ἡ μεγάλη εἴσοδος. Κατ' αὐτήν εἰς τὴν ἀριστερὰν θύραν τοῦ Ἱεροῦ ἐμφανίζεται λαμπάς, ἡ ὁποία συμβολίζει τὴν ἔλευσιν τοῦ βασιλέως, προηγείται κατόπιν ὁ διάκονος θυμῶν και ἀκολουθεῖ ὁ ἱερεὺς, ὁ ὁποῖος φέρει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὴν προη-

γιασμένην θυσίαν. Ἄκρα σιγή κρατεῖ τότε· ὁ ἱερεὺς οὐδὲν λέγει, οὔτε μνημονεύει, ὅπως εἰς τὰς ἄλλας λειτουργίας, ζώντων καὶ τεθνεώτων καὶ οἱ πιστοί, διὰ νὰ δείξουν βαθυτάτην εὐλάβειαν καὶ ταπεινώσιν, πίπτουν πρηνεῖς.

Ἄντὶ τοῦ συνήθους Χερουβικοῦ ὕμνου ψάλλεται : « *Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν οὐρανῶν σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν· θυσία μυστική, τετελειωμένη δορυφορεῖται· πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν, ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα* ».

Ὁ ὕμνος δὲ τοῦ κοινωνικοῦ εἶναι ὁ τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν : « *Γεώσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. Ἀλληλούϊα* ».

II. ΕΚΤΑΚΤΟΙ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑΙ

I ΕΚΤΑΚΤΟΙ ἀκολουθία καλοῦνται τοιουτοτρόπως, διότι τελοῦνται, μόνον ὅταν οἱ πιστοὶ ἔχουν ἐκτάκτους ἀνάγκας, καὶ τοιαῦται, ὡς ἐσημειώθη καὶ ἀλλαχοῦ, εἶναι : αἱ ἀκολουθία τῶν Μυστηρίων, πλὴν τοῦ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστόν, τελεῖται κατὰ τὴν θείαν λειτουργίαν, τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ, τῆς κηδείας, τοῦ ἀγιασμοῦ, τῆς παρακλήσεως κ.ἄ.

Τὰ Μυστήρια ἐνταῦθα θὰ ἐξετασθοῦν ἀπὸ λειτουργικῆς καθαρῶς ἀπόψεως, διότι ἀπὸ δογματικῆς ἐξητάσθησαν εἰς τὴν Κατήχησιν.

26. ΤΟ ΒΑΠΤΙΣΜΑ

ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ τοῦ βαπτίσματος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη : α) ἀπὸ τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῶν κατηχουμένων καὶ β) ἀπὸ αὐτὸ τὸ βάπτισμα.

α) Ἐπειδὴ ὁ παράδεισος κεῖται πρὸς ἀνατολάς, ἐκείθεν δὲ καὶ τὸ φῶς, ὁ ἱερεὺς στρέφει τὸν βαπτιζόμενον πρὸς ἀνατολάς καὶ ἐμφυσᾷ εἰς τὸ πρόσωπόν του τρίς, διὰ νὰ φύγουν τὰ πονηρὰ πνεύματα. Πρὸς τοῦτο λέγει : « *Ἐξέλασον ἀπ' αὐτοῦ πᾶν πονηρὸν καὶ ἀκάθαρτον πνεῦμα κερκομμένον καὶ ἐμφωλεῦον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ* ».

Σφραγίζει κατόπιν μὲ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ τὸ μέτωπον καὶ τὸ στήθος τοῦ βαπτιζομένου, θέτει τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ καί, ἀφοῦ

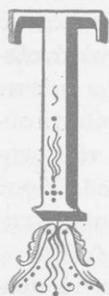
τόν στρέψη πρὸς δυσιάς, ἀπαγγέλλει τοὺς λεγομένους ἀφορισμοὺς ἢ ἐξορκισμοὺς. Οἱ τοιοῦτοι ἀφορισμοὶ ἢ ἐξορκισμοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν συνήθειαν τῆς ἀρχαίας Ἐκκλησίας νὰ ζητῆ ἀπὸ τοὺς προσερχομένους εἰς αὐτὴν εἰδωλολάτρας νὰ ἀναθεματίζον τὴν ἐθνικὴν θρησκείαν καὶ νὰ διακηρύττουν τὴν πίστιν των εἰς τὸν Χριστόν. Ὁ βαπτιζόμενος (καὶ σήμερον ἐν ὀνόματι αὐτοῦ ὁ ἀνάδοχος) διακηρύττει τὴν ἀποστροφήν του πρὸς τὸ πονηρόν, ἀποτασσόμενος τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ. Ἀφοῦ ὁ βαπτιζόμενος στραφῆ καὶ πάλιν πρὸς ἀνατολάς, διακηρύττει τὴν ἀφοσίωσιν αὐτοῦ εἰς τὸν Χριστόν, συντασσόμενος τῷ Χριστῷ καὶ πιστεύων αὐτῷ, καί, διὰ ν' ἀποδείξη τοῦτο, ἀπαγγέλλει τὸ σύμβολον τῆς πίστεως.

Ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκη εὐχὴν πρὸς τὸν Θεόν, διὰ τῆς ὁποίας παρακαλεῖται οὗτος νὰ δεχθῆ καὶ προσκαλέσῃ τὸν δοῦλόν του εἰς τὸ ἅγιον φῶτισμα, δίδεται εἰς τὸν βαπτιζόμενον τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἐδίδετο τὴν ὀγδόην ἀπὸ τῆς γεννήσεως ἡμέραν.

β) Ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει δύο εὐχάς, διὰ τῶν ὁποίων ἀγιάζεται τὸ ἐν τῇ κολυμβήθρᾳ ὕδωρ. Ἡ δευτέρα ἀπὸ τὰς εὐχάς ταύτας ἀρχίζει διὰ τοῦ: «*Συντριβήτωσαν ὑπὸ τὴν σημείωσιν τοῦ τόπου τοῦ σταυροῦ σου πᾶσαι αἱ ἐναντία δυνάμεις*». Κατόπιν ὁ ἱερεὺς εὐλογεῖ τὸ ἔλαιον, τὸ ὁποῖον χύνει εἰς τὴν κολυμβήθραν, καὶ χρίει μὲ τοῦτο τὸ νήπιον εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του, ἀφοῦ δὲ τὸ λάβῃ εἰς χεῖράς του, βαπτίζει τοῦτο τρίς εἰς τὸ ὕδωρ τῆς κολυμβήθρας λέγων: «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς, Ἀμὴν, καὶ τοῦ Υἱοῦ, Ἀμὴν, καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, Ἀμὴν*».

Ὁ βαπτισθεὶς ἐνδύεται λευκὸν χιτῶνα πρὸς δήλωσιν πνευματικῆς καθαρότητος, κόπτονται σταυροειδῶς ὀλίγα τρίχες αὐτοῦ πρὸς δήλωσιν ἀφιερώσεως αὐτοῦ εἰς τὸν Θεὸν καὶ χρίεται διὰ τοῦ ἁγίου μύρου.

27. ΤΟ ΧΡΙΣΜΑ (Ἡ ΜΥΡΟΝ)

Ο ΧΡΙΣΜΑ ἢ ἅγιον μύρον εἶναι εἰς τὴν Ἐκκλησίαν μας συνδεδεμένον μὲ τὸ βάπτισμα καὶ τελεῖται ἀμέσως μετὰ τοῦτο. Ὁ ἱερεὺς χρίει μὲ τὸ ἅγιον μύρον τὸν βαπτισθέντα εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός του ἐπιλέγων εἰς ἐκάστην χρίσιν : « *Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἄμην* ». Ἡ χρίσις δηλαδὴ αὕτη εἶναι βεβαίωσις τῆς δωρεᾶς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἐνδύουν κατόπιν τὸ νήπιον, λαμβάνει αὐτὸ εἰς τὰς ἀγκάλας του ὁ ἀνάδοχος καὶ εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς τὸ περιφέρει τρίς περίξ τῆς κολυμβήθρας μετὰ τοῦ ἱερέως, ἐνῶ ψάλλεται τό : « *Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἀλληλούϊα* ». Ἐπειτα ἀναγινώσκεται ἡ σχετικὴ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ρωμ. 5' 3-11, Ματθ. ΚΗ' 16-20).

Ὁ ἱερεὺς ἀναφωνεῖ πρὸς τὸν βαπτισθέντα : « *Ἐβαπτίσθης, ἐφωτίσθης, ἐμυρώθης, ἠγιασθης, ἀπελούσθης εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ. . .* ». Τοιοιυτρόπως τελειώνει ἡ ἀκολουθία τοῦ βαπτίσματος καὶ τὸ ἀμέσως μετ' αὐτὸ τελούμενον χρίσμα.

28. ΜΕΤΑΝΟΙΑ Ἡ ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ

ΕΞΟΜΟΛΟΓΗΣΙΣ κατὰ τοὺς ἀποστολικούς χρόνους ἐγένετο δημοσίᾳ πρὸ τῶν πιστῶν, βραδύτερον ὁμως, ἐπειδὴ ἐπληθύνθησαν οἱ Χριστιανοί, ἐτελεῖτο πλέον ἰδιαιτέρως ἀπὸ τοὺς πρὸς τοῦτο ὀρισμένους κληρικούς, τοὺς πνευματικούς. Κατὰ τὴν ἐξομολόγησιν ὁ ἐξομολογούμενος αἰτεῖ τὴν συγχώρησιν τῶν ἁμαρτιῶν του. Ἡ τοιαύτη αἴτησις ἔγκειται κυρίως εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ Ν' ψαλμοῦ : « *Ἐλέησόν με, ὁ Θεός, κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου καὶ κατὰ τὸ πλῆθος τῶν οἰκτιρισμῶν σου ἐξάλειψον τὸ ἀνόμημά μου. . .* ». Ὁ ἐξομολογούμενος ὁμολογεῖ κατόπιν μὲ εἰλικρίνειαν τὰ ἁμαρτήματά του καὶ ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ θέσῃ ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ Χριστιανοῦ τὸ ἐπιτραχήλιον ἢ τὴν δεξιᾶν αὐτοῦ, ἀναγινώσκει τὴν συγχωρητικὴν εὐχήν.

Ο ΚΥΡΙΟΝ χαρακτηριστικὸν τῆς τελείσεως τοῦ Μυστηρίου τούτου εἶναι ἡ ἐπίθεσις τῶν χειρῶν τοῦ χειροτονοῦντος ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θείας λειτουργίας.

Οἱ κληρικοὶ καὶ τῶν τριῶν βαθμῶν δὲν χειροτονοῦνται κατὰ τὴν ἰδίαν στιγμὴν τῆς θείας λειτουργίας. Ὁ διάκονος χειροτονεῖται μετὰ τὸν ἀγιασμὸν τῶν Τιμίων Δώρων, ἀφοῦ ψαλῆ τό : «*Ἄξιόν ἐστιν...*». Πρὶν ἢ χειροτονηθῆ διάκονος, γίνεται προηγουμένως δι' ἀπλῆς χειροθεσίας ἀναγνώστης καὶ ὑποδιάκονος. Ὁ πρεσβύτερος χειροτονεῖται μετὰ τὸν Χερουβικὸν ὕμνον καὶ πρὸ τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ὁ ἐπίσκοπος κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς θείας λειτουργίας καὶ μετὰ τὸν τρισάγιον ὕμνον. Ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον τελεῖται ἡ χειροτονία κατὰ τὴν μνημονευθεῖσαν στιγμὴν, εἶναι ὁ ἑξῆς : Ὁ μὲν διάκονος δὲν μετέχει τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ἀπλῶς διακονεῖ, ὁ ἱερεὺς εἶναι ἀνάγκη νὰ συμμετάσχη τοῦ ἀγιασμοῦ τῶν Τιμίων Δώρων καὶ ὁ ἐπίσκοπος πρέπει ὄχι μόνον νὰ μετάσχη εἰς τὴν τέλεσιν τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἀλλὰ καὶ νὰ διδάξῃ τὸν λαόν.

Ὁ χειροτονούμενος ὁδηγεῖται πρὸς τὸν ἐπίσκοπον ἀπὸ ὁμοιοβάθμους του καὶ ἐνῶ ψάλλονται χαρμωδῶς διάφορα τροπάρια, ὡς τό : «*Ἅγιοι μάρτυρες, οἱ καλῶς ἀθλήσαντες...*» κ. ἄ., γίνεται τρις ὁ περίξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης πνευματικὸς χορὸς. Ἐπειτα, ἐνῶ ὁ χορὸς ψάλλει τό «*Κύριε, ἐλέησον*», ὁ ἐπίσκοπος θέτει τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον καὶ ἀναγινώσκει τὰς καθωρισμένας μυστικὰς εὐχάς, διὰ τῶν ὁποίων παρακαλεῖ νὰ κατέλθῃ ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον : «*ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα, προχειρίζεται τὸν...*» (λέγεται ὁ βαθμὸς). Ὁ χειροτονηθεὶς ἐνδύεται μετὰ ταῦτα τὴν στολὴν, ἡ ὁποία εἶναι ὠρισμένη διὰ τὸν βαθμὸν αὐτοῦ, ὁ δὲ λαὸς ἀναφωνεῖ : «*ἄξιος*».

Ὅλιγας ἡμέρας πρὸ τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου ἢ τὴν παραμονὴν αὐτῆς τελεῖται εἰς τὸν ναὸν σύντομος ἀκολουθία, ἡ ὁποία καλεῖται μ ἡ ν υ μ α καὶ ἀποτελεῖ ἐπίσημον δήλωσιν περὶ τῆς μελλούσης χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου.

Εἰς μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λειτουργίαν δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ γίνῃ χειροτονία τοῦ αὐτοῦ προσώπου εἰς πλείονας τοῦ ἑνὸς βαθμοῦς, οὔτε χειροτονία πλείονων τοῦ ἑνὸς προσώπων εἰς τὸν αὐτὸν βαθμόν, γίνεται ὁμως χειροτονία καὶ διακόνου καὶ πρεσβυτέρου καὶ ἐπισκόπου, ἐφ' ὅσον πρόκειται περὶ διαφόρων προσώπων.

30. Ο ΓΑΜΟΣ

Η ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ τοῦ γάμου ἀποτελεῖται ἀπὸ τὴν τελετὴν τοῦ ἁρραβῶνος καὶ ἀπὸ τὴν τελετὴν τῆς στέψεως (τοῦ στεφανώματος). Ἀρχαιότερον αἱ δύο τελεταὶ ἐτελοῦντο κερχωρισμένως, σήμερον ὁμως ταυτοχρόνως.

Α'. Ἁρραβῶν. Ὁ ἱερεὺς, ἀφοῦ ἀναγνώσῃ εὐχὰς τινὰς, λαμβάνει τοὺς δακτυλίους, οἱ ὅποιοι δίδονται ὡς ἐγγύησις πρὸς τήρησιν τῆς ἀμοιβαίας ὑποσχέσεως καὶ δηλοῦν τὴν τιμὴν καὶ τὴν δόξαν τῶν μνηστευομένων, καὶ ἀφοῦ εὐλογήσῃ αὐτοὺς μετὰ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, θέτει εἰς τὰς χεῖρας τῶν μελλονύμφων λέγων : « Ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ (δεῖνα) εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν » καὶ ἀντιστρέφως. Ὁ παράνυμφος ἀλλάσσει τρεῖς τοὺς δακτυλίους.

Β'. Στέψις. Ὁ ἱερεὺς ἄρχεται : « Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς. . . . » καὶ ἀπαγγέλλει τὴν συναπτὴν « ὑπὲρ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (τοῦδε καὶ τῆσδε) τῶν νῦν συναπτομένων ἀλλήλοις εἰς γάμον κοινωνίαν. . . ». Ἀναγινώσκει κατόπιν κατανυκτικὰς εὐχὰς, μετὰ τὰς ὁποίας παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ εὐλογήσῃ τοὺς μελλονύμφους, ὅπως τὸν Ἀβραὰμ καὶ τὴν Σάρραν, τὸν Ἰακώβ καὶ τὴν Ρεβέκκαν . . . , θέτει ἔπειτα ἐπὶ τῶν κεφαλῶν τῶν συζευγνυμένων τὰ στέφανα, τὰ ὅποια συμβολίζουν τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν, μετὰ τὴν ὁποίαν περιβάλλονται οἱ νυμφεῖοι κατὰ τὴν χαρμόσυνον αὐτὴν στιγμήν, λέγων : « Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ . . . τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ. . . εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς. . . » καὶ διὰ τὴν νύμφην πάλιν τὰ αὐτὰ. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν στεφάνων ψάλλεται καὶ τὸ « Κύριε, ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξη καὶ τιμὴ στεφάνωσον αὐτοὺς » καὶ ἀναγινώσκεται ἡ σχετικὴ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ἐφεσ. Ε' 20 - 23, Ἰωάνν. Α' 1 - 11). Ἀπαγγέλλεται ἡ Κυριακὴ προσευχὴ καὶ προσ-

φέρεται ποτήριον οίνου, ἀπὸ τὸ ὁποῖον πίνουν τρὶς ἀμφότεροι οἱ συζευγνύμενοι· ἡ πρᾶξις αὕτη συμβολίζει τὴν ἀμοιβαίαν συμβολὴν τούτων εἰς τὰς χαρὰς καὶ τὰς λύπας τῆς ζωῆς.

Ὅταν κατόπιν ψάλλεται τὸ «*Ἡσαΐα, χόρευε*», ὁ ἱερεὺς περιάγει τρὶς τοὺς νεονύμφους γύρω ἀπὸ τὸ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοποθετούμενον ἀναλόγιον, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου τὸ Εὐαγγέλιον, ἐνῶ ὁ παράνυμφος κρατεῖ τὰ στέφανα. Ὅλα ταῦτα δεικνύουν τὴν χαράν. Αἶρει τέλος τὰ στέφανα ὁ ἱερεὺς, λέγων πρὸς μὲν τὸν νυμφίον : «*Μεγαλύνθητι, νυμφίε, ὡς ὁ Ἀβραὰμ καὶ ἐδολογήθητι ὡς ὁ Ἰσαάκ*», πρὸς δὲ τὴν νύμφην : «*Καὶ σύ, νύμφη, μεγαλύνθητι ὡς ἡ Σάρρα καὶ εὐφράνθητι ὡς ἡ Ρεβέκκα . . .*», καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν νὰ εὐλογῆσῃ τοὺς νεονύμφους.

31. ΤΟ ΕΥΧΕΛΑΙΟΝ

ΙΣ ΤΟ ΜΥΣΤΗΡΙΟΝ τοῦτο γίνεται χρῆσις ἐλαίου, τὸ ὁποῖον συμβολίζει τὴν εἰρήνην. Διὰ νὰ ἀγιασθῇ τὸ ἔλαιον τοῦτο, «*ὥστε γενέσθαι τοῖς χριστομένοις ἐξ αὐτοῦ εἰς θεραπείαν καὶ ἀπαλλαγὴν παντὸς πάθους . . .*», ἀναγινώσκονται εὐχαί, καθὼς καὶ ἑπτὰ ἀποστολικά καὶ εὐαγγελικά περικοπαί.

Οἱ τελοῦντες τὸ Μυστήριον ἱερεῖς, ἑπτὰ ἢ καὶ ὀλιγώτεροι, εἰς δὲ τὰ χωρία ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς, ἀλείφουν τοὺς παρισταμένους μὲ τὸ ἡγιασμένον ἔλαιον εἰς διάφορα μέρη τοῦ σώματός των. Τέλος ἀναγιώσκεται συγχωρητικὴ εὐχὴ τῶν ἀμαρτιῶν ἐκείνων, ὑπὲρ τῶν ὁποίων τελεῖται τὸ εὐχέλαιον.

32. ΤΑ ΕΓΚΑΙΝΙΑ ΤΩΝ ΝΑΩΝ

ΙΑ ΝΑ ΧΡΗΣΙΜΟΠΟΙΩΝΤΑΙ οί ναοί διὰ τὴν θείαν λατρείαν, ἐπιβάλλεται ν' ἁγιασθοῦν προηγουμένως μὲ ἰδιαιτέραν τελετὴν, ἡ ὁποία καλεῖται ἐγκαινία ναοῦ. Τὰ κύρια μέρη τῆς ἀκολουθίας τῶν ἐγκαινίων εἶναι δύο : α) ἡ ἐναπόθεσις τῶν ἁγίων λειψάνων εἰς τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν καὶ β) ὁ εὐπρεπισμὸς ταύτης μὲ τὰ καθιερωμένα ἱερά καλύμματα.

Α'. Ἀφοῦ προετοιμασθοῦν τὰ ἀπαιτούμενα διὰ τὰ ἐγκαινία τοῦ ναοῦ, κηρομαστίχη, τὰ καλύμματα τῆς Ἁγίας Τραπέζης καὶ τὰ ἅγια λείψανα, ψάλλεται ὁ ἔσπερινος καὶ ὁ ὄρθρος. Μετὰ τὸν ὄρθρον ὁ ἀρχιερεὺς, φέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὰ ἅγια λείψανα, περιέρχεται τρις τὸν ναόν, ὁ ὁποῖος πρόκειται νὰ ἐγκαινισθῆ, ἐνῶ ἀκολουθοῦν οἱ ψάλται καὶ τὸ πλῆθος τῶν Χριστιανῶν. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο οὐδεὶς μένει εἰς τὸν ναόν, παρὰ μόνον εἰς ἱερεὺς ἢ καὶ ἄλλος τις λαϊκός, διὰ ν' ἀντιφωνήσῃ εἰς τὸν ἀρχιερέα. Μετὰ τὴν τρίτην περιφορὰν ὁ ἀρχιερεὺς ἵσταται πρὸ τῆς κυρίας εἰσόδου τοῦ ναοῦ καὶ ἀναφωνεῖ : « *Ἄρατε πόλεις οἱ ἀρχοντες ἡμῶν καὶ ἐπάροητε πόλιν αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης* ». Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος παρέμεινεν εἰς τὸν ναόν, ἐρωτᾷ : « *Τίς ἐστὶν οὗτος ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης* ; » Καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἀπαντᾷ : « *Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος δυνατός ἐν πολέμῳ, Κύριος τῶν δυνάμεων, αὐτός ἐστιν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης* ».

Ἡ προσφώνησις καὶ ἡ ἀντιφώνησις ἐπαναλαμβάνεται τρις καὶ ἀνοίγονται τότε αἱ πύλαι τοῦ ναοῦ καὶ ἀρχιερεὺς, κλῆρος καὶ λαὸς εἰσέρχονται εἰς αὐτόν, ὁ δὲ ἀρχιερεὺς θέτει εἰς τὴν ὀπὴν τοῦ κεντρικοῦ κίονος τῆς Ἁγίας Τραπέζης θήκην, ἡ ὁποία περιέχει ἅγια λείψανα, ἐνῶ χύνει συγχρόνως εἰς τὴν αὐτὴν ὀπὴν καὶ τὴν προετοιμασθεῖσαν ἤδη κηρομαστίχην. Ἡ κηρομαστίχη ἀποτελεῖται ἀπὸ σμύρναν, ἄλῳν, θυμίαμα κ.ἄ. καὶ συμβολίζει τὰς μυροφόρους γυναικας. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, ἡ ὁποία εἶναι πολὺ κατασκευαστικὴ, ψάλλεται : « *Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν κτιτόρων τοῦ ναοῦ τούτου* ».

Β'. Μετὰ ταῦτα τίθεται ἡ πλᾶξ τῆς Ἁγίας Τραπέζης, ἡ ὁποία πλύνεται καὶ μὲ ὕδωρ καὶ μὲ ροδόσταμον ἢ καὶ μὲ οἶνον, σπογγίζεται μὲ τὰ ἀντιμήνια, σφραγίζεται μὲ τὸ ἅγιον μύρον καὶ ἐπεν-

δύεται με τὸ κατασάρκιον, με τὸ ἅγιον εἰλητὸν καὶ με τὸ ἀντιμήνσιον. Τίθεται κατόπι ἐπὶ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὁ σταυρὸς καὶ ἀναγινώσκονται διάφοροι κατανυκτικαὶ εὐχαὶ καὶ ἡ ἀποστολικὴ καὶ ἡ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Ἑβρ. Γ' 1-5 καὶ Ἰωάνν. Ι' 22-31), μεθ' ὃ ὁ ἀρχιερεὺς ἀνάπτει τὴν ἀκοίμητον κανδήλαν, ψάλλεται τὸ τροπάριον τοῦ ἁγίου, εἰς τὸ ὄνομα τοῦ ὁποίου εἶναι ἀφιερωμένος ὁ ναός, καὶ μετὰ τὸ τρισάγιον καὶ τὴν ἐκτενῆ δέησιν ἄρχεται ἡ θεία λειτουργία.

Κατ' ἀρχὰς τὰ ἐγκαίνια τῶν ναῶν ἦσαν ἀπλουστάτη τελετὴ, μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον ὁμως ἐξειλίχθησαν εἰς μεγαλοπρεπεστάτην ἀκολουθίαν.

33. Ο ΑΓΙΑΣΜΟΣ

ΑΓΙΑΣΜΟΣ εἶναι ἱερὰ ἀκολουθία, κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ ραντιζόμεθα με τὸ ἡγιασμένον κατὰ ταύτην ὕδωρ καὶ μεταλαμβάνομεν ἀπὸ αὐτό, διότι πιστεύομεν ὅτι τοιουτοτρόπως καθαριζόμεθα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας.

Ὁ ἁγιασμός διακρίνεται εἰς μικρὸν καὶ μέγαν· καὶ ὁ μὲν πρῶτος τελεῖται κατ' οἶκον καὶ συνήθως τὴν πρώτην τοῦ μηνός, καθὼς καὶ εἰς οἰανδήποτε ἄλλην περίστασιν, ὁ δὲ δεύτερος κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων, εἰς ἀνάμνησιν τῆς βαπτίσεως τοῦ Σωτῆρος εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν. Αἱ σχετικαὶ εὐχαὶ καθὼς καὶ ἡ ἀκολουθία περιέχονται εἰς τὸ Εὐχολόγιον.

Συγγραφεὺς τῆς ἀκολουθίας τοῦ μικροῦ ἁγιασμοῦ θεωρεῖται ὁ Μέγας Φώτιος, τῆς δὲ τοῦ μεγάλου ὁ Μέγας Βασίλειος. Πλὴν τῶν εὐχῶν, αἱ ὁποῖα ἀναγινώσκονται, καὶ τῶν τροπαρίων, τὰ ὁποῖα ψάλλονται, ἀναγινώσκειται καὶ ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ. Εἰς τὸν μέγαν ἁγιασμόν ἀναγινώσκειται : Κορινθ. Ι' 1-4 καὶ Μαρκ. Α' 9-11, εἰς δὲ τὸν μικρόν : Ἑβρ. Β' 11-18 καὶ Ἰωάνν. Β' 1-15.

Διὰ ν' ἁγιασθῆ τὸ ὕδωρ, καταδύεται καὶ ἀναδύεται τρίς εἰς αὐτὸ ὁ τίμιος σταυρὸς, ἐνῶ ψάλλεται ὁ ὕμνος : « *Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν σου καὶ ἐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατ' ἐναντίων δωρούμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ σταυροῦ σου πολίτευμα* ».

Κατὰ τὸν μέγαν ἁγιασμόν ψάλλεται τὸ ἀπολυτίκιον τῶν Θεο-

φανείων: «*Ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζόμενον σου, Κύριε, ἡ τῆς Τριάδος ἐφανερώθη προσκύνησις· τοῦ γὰρ Γεννήτορος ἡ φωνὴ προσεμαρτύρει σοι, ἀγαπητόν σε Υἱὸν ὀνομάζουσα· καὶ τὸ Πνεῦμα ἐν εἶδει περιστερᾶς ἐβεβαίον τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές. Ὁ ἐπιφανείς, Χριστὲ ὁ Θεός, καὶ τὸν κόσμον φωτίσας, δόξα σοι*».

34. Η ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ

ΠΑΡΑΚΛΗΣΙΣ εἶναι ἡ ἱερὰ ἀκολουθία, διὰ τῆς ὁποίας ἱκετεύομεν τὴν Θεοτόκον, τὴν παναμώμητον μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, νὰ μεσιτεύσῃ χάριν ἡμῶν παρὰ τῷ υἱῷ αὐτῆς, τῷ Σωτῆρι Χριστῷ. Ἡ παράκλησις λέγεται καὶ παρακλητικὸς κανὼν καὶ ἔχομεν δύο τοιοῦτους κανόνες, τὸν μικρὸν καὶ τὸν μέγαν, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἀμφοτέρωθεν ἐναλλάξ, πρὸ πάντων κατὰ τὴν νηστείαν τοῦ Αὐγούστου, μετὰ τὸν ἑσπερινόν. Ἡ παράκλησις ψάλλεται καὶ κατ' ἄλλας ἡμέρας, ὡσάκις ὁ Χριστιανός, ὅταν κατατρώχῃται ἀπὸ θλίψεις, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Θεοτόκον καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν ἐνίσχυσιν αὐτῆς. Μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ μεγάλου παρακλητικοῦ κανόνος ψάλλονται τέσσαρα ἑξαποστειλάρια, τὰ ὁποῖα δικαίως θεωροῦνται ὡς ἀριστουργήματα τῆς Ὑμνολογίας ἡμῶν. Ταῦτα εἶναι: «*Ἀπόστολοι ἐκ περάτων*», «*Ὁ γλυκασμὸς τῶν Ἀγγέλων...*», «*Καὶ σὲ μεσίτριαν ἔχω...*», «*Χρυσοπλοκάμιτε πύργε...*».

Καὶ ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὁ ὁποῖος ψάλλεται κατὰ τὴν Μ. Τεσσαρακοστήν, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς παρακλητικὸς κανὼν πρὸς τὴν Θεοτόκον.

Πλὴν τῶν παρακλητικῶν κανόνων, οἱ ὁποῖοι ἀπευθύνονται πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἔχομεν καὶ ἄλλους, οἱ ὁποῖοι ἀναφέρονται εἰς ἄλλα ἅγια πρόσωπα τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τοὺς Ἀποστόλους, τοὺς Ἁγέλους κ.ἄ.

35. Η ΝΕΚΡΩΣΙΜΟΣ ΑΚΟΛΟΥΘΙΑ Ἡ ΚΗΔΕΙΑ

Ι ΥΠΕΡ τῶν κεκοιμημένων δεήσεις καὶ εὐχαί, μὲ τὰς ὁποίας συνοδεύει ἡ Ἐκκλησία μας τοὺς ἀποθνήσκοντας κατὰ τὴν κήδευσιν, ἀποτελοῦν τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν.

Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία διακρίνεται εἰς τὴν ἐν τῷ οἴκῳ τελετήν, ἡ ὁποία, ἐπειδὴ ἀρχίζει ἀπὸ τοῦ τρισάγιου ὕμνου, καλεῖται τρισάγιον, καὶ εἰς τὴν ἐν τῷ ἱερῷ ναῷ ἀκολουθίαν. Ἡ ἐν τῷ οἴκῳ ἀκολουθία εἶναι σύντομος, ἀποτελουμένη ἀπὸ τροπάρια, δέησιν καὶ συγχωρητικὴν εὐχήν. Εἰς τὸν ναόν, ἔνθα ὁ νεκρὸς τοποθετεῖται μὲ τὸ πρόσωπον ἐστραμμένον πρὸς ἀνατολάς, ψάλλονται στίχοι τινὲς τοῦ 158ου ψαλμοῦ, τοῦ ἀ μ ὶ μ ο υ, νεκρώσιμα εὐλογητάρια, τῶν ὁποίων προηγεῖται ὁ στίχος: « *ἐδλογητὸς εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιοματά σου* » καὶ ἄλλα τινὰ τροπάρια, οἱ μακαρισμοί, ἀναγινώσκονται ἀποστολικὴ καὶ εὐαγγελικὴ περικοπὴ (Α΄ Θεσσαλ. Δ΄ 13-17, Ἰωάνν. Ε΄ 24-30) καὶ τέλος συγχωρητικὴ εὐχή. Προκειμένου νὰ γίνῃ ὁ τελευταῖος ἀσπασμὸς τοῦ ἀποθανόντος, ψάλλεται τό: « *Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμὸν δῶμεν, ἀδελφοί, τῷ θανόντι εὐχαριστοῦντες Θεῷ. ...* ».

Εἰς τὸν τάφον ψάλλεται τὸ τρισάγιον καὶ ἀφοῦ τεθῆ ὁ νεκρὸς εἰς τὸ μνήμα, ὁ ἱερεὺς λέγει: « *Τοῦ Κυρίου ἡ γῆ καὶ τὸ πλήρωμα αὐτῆς, ἡ οἰκουμένη καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες ἐν αὐτῇ* ».

Τὰ κατὰ τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ψαλλόμενα τροπάρια διακρίνονται διὰ τὸ κατασκευτικὸν καὶ περιπαθεῖς αὐτῶν. Διὰ τούτων, ἀφ' ἑνὸς τονίζεται ἡ ματαιότης τῆς ζωῆς, ἀφ' ἑτέρου ἀπευθύνονται λόγοι ἐξόχως παραμυθητικοὶ πρὸς τοὺς ἐπιζῶντας.

Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία εἶναι διάφορος, ὡς πρὸς τοὺς κοσμοκούς, τοὺς κληρικούς καὶ τὰ νήπια.

Ἐνδειξιν τῆς ἀγάπης ἡμῶν πρὸς τοὺς ἀπελθόντας ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἀποτελοῦν καὶ τὰ ἐπὶ τῶν τάφων τρισάγια καὶ τὰ μνημόσυνα. Τὰ κατὰ τὰ μνημόσυνα ἀγιαζόμενα κόλλυβα συμβολίζουν τὴν ἀνάστασιν, διότι θὰ ἀναστηθοῦν τὰ σώματα ἡμῶν, ἂν καὶ θάπτονται, ὅπως ὁ σίτος, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ θάπτεται εἰς τὴν γῆν, φυτρώνει.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ

36. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΥΜΝΟΣ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ Ὑμνολογία ἐρευνᾷ τὴν ἀρχὴν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων, τὴν ποιητικὴν τέχνην, καθ' ἣν οὗτοι ἔχουν συνταχθῆ, καθὼς καὶ τὴν μελωδίαν αὐτῶν. Ὑμνοὶ δὲ λέγονται τὰ θρησκευτικὰ ἐκεῖνα ποιήματα, διὰ τῶν ὁποίων οἱ εὐσεβεῖς ποιηταὶ τῆς Ἐκκλησίας ἀναπέμπουν δόξαν καὶ αἶνον εἰς τὸν Θεὸν καὶ ἐκφράζουν τὰ κατέχοντα τὴν ψυχὴν των συναισθήματα ἀγάπης, πίστεως καὶ λατρείας πρὸς αὐτόν. Εἶναι δηλαδὴ ὁ ὕμνος ποίημα, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται κυρίως εἰς τὸν Θεόν, ὅπως παρατηρεῖ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, λέγων ὅτι ὕμνος εἶναι « ἡ ἐπὶ τοῖς ὑπάρχουσιν ἡμῖν ἀγαθοῖς ἀνατιθεμένη τῷ Θεῷ εὐφημία ». Ταύτην τὴν σημασίαν εἶχε, φαίνεται, καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, διότι κατὰ τὸν Ἀρριανὸν (IY 11) « ὕμνοι μὲν εἰς τοὺς θεοὺς ποιοῦνται, ἔπαινοι δὲ εἰς ἀνθρώπους ».

Παρὰ ταῦτα οἱ ὕμνοι τῆς Ἐκκλησίας δὲν ἀναφέρονται μόνον εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, ἀλλ' ἔχουν ὡς θέματα καὶ τὰς ἐξεχούσας φυσιογνωμίας τῶν πατριαρχῶν, τῶν προφητῶν καὶ τῶν ἁγίων τῆς Π. Διαθήκης, καθὼς καὶ τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἀποστόλων, τῶν πατέρων καὶ πάντων τῶν ἁγίων καὶ μαρτύρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ὅλοι ἐνέπνευσαν εἰς τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς ποιητὰς θαυμασμόν καὶ ἀγάπην πρὸς αὐτούς. Τινὰ δὲ ἱερὰ πρόσωπα καὶ γεγονότα τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης ἐνέπνευσαν ἀκόμη μεγάλους ποιητὰς καὶ τῆς θύραθεν, τουτέστι τῆς μὴ ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως, διὰ τὰ κάμουν ποιήματα ἐξόχου τέχνης καὶ συλλήψεως, ἀξιανάγνωστα καὶ διὰ τοὺς πιστοὺς ἀκόμη.

Ι ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ὕμνοι ἔχουν διάφορα ὀνόματα. Ἐπειδὴ ᾄδονται ἢ ἀπαγγέλλονται κατὰ διάφορον τρόπον ἢ ἦχον, λέγονται τροπάρια ἢ ᾠδαί. Ἄλλα ἐκκλησιαστικά ἔσματα λαμβάνουν τὴν ὀνομασίαν των ἀπὸ τὸ περιεχόμενον καὶ τὸ μέλος αὐτῶν, ἀπὸ τὸν χρόνον, κατὰ τὸν ὁποῖον ψάλλονται, ἀπὸ τὸ πρόσωπον, εἰς τὸ ὁποῖον ἀναφέρονται, ἢ καὶ ἀπὸ τὴν στάσιν τῶν ψαλτῶν καὶ τῶν πιστῶν κατὰ τὴν ψαλμωδίαν αὐτῶν. Αἱ κυριώτεραι ὀνομασίαι τῶν ὕμνων εἶναι :

1) Κοντάκια. Τροπάρια, τὰ ὁποῖα ἐν συντομίᾳ περιέχουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους χρόνους ἡ μεμβράνα, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἦσαν γεγραμμένα, ἐτυλίσσετο πέριξ κοντοῦ (ξύλου) καὶ ἐκεῖθεν ἔλαβον τὸ ὄνομα τοῦτο.

2) Ἀπολυτικά. Ἀναφέρονται καὶ ταῦτα εἰς τὴν ἑορτὴν τῆς ἡμέρας. Ὀνομάσθησαν τοιοῦτοτρόπως, διότι ψάλλονται κυρίως κατὰ τὴν ἀπόλυσιν, εἰς τὸ τέλος δηλαδὴ τοῦ ἑσπερινοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀκολουθιῶν.

3) Καταβασίαι. Κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους οἱ ψάλται καταβαίνοντες ἀπὸ τὰς θέσεις των ἔψαλλον τὰ τροπάρια εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. Ἐκ τούτου καὶ τὸ ὄνομα.

4) Καθίσματα. Ὅταν ἐψάλλοντο ταῦτα, ἠδύναντο οἱ πιστοὶ νὰ κάθηνται εἰς τὰ στασιδίδια των.

5) Δοξαστικά. Ἄλλα τροπάρια ταῦτα, πρὸ τῶν ὁποίων ψάλλεται ἡ μικρὰ δοξολογία: « Δόξα Πατρὶ. . . ».

6) Θεοτόκια. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς τὴν Θεοτόκον. Τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὴν Ἁγίαν Τριάδα λέγονται τριαδικά, τὰ εἰς τὸν Δεσπότην Χριστὸν δεσποτικά, τὰ εἰς τοὺς μάρτυρας μαρτυρικά, κ.ἄ.

7) Ἰδιόμελα ἢ αὐτόμελα. Ὑμνοι, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἴδιον μέλος, τὸ ὁποῖον διαφέρει ἀπὸ τὸ μέλος τῶν ἄλλων ὕμνων.

8) Εἴρμοι. Ὑμνοι, οἱ ὁποῖοι εἴρουσι, δηλαδὴ ρυθμίζουν τὸν ἦχον τῶν ἄλλων τροπαρίων, τὰ ὁποῖα ψάλλονται ὅπως αὐτοί.

Τὰ ἐκκλησιαστικά τροπάρια, τὰ ὁποῖα εἶχον τὰ ὀνόματα ταῦτα, ἦσαν κατὰ τὴν πλοκὴν, τὴν ὁποίαν εἶχον, δύο εἰδῶν : ἢ ἦσαν μεμο-

νωμένα ἐκκλησιαστικά ἄσματα, τὰ ὁποῖα ἐψάλλοντο κατὰ διαφόρους στιγμὰς τῶν ἀκολουθιῶν — καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ πλεῖστα ἀπὸ τὰ προαναφερθέντα — ἢ ἦσαν πολλὰ ὁμοῦ καὶ συναπετέλουν ἐν σύνολον κατὰ τὸ νόημα καὶ ἐψάλλοντο εἰς τὸν ἴδιον ἦχον. Εἰς τὸ δεύτερον εἶδος ἀνήκουν οἱ κανόνες, οἱ αἶνοι, οἱ οἴκοι καὶ ἄλλα.

Οἱ κανόνες διαιροῦνται εἰς ἐννέα ᾠδὰς, ἐκάστη δὲ ᾠδὴ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία ἕως ἕξ τροπάρια, τὸ πρῶτον ἐκ τῶν ὁποίων λέγεται εἰρμός, διὰ τὸν λόγον, ὁ ὁποῖος ἐσημειώθη ἀνωτέρω.

Οἱ αἶνοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα ἕως ὀκτῶ τροπάρια, τὰ ὁποῖα ψάλλονται ἢ τὰς Κυριακάς, ὁπότε καὶ λέγονται ἀναστασιμα, ἢ τὰς ἑορτάς, ὁπότε λέγονται ἐγκωμιαστικά. Πρὸ ἐκάστου τροπαρίου τῶν αἰνῶν ψάλλεται ψαλμικός στίχος, ὁ ὁποῖος ἄρχεται ἀπὸ τῆν λέξιν « *Αἰνεῖτε* ».

Τέλος οἱ οἴκοι ἀποτελοῦνται ἀπὸ 20 ἕως 30 στροφὰς καὶ περιέχουν τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἑορτῆς ἐκτενέστερον ἀπὸ τὰ κοντάκια.

38. ΡΥΘΜΟΣ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ

Ἡ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ὕμνοι διαφέρουν πολὺ ἀπὸ τὰ ἀρχαῖα ποιητικά ἔργα κατὰ τὸν ρυθμὸν. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις στηρίζεται εἰς τὸν τονισμὸν τῆς λέξεως καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ διὰ τοῦτο ὁ ρυθμὸς ταύτης λέγεται τ ο ν ι κ ὄ ς, ἐνῶ ἡ ἀρχαῖα ποίησις ἐστηρίζετο εἰς τὴν διάκρισιν τῶν συλλαβῶν εἰς βραχεῖας καὶ μακράς, ἐξ οὗ καὶ ὁ ρυθμὸς αὐτῆς καλεῖται π ρ ο σ φ - δ ι α κ ὄ ς.

Ἀναφέρονται ἐκκλησιαστικοὶ ποιηταί, οἱ ὁποῖοι ἔζησαν πρὸ τοῦ Δ' αἰῶνος καὶ οἱ ὁποῖοι συνέθεσαν ὕμνους εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν. Ἄλλ' ἢ μετρικὴ αὕτη δὲν ἦτο ἀρεστὴ εἰς τοὺς Χριστιανούς, ἤρχισε δὲ ἀπὸ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους νὰ ἐκλείπη καὶ διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐκ τῶν ὕμνων τούτων, ἐνῶ ἦσαν ὑπέροχοι, δὲν εἰσήχθησαν εἰς τὴν λειτουργικὴν χρῆσιν τῆς Ἐκκλησίας. Ὁ τονικός ρυθμὸς εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν ἔκαμε τὴν ἐμφάνισιν του κυρίως ἀπὸ τοῦ Δ' αἰῶνος. Τὴν τοιαύτην μετρικὴν τῆς ὑμογραφίας τῆς Ἐκκλησίας μας, ἡ ὁποῖα βασιζέται εἰς τὸν ἀριθμὸν καὶ

τὸν τονισμόν τῶν συλλαβῶν, δηλαδή εἰς τὴν ἰσοσυλλαβίαν καὶ τὴν ὁμοτονίαν, εἰσήγαγον εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν οἱ βυζαντινοὶ ποιηταί, ἀποτελεῖ δὲ αὕτη, ὡς γνωστόν, σήμερον τὴν βάσιν τῆς ποιήσεως ὄλων τῶν συγχρόνων λαῶν.

Αἱ ὡς πρὸς τὴν μετρικὴν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ποιήσει ἔρευναι οὔτε ἐπαρκεῖς εἶναι οὔτε ἱκανοποιητικαὶ καὶ διὰ τοῦτο μέχρι πρότινος ἀκόμη ἐκράτει ἡ γνώμη ὅτι αὕτη ἦτο γεγραμμένη εἰς πεζὸν λόγον. Διὰ τοῦτο ἀκόμη καὶ σήμερον τὰ λειτουργικὰ βιβλία, τὰ ὁποῖα περιέχουν τοὺς ὕμνους, ἔχουν τούτους εἰς συνεχῆ πεζὸν λόγον. Τὸ πρῶτον ὁ περικλεῆς θεολόγος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, τὸ 1830, ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ ποίησις εἶναι γεγραμμένη εἰς ἔμμετρον λόγον.

Ἐξιοσημείωτα φαινόμενα τοῦ τονικοῦ ρυθμοῦ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων εἶναι :

α) Αἱ στροφαὶ δὲν ἔχουν μὲν πάντοτε τὸν αὐτὸν ἀριθμὸν στίχων, ἀλλ' οἱ στίχοι, οἱ ὁποῖοι ἀντιστοιχοῦν πρὸς ἀλλήλους, ἔχουν καὶ ἰσοσυλλαβίαν καὶ ὁμοτονίαν.

Λ. χ. εἰς τὸν ὕμνον :

α	Ἡ	Παρ	θέ	νος	σή	με	ρον	
β	τὸν	ὕ	περ	σύ	σι	ον	τί	κτει
α	καὶ	ἡ	γῆ	τὸ	σπή	λαι	ον	
β	τῷ	ἄ	προσ	ί	τω	προσ	ά	γει

ὁ πρῶτος στίχος μὲ τὸν τρίτον καὶ ὁ δεύτερος μὲ τὸν τέταρτον ἔχουν τὸν ἴδιον ἀριθμὸν συλλαβῶν καὶ τὸν τόνον εἰς τὰς ἰδίας συλλαβάς.

Πολλάκις ἀπαντῶμεν εἰς τὴν ἐκκλησιαστικὴν ποίησιν καὶ τὴν ὁμοιοκαταληξίαν, ἡ ὁποία τόσον συνήθης εἶναι εἰς τὴν ποίησιν τῶν νεωτέρων λαῶν, ὡς :

*Σοφίας ὁδηγέ,
φρονήσεως χορηγέ,
τῶν ἀφρόνων παιδεντά,
τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστά.*

β) Πολλάκις τὰ ἀρχικὰ γράμματα τῶν στροφῶν ἢ τῶν στίχων κανόνος τινὸς ἀποτελοῦν ἀ κ ρ ο σ τ ι χ ἰ δ α, εἶναι δηλ. τὰ γράμματα τοῦ ἀλφαβῆτου κατὰ σειράν, ἢ τὸ ὄνομα τοῦ ἁγίου, εἰς τὸν ὁποῖον

ἀναφέρεται ὁ ὕμνος, ἢ τὸ ὄνομα τῆς ἑορτῆς ἢ τοῦ ὑμνογράφου.

γ) Εἰς τὴν τονικὴν ρυθμοποιίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως οὐδέποτε γίνεται ἐκθλιψις τόνου, διὰ ν' ἀποφευχθῆ ἡ χασμωδία, ὅπως συμβαίνει εἰς τὸν προσωδιακὸν ρυθμὸν, π. χ. *Σήμερον τῶν ὑδάτων ἀγιάζεται ἡ φύσις καὶ ῥήγνται ὁ Ἰορδάνης.*

39. Η ΜΕΛΩΔΙΑ ΤΩΝ ΥΜΝΩΝ

Η ΜΟΥΣΙΚΗ εἰσήχθη εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀκόμη χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ πολὺ ὀρθῶς, διότι διὰ ταύτης ἡ ψυχὴ κατανύσσεται εὐκολώτερον καὶ αἶρεται πρὸς αἰθέρια ὕψη, πρὸς αὐτὴν τὴν πηγὴν τοῦ κάλλους. Οἱ πρώτοι Χριστιανοί, ὅταν συνήρχοντο, ἀνέπεμπον θεῖαν ψαλμωδίαν πρὸς τὸν Ὑψιστον, τοῦτο δὲ συνίστα εἰς αὐτοὺς καὶ ὁ Παῦλος λέγων : « *Πληροῦσθε ἐν Πνεύματι λαλοῦντες ἑαυτοῖς ψαλμοῖς καὶ ὕμνοις καὶ ᾠδαῖς πνευματικαῖς, ᾄδοντες καὶ ψάλλοντες ἐν τῇ καρδίᾳ ὑμῶν τῷ Κυρίῳ* » (Ἐφεσ. ΙΒ' 18).

Τὸ ἴδιον συνέβαινε καὶ εἰς τὸν ναὸν τοῦ Σολομῶντος καὶ εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν Ἰουδαίων, ὅπου μὲ τὴν συνοδείαν καὶ μουσικῶν ὀργάνων ἐψάλλοντο ὕμνοι ἀπὸ τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ μάλιστα ψαλμοὶ τοῦ Δαβίδ. Καὶ ὅπως οἱ Ἰουδαῖοι ἔψαλλον ἀπὸ κοινοῦ, τοιοῦτοτρόπως φαίνεται ὅτι ἔκαμνον καὶ οἱ πρώτοι Χριστιανοὶ εἰς τὰς συναθροίσεις αὐτῶν, βραδύτερον ὅμως, διὰ ν' ἀποφεύγηται ἡ χασμωδία, ὥρισθησαν χοροὶ ψαλτῶν, ἐνῶ τὸ πλῆθος ἀπλῶς παρηκολούθει τὰ ψαλλόμενα νοερώς.

Ὅταν τὸ πρῶτον ἐγίνεν ἀπόπειρα νὰ εἰσαχθῆ ἡ μουσικὴ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐγεννήθησαν εἰς τοὺς Χριστιανούς παρεξηγήσεις καὶ δυσἀρέσκεια, αἱ ὁποῖαι ὅμως μικρὸν κατὰ μικρὸν ἤρθησαν.

Οἱ σπουδαιότεροι ὑμνογράφοι ἦσαν καὶ μελοποιοὶ τῶν ὕμνων των. Ἐπειδὴ οἱ ὕμνοι ἦσαν πολλοί, ἦτο ἀδύνατον νὰ καθορισθῆ ἰδιαιτέρον μέλος δι' ἕκαστον ἀπὸ τούτους· διὰ τοῦτο πολλοὶ ἐμελοποιήθησαν συμφώνως πρὸς τὴν μελωδίαν ἄλλου τροπαρίου, τὸ ὁποῖον, ὅπως εἶδομεν, ὠνομάσθη εἰρμός.

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ βυζαντινὴ μουσικὴ ἀκολουθεῖ μελωδικὴν κλίμακα ὀκτώ ἤχων, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους τέσσαρες εἶναι αὐτοτελεῖς

καὶ τέσσαρες εἶναι π λ ά γ ι ο ι· τοιουτοτρόπως ἔχομεν ἤχον πρῶτον, δεύτερον, τρίτον, τέταρτον καὶ ἤχον πλάγιον τοῦ α', πλάγιον τοῦ β', ἤχον βαρύν καὶ πλάγιον τοῦ δ'. Οἱ ὀκτῶ οὗτοι ἤχοι ἐσυστηματοποιήθησαν τὸ πρῶτον παρ' ἡμῖν κατὰ τὸν Η' αἰῶνα ὑπὸ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ.

40. ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΟΙ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ΥΜΝΟΓΡΑΦΟΙ.

Ι ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΙ ὑμνογράφοι καὶ μελωδοὶ εἶναι πολυάριθμοι, πολλῶν δὲ ὕμνων οἱ ποιηταὶ εἶναι ἄγνωστοι. Ἐναφέρομεν ἐκ τούτων τοὺς σπουδαιότερους :

1. *Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς* (150 - 215). Συνέθεσεν ὕμνους εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν.

2. *Γρηγόριος ὁ Θεολόγος* (328-389). Ὁ μέγας οὗτος ἱεράρχης ἦτο βαθὺς θεολόγος, ὑπέροχος ρήτωρ καὶ ποιητὴς ἐξόχων ποιημάτων, τὰ ὁποῖα χαρακτηρίζει μεγάλη εὐσέβεια, μελαγχολικὸς τόνος καὶ λεπτότης συναισθημάτων. Συνέθεσε καὶ οὗτος ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν μετρικὴν. Τὸ δρᾶμα « Ὁ Χριστὸς πάσχω » ἀποδίδεται εἰς τοῦτον.

3. *Συνέσιος*. Ἐπίσκοπος Πτολεμαίδος (413), ποιητὴς πολλῶν θρησκευτικῶν ὕμνων.

4. *Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος* (345 - 407), ὁ συγγραφεὺς τῆς θείας λειτουργίας, συνέταξε καὶ πολλοὺς ὕμνους.

5. *Ρωμανὸς ὁ Μελωδός*. Ἐζησε κατὰ τὸν 5' αἰῶνα. Ὁ μέγιστος τῶν ποιητῶν τῆς Ἐκκλησίας, ὁ ὁποῖος θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ Γερμανοῦ φιλολόγου Κρουμβάχερ ὡς ὁ Πίνδαρος τῆς χριστιανικῆς ποιήσεως. Ἐμελοποίησεν ὁ ἴδιος τοὺς ὕμνους του καὶ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται *Μελωδός*. Ἐποίησεν ἰδίως κοντάκια καὶ λέγεται ὅτι συνέθεσε περὶ τὰ χίλια, τὰ ὁποῖα διακρίνονται διὰ τὸ ὕψος τῆς συλλήψεως καὶ διὰ τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων, καθὼς καὶ διὰ τὴν ὀρμὴν καὶ ζωηρότητα τῆς ἐκφράσεως. Δεῖγμα τῆς ποιητικῆς μεγαλοφυΐας τοῦ Ρωμανοῦ εἶναι κυρίως ὁ ὕμνος, ὁ ὁποῖος ἀναφέρεται εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ : « *Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίττει . . .* ».

6. Ὁ *αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανός* (527 - 565). Ὁ ὕμνος « *Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων . . .* » θεωρεῖται ἔργον του. Καὶ ἄλλοι αὐτοκράτορες τοῦ Βυζαντίου ἦσαν ὑμνογράφοι

σπουδαίοι, ὅπως Λέων ὁ Σοφός, Κωνσταντῖνος ὁ Πορφυρογέννητος κ. ἄ.

7. *Γεώργιος ὁ Πισίδης*. Ἦκμασεν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου, θεωρεῖται εἰς ἀπὸ τοὺς καλυτέρους ποιητὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ συνέθεσεν ὕμνους εἰς τὴν ἀρχαίαν μετρικήν.

8. *Σέργιος ὁ Πατριάρχης* (610-641). Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος, ὁ ὁποῖος κατ' ἄλλους εἶναι ἔργον τοῦ Γεωργίου Πισίδου.

9. *Σωφρόνιος*, πατριάρχης Ἱεροσολύμων (638). Οὗτος συνέθεσε πολλὰ τροπάρια τοῦ τριψδίου, τοῦ πεντηκοσταρίου, τῶν ὠρῶν τῶν Χριστουγέννων, τοῦ μεγάλου ἀγιασμοῦ κ. ἄ.

10. *Ἀνδρέας ὁ Κρήτης*, ὁ ποιητὴς τοῦ μεγάλου κανόνος, ὁ ὁποῖος ψάλλεται τὸ ἑσπέρας τῆς Μεγάλης Τετάρτης. Ὁ ὕμνογράφος οὗτος θεωρεῖται ὡς ὁ εἰσηγητὴς τοῦ εἴδους τούτου τῆς ἐκκλησιαστικῆς ποιήσεως.

11. *Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός*. Ἐζῆσε τὸν Η' αἰῶνα. Εἶναι εἰς ἀπὸ τοὺς σπουδαιότερους ὕμνογράφους καὶ μελωδοὺς τῆς Ἐκκλησίας, δικαίως δὲ θεωρεῖται ὁ ἀναμορφωτὴς τῆς χριστιανικῆς ὕμνολογίας, διότι οὗτος εἶναι ὁ εἰσαγαγὼν τοὺς ὀκτῶ ἤχους τοῦ ψάλλειν καὶ ὁ δημιουργὸς τῆς Ὀκτωήχου. Ἐγεννήθη εἰς τὴν Δαμασκὸν καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν εἰκονομαχικῶν ἐρίδων ἀνεδείχθη ὁ κυριώτερος ἐκπρόσωπος τῆς ὀρθοδόξου διδασκαλίας περὶ εἰκόνων.

12. *Κοσμάς ὁ Μαῖουμᾶ* (743). Ἐπίσκοπος εἰς Μαῖουμᾶ τῆς Φοινίκης. Θετὸς ἀδελφὸς τοῦ Δαμασκηνοῦ καὶ σύντροφός του εἰς τὴν μονὴν τοῦ Ἁγίου Σάββα. Συνέθεσε πολλοὺς ὕμνους, τῆς ἑβδομάδος τῶν παθῶν κυρίως, τοὺς ὁποῖους χαρακτηρίζει μελαγχολία καὶ λεπτότης τῶν αἰσθημάτων, ὅπως καὶ τοὺς ὕμνους Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Ἄλλοι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι εἶναι οἱ ἀδελφοὶ *Στουδίται*, Θεόδωρος καὶ Ἰωσήφ (759-826), ἡ *Κασσιανή* (810), εἰς τὴν ὁποίαν ἀποδίδεται ὁ ὑπέροχος ὕμνος «*Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή. . . .*», ὁ πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως *Μέγας Φώτιος* (891), ὁ *Ἰωσήφ ὁ ὕμνογράφος*, ὁ *Νικηφόρος ὁ Βλεμμίδης*, ὁ *Νικηφόρος ὁ Κάλλιστος* κ. ἄ.

Π Α Ρ Α Ρ Τ Η Μ Α
ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗΣ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑΣ

Α'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΟΝ ΔΕΣΠΟΤΗΝ ΚΑΙ ΣΩΤΗΡΑ ΧΡΙΣΤΟΝ

Α') ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Κοσμά τοῦ Μαΐουμᾶ Κανών εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ

Ὡ.δὴ ἀ'. Ὁ εἰρμὸς

*Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε·
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε·
Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε¹
ᾄτατε τῷ Κυρίῳ
πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ
ἀνυμνήσατε, λαοί,
ὅτι δεδόξασται.*

Ὡ.δὴ η'. Ὁ εἰρμὸς

*Μυστήριον ξένον
ὄρω καὶ παράδοξον·
οὐρανὸν τὸ σπήλαιον· θρόνον χειρουβικῶν
τὴν Παρθένον· τὴν φάτνην χωρίον,
ἐν ᾧ ἀνεκλήθη ὁ ἀχώρητος²
Χριστὸς ὁ Θεός,
ὃν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν.*

1. ὑψώθητε, δηλ. ὑπεράνω ἀπὸ τὰ γῆινα. Ὁ Χριστὸς κατέβη ἐπὶ γῆς, διὰ νὰ ὑψωθῶμεν ἡμεῖς πρὸς τὰ ἄνω, πρὸς τὸν οὐρανόν.

2. ὁ ἀχώρητος = ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος δὲν χωρεῖ εἰς κανένα τόπον, διότι εἶναι ἄπειρος, ἐγεννήθη καὶ ἐχώρεσεν εἰς μίαν φάτνην.

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Κοντάκιον εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ ²

*Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον ² τίκτει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ ³ προσάγει·
ἄγγελοι μετὰ ποιμένων
δοξολογοῦσι,
μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος
ὁδοιποροῦσι·
δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη
παιδίον νέον, ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.*

Κασσιανῆς μοναχῆς Ἰδιόμελον εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ

*Ἀγνούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο.
Καὶ σοῦ ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς ἀγνῆς,
ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήργηται.
Ἐπὶ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον
αἱ πόλεις γεγένηται,
καὶ εἰς μίαν δεσποτείαν θεότητος
τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν.
² Ἀπεγράφησαν οἱ λαοὶ τῷ δόγματι ⁴ τοῦ Καίσαρος·
ἐπεγράφημεν οἱ πιστοὶ ὀνόματι θεότητος
σοῦ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ ἡμῶν.
Μέγα σου τὸ ἔλεος, δόξα σοι.*

Σωφρονίου Ἰδιόμελον εἰς τὰς ὥρας τῶν Χριστουγέννων

*Βηθλεὲμ ἐτοιμάζον, εὐτρεπιζέσθω ἡ φάτινη,
τὸ σπήλαιον δεχέσθω, ἡ ἀλήθεια ἦλθεν,*

1. Χαρακτηριστικά εἶναι αἱ ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ κοντάκιον τοῦτο. Ἡ Παρθένος γενεῖ τὸν ὑπερούσιον, ἡ γῆ προσφέρει εἰς τὸν ἀπρόσιτον Θεὸν τὸ σπήλαιον, ἄγγελοι δοξολογοῦν μετὰ ποιμένων, μάγοι ὁδοιποροῦν μετὰ ἀστέρος, δι' ἡμᾶς ἐγεννήθη παιδίον νέον, τὸ ὅποῖον ὁμως εἶναι ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

2. τὸν ὑπερούσιον = τὸν ὑπάρχοντα ὑπεράνω τῆς οὐσίας, τὸν ἄυλον.

3. τῷ ἀπροσίτῳ = εἰς τὸν ἀπροσπέλαστον.

4. τῷ δόγματι = κατόπιον διαταγῆς.

ἡ σκιὰ παρέδραμε¹ καὶ Θεὸς ἐν ἀνθρώποις
ἐκ Παρθένου πεφανέρωται μορφωθείς τὸ καθ' ἡμᾶς²
καὶ θεώσας τὸ πρόσλημμα³.
διὸ Ἀδὰμ ἀνανεοῦται⁴ σὺν τῇ Εὔᾳ κράζοντες·
ἐπὶ γῆς εὐδοκία ἐπεφάνη σῶσαι τὸ γένος ἡμῶν.

*Εξαποστειλάριον Χριστουγέννων (Ἰδιόμελον ἀγνώστου ποιητοῦ)

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς
ἐξ ὕψους ὁ Σωτὴρ ἡμῶν,
ἀνατολὴ ἀνατολῶν⁵,
καὶ οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ⁶
εὔρομεν τὴν ἀλήθειαν·
καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου
ἐτέχθη ὁ Κύριος.

B') ΕΙΣ ΤΗΝ ΥΠΑΠΑΝΤΗΝ ΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Κοντάκιον

Ὁ μήτραν παρθενικὴν
ἀγίαςας τῷ τόκῳ σου⁷
καὶ χεῖρας τοῦ Συμεὼν
ἐδλογήσας ὡς ἔπρεπε⁸,
προφθάσας καὶ νῦν
ἔσωσας ἡμᾶς, Χριστὲ ὁ Θεός·
ἀλλ' εἰρήνευσον

1. ἡ σκιὰ παρέδραμε = ἡ σκιὰ τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀμαρτίας παρήλθεν.
2. τὸ καθ' ἡμᾶς = συμφώνως πρὸς ἡμᾶς, πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.
3. πρόσλημμα = τὸ προσληφθὲν ἀπὸ τὸν ἀνθρώπου, τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν.
4. ἀνανεοῦται = ἀναγεννᾶται.
5. ἀνατολὴ ἀνατολῶν = ὁ Ἰησοῦς ὑπῆρξε φῶς τοῦ κόσμου, ποῦ ἀνέτειλεν ἐξ ἀνατολῶν.
6. οἱ ἐν σκότει καὶ σκιᾷ = οἱ εὐρισκόμενοι εἰς τὴν ἀγνοίαν καὶ τὴν ἀμαρτίαν.
7. ὁ μήτραν παρθενικὴν ἀγίαςας τῶν τόκῳ σου = σὺ ὁ ὁποῖός με τὴν γεννησίν σου ἡγίαςας τὴν ἀγνήν μήτραν τῆς Θεοτόκου.
8. ὡς ἔπρεπε = ὅπως ἤρμοζε δι' ἕνα τοιοῦτον δίκαιον ἀνθρώπου.

ἐν πολέμοις τὸ πολίτευμα ¹
καὶ κραταίωσον
βασιλεῖς, οὗς ἠγάπησας,
ὁ μόνος φιλόανθρωπος.

Γ') ΕΙΣ ΤΑ ΘΕΟΦΑΝΕΙΑ

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ Προοίμιον κοντακίου

Ἐπεφάνης σήμερον
τῇ οἰκουμένη
καὶ τὸ φῶς σου, Κύριε,
ἐσημειώθη ἐφ' ἡμᾶς,
ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς σε ².
ἦλθες, ἐφάνης
τὸ φῶς τὸ ἀπρόσιτον.

Σωφρονίου Ἱεροσολύμων Ἰδιόμελα

Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα·
δεῦτε λάβετε πάντες πνεῦμα σοφίας,
πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ
τοῦ ἐπιφανέντος Χριστοῦ.

Σήμερον τῶν ὑδάτων ἀγιάζεται ἡ φύσις
καὶ εὐχρηστίζονται ὁ Ἰορδάνης καὶ τῶν ἰδίων ναμάτων ³
ἐπέχει ⁴ τὸ ρεῦμα δεσπότην ὁρῶν ζιπτόμενον.
Ὡς ἄνθρωπος ἐν ποταμῷ ἦλθες, Χριστέ βασιλεῦ,
καὶ δουλικὸν βάπτισμα λαβεῖν σπεύδεις, ἀγαθέ,
ὑπὸ τῶν τοῦ Προδρομοῦ χειρῶν
διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, φιλόανθρωπε.

-
1. τὸ πολίτευμα = τὴν πολιτείαν, τὸ κράτος μας.
 2. ἐν ἐπιγνώσει ὑμνοῦντάς σε = εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἐν πληρῇ γνώσει σε ὑμνοῦ-
μεν ὡς πραγματικὸν Θεόν.
 3. ναμάτων = ὑδάτων.
 4. ἐπέχει = σταματᾷ.

Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ
 « ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου »
 ἦλθες, Κύριε, μορφὴν δούλου λαβών,
 βάπτισμα αἰτῶν ὃ μὴ γινὸς ἁμαρτίαν.
 Εἶδοσάν σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν·
 σὺντρομος γέγονεν ὁ Πρὸδρομος
 καὶ ἐβόησε λέγων·
 πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τὸ φῶς ;
 πῶς χειροθετήσει¹ ὁ δοῦλος τὸν δεσπότην ;
 ἁγίασον ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα, Σωτήρ,
 ὃ αἴρων τοῦ κόσμου τὴν ἁμαρτίαν.

Δ') ΕΙΣ ΤΗΝ ΜΕΤΑΜΟΡΦΩΣΙΝ

Ρωμανοῦ τοῦ Μελαρδοῦ Κοντάκιον

Ἐπὶ τοῦ ὄρους μετεμορφώθης
 καὶ ὡς ἐχώρον² οἱ μαθηταὶ σου
 τὴν δόξαν σου, Χριστέ ὁ Θεός, ἐθεάσαντο,
 ἵνα, ὅταν σὲ ἴδωσι σταυρούμενον,
 τὸ μὲν πάθος νοήσωσιν ἐκούσιον,
 τῷ δὲ κόσμῳ κηρύξωσιν
 ὅτι σὺ ὑπάρχεις ἀληθῶς
 τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα³.

Ε') ΚΟΝΤΑΚΙΑ ΤΙΝΑ ΚΙΝΗΤΩΝ ΔΕΣΠΟΤΙΚΩΝ ΕΟΡΤΩΝ ΠΡΟ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ

Κυριακῆς Τελώνου καὶ Φαρισαίου

Φαρισαίου φύγωμεν
 ὑψηγορίαν⁴
 καὶ τελώνου μάθωμεν
 τὸ ταπεινὸν ἐν στεναγμοῖς,
 πρὸς τὸν σωτήρα κραυγάζοντες⁵.

1. πῶς χειροθετήσει = πῶς θὰ ἐπιθέσῃ τὴν χεῖρα (ὁ δοῦλος ἐπὶ τὸν δεσπότην).

2. ὡς ἐχώρον = ὅσον ἦτο δυνατὸν εἰς ἀνθρώπους.

3. τοῦ Πατρὸς τὸ ἀπαύγασμα = σὺ ποῦ ἀποδίδεις καὶ ἀντανακλᾷς τὴν λάμπην τοῦ Πατρὸς.

4. ὑψηγορίαν = ὑπερηφάνειαν.

ἰλάσθητι, μόνε
ἡμῶν εὐδιάλλακτε ¹.

Κυριακῆς τοῦ Ἀσώτου

Τῆς πατρῶας δόξης σου
ἀποσκιρτήσας ² ἀφρόνως
ἐν κακοῖς ἐσκόρπισα
ὄν μοι παρέδωκας πλοῦτον·
ὄθεν σοι τὴν τοῦ ἀσώτου φωνὴν
κραυγάζω·
ἡμαρτον ἐνώπιόν σου,
Πάτερ οἰκτίριμον,
δέξαι με μετανοοῦντα
καὶ ποιήσόν με
ὡς ἓνα τῶν μισθίων σου.

Κυριακῆς τῶν Ἀπόκρεων

Ὅταν ἔλθῃς, ὁ Θεός,
ἐπὶ γῆς μετὰ δόξης
καὶ τρέμωσι τὰ σύμπαντα.
ποταμὸς δὲ τοῦ πυρός
πρὸ τοῦ βήματος ἔλκη ³
καὶ βίβλοι ἀνοίγονται
καὶ τὰ κρητὰ δημοσιεύονται,
τότε ἴδουσαί με
ἐκ τοῦ πυρός τοῦ ἀσβέστου
καὶ ἀξίωσον
ἐκ δεξιῶν σοῦ με στήναι,
κρητὰ δικαιοσύνης.

1. εὐδιάλλακτε = εἰρηνικέ, εὐσπλαγχνε.

2. ἀποσκιρτήσας = ἀφοῦ ἔφυγον, ἀπεχώρησα.

3. ποταμὸς δὲ τοῦ πυρός πρὸ τοῦ βήματος ἔλκη = ὅταν ποταμὸς πυρὸς παρασύρῃ τοὺς ἀμαρτωλοὺς πρὸς τὸ βῆμα τῆς κρίσεως.

Κυριακῆς τῆς Τυροφάγου

Τῆς σοφίας ὁδηγέ,
φρονήσεως χορηγέ,
τῶν ἀφρόνων παιδευτὰ
καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστά,
στήριξον, συνέτισον,
τὴν καρδίαν μου, Δέσποτα·
Σὺ δίδου μοι λόγον,
ὁ τοῦ Πατρὸς Λόγος·
ἴδου γὰρ τὰ χεῖλή μου
οὐ μὴ κωλύσω ἐν τῷ κράζειν σοι·
Ἐλεῆμον, ἐλέησόν με
τὸν παραπεσόντα.

Κοντάκιον τοῦ μεγάλου κανόνος

Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου,
ἀνάστα, τί καθεύδεις ;
τὸ τέλος ἐγγίξει,
καὶ μέλλεις θορυβεῖσθαι.
Ἄνάγησον¹ οὖν,
ἵνα φείσῃται σου
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ὁ πανταχοῦ παρῶν
καὶ τὰ πάντα πληρῶν.

Γ') ΚΥΡΙΑΚΗΣ ΤΩΝ ΒΑ·Ι·ΩΝ ΚΟΝΤΑΚΙΟΝ

Ρωμανοῦ τοῦ Μελωδοῦ

Μετὰ κλάδων ὑμνήσαντες,
μετὰ ξύλων συνέλαβον ἕσπερον
οἱ ἀγνώμονες Χριστὸν
Ἰουδαῖοι τὸν Θεόν.
Ἡμεῖς δὲ πίστει ἀμεταθέτω²

1. ἀνάγησον = ξύπνησε, σύνελθε.

2. πίστει ἀμεταθέτω = μὲ πίστιν σταθεράν.

ἀεὶ τιμῶντες ὡς εὐεργέτην
βοήσωμεν αὐτῷ·
εὐλογημένος εἶ ὁ ἐρχόμενος
τὸν Ἄδὰμ ἀνακαλέσασθαι¹.

Ζ') Μ. ΕΒΔΟΜΑΣ

Κοντάκιον Μ. Δευτέρας

Ὁ Ἰακώβ ὠδύρετο
τοῦ Ἰωσήφ τὴν στέρησιν
καὶ ὁ γενναῖος ἐκάθητο ἄρματι,
ὡς βασιλεὺς τιμώμενος·
τῆς Αἰγυπτίας γὰρ τότε
ταῖς ἡδοναῖς μὴ δουλεύσας
ἀντεδοξάζετο
παρὰ τοῦ βλέποντος
τὰς τῶν ἀνθρώπων καρδίας
καὶ νέμοντος² στέφος³ ἄφθαρτον.

Κάθισμα Μ. Δευτέρας

Τὰ πάθη τὰ σεπτὰ
ἢ παροῦσα ἡμέρα
ὡς φῶτα σωστικὰ
ἀνατέλλει τῷ κόσμῳ·
Χριστὸς γὰρ ἐπέιγεται⁴
τοῦ παθεῖν ἀγαθότητι,
ὁ τὰ σύμπαντα ἐν τῇ δρακί περιέχων⁵
καταδέχεται ἀναρτηθῆναι ἐν ξύλῳ
τοῦ σῶσαι τὸν ἄνθρωπον.

1. ἀνακαλέσασθαι = ἵνα ἀνακαλέσῃς ἐκ τῆς ἐξορίας (ἁμαρτίας) τὸν Ἄδὰμ.

2. νέμοντος = ὁ ὁποῖος ἀπονέμει.

3. στέφος = στέφανος.

4. ἐπέιγεται = σπεύδει.

5. ὁ τὰ σύμπαντα ἐν τῇ δρακί περιέχων = αὐτὸς ὁ ὁποῖος κρατεῖ εἰς τὴν
χειρὰ του, εἰς τὴν δρᾶκα (χούφτα) τῆς χειρός του ὄλον τὸ σύμπαν ὡς παν-
τοδύναμος.

Κάθισμα εἰς τοὺς Νυμφίους (Μ. Δευτέρα, Τρίτη καὶ Τετάρτη)

Ἴδὸν ὁ Νυμφίος ἔρχεται
ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς
καὶ μακάριος ὁ δοῦλος,
ὃν εὐρήσει γηγροῦντα ¹,
ἀνάξιος δὲ πάλιν, ὃν εὐρήσει θραυμοῦντα.
Βλέπε οὖν, ψυχὴ μου,
μὴ τῷ ὕπνῳ κατενεχθῆς ²,
ἵνα μὴ τῷ θανάτῳ παραδοθῆς
καὶ τῆς βασιλείας ἔξω κλεισθῆς,
ἀλλὰ ἀνάηφον κράζουσα·
ἄγιος, ἄγιος, ἄγιος εἶ ὁ Θεός·
διὰ τῆς Θεοτόκου ἐλέησον ἡμᾶς.

Ἐξαποστειλάριον Μ. Ἑβδομάδος (Ἰδιόμελον ἀγνώστου ποιητοῦ)

Τὸν νυμφῶνά ³ σου βλέπω,
Σωτήρ μου, κεκοσμημένον,
καὶ ἔνδυμα οὐκ ἔχω,
ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ·
λάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς,
φωτοδότα, καὶ σῶσόν με.

Δοξαστικὸν ἀποστίχων Μ. Τετάρτης (ὑπὸ Κασσιανῆς μοναχῆς)

Κόριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή ⁴,
τὴν σὴν αἰσθομένη ⁵ θεότητα,
μυροφόρον ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὄδυρομένη μύρα σοι πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει,
οἴμοι ! λέγουσα, ὅτι νῦν μοι ὑπάρχει,

1. γηγροῦντα = ν' ἀγρυπνῆ.
2. μὴ κατενεχθῆς = νὰ μὴ καταληφθῆς, νὰ μὴ παρασυρθῆς.
3. τὸν νυμφῶνα = τὸν παράδεισον.
4. γυνή, πρόκειται περὶ τῆς ἁμαρτωλῆς γυναικός, ἡ ὁποία, κατὰ τὸ Εὐαγγέλιον, ἤλειψε τοὺς πόδας τοῦ Ἰησοῦ μὲ μύρον καὶ ἐσπόγγισεν αὐτοὺς μὲ τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς τῆς.
5. αἰσθομένη = ἀφοῦ ἀντελήφθην.

οἴστρος ¹ ἀκολασίας, ζοφώδης ² τε καὶ ἀσέληνος
ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας.

Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν

ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ ³.

κάμφθητι ⁴ μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας

ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς ⁵ τῇ ἀπάτῳ σου κενώσει ⁶.

Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους σου πόδας,

ἀποσμήξω ⁷ τούτους δὲ πάλιν

τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις,

ὣν ἐν τῷ παραδείσῳ Εὐὰ τὸ δειλινὸν

κρότον τοῖς ὠσιν ἠχηθεῖσα ⁸ τῷ φόβῳ ἐκρόβη.

Ἄμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων σου ἀβύσσους ⁹

τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶστα Σωτήρ μου ;

Μή με τὴν σὴν δούλην παρίδης ¹⁰

ὁ ἀμέτροτον ἔχων τὸ ἔλεος.

Κάθισμα τῆς Σταυρώσεως τοῦ Σωτῆρος ¹¹

Σήμερον κρεμάται ἐπὶ ξόλου

ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας ¹².

1. οἴστρος = μανία, σφοδρὰ ἐπιθυμία.

2. ζοφώδης = σκοτεινός.

3. ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ = σὺ ὁ ὁποῖος ἐξάγεις τὸ ὕδωρ τῆς θαλάσσης διὰ τὰς νεφέλας.

4. κάμφθητι = ὑποχώρησον, λυπήσου.

5. ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς = σὺ ὁ ὁποῖος, ἐνῶ εὐρίσκεσαι εἰς τοὺς οὐρανοὺς, κατήλθες εἰς τὴν γῆν.

6. τῇ ἀπάτῳ σου κενώσει = μὲ τὴν ἀπερίγραπτον ἐνανθρώπησίν σου, μὲ τὴν ἀπερίγραπτον ταπείνωσιν, τὴν ὁποῖαν ὑπέστης, ὅταν, ἀφήσας τὴν ἐν οὐρανῷ δόξαν σου, ἔγινες ἄνθρωπος. Τὸ γεγονός ὅτι ὁ Χριστὸς ἀφήκε τὴν θεῖαν του δόξαν ἐν οὐρανῷ καὶ παρουσιάσθη ὡς ἀπλοῦς ἄνθρωπος καλεῖται κένωσις.

7. ἀποσμήξω = θὰ ἀπομάξω, θὰ σπογγίσω, θὰ καθαρίσω.

8. ἠχηθεῖσα = ὅταν ἤκουσεν.

9. κριμάτων σου ἀβύσσους = τὸ μέγα βᾶθος τῶν κρίσεών σου.

10. μὴ παρίδης = μὴ περιφρονήσης, μὴ με παραβλέψης.

11. Τὸ συγκινητικώτατον τοῦτο κάθισμα ψάλλεται πρὸ τοῦ ἔκτου Εὐαγγελίου τῆς ἐσπέρας τῆς Μ. Πέμπτης, ὅταν ὁ ἱερεὺς, κρατῶν τὸν Ἐσταυρωμένον κατὰ ἀφοῦ περιφέρῃ τοῦτον εἰς τὸν ναόν, τὸν προβάλλει πρὸς προσκύνησιν.

12. ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας = ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησεν τὴν γῆν, ἣτις περιβρέχεται ἀπὸ ὕδατα.

Στέφανον ἐξ ἀκανθῶν περιτίθεται
ὁ τῶν ἀγγέλων βασιλεύς.
Ψευδῆ πορφύραν περιβάλλεται
ὁ περιβάλλον τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις¹.
Ῥάπισμα κατεδέξατο
ὁ ἐν Ἰορδάνῃ ἐλευθερώσας τὸν Ἀδάμ.
Ἦλοις προσηλώθη ὁ νυμφίος τῆς Ἐκκλησίας.
Λόγῃ ἐκεντήθη ὁ υἱὸς τῆς Παρθένου.
Προσκνοῦμέν σου τὰ πάθη, Χριστέ·
δειξον ἡμῖν καὶ τὴν ἐνδοξὸν σου ἀνάστασιν.

Κάθισμα τῆς Μ. Παρασκευῆς

Τάδε λέγει Κύριος τοῖς Ἰουδαίοις·
λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι ἢ τί σοι παρηνώχλησα ;
τοὺς τυφλοὺς σου ἐφώτισα, τοὺς λεπρούς σου ἐκαθάρισα,
ἄνδρα ὄντα ἐπὶ κλίνης ἠνωρθωσάμην·
λαὸς μου, τί ἐποίησά σοι καὶ τί μοι ἀνταπέδωκας ;
ἀντὶ τοῦ μάνα χολήν, ἀντὶ τοῦ ὕδατος ὄξος,
ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν με σταυρῶ με προσηλώσατε.
Οὐκέτι στέργω² λοιπὸν· καλέσω μου τὰ ἔθνη
καὶ κεῖνά με δοξάσουσι σὺν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι·
καὶ γὰρ αὐτοῖς δωρήσομαι ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Κανὼν εἰς τὸ Μ. Σάββατον

ᾠδὴ α΄. Ὁ εἰρμὸς

Κύματι θαλάσσης
τὸν κρύψαντα πάλαι
διώκτην τύραννον³
ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν⁴

1. ὁ περιβάλλον τὸν οὐρανὸν ἐν νεφέλαις = ὁ ὁποῖος περιβάλλεις τὸν οὐρανὸν διὰ νεφῶν.

2. στέργω = ἀνέχομαι.

3. διώκτην τύραννον ἐννοεῖ τὸν Φαραῶν, ὁ ὁποῖος κατεποντίσθη εἰς τὴν Ἐρυθρὰν θάλασσαν.

4. ὑπὸ γῆν ἔκρυψαν = ἐσταύρωσαν καὶ ἔθαψαν ὑπὸ τὴν γῆν. Ἐν ἀντιθέσει πρὸς αὐτοὺς ἡμεῖς ἄς ἄσωμεν.

τῶν σεσωσμένων οἱ παῖδες·
ἀλλ' ἡμεῖς ὡς αἱ νεάνιδες
τῷ Κυρίῳ ἄσωμεν·
ἐνδόξως γὰρ δεδόξασται.

Τροπάρια

Κύριε Θεέ μου,
ἐξόδιον¹ ὕμνον
καὶ ἐπιτάφιον
ᾄδῃν σοι ἄσομαι
τῷ τῇ ταφῇ σου ζωῆς μοι
τὰς εἰσόδους διανοίξαντι
καὶ θανάτῳ θάνατον
καὶ ἄδην θανατώσαντι.

Ἄνω σε ἐν θρόνῳ
καὶ κάτω ἐν τάφῳ
τὰ ὑπερκόσμια
καὶ ὑποχθόνια
καταρροῦντα, Σωτήρ μου,
ἐδονεῖτο τῇ νεκρώσει σου·
ὑπὲρ νοῦν² ὠράθης γὰρ
νεκρὸς ζωαρχικώτατος.

Ἰδιῆ γ'. Ὁ εἰρμός

Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων
κρεμάσαντα
πᾶσαν τὴν γῆν³ ἀσκέτως
ἢ κτίσις κατιδοῦσα
ἐν τῷ Κρανίῳ κρεμάμενον

1. ἐξόδιον = ἐπικήδειον.

2. ὑπὲρ νοῦν ὠράθης γὰρ νεκρὸς ζωαρχικώτατος = ὑπεράνω τοῦ νοῦ, παρὰ τὴν λογικὴν, διότι ἀνεδείχθη νεκρὸς μὲν ἀλλὰ καὶ κύριος τῆς ζωῆς.

3. Σὲ τὸν ἐπὶ ὑδάτων κρεμάσαντα πᾶσαν τὴν γῆν = Σέ, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησεν τὴν γῆν, ἢ ὁποῖα περιβρέχεται ἀπὸ τὰ ὕδατα.

θάμβει πολλῶ συνέχετο ¹,
οὐκ ἔστιν ἄγιος
πλήρ σου, Κύριε, κραυγάζουσα.

ᾠδὴ δ'. Ὁ εἰρμὸς

Τὴν ἐν σταυρῷ σου θείαν κένωσιν ²
προσρῶν Ἀββακούμ
ἐξεστηκῶς ἐβόα·
Σὺ δυναστῶν διέκοψας
κράτος, ἀγαθέ,
ὁμιλῶν τοῖς ἐν ἄδη
ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ ζ'. Ὁ εἰρμὸς

Ἄφραστον ³ θαῦμα!
ὁ ἐν καμίνῳ ῥυσάμενος ⁴
τοὺς ὀσίους παῖδας ἐκ φλογός
ἐν τάφῳ νεκρός
ἄπνους κατατίθεται
εἰς σωτηρίαν ἡμῶν τῶν μελωδούντων·
λυτρωτὰ
ὁ Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμὸς

Μὴ ἐποδύρου μοι, μήτηρ,
καθορῶσα ἐν τάφῳ
δὴ ἐν γαστρὶ
ἄνευ σπορᾶς συνέλαβες υἱόν·
ἀναστήσομαι γὰρ
καὶ δοξαστήσομαι

-
1. θάμβει πολλῶ συνέχετο = ἴστατο ἕκθαμβος.
 2. Τὴν ἐν σταυρῷ σου θείαν κένωσιν = τὴν ἐν τῷ σταυρῷ θείαν ταπεινώσιν (διότι Θεὸς ὢν ἐστερήθη τῆς θείας δόξης σου).
 3. ἄφραστον = πού δὲν λέγεται μὲ λόγους, ἀπερίγραπτον.
 4. ῥυσάμενος = ὁ ὁποῖος ἀπήλλαξες, ἔσωσες.

καὶ ὑψώσω ¹ ἐν δόξῃ
ἀπαύστως ὡς Θεὸς
τοῦς ἐν πίστει καὶ πόθῳ
σὲ μεγαλύνοντας.

Κανὼν εἰς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα (Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ)

Ἰω.δὴ α'. Ὁ εἰρμὸς

Ἀναστάσεως ἡμέρα,
λαμπρυνθῶμεν ², λαοί,
Πάσχα Κυρίου Πάσχα·
ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν
καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν
Χριστὸς ὁ Θεὸς
ἡμᾶς διεβίβασεν
ἐπινίκιον ἄδοντας.

Τροπάρια

Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις
καὶ ὀφόμεθα
τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ
τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ
ἐξαστραπτόντα καὶ
« χαίrete » φάσκοντα
τρανώς ἀκουσόμεθα,
ἐπινίκιον ἄδοντες.

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως
εὐφραινέσθωσαν,
γῆ δὲ ἀγαλλιástῳ,
ἐορταζέτω δὲ κόσμος
ὄρατός τε ἅπας
καὶ ἀόρατος·
Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται,
εὐφροσύνη αἰώνιος.

1. ὑψώσω ἐν δόξῃ = θά δοξάσω.

2. λαμπρυνθῶμεν = ὡς ἐορτάσωμεν, ὡς πανηγυρίσωμεν.

ᾠδὴ γ'. Ὁ εἶρμος

Δεῦτε πόμα¹ πίνωμεν καινόν,
οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατουργούμενον²,
ἀλλ' ἀφθαρσίας³ πηγὴν
ἐκ τάφου ὀμβρῆσαντος⁴ Χριστοῦ,
ἐν ᾧ στερεούμεθα.

ᾠδὴ δ'. Ὁ εἶρμος

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς
ὁ θεηγόρος⁵ Ἀββακοῦμ
στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω
φασφόρον⁶ ἄγγελον
διαπρυσίως⁷ λέγοντα·
σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ,
ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ ε'. Ὁ εἶρμος

Ὁρθρίσωμεν⁸ ὄρθρον βαθέος
καὶ ἀντὶ μύρον τὸν ὕμνον
προσοίσομεν⁹ τῷ δεσπότη,
καὶ Χριστὸν ὀψόμεθα
δικαιοσύνης ἥλιον,
πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἶρμος

Φωτίζον φωτίζον ἢ νέα Ἱερουσαλήμ·
ἢ γὰρ δόξα Κυρίου

1. πόμα καὶ πῶμα = ποτόν.
2. τερατουργούμενον = τὸ ὅποσον ἐκπηγάξει κατὰ τρόπον θαυμαστόν.
3. ἀφθαρσία = ἀθανασία.
4. ὀμβρῆσαντος = τὸ ὅποσον ἔδωκεν ἀφθονον ὡς ὄμβρον, ὡς βροχὴν.
5. θεηγόρος = ὁ ὅποσις ὀμιλεῖ περὶ θεοῦ.
6. φασφόρον = ὁ ὅποσις φέρει τὸ φῶς, φωτεινός.
7. διαπρυσίως = μετὰ τὴν δύναμιν.
8. ὀρθρίσωμεν = ὡς σηκωθῶμεν πολὺ πρῶτα.
9. προσοίσομεν = θὰ προσφέρωμεν.

ἐπὶ σὲ ἀνέτειλε.

Χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλον Σιών·
σὺ δέ, ἀγνή, τέρπον, Θεοτόκε,
ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου¹.

Τροπάρια

ὦ θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκντάτης σου φωνῆς!
μεθ' ἡμῶν ἀφευδῶς γὰρ
ἐπηγγείλω ἔσεσθαι
μέχρι τερμάτων αἰῶνος, Χριστέ·
ἦν οἱ πιστοὶ
ἄγκυραν ἐλπίδος
κατέχοντες ἀγαλλόμεθα.

Τὸ Πάσχα

ὦ Πάσχα τὸ μέγα
καὶ ἱερώτατον, Χριστέ·
ὦ σοφία καὶ Λόγε
τοῦ Θεοῦ καὶ δύναμις·
δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον²
σοῦ μετασχεῖν
ἐν τῇ ἀνεσπέρω³
ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας σου.

Ἄγνώστου ποιητοῦ
Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος.

Κοντάκιον τοῦ Πάσχα
Εἰ καὶ ἐν τάφῳ κατήλθες,
ἀθάνατε,

1. ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου = διὰ τὴν ἀνάστασιν τοῦ τέκνου σου.

2. ἐκτυπώτερον = ζωηρότερον.

3. ἐν τῇ ἀνεσπέρω ἡμέρᾳ = κατὰ τὴν ἡμέραν ἢ ὅποια δὲν ἔχει ἐσπέραν,
αἰώνιον.

ἀλλὰ τοῦ ἔθου καθεῖλες ¹
τὴν δύναμιν·
καὶ ἀνέστης ὡς νικητής,
Χριστέ ὁ Θεός,
γυναίξι Μυροφόροις
φθεγξάμενος « χαίρετε »
καὶ τοῖς σοῖς Ἀποστόλοις
εἰρήνην δωρούμενος,
ὁ τοῖς πεσοῦσι
παρέχων ἀνάστασιν ².

² Ἀπόστιχα τοῦ ὄρθρου (ἄγνωστου ποιητοῦ)

Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται,
Πάσχα καινόν, ἅγιον, Πάσχα μυστικόν,
Πάσχα πανσεβάσμιον, Πάσχα Χριστός ὁ λυτρωτής,
Πάσχα ἄμωμον, Πάσχα μέγα, Πάσχα τῶν πιστῶν,
Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ παραδείσου ἀνοῖξαν,
Πάσχα πάντα ἀγιάζον πιστούς.

Δεῦτε ἀπὸ θεάς, γυναῖκες εὐαγγελίστριαι,
καὶ τῇ Σιών εἶπατε· δέχου παρ' ἡμῶν
χαρᾶς εὐαγγέλια τῆς ἀναστάσεως Χριστοῦ·
τέρπου, χόρευε καὶ ἀγάλλον, Ἱερουσαλήμ,
τὸν βασιλέα Χριστὸν θεασαμένη
ἐκ τοῦ μνήματος ὡς νυμφίον προερχόμενον.

Κοντάκιον Κυριακῆς τοῦ παραλύτου

Τὴν ψυχὴν μου, Κύριε,
ἐν ἁμαρτίαις παντοίαις
καὶ ἀτόποις πράξεσι
δεινῶς παραλελυμένην
ἔγειρον τῇ θεϊκῇ σου
ἐπιστασίᾳ ³,

1. καθεῖλες = κατήργησες.

2. ὁ τοῖς πεσοῦσι παρέχων ἀνάστασιν = σύ, ὁ ὁποῖος παρέχεις σωτηρίαν εἰς τοὺς πεσόντας (τοὺς ἁμαρτήσαντας).

3. τῇ θεϊκῇ σου ἐπιστασίᾳ = με τὴν θείαν σου καθοδήγησιν, προστασίαν.

ὡσπερ καὶ τὸν παράλυτον
ἤγειρας πάλαι,
ἵνα κράζω σεσωσμένος·
Οἰκτίρμον, δόξα,
Χριστέ, τῷ κράτει σου¹.

Κοντάκιον Κυριακῆς τοῦ τυφλοῦ

Τῆς ψυχῆς τὰ ὄμματα
πεπηρωμένος²
σοί, Χριστέ, προσέρχομαι
ὡς ὁ τυφλὸς ἐκ γενετῆς,
• ἐν μετανοία κραυγάζων σοί·
Σὺ τῶν ἐν σκότει
τὸ φῶς τὸ ὑπέρλαμπρον.

Ἄπολυτίκιον

Ἀνελήφθης ἐν δόξῃ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
χαροποιήσας τοὺς μαθητὰς
τῇ ἐπαγγελίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος,
βεβαιωθέντων αὐτῶν διὰ τῆς ἐδλογίας
ὅτι σὺ εἶ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ,
ὁ λυτρωτῆς τοῦ κόσμου.

Η΄) Εἰς τὴν Πεντηκοστήν

Ἄπολυτίκιον

Ἐδλογητὸς εἶ, Χριστέ ὁ Θεὸς ἡμῶν,
ὁ πανσόφος τοὺς ἀλιεῖς ἀναδείξας,
καταπέμφας αὐτοῖς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον,
καὶ δι' αὐτῶν τὴν οἰκουμένην σαγηρεύσας,
φιλόανθρωπε, δόξα σοι.

1. τῷ κράτει σου = εἰς τὴν δύναμιν, εἰς τὴν ἐξουσίαν σου.

2. τῆς ψυχῆς τὰ ὄμματα πεπηρωμένος = ἐγώ, ὁ ὁποῖος ἔχω τὰ ὄμματα τῆς
ψυχῆς πληγωμένα, • υνεσκοτισμένα.

Κοντάκιον ¹

“Οτε καταβάς
τὰς γλώσσας συνέχεε,
διεμέριζεν ἔθνη ὁ Ὑψιστος·
ὄτε τοῦ πυρός
τὰς γλώσσας διένειμεν,
εἰς ἐνότητα πάντας ἐκάλεσε·
καὶ συμφώνως δοξάζομεν
τὸ πανάγιον Πνεῦμα.

Β'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΘΕΟΤΟΚΟΝ

Εἰς τὸν Εὐαγγελισμὸν τῆς Θεοτόκου. Ἄπολυτίκιον

Σήμερον τῆς σωτηρίας ἡμῶν τὸ κεφάλαιον
καὶ τοῦ ἀπ' αἰῶνος μυστηρίου ἡ φανέρωσις·
ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ υἱὸς τῆς Παρθένου γίνεται,
καὶ Γαβριὴλ τὴν χάριν εὐαγγελίζεται.
Διὸ καὶ ἡμεῖς σὺν αὐτῷ
τῇ Θεοτόκῳ βοήσωμεν·
Χαῖρε Κεχαριτωμένη,
ὁ Κύριος μετὰ σοῦ.

Κοντάκιον τοῦ ἀκαθίστου ὕμνου

Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ
τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν
εὐχαριστήρια
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου,
Θεοτόκε.
Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος

1. Εἰς τὸ Κοντάκιον τοῦτο ἀντιτίθεται ἡ διαίρεσις εἰς πολλὰ ἔθνη, ποῦ ἔγινε μὲ τὴν σύγχυσιν τῶν γλωσσῶν ἐν Βαβέλ, πρὸς τὴν ἐνότητα, ἡ ὁποία ἐπετεύχθη κατὰ τὴν Πεντηκοστήν, ὅτε εἰς ἕκαστον Ἀπόστολον ἐπεφοίτησεν ὡς πυρίνη γλῶσσα τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ὠμίλει ἕκαστος Ἀπόστολος μίαν ξένην γλῶσσαν. Ἐν Βαβέλ ἐπῆλθε διάσπασις, ἐνῶ κατὰ τὴν Πεντηκοστήν ἐνότης τῶν λαῶν.

ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων
ἐλευθέρωσον,
ἵνα κραῶ σοι·
Χαῖρε, νόμῃ ἀνούμφευτε.

Εἰς τὴν κοίμησιν τῆς Θεοτόκου. Ἐξαποστειλάριον

Ἀπόστολοι ἐκ περάτων
συναθροισθέντες ἐνθάδε,
Γεθσημανῆ τῷ χωρίῳ
κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα·
καὶ σύ, υἱὲ καὶ Θεέ μου,
παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα.

Γ'. ΥΜΝΟΙ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ

ΑΠΟΛΥΤΙΚΙΑ

Τοῦ Ἁγίου Στεφάνου

Βασιλεῖον διάδημα¹ ἐστέφθη σὴ κορυφῇ
ἐξ ἄλλων, ὧν ὑπέμενας ὑπὲρ Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ,
πρωτόαθλε².
Σὺ γὰρ τὴν Ἰουδαίων ἀπελέγξας³ μανίαν,
εἶδές σου τὸν Σωτῆρα τοῦ Πατρὸς δεξιόθεν.
Αὐτὸν οὖν ἐκδυσώπει⁴ αἰεὶ
ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν.

Τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν

Τοὺς τρεῖς μεγίστους φωστῆρας τῆς τρισηλίου Θεότητος,
τοὺς τὴν οἰκουμένην ἀκτίσι δογμάτων θείων πυρσεύσαντας⁵,
τοὺς μελιρρότους ποταμοὺς τῆς σοφίας,
τοὺς τὴν κτίσιν πᾶσαν θεογνωσίας νάμασι καταρδεύσαντας,

1. βασιλεῖον διάδημα = βασιλικὸν στέμμα.
2. πρωτόαθλε = πρωταγωνιστά.
3. ἀπελέγξας = ἀφοῦ ἤλεγξας.
4. ἐκδυσώπει = νὰ ἐξευμενίζης, νὰ παρακαλῆς.
5. πυρσεύσαντας = οἱ ὅποιοι ἐφώτισαν.

Βασίλειον τὸν Μέγαν καὶ τὸν Θεολόγον Γρηγόριον
σὸν τῷ κλεινῷ Ἰωάννῃ, τῷ τὴν γλῶτταν χρυσορρήμονι,
πάντες οἱ τῶν λόγων αὐτῶν ἐρασταὶ
συνελθόντες ὕμνοις τιμήσωμεν·
αὐτοὶ γὰρ τῇ Τριάδι ὑπὲρ ἡμῶν ἀεὶ πρεσβεύουσιν.

Τοῦ μεγαλομάρτυρος Γεωργίου

Ὡς τῶν αἰχμαλώτων ἐλευθερωτῆς
καὶ τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστῆς,
ἀσθενούντων ἰατρός,
βασιλέων ὑπέρμαχος,
τροπαιοφόρε μεγαλομάρτυς Γεώργιε,
πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ
σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Τοῦ μεγαλομάρτυρος Δημητρίου

Μέγαν εὐρατο¹ ἐν τοῖς κινδύνοις
σὲ ὑπέρμαχον ἢ οἰκουμένη,
ἀθλοφόρε, τὰ ἔθνη τροποῦμενον².
Ὡς οὖν Ἀναίου καθεῖλες τὴν ἔπαρσιν³
ἐν τῷ σταδίῳ θαρράνας τὸν Νέστορα,
οὕτως, ἅγιε μεγαλομάρτυς Δημήτριε,
Χριστὸν τὸν Θεὸν ἰκέτευε δωρησασθαι
ἡμῖν τὸ μέγα ἔλεος.

Τῶν ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης

Τοῦ σταυροῦ σου τὸν τύπον ἐν οὐρανῷ θεασάμενος
καὶ ὡς ὁ Παῦλος τὴν κλήσιν⁴ οὐκ ἐξ ἀνθρώπων δεξάμενος
ὁ ἐν βασιλεῦσιν Ἀπόστολός σου, Κύριε,
βασιλεύουσιν πόλιν τῇ χειρὶ σου παρέθετο·

1. εὐρατο (εὐράμην) = εὐρε.

2. τὰ ἔθνη τροποῦμενον = ὁ ὅποῖος τρέπεις εἰς φυγὴν, νικᾷς τὰ ἔθνη, τοὺς
εἰδωλολάτραις.

3. καθεῖλες τὴν ἔπαρσιν = ἐκρήμνισες, ἐξηυτέλισες τὴν ὑπερηφάνειαν.

4. τὴν κλήσιν = τὴν πρόσκλησιν εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

ἦν περίσωζε διὰ παντός ἐν εἰρήνῃ,
προσβείαις τῆς Θεοτόκου, μόνη φιλόνηρωπε.

Ἄντωνίου τοῦ Μεγάλου

Τὸν ζηλωτὴν Ἡλίαν τοῖς τρόποις μιμούμενος,
τῷ Βαπτιστῇ εὐθείαις ταῖς τρίβοις ἐπόμενος,
Πάτερ Ἀντώνιε,
τῆς ἐρήμου γέγονας οἰκιστῆς
καὶ τὴν οἰκουμένην ἐστήριξας εὐχαῖς σου.
Διὸ πρέσβευε Χριστῷ τῷ Θεῷ
σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν.

Δ'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΑ ᾠΣΜΑΤΑ

Μεγάλη Δοξολογία.....	Σελίς 150-151
Οἱ τὰ Χερουβεὶμ μυστικῶς εἰκονίζοντες.....	» 163
Χερουβικός ὕμνος Μ. Πέμπτης	» 170
Χερουβικός ὕμνος Προηγιασμένων.....	» 173

Χερουβικός ὕμνος Μ. Σαββάτου

Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία¹
καὶ στήτω μετὰ φόβον καὶ τρόμον
καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογίζεσθω·
ὁ γὰρ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων
καὶ κύριος τῶν κυριευόντων
προσέρχεται σφραγισθῆναι
καὶ δοθῆναι εἰς βρωσιν τοῖς πιστοῖς.
Προηγούνται δὲ τούτου οἱ χοροὶ τῶν ἀγγέλων
μετὰ πάσης Ἀρχῆς καὶ Ἐξουσίας,
τὰ πολυόμματα Χερουβεὶμ
καὶ τὰ ἐξαπτέρυγα Σεραφεῖμ,
τὰς ὄψεις καλόπτοντα
καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον: Ἀλληλούϊα.

1. πᾶσα σὰρξ βροτεία = πᾶς ἄνθρωπος.

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α'. ΙΕΡΑ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

	Σελίς
1. Τί είναι θρησκεία	9
2. Είδη θρησκειών	11
3. Αί κυριώτεραι ειδωλολατρικαί θρησκείαι τῆς ἀρχαιότητος	13
α) Ἡ θρησκεία τῶν Αἰγυπτίων	13
β) Ἡ θρησκεία τῶν Ἀσσυρίων καὶ Βαβυλωνίων	14
γ) Ἡ θρησκεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων	15
δ) Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων	17
4. Αἱ κυριώτεραι σύγχρονοι θρησκείαι.....	18
α) Ἰνδοϊσμός	18
β) Ἡ θρησκεία τῶν Σινῶν. Κομφουκιανισμός – Ταοϊσμός	22
γ) Σινοϊσμός, ἡ θρησκεία τῶν Ἰαπώνων	24
δ) Ζωροαστρισμός ἢ Παρσισμός	24
ε) Μωαμεθανισμός	26
ς) Ἰουδαϊσμός	28
Γενικὸν συμπέρασμα περὶ τῶν μὴ χριστιανικῶν θρησκειῶν τοῦ κόσμου.....	29

ΟΡΘΟΔΟΣΟΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

5. Τί είναι Κατήχησις	31
6. Πηγαί τῆς χριστιανικῆς θρησκείας καὶ τῆς Ἱερᾶς Κατηχήσεως.	34
7. Διαίρεσις, σκοπὸς καὶ χρησιμότης τοῦ μαθήματος τῆς Ἱερᾶς Κατη- χήσεως	39

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'. – ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ

8. Ἡ πίστις ὡς μέσον τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ καὶ πάσης ἐξ ἀπο- καλύψεως ἀληθείας.....	40
9. Λογικαὶ ἀποδείξεις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.....	42
10. Οὐσία καὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.....	45
11. Φυσικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	46
12. Λογικαὶ ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	47

13. Ἡθικά ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.....	49
14. Ὁ Τριαδικὸς Θεός.	50

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. — ΠΕΡΙ ΚΟΣΜΟΥ

15. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. Ὑλικὸς καὶ πνευματικὸς κόσμος.....	51
16. Ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ κόσμου	53
17. Οἱ Ἄγγελοι	56
18. Ὁ ἄνθρωπος	58

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. — ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤῶ ΑΠΟΛΥΤΡΩΣΕΩΣ

19. Ἡ Γέννησις τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν. Προπαρασκευὴ τῆς ἀνθρωπότητος πρὸς ὑποδοχὴν αὐτοῦ	61
20. Ἡ διδασκαλία καὶ τὸ ἔργον τοῦ Σωτῆρος.....	64
21. Ὁ θάνατος τοῦ Σωτῆρος καὶ ἡ ἀνάστασις αὐτοῦ. Ἡ ἀνάληψις καὶ ἡ δευτέρα παρουσία τοῦ Σωτῆρος	65
22. Χριστολογικαὶ ἔριδες	66
23. Τὸ ἀπολυτρωτικὸν ἔργον τοῦ Κυρίου. Τὰ τρία ἀξιώματα αὐτοῦ	68
24. Ἡ θεία χάρις.	70

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. — ΠΕΡΙ ΑΓΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΟΣ

25. Τὸ ἅγιον Πνεῦμα.....	71
26. Περὶ τῆς Ἐκκλησίας. Ἐννοια, σκοπὸς καὶ ἰδιότητες αὐτῆς	73
27. Αἱ χριστιανικαὶ Ἐκκλησίαι.	75
28. Περὶ τῶν Μυστηρίων γενικῶς.....	76
29. Τὸ Βάπτισμα.....	78
30. Τὸ Χρίσμα	79
31. Ἡ Θεία Εὐχαριστία.....	80
32. Ἡ Μετάνοια.....	82
33. Ἡ Ἱερωσύνη	83
34. Ὁ Γάμος	85
35. Τὸ Εὐχέλαιον.....	86

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. — ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΜΕΛΛΟΥΣΗΣ ΖΩΗΣ

36. Περὶ τῆς μελλούσης ζωῆς γενικῶς	87
α) Μερικὴ κρίσις.....	88
β) Καθολικὴ κρίσις	89

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ς'. — ΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ ΔΟΓΜΑΤΙΚΑΙ ΔΙΑΦΟΡΑΙ

37. Περὶ τῶν διαφορῶν γενικῶς	91
α) Αἱ πηγαὶ τῆς χριστιανικῆς Ἐρησκείας	92

β) 'Η σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου	93
γ) 'Η περί τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος καινοτομία τῆς Δυτικῆς 'Εκκλησίας.....	94
δ) 'Η 'Εκκλησία.....	94
ε) Τά Μυστήρια.....	95
ς) Αἱ ἔσχαται ἡμέραι.....	100
ζ) 'Η λατρεία.....	102
38. 'Ο Χριστιανισμός καί αἱ ἄλλαι σύγχρονοι θρησκείαι τοῦ κόσμου. Σύγκρισις αὐτῶν.....	103

Β'. ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Λατρεία.....	107
2. Τί εἶναι Λειτουργική. Χρησιμότης καί διαίρεσις αὐτῆς.....	108
3. Λειτουργικά βιβλία.....	110

ΜΕΡΟΣ Α'

4. 'Ο ναός.....	112
5. 'Η ἀρχιτεκτονική τῶν ναῶν.....	113
6. Τά μέρη τοῦ ναοῦ.....	119
7. Τά ἐν τῷ ἁγίῳ βήματι.....	122
8. *Ἄλλα ἀντικείμενα τῆς θείας λατρείας.....	126
9. Τά ἱερά ἄμφια.....	128

ΜΕΡΟΣ Β'

10. Αἱ ἑορταί.....	134
11. Δεσποτικά ἑορταί.....	135
α) Ἀκίνητοι Δεσποτικά ἑορταί.....	135
β) Κινηταί Δεσποτικά ἑορταί.....	137
12. Θεομητορικά ἑορταί.....	142
13. 'Εορταί τῶν Ἁγίων.....	143

ΜΕΡΟΣ Γ'

14. Αἱ ἱεραὶ Ἀκολουθίαι.....	145
------------------------------	-----

Ι. Τακτικά Ἀκολουθίαί

15. Αἱ ὧραι.....	146
16. 'Ο Ἑσπερινός.....	147

17. Τὸ Ἀπόδειπνον.....	148
18. Τὸ Μεσονυκτικόν	149
19. Ὁ Ὅρθρος	149

Ἡ θεία λειτουργία

20. Σημασία καὶ ἱστορικὴ ἐξέλιξις τῆς θείας λειτουργίας	150
21. Αἱ σήμερον τελούμεναι λειτουργίαι. Διαίρεσις τῆς θείας λειτουργίας.	151
22. Ἡ Προσκομιδὴ	153
23. Ἡ λειτουργία τῶν κατηχομένων.....	154
24. Ἡ λειτουργία τῶν πιστῶν.....	161
25. Ἡ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων	171

II. Ἑκτακτοὶ Ἀκολουθίαι

26. Τὸ Βάπτισμα.....	172
27. Τὸ Χρίσμα (ἢ Μύρον)	174
28. Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις.....	174
29. Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία	175
30. Ὁ Γάμος	176
31. Τὸ Εὐχέλαιον.....	177
32. Τὰ Ἐγκαίνια τῶν ναῶν	178
33. Ὁ Ἁγιασμός	179
34. Ἡ Παράκλησις	180
35. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἢ κηδεία	181

ΜΕΡΟΣ Δ΄

Ἡ ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία

36. Τί εἶναι ὕμνος.....	182
37. Ὄνομασία καὶ εἶδη τῶν ὕμνων	183
38. Ρυθμὸς τῶν ὕμνων	184
39. Ἡ μελωδία τῶν ὕμνων	186
40. Οἱ σπουδαιότεροι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι.....	187

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνολογίας.

Α΄. Ὕμνοι εἰς τὸν Δεσπότην καὶ Σωτῆρα Χριστὸν.....	189
Β΄. Ὕμνοι εἰς τὴν Θεοτόκον	207
Γ΄. Ὕμνοι εἰς τοὺς Ἁγίους	208
Δ΄. Λειτουργικὰ ἄσματα (χερουβικὸὶ ὕμνοι).....	210

Ἡ ἐπιμέλεια τῆς καλλιτεχνικῆς ἐμφανίσεως τοῦ βιβλίου ὀφείλεται εἰς τὸν ζωγράφον Α. ΤΑΣΣΟΝ, ὅστις ἐφιλοτέχνησε καὶ τὸ ἐξώφυλλον (Λιθογραφεῖον Μ. ΠΕΧΛΙΒΑΝΙΔΗ καὶ ΣΙΑ). — Ὑπεύθυνος ἐπὶ τῆς διορθώσεως τῶν τυπογραφ. δοκιμίων ὁ Κ. ΠΑΠΑΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ (ἀπ. Ὑπ. Παιδείας 112281/2-12-50).

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιοσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Ἐπίτιπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψίτυπον. Ὁ διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ ν. 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Ἐφημ. Κυβερνήσεως, 1946 Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ Α', 1951 (ΙΧ) ΑΝΤΙΤΥΠΑ 60.000

ΣΤΟΙΧΕΙΟΘΕΣΙΑ - ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ ΕΘΝ. ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ Χ. ΧΡΟΝΟΠΟΥΛΟΥ

